

M A G Y A R

TÖRTÉNELMI TÁR.

A TÖRTÉNELMI KÚTFŐK ISMERETÉNEK

ELŐMOZDÍTÁSÁRA

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

SZERKESZTI

TOLDY FERENCZ,

BIZ. TAG ÉS ELŐADÓ.

XIII. VAGY

MÁSODIK FOLYAM ELSŐ KÖTETE.

PESTEN,

EGGENBERGER FERDINÁND, M. AKAD. KÖNYVÁRUSNÁL

M. D. CCC. LXVII. ✓

MAGYAR

TÖRTÉNELMI TÁR.

A TÖRTÉNELMI KÜTÖK ISMERETÉNEK

ELŐMONDÁSÁNA

KIADVA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA

ELŐMONDÁS

TOMDY FERENC

MAGYAR ÉS KÜLDÖZ

XIII. ÉVFOLYAM

MÁSODIK FOLYAM ELSŐ KÜTÖK

M. N. MUZEUM

Levéltári Osztálya

Cs. Sándor Imre

gyűjteménye

1934. év 40. szám.

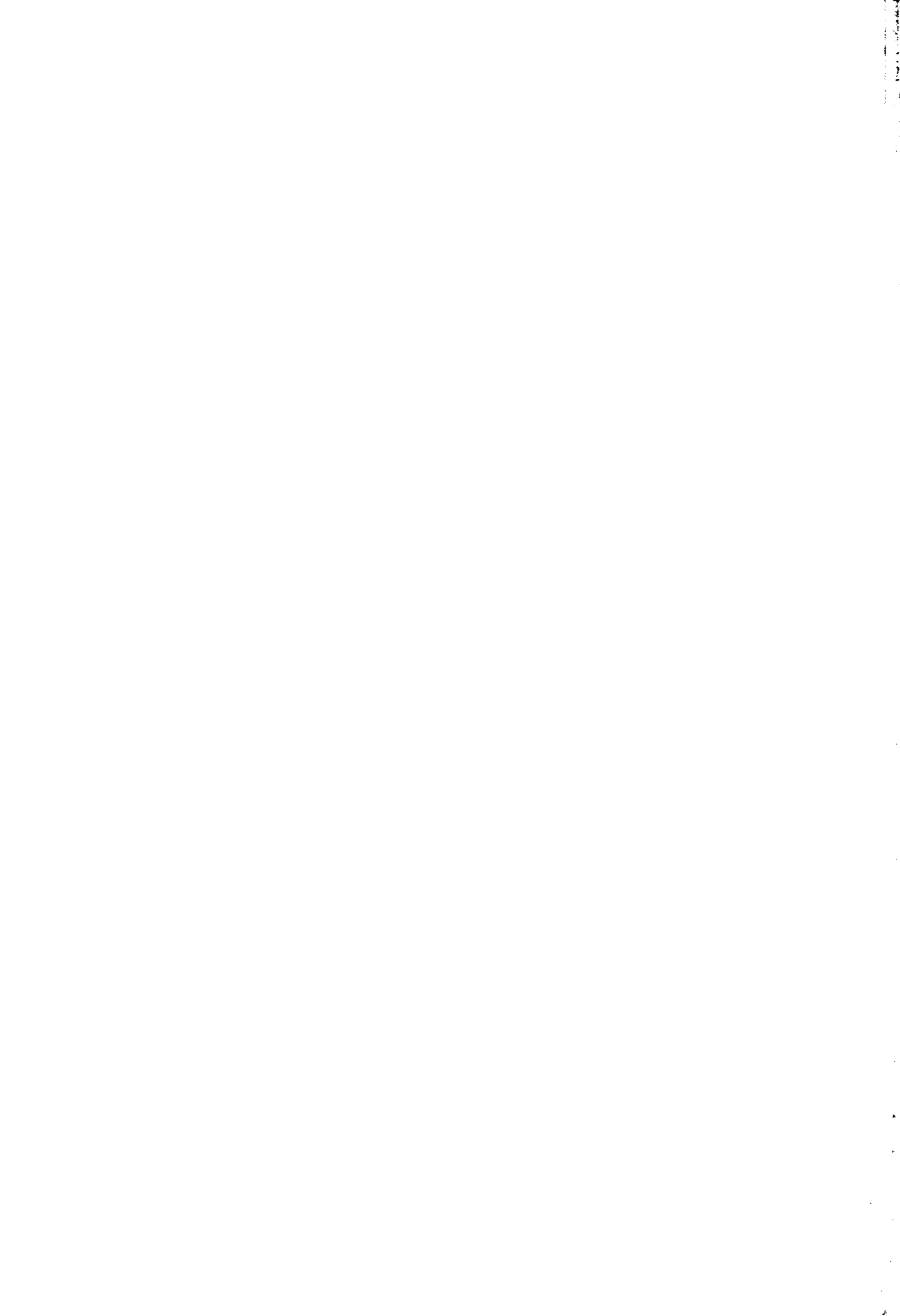
A M. TUDOM. AKADEMIA
TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA

1867-ben.

B. EÖTVÖS JÓZSEF, bizottn. elnök.
CSENGERY ANTAL.
ÉRDY JÁNOS.
HORVÁTH MIHÁLY.
NAGY IVÁN.
PODHRADCZKY JÓZSEF.
SALAMON FERENCZ.
THALY KÁLMÁN.
TOLDY FERENCZ, bizotts. előadó és szerk.
WENZEL GUSZTAV.

TARTALOM.

	Lap
I. Erdély egyháztörténelméhez. J a k a b E l e k t ő l	3
1. Apátságok 3. l. — 2. Apáczaklastromok	43
II. Okmányok az 1607. és 1608. évek történetéhez. T o r m a K á r o l y t ó l	91
III. Székesfehérvár fémer emlékei, 8 rézmetszettel. É r d y J á n o s t ó l	165
IV. Szüléjmán naplója 1529-ki bécsi hadjáratáról. T ö r ö k b ő l , j e g y z e - t e k k e l . B u d e n z J ó z s e f t ő l	179
V. Kisebb Közlemények :	
1. Magyar követség Franciaországban 1487 ben. S i m o n y i E r n ő t ő l	215
2. Adalék Magyarország kapuzám-szerinti adózása ismeretéhez a török uralom idejében. S z i l á g y i S á n d o r t ó l	220
3. Adalék a Rákóczy forradalom történetéhez. B a l á s s y F e - r e n c z t ő l	227
4. Egy régi zágrábi miséskönyv megismertetése. P o d h r a d c z k y J ó z s e f t ő l	234
5. Keglevich Péter naplója 1599—1661. K ö z l i D e á k F a r k a s	238
6. Két érdekes okmány a milánói kir. levéltárból. M i r c s e J á - n o s t ó l	250
1. Egy budai levél a Dózsa-pórhad keletkeztéről	250
2. Egy londoni levél Buda visszavételének (1686) hatásáról.	254

I.
ERDÉLY EGYHÁZTÖRTÉNELMÉHEZ.

I. APÁTSÁGOK. — II. APÁCZAKLASTROMOK.

JAKAB ELEKTŐL.

I.

APÁTSÁGOK ERDÉLYBEN.

*I. Kolosmonostori. II. Kerczi. III. Egeresi. IV. Meszesi.
V. Magyar-Gyerömonostori. VI. Brassói. Végül némely
kétséges létüek.*

I. A kolosmonostori apátság.

A *kolosmonostori* (Benedek-rendi) apátság. Kolosvártól nyugatra, emelkedett dombháton, egy kis patak által elválasztva fekszik Kolos-Monostor nevű falu, mely neve első felét a mellette elterülő, s okleveleinkben *Clus, Clusa, Clausius, Kolus, Kolos* név alatt ismert várról, azaz a régi Óvár-ról, melyről vette nevét Kolos vármegye és Kolos-akna is, utolsó felét e dombhát nyugati részén alapított monostorról vette. A helyet, hol e monostor épülve volt, éjszokról mély és meredek oldal, nyugatról négy-öt öl magas földhányás, délről és keletről egykor magas körakás természetes és egyszersmind mesterséges falai védték; buzgóságnak és tudománynak, valamint világi kincsnek és személybátorságnak egyformán alkalmas menhelyül. Itt alapított meg I. Béla király által 1061—1063 körül, a magyar királyság és keresztyénség másod félszázada elején, nem sokkal a pannonhegyi után, az első erdélyi apátság és apátsági monostor konventje, (*Abbatia, abbatialis Conventus, Ecclesia, Monasterium B. M. V. de Clus, Kulus, Kolos-Monostora, Kolus-Monostura, később Kolos-Monostor*), mely a közelében levő kolos-óvári (mert az új vár és város később épült) várról és mellette a Szamos mentében felnyúló telepről (*colonia, villa*), kolosi monostornak, vagy az *i* kihagyásával Kolos-Monostornak lön nevezve, és saját nevét adta a mellette levő falunak is. Nem sok idő teltén díszes egy-

ház épült itt benn, népes egyházmegye alakult körülötte. Még 1585-ben is, midőn Báthori István Monostort a hozzá tartozó falukkal a Jezsuita-rendnek adományozta, az épen azon oszlopig nyúlt ki, melyet a rege II. Rákóczi oszlopának tart, s Fenes és Monostor közös határszélén van az országút mellett. László, az alapító király fia, feles jószágokat adományozott, felügyelőjét ő és utódai az apátsági rang minden tekintélyeivel felruházták, jogokban és számos kedvezményekben részeltették, elannyira, hogy az, Béla király adománylevele szavai szerint, fényben a magyarországi apátságokat is felülmúlta. Azonban a monostor az 1241-ki mongol pusztításkor feldúlott, az épületek leromboltak, a mi éghető volt, s valószínűen az apátsági első korbéli alapító levelek is a tűz martalékivá lettek, a szerzetesek nagyobbára megölettek; szóval a már hatalmas virágzásnak indult apátság romba dőlt, s csaknem semmivé lett. Ily állapotban találta, ebből emelte ki azt 1263-n IV. Béla király újraalapító adománylevele, visszaadván mások által elfoglalt birtokait és falvait vámmal, dézmákkal együtt, egyszersmind összeiratásukat is elrendelvén. Írásjegyeiről ítélve, akkor vagy nem sokkal azután készült azon, a hitelesség külformáival ugyan nem bíró, de ódonságánál s a benne levő nevek és tények kor- és dologhűségénél fogva megbecsülhetetlen íromány, t. i. a még akkor fenn volt eredeti adományleveleknek szokásos előzményeik és végök kihagyásával készített kivonatos és sommás leírása *B.* betű alatt, mely a kolosmonostori apátság hajdani összes birtokainak nevét s szebb és terjedelmesebb falvainak határjárását is mai napig megőrizte, s melyben ím ezen faluk fordulnak elé: 1. *Monostor.* 2. *Szent-Benedek.* 3. Leske nevű erdő és annak havasai más néven *Apáthavasa*, a Gyalu helysége fölött levő birtokrészekkel. 4. *Saaság.* 5. *Bács.* 6. *Szent-Iván.* 7. *Szent-Győr.* 8. *Máriatheleke.* 9. *Kajántó.* 10. *Kis-Bénye.* 11. *Nagy-Bénye.* 12. *Érd* más néven *Szilvástheleke.* 13. *Apáthida.* 14. *Egres.* 15. *Ontelske.* 16. *Solyomtava.* 17. *Eperjes.* 18. *Jegenye.* 19. *Nádas.* 20. *Nagy-Szöllős.* 21. *Brád.* 22. *Nagy-Holdvilág.* 23. *Dános.* 24. *Szent-László.* 25. *Barumlak.* 26. *Kapus.* 27. 28. *Két Jeremi.* 29. *Hollos.* 30. *Csanád.* 31. *Szent-Péter.* 32. *Keresztur.* 33. *Apát-tava.* 34. 35. *Két Szász-Kerelő* (egyik megyével, másik a

nélkül.) 36. *Dátos*. 37. *Lekenczető*. 38. *Csergőd*. 39. *Gergelyfája*. 40. *Péterlaka*, — mindezek (a mint az iromány szól) az Új Szamos, Gorbópatak, Nádospatak, Maros, Nyárad vize és Küküllő vidékein, szászok, székelyek és magyarok földein. Ezek közül ma sok nem létezik, némelynek más neve van, nem egy pusztá majorságfölddé (praediummá) lett belőlük, vagy más falvak határiba olvadt be. Csakhamar éré azonban az apátságot a mongolok második dúlása IV. László alatt 1285-ben. A szerzetesek ismét szétoszlottak, lakjok elpusztított, javaiat világiak foglalták el, melyeket Henrik apát — III. Endre udvari papja — 1296-ban újból visszaadatott, sőt az apátság azok birtokába tetteg be is lön igtatva. Az ezen beigtatásról készült káptalani jelentésben, a királyi parancs (mandatum) során fordul elé most elsőben az, hogy ezen apátsági Monostor és Konvent hiteles hely (locus credibilis), t. i. jogosult arra, hogy az ország és hazafiak gondviselésére bízott becsesb irományait tartsa, őrizze, és azokat, valamint bármi más törvényes okleveleket, bizonyító írásokat és kiadványokat a közhatalom tekintélye és hiteles pecséte alatt kiadhasson. I. Károly azután 1324-ben mind a fennebbi t. i. első adomány-, mind im ezen visszaadó kegylevelet átiratta és megerősítette. — Erzsébet királyné még tovább ment, s 1341-ki kegylevelében a kolosmonostori apátságot, — mint a mely sz. László király alapítása, s ez okból mindig királyi pártfogás alatt állott, — minden javaival és birtokaival együtt saját pártfogása és gyámsága alá vette, s minden bárók és nemesek hatáskörétől elvonta. Követte őt e buzgóságban Zsigmond, s az illető apát kérésére 1417-ben Szent-János határán elfoglalt némely apróbb birtokrészekkéket Csáki Miklós erdélyi vajda által a foglalóktól szintűgy visszavétetett. És így ez apátság új virágzásnak indult. 1463-n kinevezett Péter apát a monostor körül oly erőseget vont, mely az egész vidék lakóit megfélemlítette, minek következtében a király parancsára 1466-n csakugyan le kellett rontatnia. Azonban egy század sem telék el, s ez apátságot új és mondhatni halálos csapás érte. Erdélynek Magyarországtól elválása 1526-n és az azt nyomon követő hitújítás fenekestül felforgatta e hazában az egyházi, polgári és birtokjogi állapotokat. I. Zápolya és Martinuzzi halála után

Duraklini Petrovics Péter helytartó vevén kezébe az özvegy Izabella királyné és kiskorú fia II. János nevében a haza kormányát, 1556-n april 21-én Kolosváron tartott országgyűlésben végzésileg kimondatott: hogy a *püspökök, monostorok és egyházak javai azok birtokosaitól elvétetvén, a királyné és fia bejöveteleig hű sáfárok gondviselésére bízassanak, s jövedelmeik szent célokra és tanodák állítására fordíttassanak.* E végzés a királyné által ugyanazon évben november 26-n Kolosvárt tartott országgyűlésben azon módosítással hagyatott helyben: hogy az *egyházaktól elvett javak a fejedelmi ház és ország javára és szükségére (fiscus) legyenek fordítandók,* a királyné és tanácsa tetszésére bízatván a további teendők elintézése. Minek következtében a többi zárdái, püspöki és egyházi javakkal ezen apátság birtokai is a fiscus részére elfoglaltatván, részint annak birtokában hagyattak, részint hazafiaknak adományoztattak. Ez esemény Erdély történeteiben *Secularisatio* név alatt ismeretes, s teszi *az egyházi javak és jövedelmek legnagyobb részének világi vagy polgári kezekbe jutását.* E tény véget vetett a k.-monostori apátságnak, ezutánra annak csak puszta czíme maradván fenn. Fejének megalázását s javainak széteszlását a szerzetesek széteszlása követte: elbújdosnak ők messze földekre, ott hagyták a szent helyet, melyet félszázadnál tovább laktak; a konvent-épület üresen, az ország és magánosok levelei őrízetlen maradtak. Ez idő után az apátság birtokainak és az itt őrzött országos levéltárnak egyenlő sors jutott: vándorlás egyik helyről a másikra, kézzel kézre, gyakran gondatlannál gondatlanabbra jutás. Birtokai közül jelesen a kolos-monostori zárdát (Clastrum) és annak tartozmányait: az udvart és mezővárost (oppidum Kolos-Monostor), Bács, Bogártelke, Jegenye, Kajántó nevű falvakkal és Tyburcz majorsággal (praedium) együtt II. János választott király 1569-ben Forgács Ferencz tanácsosának adományozta, kinek halála után azok ismét a fiscusra szállván, Báthori István azok közül Kajántót, Tyburczot és Bogártelkét, (melyek közül Tyburcz egy 1383-beli iromány szerint nem más mint a hajdankorbeli egyik Bénye, Bogártelke pedig 1300-n jött csere útján az apátsági birtokokhoz), Blandrata György orvosának adományozta; ez Kendi Sándornak és Bánffy Farkasnak el-

adván, Báthori Kristóf fejedelem újból visszaváltotta, s Báthori István 1581-ben mint már akkor lengyel király, a más hárommal, ú. m. Monostor, Bács, Jegenye falvakkal együtt, a kolosvári Jezsuita-atyák általa alapított akadémiájának adományozta. Kiutasítatván ezek 1588-n országos végzésnél fogva a hazából, javaik a fiscusra szállottak, s kolos-monostori zárdájok bezárattott. Báthori Zsigmond 1594-ben törvényhozás útján ismét visszabocsátotta őket, s a kolos-monostori uradalmat, 1602-n pedig annak dézmáit is visszaajándékozta. 1606-n megint száműzettek, javaik elvették; mely végzés 1607. 1610. 1653-n is megújított. Báthori Gábortól kezdve azután e javak csaknem állandóan világiak kezei közt forogtak. 1609-n a kolos-monostori kastélyt (castellum) fejedelmi adomány útján Kamuthi Farkas bírta; 1633-n ugyanazt (vár, Castrum név alatt) Jegenyével és a Mérában levő részekkel beírás (inscriptio) útján Mikó Ferencz nyerte meg. 1649-ben a k.-monostori jószágok jövedelmeit Kékedi Zsigmond a kolosvári ev. református tanuló ifjak élelmezésére adta. Birtak továbbá egy és más részt Zólyomi Dávid, Rákóczi Zsigmond, I. Rákóczi Györgyné, s utóljára Apafi Mihály fejedelem adományából 1664-től 1693-ig Gilányi Gergelyné Apafi Anna (a fejedelem testvére). Ez esztendőben, t. i. mindjárt Erdélynek az austriai ház és magyar király ortalma alá menése első idejekor, az ország rendjeinek *a kolos-monostori uradalomnak világi birtokosaitól 15,000 magyar forintot visszaváltásába és örökösen a róm. kath. egyház és iskolák szükségére fordításába beleegyezése után*, I. Leopold azokat visszaváltván, ismét a Jezsuita-szerzetnek adományozta, VI. Károly pedig 1733-n az ettől 1606-n elszakasztott másik öt falu visszaválthatására is jogot adott; minek következtében a kolosvári Jezsuita-tanoda (Collegium) Bácsot, Jegenyét és Tyburczot gr. Bánffy Györgytől, Bogártelkét b. Szentkereszti Andrástól, s Kajántót (még az előtt 1732-ben) Barcsai Gergelyné Naláczai Sárától visszaváltotta. Mely fejedelmi intézkedést 1744-n az ország rendei is helybenhagytak, a Jezsuita-rendet a VII. t. cz. által a hazába bevették, a VIII. t. cikkben pedig a kolos-monostori uradalmat a hozzá tartozó falvakkal együtt a fiscusi javak közül kitörölték. Eltörölvén azonban 1773-n XIV. Kelemen pápa azon szerzetet, azok kolosvári tanodája is meg-

szünt, a k.-monostori uradalom újból a fiscus kezére szállott, s azt Mária Terézia 1776-ban az általa alapított nagy-szebeni katolikus árvanöveldének, később 1799-ben I. Ferencz, Leopold és VI. Károly czéljaikkal egybehangzólag, a katolikus tanítási alapnak (Fundus studiorum) adta, mit az a püspök igazgatói felügyelete alatt a legújabb időkig bírt, s a mondott czélra hiteles kimutatások szerint 1802 óta 1848-ig évenként egyre-másra 20—22,000 pftot jövedelmezett.

Szintezzen változásokon ment át a *konventi levéltár is*. Idézve volt fennebb azon okirat, melyben az nyilván az ország egyik hiteles helyéül ismertetett el; sőt annak maradt az Nagy Lajos 1351-ki 3. törvényczikke kelése után is, *mely a kisebb konventeket örök bevallásokat tárgyazó levelek készítésétől eltiltotta*, s pecsétjüket hitelesség nélkülinek nyilvánította; ennek hivatalnokai szinte öt századig bírták az ország és király bizalmát. 1556-ban ez is meg lön ingatva. Ezóta 1729-ig (mikor t. i. a hiteles helyek őrizése azon feltétellel: *hogy a meglevő világiak helyökön maradjanak, s jövendőben is, üresség esetében, helyök mindig, tekintettel a vallások egyenjoguságára, töltsék be, VI. Károly által ismét egyházi férfiakra bízott*) egész hosszú sora van törvényeinkben közlevéltárainkat, s jelesen ezen egyik hiteles helyet illető országos intézkedéseknek. 1557. jun. 1-én Tordán az határozatott, hogy: „négy kitünő állású nemes férfi választassék, kiknek hatalma legyen a fehérvári és k.-monostori levéltár fölött, a sekrestyében vagy levéltartó helyen (Conservatorium) azokat jól gondviseljék, fejedelmi levélkerestető és parancslevelekre (ad requisitoria et praeceptorica mandata) a régi szokás szerint másolatokat adjanak ki.“ 1558. martius 8-án ismét Tordán végeztetett, hogy: „mind a fehérvári káptalanhoz, mind a k.-monostori konventhez az iménti czélból méltó és emberséges személyek választassanak.“ 1560. martius 1-én ismét hasonló határozat hozatott: „a leveleknek a k.-monostori levéltartó helyen (in Conservatorio Kolos-monostoriensi) való őrizése tekintetében nehogy a hazafiaknak károk következzenek.“ 1563. jun. 6. Tordán Literatus János Deák a k.-monostori konvent és Kolos megye jegyzője tétetvén levéltárörre, meghagyatott neki, hogy: „a kinevezett országos biztosok előtt a kolosvári bíró jelenlétében

esküdjék meg, a levélkereséseken pedig mindig egy kolosvári eskütt polgár is legyen jelen, a keresés díja levén 50 pénz, a leírásé ismét 50 pénz, ha egy ívnél többre megy, minden levélért 10 p.“ 1565. január 22-én a kolosvári országgyűlésen meghatározott, hogy: a „k.-monostori leveleket a fejedelem vitesse Fehérvárra, hogy a káptalan leveleivel együtt legyenek; választassanak gondviselők, vagy a káptalan gondviselői alá adassanak, s a felség nekik fizetést adjon.“ 1571. nov. 19-én Kolosvárt: „a kolosmonostori konventben a levelek kikeresésére sat. Tolnai Miklós deákot, avagy Csanádi János deákot (tehát kettő közül egyet) és ismét kolosvári jegyző Miklós deákot választották, s kötelességül tették, hogy a leveleket *Monostoron az előbbeni conservatoriumban gondviseljék* (tehát ekkor még Monostoron volt a levéltár), és a kiknek kell, másolatban kiadják, a csalást kerüljék; a fejedelem eskesse meg őket s fizesse — ígérete szerint.“ 1573. máj. 24-én Tordán ily határozat kél: „*A kolosmonostori konventet itéljük károsnak lenni, hogy ez ideig pusztán állott, a levelek is minden rendtartás nélkül voltak, és végeztük: hogy a fejedelem három méltó személyt válaszson oda a konventbé, a váradinak példájára, kiknek fizetése hordozását — ígérete szerint — a fejedelemre bíztuk.*“ 1574. január 1-én újból azt végezték a Rendek, hogy: „a k.-monostori konvent és fejevári káptalanbeli levelekre gondot viseljen a fejedelem, hogy *levélkeresőket* szerezzen és tárházából fizesse, egyszersmind pedig köszönték a fejedelemnek, hogy a leveleket oly szertelen nem hagyja elveszni.“ 1575. jul. 25-én Kolosvárt tartott országgyűlésben azon változás történt ez ügyben, hogy: „a kolosmonostori konventhez levélkeresővé Polgári Mihály pap s társakul Zalánkeméni Miklós deák és Márton deák kolosmegyei jegyző választott, s meghatározott, hogy a fejedelem eskesse meg a hívségre, és adjon nekik pecsétet, s fizetésökről gondoskodják.“ Megjegyzendő, hogy a konventnek, valamint a fejevári káptalannak is ez időtájt nem volt pecsétje, vagy ha volt is, nem éltek azokkal, hanem amaz a fejedelem neve és pecsétje s a korlátnok ellenőrsége, ez pedig a kolosvári tanács pecsétje alatt bocsátotta kiadványait. 1607. jun. 10-én meghatározott, hogy: „a k.-monostori konventet és feje-

vári káptalant a fejedelem építse meg (Mihály Vajda és Bástá bitor uralma alatt mindkettő elpusztítottatott vala), s a levélkeresők fizetéséről gondoskodják; de ők is tartásuk magokat a kiadványok felőli árszabáshoz (lásd 1563.) Ezen különböző időbeli s különböző intézkedéseit a törvényhozásnak, öszhangzó egészszé öntve látjuk az 1653-ki *Approbata*, valamint a későbbieket az 1669-ki *Compilata Constitutio*-kban. Amannak IV. r. XVIII. czíme I. cikkében ide vonatkozólag im ezek foglaltatnak: „Az egyházi rend kezéből a káptalanok (e név alatt itt és több más helyeken is mindkét erdélyi hiteles hely van értve) kivétetvén, az ország világiakat választott helyökbe, elégséges fizetést rendelt számukra a fejedelmi tárházból, kik hittel köteleztetnek hivataljokban való igaz eljárásra, fáradságok díja a törvényekben meg levén határozva. Mivel a fejedelmek fizetik, ők is választják, legalább háromból álló jó lelkiismeretű és elégséges tudományú személyeket, kik beálláskor káptalani (és konventi) társaik előtt egy ítélőmester vagy korlátnok vagy titoknok előtt kötelesek hitet tenni le hűségök, titoktartásuk, a levelek hű megőrzése, kikeresése és átírása, úgy igazságos végrehajtások tétele iránt, s szokott pecsétjök kezeikbe adatott. A fizetés a levelek kiadásáért megvan ezen törvénykönyv IV. r. utolsó czíme végén, a ki ennél többet vesz, becsületét és hivatalát veszti, pecsételni egyik konventi, vagy káptalani egyénnek is társai híre nélkül nem szabad, a pecsét közhelyen, ne a levélkeresőknél álljon, a mi esküjökben nyilván megemlítve legyen, ügyvédi bevallásokon kívül más bevallást csak egy közölük ne fogadjon el, beigtatásokat és elégtételeket más királyi emberekkel (*homo regius*) tehetnek.“ A *Comp. Const.* IV. r. XIII. czíme I. cikkében pedig ide vonatkozólag az van: „hogy a konvent és káptalan férfiai levélkerestető parancsra a kívánt leveleket fölkeresni, *articularis* büntetés alatt (200 magyar forint, *Comp. Const.* V. r. I. *Edictum*) kötelesek, még pedig halogatás nélkül. . . . Ez állapot tartott 1726-ig. Résztint a koronkénti különböző intézkedések, s ezek folytán a levéltárnak más meg más világi férfiakra bízata, résztint a k.-monostori konventből a szerzeteseknek kiüzetése s az épületek pusztán maradása azt eredményezte, hogy a levelek előbb ott a konvent conser-

vatoriumában, majd a tanács házánál, majd ismét a levéltárörök szállásain tartatván, annyira elpusztulni kezdének, hogy az érintett évben a kormánynak azok biztosításáról komolyabban kellett gondoskodni. „Azon indító okoknál fogva — mondatik egy 1726-ki rendeletben — mivel a káptalan és konventbeli leveleknek *szerteszét létökben* nem kevés fogyatkozások voltak, és a pecsétnek is hol egyik, hol másik kézen megfordulása tapasztalható károkat okozott, ezért, hogy minden eddigi visszaélések eltöröltessenek, levelek és pecsét azon egy helyen legyenek, tetszett a kormányszéknek egy bátorságos hely iránt gondoskodni, (hol volt az, hitelesen kimutatni nem lehet, valószínűen ekkor tétetett be a k.-monostori levéltár a piaczi székesegyház sekrestyéjébe, a hol mai napig áll,) melyre nézve a k.-monostori konventnek meghagyta: „hogy minden leveleket és irományokat azon levéltári helybe (conservatorium) — szépen rendbe vevén — rakjon be, *azok, mint eddig, ágyban, pad alatt ne heverjenek*, a pecsét is azon levéltartó helyen tartassék, mikor valami levélkiadás fordul elé, együtt kidolgozván, megírván és pecsételvén, úgy adják ki; egyebekben az Approbatabeli törvényeket tartván meg. Ez alkalommal a levéltárul rendelt helyiségnek (conservatorium) vasajtóval és vastáblákkal felkészítésére, úgy a levelek jó rendbe hozására nézve szükséges ládák, kihúzó fiókok, polczok, almáriumok, hordozható levéltartók (portatile) csináltatására az országos jövedelmi alapból 100 r. forint lön utalványozva, meghagyatván a konventbelieknek, hogy az irt kelteket elkészíttessék, s azután a levelek rendbeszedésének gyorsan utána lássanak: *a nemesség, megyék, székek és falvak határleveleit lajstromozván s külön fiókokba külön csomagokba rakván.*“ Hol volt ezen rendelet kelésekor a kérdéses levéltár, vagy — a mint a mindjárt idézendő iromány szól — levéltartó hely, felderíti egy 1729-beli hiteles adat, mely szerint a fejevári káptalan s kolosmonostori konvent levéltárai országgyűlési végzésnél fogva a fejevári káptalan és kanonokok gondviselésére bízotván, azon káptalan székesegyházának nagyprépostja és kanonokja, valamint Lukács András örkanonok megismerő írást adnak arról: „hogy azon év april 1-én a kormány rendeletére a k.-monostori konvent levéltartó he-

lyére (ad locum conservatorii litterarum) menvén, (mely akkor *Kolosvári* másképp *Jövedécsi István* házában volt), az ott levő leveleket, pecsétet és kulcsokat a kormány és országgyűlés biztosai előtt kezeikbe vették.“ Az átadás alkalmával a konventbeli eddigi felügyelők úgy nyilatkozván, *hogy a konventnek egy régibb pecsétét még 1557-n egy akkori konventbeli egyén elvesztette volt, de az ország mást, az előbbinél kisebb kerületűt csináltatott, és mindazóta azzal a kisebbel éltek,* — ez okból végeztetett: *hogy a kiadványok egyformaságáért ezután is a kisebb pecséttel éljenek, az elveszett régibb pecsét pedig, melyet — a mint mondatik — 1721-n a monostori szántóföldeken találtak meg, s melyen 1575. évszám van írva, tétessék skatulyába, s pecsét alatt legyen a főkormányzók őrizete alatt.* Ezen nyilatkozata az 1729-ki levéltáröröknek nyilvános elentétben áll a tényekkel. Ezen a kormányzékü levéltárban levő pecséten ugyanis nem 1466, hanem 1575. évszám áll. Hogy lehetett azt 1557-ben elveszteni? megfejtetni nem tudjuk. Úgy kell lenni, hogy a mondott időben az 1446-ki lön elvesztve, s 1575-ben, a helyett új — a korábbinál kisebb kerületű — készítettve, — mi annál valóban jóval kisebb is; ezen utóbb készült s 1700 körül elveszett 1575. köriratú pecsét megtalálván 1721-ben az idők folytán a legelsővel lön kicserélve; így tehát a homályosság az előadásban s nem a dolog lényegében van. Azonban erről hátrább többet. A mondottak szerint a k.-monostori konvent szintűgy mint a fejevári káptalan levéltára a XVIII. század elején a k.-fejevári káptalan felügyelete alatt állott, mely ezen jogát egy ide küldött kanonok által gyakorolta 1743-ig, a mikor az Mária Terézia rendeletéből a káptalanhoz visszahivatván, ezen levéltár a kolosvári rendes plébános gondviselésére, és előbb két, azután három világi egyénre — a vallások egyenjogúsága szerint — bízott, ki ugyanakkor fejevári kanonoki címmel, s a midőn a káptalanban jelen van, ülésel és szózatolási joggal ruházott föl. Körülbelül ez időben, vagy — a mint már érintve volt — 1729-ben tétetett be a konvent levéltára a piaczi nagy templom sekrestyéjébe. Ez intézkedéseket 1744-ben a törvényhozás is helyeselte, eltörölvén a VIII. t. cikk által azon korábbi törvényeket, *melyek az egyháziakat a közlevéltárak őrizésétől el-*

tiltották, sőt az 1753-1754-1755. III. t. cz. ezen hiteles helyek és személyek minden teljesen törvényes kiadványát az eredetivel egyértékűnek nyilvánította, a gyanús okiratoknak a kir. tábla vagy országgyűlés elébe útasítását rendelvén. A levélkiadási külformaságok régi gyakorlata fennállott a legújabb időkig.

Azt, hogy az apátság és konventi levéltár sorsát az ott lakó papi méltóságok s más szerzetes férfiak is osztották, nem kell mondanunk. A mint az idők változtak, s a hon kormányzását más meg más vallásfelekezetűek vették át, a szerint váltották fel egymást itt is ezen fényes papi állomás és tágas hatalomkör birtokosi. Most csaknem mindenható apátok — királyok és királynék papjai, — majd idegen tartományok püspökei, kiknek csak rang és cím (s tán a jövedelem) kellett, egyszer ott lakó szerzetbeli főnökök, máskor világi férfiak váltakoztak egymással, kikre azután nagy időig a Jezsuita rend következett, *míg utoljára világi főpapokra maradtak a címek, a tanítás és nevelés szent ügyének a terjedelmes javak.* E konvent kétség kívül legszebb szaka az apátok korára esvén, szükségesnek látjuk, azok névsorát, a mennyire adatink engedték, hitelesen összeállítva ide iktatni. Megjegyzendő, hogy ezek helyét néha kormányzók (Gubernator), máskor helytartók (Locumtenens), sőt priorok is pótolták, legtöbbször azonban szinte félezereden át apátok voltak e monostori konvent igazgatói. IV. Béla koráig a konvent irományai elpusztulván, az első időszakból csak az egy *Pál* apátot tudjuk megnevezni 1203-ról, ezután az ott fennlevő adatokból *Henrik* apát tűnik ki 1296-ról, azután *Lázár* apát 1297—1313-ig, 1314. *Miklós*, 1339—1343. *János*, 1347. *Jordán*, 1355—56. *Bereczk*, 1356—1360. *László*, 1363—1375. *Otto*, 1390—98. *Pál*, 1402. *Domokos*, 1403. *Gothárd*, 1404. *Pál*, 1410—1419. *Henrik*, 1423. *Pál*, 1424—1428. *Balázs*, 1435—1451. *Antal*, 1452. *Gothárd*, 1460. *Bertalan*, 1462. *Pongrácz*, 1463—1473. *Pécsvárad*i Péter, 1490 előtt *Dengelegi Pongrácz László*, 1490. ismét *Pécsvárad*i Péter (?) 1497—1501. *Gábor* (bosnyákországi püspök) 1509. *Tomori Pál* ki valószínűleg csak címzetes apát volt, 1528. *Nagyszombati Márton* (Martinus de Tyrnava), 1549—1551. *Martinuzzi*, 1555. *Medgyesi Ferencz*. Az ezt követett 1556. évben az apátság

javainak a fiscus számára foglalásával csak az apáturi cím maradván fenn, e felöli tudomásunkban nagy hézag támad. Nevez ugyan ki Ferdinánd király — a ki Erdélyhez mint Magyarország királya jogot tartott — mindjárt 1557-ben egy szent Domokos szerzetebelit — neve nincs említve — kolosmonostori apáttá, a ki maga igazolása végett az azon évben tartott esztergomi papi törvényszék elébe idéztetvén, az elébe tett kérdésekre ide vonatkozólag ím ezen feleleteket adta: „Őt — úgy mond — Ferdinánd király nevezte ki, megerősítette a mostani esztergomi érsek, négy hónap múlva megáldatott, 39 éves, szent Domokos szerzetéből való, s mint más szerzetbeli egyén rangcím elfogadhatására engedelmet a pápától nyert;“ azonban hogy e címet a nemzeti fejedelmek korszaka alatt kik viselték, erdélyi kútfejeink iránta el nem útasítanak. 1776-ban Mária Terézia a N.-Szebenben alapított árvanövelde igazgatóját Delpini Theophilt azon nyilatkozattal nevezte ki kolosmonostori apáttá, hogy e cím az ezután egyházi rendből azon állomásra kinevezendő igazgatóknak is megadatik. Mi azonban másképp lett. Delpini halála után ismét hosszú időig volt az betöltetlen. Mártonfy püspök sürgette ugyan, hogy az apátcím, mint a k.-monostori uradalom igazgatójának, legalább némi tisztességgül adassék neki, de siker nélkül. Végre 1819-ben kineveztetett az e napig utolsó k.-monostori címzetes apát és fejérvári olvasó kanonok Szabó János, ki egyszersmind királyi tanácsos, s az egykori erdélyi főkormánynál a tudományügyben eléadó volt, díszes tisztét viselte haláláig 1858. martius 16-ig. Ez idő óta ismét betöltetlen e hely. A kolosmonostori apátság hatósági tekintetben néha egyenesen a pápától függött, mint például 1222-ben III. Honorius pápa alatt; máskor a magyar királytól, mint 1341-ben Erzsébet királyné uralkodásakor, máskor ismét az erdélyi püspökségtől, mint 1416-ban Zsigmond korában, legtöbbnyire pedig az esztergomi érsektől. A mi onnan jött, hogy ez időben az egyházi és polgári hatalom köre határozottan szabályozva nem volt. Az apáttá létel törvényes formái s innepélyességei voltak: Eleinte választották Nagy Károly 789-ki törvénye nyomán néha a királyok, néha a kánonok értelmében az illető konventbeli társak, máskor önhatalmilag kinevezte a püspök vagy érsek, s meg-

erősítette mindenik esetben az utósó, kivéve a legutóbbi másfél századot, melyben a kinevezés egészen a fejedelem jogai közé lőn sorozva, miért is 1786-tól fogva rangdíj czím alatt az illető apátok 400, — kinevezési oklevéldíj czíme alatt 30 pfrtot voltak kötelesek a kir. kincstárba fizetni, mely két összeget rendesen 100 arannyal szoktak megváltani. A beig-tatás (investitura) joga azonban mindig az egyházé maradván. A k.-monostori apátság jelvényei III. Honorius pápa 1225-ki engedélye folytán *siveg és gyűrű*, többnek nyomát okleveleinkben nem látjuk. Ezen pápai kegylevélben a kolosmonostori apátság így fordul elé: „*Abbas Monasterii Clausiensis de ultrasylvanis partibus,*“ mi erősen támogatja azok nézetét, kik állítják, hogy Kolosvár, hajdanta Clausium, Clausa, Clusa, Klus, szlávul kluts vagy kulcsvárnak neveztetett, értetvén alatta *Erdélynek első erősített helye, kapuja és kulcsa*. Birto-kai tekintetében hogy az apátság is mint a több népes birto-kosok polgári hatóság alatt állott, a mennyiben I. Károly és Erzsébet kiváltságai különös kedvezményekben nem részeltették, mutogatni fölösleges. Ez apátsági konvent helyfek-vési történeteiből jegyezzük ide a következőket.

Ehhez hajdanta — a mint ma is fennlevő feliratok bizo-nyítják — nagy kétágú tornyos egyház volt kapcsolva, mely 1508-ban II. Ulászló alatt még nagyobbá tétetett és kijavítat-tott; Mária Krisztierna, Báthori Zsigmond neje, újra kijavíttatta 1598-ban. Az erdélyi törvényhozó test még 1653-ban is a katho-likusok egyik kitűnő — a törvény szava szerint *derék* templo-mának nevezi azt, mely mellett amaz időkben virágzó kath. tanoda és egyházmegye (ecclesia) volt. A mint gyarapodtak azonban a katolikusok száma, tanodái és templomaik a 18-ik század kezdetén benn Kolosvárbán, úgy fogytak kün Mo-nostoron híveik, elavúlt iskolájok, romlásnak indúlt egyházok, úgy annyira, hogy 1782-ben a török háborúkor kormányi enge-delem mellett katonai raktárnak használták, később az 1791-ki országgyűlés teremébe innét vittek székeket; 1794—95-ben ugyan a templom újra fedetett, és egyik toronyága megigazítottatott, valamint az 1802-ki szélvész okozta romlások is kiigazítottak: a folytonos romlás vége mégis annak teljes elpusztulása lett; ilyen — akkor már többé nem központi hely — sem a tovább

fenntartás, sem gyökeres átalakítás költségeit meg nem érde-
melnén. Elhatározott tehát püspöki ajánlatra kormányi be-
leegyezéssel, hogy a templom és tornyok bontassanak le, s
anyagja fordítottassék az akkortájban (1818) belső Farkas-utczá-
ban építeni kezdett lyceumra, a szentélyből (sanctuarium)
azonban a hajdani apátság emléke fentartása végett építtessék
egy kis kápolnaszerű templom. A határozatot tett követte. A
nagy templom még azon évben lerontatott, köveiből a négy-
szögre faragottak, a boltozatos ajtó és ablakfelek az új szent-
egyház homlokfalába rakattak, a többi rendeltetése helyére
hordatott, s a következő 1819-ik évben a kis kápolna már
helyre lőn állítva, melyet a monda Zsigmond templomának
tart. Harang nincs benne, ajtaja csak nagy bőjtben nyílik
meg, midőn itt a kolosmonostori lelkész szombatnapokon szent
beszédet köteles tartani, a hét fájdalnak napján pedig bú-
csúra Monostorról és Kolosvárról számos nép gyűl ki. A
dombhát, melyen az apátság feküdt, a bemenetelnél épült kis
Calváriáról ma Calvária-hegynék is mondatik. A vár falából
csak romok látszanak, a földsáncz végén éjszak felé fennáll
még egy kis faldarab, melyhez a templom örének laka van
ragasztva, mit félelmes romnak vagy várüregnek lehet inkább
mondani, mint biztos emberi hajléknak.

Ez apátsági konventnek és monostornak Erdély múlt
történeteiben politikai és jogi tekintetben szint akkora érdeme
van, mint volt a keresztyén vallásnak a tartomány-részekben
való megszilárdításában. Mint láttuk, ez volt hazánkban az
egyik hiteles hely és országos levéltár, hol a magánosok, és
ország féltettebb irományai a templom sekrestyéjében tartat-
tak. Ide tétettek be a fejedelmek alatt az írott törvények
egyik (t. i. az ítélő mesternél levő) eredeti példánya, ide a
vámszabályok, tariffák, hogy a kereskedők s harminczadosok
ne zsarolhassanak, s a magánosok mindig eredetiben meglát-
hassák azokat, végre az úgynevezett királyi jegyzőkönyvek
(Liber Regiusok), melyekbe a fejedelmek adományai s más
közintézmények voltak iktatva, hogy a kinek efféle levelekre
szüksége volt, bár mikor megkaphassa. Sőt 1657-ben, midőn II.
Rákóczi György helyett Rhédei Ferencz lőn fejedelemmé vá-
lasztva, a Fejérvárt együtt levő törvényhozó test az odavaló

káptalan pecsége alatt közlött végzése által a kolosvári katonai helyőrséget oda útasította, hogy az új fejedelem iránti esküt a kolos-monostori konvent előtt tegye le. Akkora bizalmas volt e konventben az országnak, hogy férfiai levél-kiadásokkal s a hazafiak törvényes ügyeinek igazításával csaknem folyvást meg voltak bízva. Bizonyítják ezt az országban és törvényszékeknél maig fennlevő kiadványaik s törvénykezési eljárásaik felőli jelentéstételeik; melyek hogy mily mérsékelték voltak, sőt a mai időkhöz mérve mennyire csekély költségbe kerültek, mutatják a nemzeti fejedelmek alatti fentebb elsorolt intézkedések, sőt még inkább első királyaink törvényei. Ugyanis Nagy Lajos törvénye szerint, ha konventi és káptalani egyén törvényes lépések végrehajtására a maga szekerével ment ki, napi díja volt 2 garas, ha a perlő alkalmatosságával, csak egy garas; a levelek díja Zsigmond törvényei szerint (VI. Decr. 8.10. cikk, II. Ulászló I. Decr. 95.96. cikk) a következő volt: idéző, tiltó, tiltakozó, nyitott alakban készült bevallási, eskető, régi levelek fölkeresése iránti, beigtató, ellenmondó stb. levelek díja 24 pénz, s így tovább. Sőt, hogy a hazafiak igényeinek még inkább meg lehessen felelni, törvényleg volt megrendelve (II. Ulászló I. Decr. 44. cikke), hogy a hiteles helyi joggal bíró apátsági konventekben legalább is 10 vagy hét egyházi rendű és fölszentelt papi egyén mindig legyen, a kikkel a szükséges törvényes lépéseket minden időben lehessen gyorsan végrehajtani Ámbár a kolos-monostori konvent legrégibb ismeretes pecsétje 1466-ról van, találatnak mégis hiteles kiadványai már a XIII. század elejéről, miket mind Benedek-rendiek készítettek 1556-ig. Az ekkori országos zavarban pecsétjük valószínűleg elveszett, mert ez idő óta 1575-ig a konventi kiadványoknál a városi tanács pecsége használtatott; ekkor készített azután Báthori fejedelem újat, a mivel mai napig élnek. Némely írók említnek egy 1700-róli konventi pecsétet is, mely hogy különbözött-e és miben a másiktól, mikor, mely kiadványoknál éltek vele? előttünk ismeretlen. Láttunk ugyanis mind 1700 előtt négy évvel, tehát 1696-ban, mind azután csakhamar, ú. m. 1720—1770—1784—1793 és 1808-n költ, sőt épen mai kelésű lenyomatot is konventi kiadványokon; de azok nagyság,

évszám, jelvény vagy czímer tekintetében egymástól mitsem különböznek; gr. Kemény összes pecsétgyűjteményében a k.-monostori konvent kiadványain levő pecsétek között csak két különbség van, 1.) az, hogy a régibb t. i. 1696 ki pecsétnyomaton az évszám így van kétfelé osztva a czímer fölött 157□5, az 1700-an innen valókon pedig így 15□75, 2.) az, hogy a réginek metszése úgy látszik valamivel tisztább és finomabb, mint az újé. Mindkettő bizonyítja azon sejtelmünket, hogy a mint fentebb érintettük, 1557-ben elveszettnek régibb pecsét állítatik, 1721-ben pedig az ugyancsak 1575-ki pecsétnek korábbi (157□5 évszámú) példánya lön megtalálva; csak akkor és így lehetővé egyeztetni a tényállással azon határozatot, hogy: továbbra is az új valamivel kisebb pecséttel éljen a konvent. Az 1446-beli pecsét körirata évszám nélkül im ez: S. CONVENTUS BETE M VI □ RIGINS DE COLOS MONAT. Belül Sz. Mária a kisded Jézust tartván ölében, fejök koronás és fénykörzött, mindkét felől szárnyas angyal, kezeiket imára emelve. Az 1575-beli régibb pecséten ez a körirat: SIG. CON. MON. BEA. MA □ R. VIR. DE COL. MONO 157□5. az újakban szintén, csak hogy az évszám a fentebbi módon van elosztva. Belül két góth alakú rajz közt Sz. Mária koronás fővel jobbján a kisded Jézust tartván, kinek feje fénykörnyezett.

Megjegyzendőnek tartom még a monostorral és konventtel szoros kapcsolatban levő következő történeti tényeket. 1551-ben midőn Izabella Martinuzzi tanácsára Erdélyt s kapcsolt részeit Ferdinándnak átadta, ezért a király Johanna nevű leányát János ifjú királynak igérvén, az eljegyzés itt az ország épületében lön megünnepelve mindkét fél biztosai jelenlétökben. Később, midőn ugyancsak II. János Ferdinánd ellen fejedelmi méltósága elismertetése végett háborút kezdett, anyjának a háború folyama alatti egyik biztos tartózkodáshelyéül Monostor várát jelölte ki. 1594-ben Báthori Zsigmond Erdély kilencz jeles államférfiának kivégeztetését itt az apátság kertében határozta el; végre Kovácsóczi István történetíró és cancellár is itt temettetett el. A mai kis templom vagy kápolna falaiba két újabbkori feliratú kő van berakva, mely a templomnak I. Béla óta 1819-ig történt változásait részletesen

örökíti. Egyébiránt az apát-őr helyébe ma kanonok-őr lépett, a ki — a mint láttuk — mindig a kolosvári plebánus s egyzersmind fejevári kanonok is; javalma csak a kulcs-díj (Clavis taxa) 1 magyar forint (50 régi váltó kr.); levélkereső három van, a róm. cath., reformatus és unitárius vallásból, ezek fizetése egyenként 100 magyar forint, s a levélkeresés díja 1 m. forint, mit év végével egyarányban osztanak; üresség esetében a konvent-őr szokott hármat-hármat kijelölni, abból a vallásból, a melynek helye megürült, felterjesztette eddig a fejevári káptalannak (ma a kolozsvári főtörvényszéknek), az a kormányzéknek (ma a helytartóságnak), ez azután a felségnek, ki egyet megerősít. A leveleket ma is a régi levélkeresztető-parancsok modorában szerkesztett törvényszéki rendeletekre adják ki a convent neve és pecsége alatt, mint hajdan, annyi különbséggel, hogy ma a helytartóság által az otlevő levelek iránt egész lajstromok is kéretnek fel, a mint ez 1857-ben a szász történetnyomozók kérésére történt. A hajdani konvent-őr és levélkeresők hivatalukba lépésökkor a beigtató biztos előtt esküt tettek az iránt: „hogy a koronás felséghez, a hazai főkormányzékhez, és az ország minden rendeihez hívek és igazak lesznek, a kezök alá adott levelekre, jegyzőkönyvekre gondot viselnek, azokat konventi személyeken kívül másnak felhányni, olvasni, elvinni nem engedik, magok azokban kárt vagy igazításokat nem tesznek, meg nem semmisítik, el nem sikkasztják, más nemzetségeket illető leveleket senki kívánságára ki nem adnak, a levélkeresztető-parancsok tartalmára vigyáznak, hogy valami ál- vagy színlett parancs nyomán senkinek kára és jogsérelme ne legyen, tisztársaik tudtok és jelenlétök nélkül az ország törvényei ellen való bevallásokat el nem fogadnak, egyedül nem pecsételnek, az írás végett kezökbe adott leveleket és bevallásokat, levélkeresztető-parancsra kiadandó hiteles másolatokat, az eddig használt mód és irányalak szerint adnak ki, kibocsáttatván igaz és törvényes végrehajtásokat s azok felől a konventnek hű és igaz jelentéseket tesznek, minden ország vagy magánosok által rájuk bizandó titkokat megőriznek, senkinek ki nem jelentik, a perlekedőket szerfeletti fizetéssel nem terhelik, el nem árulják, s tisztársaikkal mindenben egyetértenek.“ Ez eskü áll ma is csekély módosításokkal. A

levélkikeresés gyakorlati része ezen konventnél — a mint egy 1814-beli hivatalos jelentés mondja — ősidőktől fogva ebből áll: „Mindenekelőtt a levélkerestető parancsra a levéltár-őr (conservator) felírja a vétel napját, és egy külön jegyzőkönyvbe beiratja. E nélkül sem a levéltárba bemenni, sem a lajstromkönyvekbe (index) belenézni nem lehet. Azután a kulcs kiadatván a levélkeresők valamelyikének, ez a konvent dolgozó szobájában a lajstromokat átnézi, és ha nyomát találja a kívánt levélnek, felkeresi azt a levéltárban, azután helyt a dolgozó szobában leírja, összeolvassa az örrel, s az idősebb keresővel együtt megpecsétli, az eredetit ezután a levéltárba visszatevén, az átíratot pedig hitelesítés (signatura) végett az őrhöz, vagy ha az lakhelyén nem lenne, az idősebb levélkeresőhöz viszi. Az átírás előtt a kiadatni kívánt leveleket megtekinteni, sőt átnézni is szabad a dolgozó szobában, minthogy a levelek kivonatából, mely a levéltár tartalmát mutató konventi jegyzőkönyvekhez van mellékelve, nem mindig tudhatni meg bizonyosan, hogy valamely iromány a keresőnek céljára való-e vagy nem. A kiadvány stylusa ma is ez: *Nos conventus B. M. Virginis de Kolosmonostra*, az aláírás is egyszerűen a konvent nevében történik.

II. A kerczi (cisterci-rendi) apátság. *)

A *kerczi apátság* (Abbatia de Candelis vagy de Candelata) Fogaras földe és Nagy-Szeben közt az Olt folyam bal partján, a porumbáki postaállomástól 2 $\frac{1}{2}$ órányira, némelyek szerint csakhamar 1179. után, mások szerint 1205 n, Pázmán szerint 1216-ban alapított, s nevét Kercs, németül Kertz, (az oklevelekben Kirch, Kyrch, Kerch, Kerech, Keirk) nevű falutól vette, mely Báthori Zsigmond erdélyi fejedelem oklevelében mint mezőváros van említve. Alapítója okiratilag meg nem határozható. Azonban valószínűen II. Endre király volt, és pedig 1205 – 1216 között; bizonyítja ezen királynak 1223-ban költ jóváhagyó levele, (litterae consensuales), melyben meg-

*) Van Szepesben is egy ily nevű apátság. Pázmán nyilván ezt értette.

erősíti *Gocelinus* mester azon adományát, mely szerint az, Szent Mihályfalva másképp Kis-Disznód (Michelsberg) nevű falut, mint saját, a királytól ajándékkül nyert birtokát, a kerczi apátságnak ajándékozta. Ezen jóváhagyó levelében a király a kerczi apátságot megerősíti egyszersmind azon földnek is birtokában, melyet ő a Vlachok földéből kiszakítván, már azelőtt ezen apátságnak adományozott, s abba — mint az okirat szól — azt Benedek erdélyi vajda által be is igtatta vala, a mely föld, fekvéséből s körülírt határaiból következőtve, nem más mint Kercz. Minthogy pedig a nevezett vajda 1205 — 1208-ig bezárólag, volt erdélyi vajda: némi joggal állítható, hogy a kérdéses apátság vagy ez idő alatt alapított, vagy akkor csak némi birtokot kapván, tetteleg — mint Pázmán írja — 1216-ban lőn megalapítva. Bizonyítja ezt továbbá Honorius pápának egy 1225-ben költ levele, melyben a lilienfeldi, kerczi és egresi apátoknak meghagyja, hogy a Theutók szerzetesrendének Borza (Barcza) nevű birtoka határait nyomozzák ki; végre II. Endrének egy 1233-ki kegylevele, mely által ő a kerczi apátságnak más apátságok, püspökségek és megyék példájára évenkénti szabad sót (mille zuanos salis), némely esetekben pedig annak árát adományozta. Az első nyilvánosságra jött oklevél azonban I. István erdélyi herceg kiváltságlevele 1264-ről, melyet ő az 1233-n a mongolok által elpusztított kerczi apátságnak az iránt adott: „hogy sem a vajda, sem más országbárók annak birtokaiban erőszakos szállásadásra a lakosokat ne kényszeríthessék, adót rájuk ne veszenek, hanem mindenben a szebeniek szabadságát tartsák, azokkal egyképen adózzanak;“ melyet később 1272-ben mint király (e néven V.) újból megerősített, valamint megerősítette azt 1299-ben III. Endre, 1305-ben Ottó. A leggyökeresebb intézkedéseket azonban a kerczi apátság megszilárdítására nézve I. Károly tette 1322-ben költ kiváltság-levelében. Ez alapítja meg véglegesen az apátság összes viszonyait, megnevezi birtokait, biztosítja az apátság részére a saját törvényhatóság jogait, s fő pártfogójává teszi magát a királyi hatalmat, elannyira, hogy annak valódi megalapítását méltán ez időre lehetne tenni. A kegylevél főbb pontjai ezek: „Panaszolván Henrik, kerczi apátsági főnök — így szól az — az apát és monostor nevé-

ben, hogy annak férfiai s a jószágaikban lakóalattvalók rossz emberektől sok méltatlanságot szenvednek, s panaszának orvoslását kérvén, a király rendelé és parancsolá: hogy az apátság népei a Szeben tartományiakkal egy szabadságot élvezzenek, s azoktól el ne vonassanak; ezen monostor és apátság jogainak és szabadságainak ellenére jövendőben annak emberei és birtokai, jogai, törvényszéki bírái, úgy jövedelmei felett senki ne rendelkezék, ne határozzon; bíráik is (Comites) azokból legyenek, a kik annak szolgálatiban vannak, ott laknak, s engedelmeskedni készek; ezek tiszte mindenben igaz törvényt szolgáltatni, a mint az apát és konvent nekik rendeli, úgy pedig, hogy mind a bírának, mind a jobbágyoknak feljebb folyamodási joguk legyen a monostorhoz; a mi birság és büntetés lesz, legyen az apáté és konventé, valamint a megkegyelmezés és büntetés-elengedés is — a mint nekik tetszeni fog — senki ellentmondása érvényes nem lévén. Ha pedig valaki az apátnak és konventnek nem engedelmeskednék, vagy őket erőszakosan bántaná, *azok felkérésére a Szeben tartományi ispán (Comes) vagy helyettese — szükség esetében a közönséget is segítségül híván — a királyi hatalom tekintélye alatt és nevében az oly erőszaktevőket bántalomtól eltartóztatásuk és a mi igaz azt tenni kényszerítsék.* Bírák (Comites) és hatalmasok az apátsági falvak lakóit, kijelölten pedig azok papjait erőszakos szállásadásra ne szorítsák, ha a helység öregei abba bele nem egyeznek; a ki mégis tenné, a király nevében és parancsa szerint fogassék meg, és a Szeben tartományiaknak a közelebbi törvénytétel idejére és helyére küldessék be, s erőszakoskodásáért a király ítélőszéke elégtételt adjon. Ha nem képesek megfogni, idéztessék törvénybe, s ha meg nem jelenik, pártütőnek tekintessék. Ne is legyen azon apátsági birtokokban nemes telek, sem oly örökség, melyről az apátságnak illetményét meg nem adják vagy nekik nem engedelmeskednek, s a ki mégis ilyeket tenne, a Szeben tartományiak az apát felszólítására segítsenek elfogni és királyi ítélőszék elébe állítani. Az apáttól és konventtől elvett örökséget annak adják vissza, és az ily pártütők javai ezen apátság falvai közt, ú. m. 1) *Kercs*, (Kercz), 2) *Szász-Keresztur* (Kreutz vagy Krootz, Kröcz, az oklevelekben Crux vagy villa

S. crucis), 3) *Messe* vagy *Musna* (Meschendorf), 4) *Sz. Miklós* (villa S. Nicolai, Klosdorf), 5) *Apátfalva* (Abtsdorf, villa Abbatis), 6) *Szent Mihályfalva* vagy *Kis-Disznód*, (Michelsberg, Mons S. Michaelis), 7) *Földvár*, 8) *Kolum* (colonia), 9) *Hannebach* (később *Glimboka*), 10) *Oláh-Kercz*, vagy *Oláh-Újfalu* (Kercz Valachorum), úgy osztassanak fel, hogy azoknak $\frac{2}{3}$ legyen az apáté és konventé, $\frac{1}{3}$ pedig a *Szeben tartományi ispáné azon feltét alatt, hogy az vagy helyettese az apát és konvent jogait és szabadságait tartozzék védni, s megkéretvén s a király elémutatandó parancsát látván, gyorsan segedelmére legyen.* Az alkorlátoknak tisztévé tétetik felügyelni, hogy az apátság ezen kiváltságlevele ellenére szóló kegylevél senki által ne kéressék, s kéretvén, ne adassék; a főkorlátoknak pedig, hogy ezeknek szintűgy megtartója legyen, s ha tudatlanságból vagy feledékenységből az ellenében bárminő kegylevél adatnék ki, az semmitérő legyen“ Azonban ha a kerczi apátság a királyok kedvezményeivel élt, bizonyára a haza balsorsában is bőven osztozott. Ugyanis el lön pusztítva 1233-ban a mongolok által, 1421-ben a tatárok, 1430-ban az oláhok, 1453-ban viszont a tatárok által, mely sebeket azután részint királyaink gondoskodása, részint az apátok buzgósága mindig képes volt meggyógyítani. Azonban a XV-ik század utolsó felében a kerczi apátság ügye válpontra jutott. Egyfelől a szászoknak fajuk megerősítésére és mind a polgári mind az egyházi igazgató hatalomnak központjukban Szebenben egyesítésére irányuló folytonos törekvésök, másfelől pedig a kerczi apátok s jelesen ekkor élt *Bärenfuss Raymund* püspök és kerczi apátnak a vallásos dolgokban való hanyagsága, az apátsági épületek pusztúlni engedése, s javainak czélelles használása által oda vitték a dolgot, hogy *Mátyás 1469-ben az azok feletti kegyűrség jogát* (jus Patronatus) *számadás terhe mellett a hét szász bírákra ruházta,* követvén ebben elvileg az I. Károly nyomdokát, de az apátok jogkörének tetemes összéb vonásával, a szászokénak pedig sokkal tágasabbra terjesztésével. *1474-ben már maga az apátság lön a szebeni egyházhoz csatolva,* azonban még folyvást számadás terhével; *1477-ben végre az imént említett indokokból a szebeni, Sz. Lászlóról nevezett prépostsághoz csatoltatván jogaival, birtokai-
val, mindennemű javalmaival együtt, eltöröltetése úgyszólván be-*

végzett ténynyé vált. A király azonban ezen hozzá kapcsoláshoz szabályozó feltétellel kötötte, hogy a szebeniek arra nézve a pápa megegyezését eszközöljék ki, hogy azon apátságban mindig három erkölcsös és feddhetetlen életű papot tartsanak, kik az isteni szolgálatokat minden nap jó módon és renddel végbe vigyék; a szebeni prépostsági egyházban mindenkor (perpetuis semper successivis temporibus) minden ötödik napon (feria) a király és mindenek üdvéért misét mondjanak. Az apátsági birtokot 1494 elején II. Ulászló, nem tudni mi okból, Nápolyi Mihály püspöknek adományozta; azonban a szászok panaszt emeltek, s a királytól parancsot nyertek ki az erdélyi vajdákhoz intézettet az iránt, hogy az ő Erdélybe jöveteléig ez ügyet eddigi állásában hagyják. Bejövén azután nem sokára, szeptember 8-ki kegylevelében Mátyás kiváltságlevelét azon módosítással erősítette meg: „hogy a szebeni közönség, a szebeni szászok (itt kezdődőleg a szebeni egyház, Szent László prépostsága, szebeni közönség, a hétbirák, szász nemzet egyeteme, melyek mind külön fogalmak s külön dolgok, ez ügynek szinte négyszáz éves folyama alatt egészen napjainkig folyvást összezavartatnak) a kercki apátságban, t e h á t K e r c z e n, folytonosan három jámbor és jó erkölcsű s magaviseletű barátot vagy világi papot (monachos vel presbyteros) tartsanak, kik ott az egyházi szolgálatokat teljesítsék, a monostor épületeit megújítsák és jó karban tartsák, jövődöre nézve romlástól megvédjék, a Sz. Lászlóról nevezett szebeni prépostsági egyházban minden negyedik napon (feria) szent misét mondjanak.“ Ezen feltételek némelyikét, mint p. o. a pápa megegyezésének kinyerését, teljesítette ugyan a szebeni közönség: azonban a többi valószínűen nem, mivel ugyanazon király tán ez okból, tán az 1507-ki 13. t. cz. következtében, mely rendeli: „hogy az apátságok és prépostságoktól a fölösleges jószágok elvétessenek, és náluk — tetszés szerinti választás mellett — csak a főbb birtokok egyike hagyassék meg“, — őket 1510-ben a kercki jószágokhoz való jogaik kimutatására szólította fel, mi teljesítettvén, biztosítottak, hogy azok a Sz. László szebeni prépostsági egyháztól el nem szakíttatnak. De ez nem sokáig tartott, mert már 1534-ben a szász nemzeti egyetem (Universitas) a többek között azon feltétel alatt ígér I. Zápolyának hívsé-

get, ha a kercki apátságához tartozó birtokokat *azonnal* visszaadja. (Furcsa idők, midőn az alattvalók polgári fejök irányában ily állást vesznek maguknak, ily hangon szólani mernek!) Mi azonban akkor, mind két részről teljesületlen maradt. . . . Részint mivel a szászok polgári és vallásos intézetei elcitol fogva szoros kapcsolatban voltak, részint mivel a Kerck és ahhoz tartozó birtokok lakói fölött — a mint már láttuk — a Szeben tartományi bírónak vagy ispánnak kegyúri jog volt bizonyos feltételek szerint adva: nem csuda, ha a szebeni prépostság birtokainak kezelése olykor a szebenszéki, olykor tán a szász nemzeti egyetem választotta tisztviselőkre bízván, maga a közönség sőt az egyetem is a felelősség és számadás mellett gondjára bízott javakat és birtokokat — mint a kiknek közös vallásos intézete volt a prépostság is — bizonyos értelemben magukénak tekinteni megszokták; ők kezelvén, hasznát ők és intézeteik vevén, e fogalmakhoz a tulajdonosság eszméjét kötni igenis természetes volt. De az megfoghatatlan, hogy a fogalmak ily összezavarodását sem az élet és gyakorlat, sem a kölcsönös érdekek feletti éber örködés szelleme, sem végre a jogismerők és ítélő bírák meggátolni, vagy miután megtörtént, kitisztázni nem tudták. . . . Azt hihetné az olvasó, hogy az 1556-ki országos végzés e dologbeli és fogalomzavarnak véget vetett, s a kercki apátság, s illetőleg annak a szebeni prépostsághoz csatolt birtokai is, a többi egyházi birtokokkal és azok dézmaival s más járulmányjaival együtt, az ország és fejedelem fiscusa birtokába jöttek. Igen, oda jöttek, de alig évekig tartólag. Mindjárt 1576-ban *Báthori István a messei, kereszturi és miklósfalvi tizedet a kercki egyház monostorának fentartása végett a szebenieknek adományozta*. Azután 1589-ben Báthori Zsigmond a kercki apátság birtokait, ú. m. Kerck m e z ö v á r o s t, Szász-Kereszturt, Miklóstelkét, Apátfalvát, Kolum, Földvár és Mihályfalva nevű falvakkal együtt, (mi lett sorsa a többieknek? okiratainkban nyomát nem láttam, ez idő után mindig csak ezen falvak forognak fenn a kercki apátság birtokai neve alatt), mint 1556-ban fiscusra szállott birtokokat Báthori Boldizsárnak adományozta, s 1590-ben azok birtokába a szebenszékiek ellenmondása mellett be is igtattatta. Miket azonban a szászoknak s jelesen a szebenieknek ismét

sikerült visszakeríteni, mivel 1646. mártius 23-án bizonyos politikai vétségök miatt azok egy része épen az ő kezökből jött által II. Rákóczi György s illetőleg az erdélyi fiscus birtokába. Ugyanis a szebeni szászok bizonyos Gotzmeister Hermann nevű népszerű várostanácsnoknak, *kit a fejedelem törvényes ítélet következtében elfogatott*, pártjára keltek, fogságából kiszabadították, a tanácsbelieket letették, s helyökbe önkényesen másokat tettek; egyik szebeni papjokra — ki a fejedelmi tekintélyt védte — rátámadtak, s kevesen múlt hogy meg nem ölték; miért is a papság a fejedelemhez elégtételért folyamodván, az a szebenieket a közügyi igazgató (Director Fiscalis) által felségsértési jogcímen perbe hívatta az országgyűlésére. Azonban a szászok könyörgésére azon okból, hogy ezen pártütés híre országgyűlési tárgyalás által köztudomásra ne jöjjön, a fejedelem megegyezett abban, hogy az ügy Medgyesén mindkét részről választandó bírák előtt és által döntsék el. Mídonn már a bűnvád bebizonyítva, s az ítélet csaknem kimondandó volt, a szászok küldöttei, *Szeben városa polgármestere, királybírája és székbírája, a tanácsosok, esküttközönség és összes polgárság nevében, az egész szásznemzeti egyetem (Universitas Saxonum) jóállása mellett a büntetés váltságául, perközbeni békes kiegyezkedés alapján, egész Kercz nevű birtokukat hozzátartozandóival, úgy szintén Szecsel, Zsina és Orláth falvakban levő Apaffy Lászlótól 1558-ban szerzett részjószágaikkal együtt örökösen, minden jogfenhagyás nélkül átadták II. Rákóczy György fejedelemnek s illetőleg a fiscusnak, s e fölött 10,000 magyar forint fizetésére kötelezték magukat.* Azonban a mint Rákóczy napja 1657-ben hanyatlásnak indult, s az erdélyi fejedelmi székért egyfelől Rhédei, Baresai és Rákóczy, másfelől Kemény János és I. Apafi Mihály a versengést elkezdték, a kerczi birtokok azonnal ismét a szászok kezeibe kerültek. 1659-ben Meltzer András szebeni polgármester rábírván a szebenieket arra, hogy a Rákóczytól zaklatott Baresai Ákosnak engedjék meg, hogy a telet városukba bezárkozva tölthesse, s a török scregnek tavaszkor segítségére jövését bevárhassa, az szolgálataért ötöt a kerczi apátság birtokaival — *melyek addig* (az adománylevél szavai szerint) *a porumbáki fiscalis uradalomhoz tartoztak* — ajándékozta meg, melyet azonban az, úgy látszik, a

szebeni közönségnek engedett át. Ezután meg a szintűgy megszorúlt Apafi irányában tevén a szászok hasonló szolgálót, ettől 1660-ban az általuk 1646-ban hűtlenségi büntetésök váltságául önként és örökre Rákóczynak s illetőleg a fiscusnak adott Kercznek (melyet csak az előtti évben adott Barcsai Melzer polgármesternek), valamint az 1558-ban vett Zsina, Szecsel és Orláth nevű faluknak (melyek azelőtt a hét szász bírákéi voltak) részökre adományozását, s a két utolsónak birtokában való megerősítésöket kérték és nyerték meg, mit az 1662-ben a szebeni közönség részére újból meg is erősített; adománylevelének bevezetése (expositiója) azzal van indokolva: *hogy e birtokokat a szászok száz évnél régebben bírták békességesen, s tőlük II. Rákóczy által minden perfolyam nélkül s a hazai törvények mellőzésével (absque ullo juris processu, consuetisque regni legibus) vétettek el, s azóta különféle kezek által bírattak.* Azonban hogy, hogy nem, Apafi mindjárt a következő évben — 1663. — Kerczet Fogarassal együtt nevének írta be, sőt annak birtokába is adatta.

Erdélynek az austriai ház ótalma alá menésével 1691-n a magán ügyek évtizedekig háttérbe szorultak, a több birtokosokéival természetesen a fiscuséi is. 1731-ben azonban a fiscus Kertzre nézve perbe hívatta a szebeni közönséget, de ez — úgy látszik — csak arra volt számítva, hogy a húzamosb évi birtoklás valamely törvényes lépés által meg legyen zavarva, s a hosszas hallgatás időmúlásra hivatkozhatásnak törvényes alapul ne szolgáljon. Mert a per érdemileg csak 1766. martius 18-kán lön megindítva, még pedig az 1646-ki egyezmény (Transactio) alapján, *Kertznek és az azzal együtt lekötött és átengedett más három falunak, ú. m. Zsina, Szecsel és Orláthnak kibocsátása s a 10,000 forintnak megfizetése végett* 1768. apr. 20-án felvétellett a per a szebeni közönség ellen a kérdéses javaknak egészbeni visszaadása iránt (ad restitutionem in integrum), s 1770-ig azon mellékkérdésben folyt: ha a kir. fiscus az 1646-ki egyezményt eredetiben elémutatni köteles-e? Ekközben az ügy azon második mellékkérdésben: vajjon a fiscus az ezen idő alatt a katonai határőrvidékhez csatolt Orláth és Szecsel falvakért a szebeni közönségnek kárpótlást adni köteles-e? a *Productionale forum* elébe került. A szebeni kö-

zönség Báthori Istvánnak egy 1575-beli és Apafinak 1662-beli adománylevelével védte ügyét, állítván, hogy ezen fejedelmek azt neki királyi joggal (cum jure regio) adták, tehát nekik jogos tulajdonuk. A fiscus ellenvetette, hogy koronajószág az ország beleegyezése nélkül jogosan a fejedelem sem adhattott, s hogy különösen az Apafi adományának indokolása valótlan, és hogy a szebeniek az 1646-ki kötelezésnek soha eleget nem tettek; felhozták ugyan, hogy Gotzmeister és a többi pártosok javai (az elsőé 30,000, az utolsóké 40,000 for.) elvéstettek, s $\frac{1}{3}$ részben a fejedelemnek, $\frac{2}{3}$ a bírácoknak kiosztattak, de ez bebizonyítva sehol nem találhatik, s különben is az a magánosok büntetése, az egyezmény pedig a kijelölt összeg megfizetését a közönségnek mint testületnek teszi kötelességévé. A Productionale forum tehát 1771. június 20-án a felhozott adomány-leveleket (Zsina, Szecsel és Orláthra nézve) a fiscus által idézett okokból érvénytelennek nyilvánította, s a szebeniek kárpótoltatását megtagadta. A szebeni közönség ügyvéd-visszahívás mellett újra kezdette perét 1772. jul. 31-én s az előbbeni ítélet másodsor lön megerősítve, s a per felhívás útján az udvarhoz menvén, 1781. octob. 17-én ott is az alsóbb törvényszék öszhangzó ítélete hagyatott helyben.

Miután az ítélet következtében Zsina, Szecsel és Orláth (melyekre nézve — a mint látszik — Kerczet is hozzá foglalva, a királyi fiscus 1770-ben a kárpótlás kérdésében pert kezdett vala) tetteleg a fiscus birtokába visszamentek: ez okból a fiscus a pert már most csak Kertzre nézve kívánta, és pedig a *kerületi táblán* folytatni. E végre 1786-ban követelése bebizonyítására beadta az 1646-ki egyezményt káptalani hiteles másolatban, a szebeni közönség pedig joga védelmére a Báthori István, Barcsai Ákos és Apafi Mihály adományleveleit; a fiscusnak pedig egyebek közt azon ellenvetésére nézve, hogy a kérdéses javakban való birtoklásuk nem lenne 100 éves, idézte Mátyás 1477. és Ulászló 1494-ki adományleveleit. A kerületi tábla még azon évben költ ítéletében az 1646-ki egyezményt formasági hiányok miatt érvénytelennek ítélvén, a szebenieket a kereset alól felmentette, mit később a *királyi tábla* és *főkormány* (Gubernium) is helyben hagyott. A fiscus megtette ugyan ellenvetéseit a kérdéses adománylevelekre nézve,

hogy t. i. azok nem érvényesek, mivel nem adható dolgok iránt költék; hogy e kérdésben a fiscusnak a Productionale forum 1771-ben költ ítélete által már egyszer igazat adván, a királyi tábla mint annak tagja most az ellen nem ítéltetett volna; végre hogy a Mátyás és Ulászló kegylevelei a szebeni közönségnek s illetőleg a szász ispánnak kegyúri jogon kívül egyebet nem adtak, hanem adtak csakis a prépostságnak, sőt e kegyúri jogot is oly feltételek alatt adták, melyeket a szebeniek nem teljesítettek, sőt ha teljesítettek volna is, ezen jog a mint más apátsági birtokokra, úgy a kerczire nézve is az 1556-ki december 5-ki törvény által megsemmisítetett. Azonban a törvényszékek cz ellenvetéseket nem vették tekintetbe, s — mint érintők — az ítélet a fiscus ellen mondatott ki. E közben Gräser Dániel Szeben városi tanácsos feljelentvén az udvarnak, hogy a fiscus a szebeni közönséggel fenforgó perét azért veszítette volna el, mivel az 1646-ki egyezmény eredetijét elé nem tudta mutatni, a melyet a szebeniek a szász nemzeti egyetem levéltárából eltökítettek, és a repertoriumból több leveleket kiszakítottak: a kormány azonnal kinyomozást rendelt, Rosenfeld Márton és Bruckenthal Károly levéltárnokokat hivataluktól felfüggesztette, sőt fiscalis-kereset alá vétette; mi alól azonban felmentettek, de a királyi fiscus Kercz iránti keresetét 1788-ban a m. vásárhelyi kerületi táblánál ismét megújította, azt 1789. május 6-án tárgyalás alá vétette, új védveket hozván fel, s nevezetesen Gräser tanácsos és Conrád György városi jegyző bizonyoságtételire hivatkozván, kik eskütétel mellett készeknek nyilatkoztak megvallani, hogy a kérdéses egyezmény eredetije a szász nemzeti egyetem levéltárából sikkasztatott el, megnevezni a számokat, melyek alatt az ott volt; ez okokból tehát, és mivel az *oda csatolás által birtok a prépostságnak és nem a szebenieknek adatott*, (mit hogy a Secularisatio megsemmisített, bizonyítja a többi erdélyi egyházi javak analogiája, valamint a kerczi birtokoknak koronként más meg másoknak adományozása, mi egyszersmind az időmúlás védvét is megdönti), annál fogva a fiscus az 1646-ki egyezmény teljesedésbe vételének megítélését kéri. A szebeni közönség felvilágosító észrevételeinek megtevése után, melyeknek fő ereje abban állott, hogy ha a

kérdéses egyezmény a szebeniek levéltárában meg lett volna is (mit el nem ismernek), magok maguk ellen eléadni nem tartoznának — a bizonyítás a felperes tiszte lévén, — a kerületi tábla 1789. május 6-án a *szebeniekre nézve felmentő ítéletet hozott*, azt 1793. május 3-án a királyi tábla, s később a királyi főkormány is helyben hagyta, mindazáltal a per az udvarhoz hatolván fel, onnan 1814-ben visszavetett azon határozással, hogy a szebeniek a Báthori István adománylevelét eredetileg adják be. 1817-ben az alsóbb törvényszékek megint a fiscus ellen ítétek, de nem a dolog jogi ágában s derekas érdemében, hanem inkább formasági hibákért; *mert az ügyet nem jó czímen, nem helyes alapon, s nem is illetékes törvényszéken kezdték*; a jogcímnek és alapnak a koronajavak elidegeníthetlenségének, nem az Apafi-adomány hamis indokolásának kell vala lenni; törvényszék is ily színű ügyekben egyedül a Productionale forum lehet. Ekkor a birtokjogot tárgyazó perirományok eltévedtek, s a dolog e tekintetben hallgatásban maradt; de a tized-kérdésben, t. i. Messe, Keresztur, Miklóstelke, valamint szintúgy a szebeni prépostsághoz tartozott Kis- és Nagy-Ekemező, Sitve és Bolkács nevű falvak dézmája iránt, folyt, s az 1825-ben meg is lön nyerve. Az udvari ítélet így hangzik: *Ítélet, mely 1825. dec. 3-án a kir. fiscus által a szász nemzet 7 bírái mint alperesek ellen hajdan szent László király prépostságához tartozó javak és jövedelmek iránt Productionale forumokon indított és ellátott s onnan mindkét felek általi felhívás útján a királyi udvarhoz felhatott perfolyta levelek oklevelek és iratások megvizsgálása után, legfensőbb helyen hozatott: Minthogy a kereset alatti javak és jövedelmek a tulajdonosságra nézve nem Szeben városához, hanem az odavaló prépostsághoz tartoztak s az által bírattak mindörökké, és az alperesek birtoklása csak azon javak több terhelő feltételekkel és számadás terhével egybekötött igazgatásában állott, s Zsigmond király 1424-ben Nagy-Boldogasszony napja után való első szombaton költ adomány-, úgy Ferdinánd császár és királynak 1552. martius 20-án költ s az alperesek által beadott megerősítő levelének tiszta tartalmából kijön, hogy ilyszerű — a törvények értelmében időmúlás eléidézésére nem minősített — birtoklás folytatásából a törvényes birtokossal szemben a tetteges bir-*

tokosnak semmi joga nem származhatik; e fölött az alperes birtoklása, mely a Zsigmond király és császár adományán alapszik, a királyi fiscusnak a szebeni és szent-erzsébeti (Hammersdorf) határokból bejövő tizedek iránt a Productionale forumon folyt perében hozott törvényes ítélet után, melyben ezen birtoklást feltételesen adottnak, a feltételek pedig nem teljesítetvén törvényes erejét elvesztettnek mondatik ki, minden törvényes cím nélkülivé vált. Ez okból tehát a Productionale forum ítéletének megváltoztatásával, a perbe fogott javakat, — melyek eredeti rendeltetésüknél fogva egyházi alapítványok voltak, és a káptalanok, prépostságok sat. javai országos közvégzésnél fogva törvényileg világiasíttatván (secularisatio) fiscalis javakká lettek, — a felperes kir. fiscusnak itélni határoztuk, a mint ezennel annak ítéljük és határozzuk. (Lásd 412. főkorm. szám 1826.) Ebből önként foly, hogy a mellék dologban igaz levén adva a fiscusnak, a főre t. i. a birtokokra nézve is igazának kell lenni; azonban az ítélet kihirdetése nem történt meg. 1847-ben az erdélyi kir. kincstár felírt e tárgyban a felsőbb kormányhoz, de a beállott zavarok miatt azt eredményhez vinni nem lehetett. Ennyit a kercezi apátság múlt egyházi és birtoktörténetéből. Legújabb császári törvények szerint minden productiós perek megszüntetvén, a szászok a kercezi birtokoknak jogszerű tulajdonosivá váltak.

Egyébiránt a kercezi apátság egyházi tekintetben eleinte a milkoviai püspökséghez tartozott, később az esztergomi érsekség alá; vannak adatok, melyek arra mutatnak, hogy az a csanádi és fejérvári püspöki megye vagy dioecesis és annak püspökségének hatalma, olykor pedig csak pártfogása alatt állott; később azonban a szebeni prépostsághoz csatoltatván, önállását elvesztette, míg-nem abba végkép bekebelezetett. Hogy jogosított volt az egyházak birtok-ügyeiben, sőt egyházi férfiak személyes ügyeiben is hiteles irományokat kiállítani, határokat kijárni, ítéleteket végrehajtani, sőt jogvédelmi tiltakozásokat is elfogadni, számos oklevelek bizonyítják. 1225-ben a kercezi apát két társával a német szerzetes-rend (Templarius) bozzai birtoka határait járta ki Erdélyben. 1271-ben András, gyógyi bíróval (comes) a fejérvári káptalan és püspökség Abruth földe nevű birtokát járta ki, mely régen Gyula

báné, később Zubuslai (Szoboszlai) nevű székelyé volt, s utoljára V. István a mondott káptalannak adományozta. 1366-ban Lajos király parancsolta a kerzi apátnak, hogy Viedenbach Péternek, Mihály fiának s a tyniniai püspök öcsésének Újfalu nevű helység birtokába királyi adománynál fogva beigtatásában segedelmére legyen. 1350-ben Conrád pap tiltakozást tesz le ezen apátságánál az iránt, hogy ő a püspök engedélyénél fogva már több napok óta bírta a szentmiklósi egyházat, s most oda tudta s beleegyezése nélkül, az ő jogainak ellenére mást neveztek ki. Ezek azt mutatják, hogy a kerzi apátság konventje a kisebb hitelességű helyek közé tartozott, tehát pecséttel is bírhatott. Mikor pusztultak el az apátság épületei, monostor és templom, — melyről egy tekintélyes szász író (Benigni) azt jegyezte meg, hogy mindkettő pompás góth stylben volt építve, és pedig azon mester által, a ki a brassói templomot is építette, Cornides pedig azt, hogy ott királyi porok is nyugosznak, — meghatározni nem lehet. Némi része még e század elején is fennállott, t. i. a kar (Chorus), hol a lutheranusok tartottak isteni tiszteletet. Azon prépostsági egyház s illetőleg kápolna, mely a Mátyás és Ulászló királyok adománya következtében Szebenben a kis piaczról Medgyes és Vizakna felé levivő út és sötét folyosó felett volt építve, s romjaiban és gyászoló elhagyatottságban a legújabb időkig fennállott, ma egészen más rendeltetésű épületté van átalakítva. Az egykor gazdag apátságának csak czíme van fenn, melylyel a kath. egyház érdemes férfiai tisztesség és kitüntetés végett szokta felruházni; jelenleg betöltetlen van. A kerzi katolikusokról szint azt írhatjuk, a mit a kolos-monostoriról: *megveretvén a pásztor* (értvén ezt a mai szelid idők szelid értelmében), *a nyáj juhái is elszéledtek*. A régen virágzott anyamegye ma a porumbákinak fiókja.

K ú t f ő k : Gr. Kemény gyűjteménye.

„ Mike Sándor gyűjteménye.

„ Not. Capit Alb. Gr. Kemény, Szeredai.

„ Litteralia Conv. B. M. V. de K. Monostor Gr. Kemény, Szeredai.

„ Nemzeti Társalkodó.

„ Fontes Rerum Austriacarum stb.

III. Egeresi apátság.

Az *egeresi* apátság volt Erdélyben Kolos megyében a Nádas vize völgyén, két s fél órányi távolságban Nagy-Kapus postaállomásos helységtől, hasonló nevű faluban, mely olykor Eghres (hibásan Ezres, Ezeres) név alatt is fordul elé az oklevelekben és íróknál. Pázmán szerint a Benedek-rendi szerzeteseké volt, s eleitől fogva a kolos-monostorival állott kapcsolatban, sőt a falu maga mindig azon apátság falvai és birtokai közé tartozott; miért is hazai íróink rendszeren annak fiókjának mondják. Alapítóját és alapítása idejét okiratilag meghatározni nem lehet, mivel a melyeket eddigelé ismerünk, azokban a Magyarországon Csanád megyében fennállott, III. Béla által 1179-n alapított, s II. Endre által 1212-n terjedelmes birtokokkal gazdagított *egrisi* vagy *egresi* cistercita rendi apátság van értve, a mint ezt Rogerius Carm. Miserab. című korirata XXXVII. fejezete, pápai bullák és számos oklevelek (összevetendő Fejér Cod. Dipl. Tom. III. V. I. pag. 405. 451. 452. Tom. III. Vol. II. pag. 41. 201. Tom. VIII. Vol. IV. pag. 620.) bizonyítják, mely helyeken az egrisi vagy egresi apát általában mindig így van említve: *abbas et prior de Egris dioecesis Cenadiensis*. Az egeresi apátság létezését állítják Benkő, Bartalits, az erdélyi katolikus egyházállam név- és évkönyvei; bizonyítja azon körülmény, hogy itt hajdan igen népes és virágzó katolikus egyházmegye volt, hogy a Csanád megyében levő egresi apátság a cistercita-rendieké volt, ez pedig mint a Benedek-rendieké említették legrégibb idők óta; már pedig alig hihető, hogy Benedek-rendi apátságnak, minő volt a kolos-monostori, cistercita rendi fiókja lett volna; végre bizonyítja azon történeti tény is, hogy az egeresi apátság czíme a legújabb időkig mindig erdélyi érdemes főpapi egyéneknek (kanonokoknak) szokott adományoztatni. Bartalits (Notitia Parochiae Jegenyensis, Kolosvár 1794. pag. 65.) ennek bizonyítására idéz egy oklevelet is 1340-ről (gr. Kemény 1360-ra teszi ennek kelését, s helyesen, mivel I. Lajos 1342-n lépett trónra), melynek rendén a váradi káptalan hivatalos jelentést tesz a kolos-monostori apát Egeres, Bogár-

telke és Monostor nevű birtokainak Nagy Lajos király parancsa következtében történt kijárásáról, melynek során olyforma kitétel jő elő, mintha a mondott apát Egeres falvát *sajít monostorának* mondaná. A tétel, melyből a bizonyító erősség vonatik, így hangzik: „Dicit nobis religiosus vir pater Ladislaus abbas de Kolos-Monostora, quod quaedam possessiones ipsius sui *Monasterii Egres*, Bogártelke et Monostor vocatae ac aliae universae possessiones — — — — — reambulationibus indigere quam maxime — — — — —“

Azonban hogy ez úgy olvasva és értve, a mint kell, a kérdéses föltevést nem bizonyítja, első tekintetre világos. Sokkal több bizonyító erővel bírnak az idéztem írók, a hagyomány adatai, valamint Máté erdélyi vajda és zonuki ispán 1270-beli ítéletlevele, melynek rendén az „Inuktheluke (ma Inaktelke nevű falu Kolos megyében Egereshez közel) földét az erdélyi részekben, mely egykor királyi adományozás útján Endre ispánnak adatott, s ő magtalanul halván el, és azon föld az ő öcsese István (Comes Cephanus, a mint az oklevél nevezi) ispán és az *erdélyi részekben levő eghresi apát között* per tárgyává válván, azt bíróilag az apátnak ítélte oda, s István ispánnak örök hallgatást tett köteleességévé;“ sőt sokat bizonyít egy az Apafi fejedelmi nemzetség levéltárában talált 1532-ki adománylevele I. Zápolya János királynak, melyben az *Kolos megyében levő Egeres nevű falut az ott levő hajdani elpusztult Monostor romjaival együtt* (totalem possessionem Egeres cum rudibus desolati ibidem Claustrum in Comitatu Kolosiensi existentem) Apafi Miklósnak adományozza Mikor szűnt meg ezen apátság, okirat nem mutatja; gr. Kemény ez időt a XIV. század elejére teszi; valamint arról sem bírnak eddigéle adatot, hogy pecséttel s avagy csak kisebb hiteles-helyi joggal bírt volna. Végre homályban vagyunk azon kérdésre nézve is: ha azon négy falu (*Monora, Csanád, Holdvilág és Sorostély*, az oklevelekben szinte mindig Soristen), melyek az okiratokban az egresi apátság birtokainak s adózási tekintetben a Szeben tartománybeliekhez tartozóknak mondatnak, — vajjon a magyarországi *Csanád megyei Egrisen*, az erdélyi *Kolos megyei Egeresen*, vagy tán egy harmadik ily nevű faluban, t. i. Segesvár székhez közel Küküllő megyében, a szászok

által lakott földterület közvetlen szomszédságában levő *Egresten* (ma Egrestőn) létezett apátság birtokának tekintendő-e, s jelesen a három közül melyik értendő? Az eddig ismeretes ide tartozó okiratok közül lényegesebbek a Mátyás királyéi; és pedig az 1476. és 1485-ben költ parancslevele, melyben a szászok kérésére meghagyja, hogy az egresi apátság imént említett négy falva, — *melyek ekkor János csanádi püspök birtokában voltak bizonyos évi fizetés mellett, — jogi tekintetben és közterhekre nézve a szászokhoz tartozónak tekintessék*; továbbá az 1486-ki, mely által az egresi és kerczi apátságok falvait és birtokait kiveszi a megyei nemesekkel való adózás alól s a szászok területéhez csatolja; ismét egy másban, mely 1488-n költ, meghagyja Márton egresi apátnak, hogy az apátságához tartozó négy falut szokatlan adózásokkal ne terhelje; nevezetesen továbbá Ulászló rendelete 1493-ról, mely által *az egresi apátság falvait honvédelmi tekintetben is a szászokhoz tartozónak határozta*. Végre említést érdemel I. Zápolya János király rendelete 1536-ról, — ámbár akkor már mindkét apátság úgy szólván csak ezímben és névleg állott fenn, nevöket birtokaik folyvást viselvén, — melyben parancsolja, hogy mivel a kerczi és egresi apátság falvai a királyi adók (census regalis) fizetésében mindig a szászokat segítették, jövődöben is ezen szokás tartassék meg. Ezen adatoknak történeti és földirati viszonyink tekintetbe vétele mellett való összevetéséből igen feltűnő ellentétek származván: némelyek úgy vélték azokat egyeztethetni, hogy ama négy falut a csanádmegyei egresi apátság birtokainak mondják, nem lévén szokatlan egyfelől az, hogy egy vagy más apátságnak és püspökségnek gyakran az ország legtávolabbi tartomány-részeiben adassanak birtokok; másfelől pedig állván az is, hogy a kerczi apátság 1260-ki kiváltság-levelének megerősítését 1299-ben III. Endre királytól *Egyed, egresi apát* kérte és nyerte ki, honnan következtethetni, hogy ennek tán épen a kerczi apátság fölött az egyháziakban való pártfogói joga vagy gyámsági kötelessége fejében volt az említett négy falu adományozva. Mások megint a kérdéses falvakat a kolosmegyei egeresi apátsághoz tartozhatóknak is állítják, részint mivel ezen tekintélyes fiók apátságnak az anyaapátságok példájára az iménti Inaktelkén

kivül még több birtokai is lehettek, részint pedig, mivel a felebbi adózásra vonatkozó királyi intézkedéseknek helyes értelme így is megvan, valószínű levén, hogy azon időkben Kolosvár lakóinak is egy része szász volt, tehát ezekkel együvé adózhattak. Azon harmadik lehetőséget, hogy tán Egrestön Küküllő megyében a nagy-kendi póstától $\frac{1}{2}$ órára fekvő s fiókjaival együtt 583 kathol. lelket számláló faluban lett volna apátság, melyé volt a sokszor említett négy falu, s közteherviselési tekintetben az apátság falvaival együtt a szászok által lakott földterülethez lettek volna csatolva, — mint a melyről eddigelé adatokkal nem bírunk, — legyen elég egyszerűen megemlítnem. Annyi a mondottakból mint bizonyosság kitűnik, hogy azon okiratot, mely e kételyt eloszlassa, a mind két részről hozzávetések helyébe a tiszta és határozott tudás igazságát állítsa, s azon tényt, vajjon a *fennemlített faluk melyik s hol létezett egresi apátság tulajdonai voltak*, kétségtelen világosságra derítse, még ezután kell búvárainknak napfényre hozni Közhit szerint a hajdani egresi monostor egyháza az volt, melyet ma ugyanott az ev. ref. bírnak. A két részre oszlott monostor-épületet 1790-ben a b. Szentkereszti nemzetség bírta, 1839-ben a Mikesek, ma e faluba a Macskásiak is bebírók. Rom, emlék vagy köfelirat egyetlen egy van fenn az egyházban, mely Bocskai Gábornak 1616-ban élte 21. évébeni megholtát örökíti; a katolikusoknak csak fiók megyéjük van itt, mely a jegenyei anyamegyéhez tartozik.

K ú t f ő k : Gr. Kemény J. gyűjteménye.
 „ Mike Sándor gyűjteménye.
 „ Fejér Cod. Dipl.
 „ Szeredai : Series Episc. sat.

IV. A meszesi apátság.

A *meszesi* (Benedek-rendi) apátság volt a Középszolnok megyéből Kraszna megyéig nyúló Meszes-hegyláncznak azon pontján, hol az Erdélyből Szilágyságba vivő út a hegysort átmetszván, a két országnak mintegy véd- és végörhelyét, úgyszólván határát képezte, vagyis a hajdani Meszes kapu (porta

meszesina) táján. Fridvaldszky 1767-ben kiadott mineralogiája előbeszédében azt írja, hogy e monostornak az ő idejében már csak némi homályos nyomai látszottak. Alapítója Almus herceg, Kálmán király testvére. Alapítása idejét 1105—1113-ra tehetni, mint a mely időközre esik Almusnak súlyos politikai okokból, Horváth- és Dalmátország kormányáról el- és visszahivatása, s a helyett a Tisza vidéki néhány megyék fölött hercegi czímmel földíszesítése. A király ellenébeni titkolt bosszúérzete őt arra bírta, hogy magának mind Magyarhonban, mind Gácsországban pártot csináljon, s az országot részére megnyerje, minek azon időekben egyik leghe talmasabb eszköze volt a vallásos ügyeknek buzgó pártolása. Innen vehette származását a kérdéses apátságnak alapítása. Hogy az alapító nem más mint a mondott herceg volt, bizonyítja azon 1165-ben költ oklevél (l. Fejér C. D. Tom. II. p. 170.), melyben III. István az *Almus herceg által alapított meszesi Szent-Margit-monostornak* az Erdélyből Magyarországra vitetni szokott sók bizonyos részét ajándékozza, s mely kivonat ilag így hangzik: „István, Geyza király fia, ön és testvérei üdvére az Almus herceg által Szent Margit tiszteletére a Meszesen (in Meches) alapított monostornak a következő alamizsnát teszem: Minden sósszekér, mely a Meszes kapuján átmegy, egy szekértől egy kősót adjon; ha pedig úgy történék, hogy a só valami- kor pénzfizetéssel (denariis) cseréltetnék fel, minden szekértől egy kősónak árát fizessék a monostornak.“ Ezen apátság létezését bizonyítja továbbá Erzsébet királyné 1281-ben költ adománylevele, mely szerint István apátkérésére, a zilahi évi dézma (tributi de Ziloh) ötödrészét, melyet a meszesi apátságnak (Monasterio de Mezes) Anna királyné, a jó emlékü III. Béla király neje (1173—1174 körül) adományozott, s ezen adományát azután a jeles emlékü Mária királyné, IV. Béla neje is megerősítette, úgy a mint az eldődeitől adva volt, ezen apátságnak adományozván, annak birtokában újból megerősítette“; bizonyítja továbbá a meszesi apátság priora által 1248-ban kiadott oklevél, melyben: „Mocsolyai Benedek (Benedictus de Mocholia) tiltakozványt tesz le a meszesi monostornál az iránt, hogy mivel testvére Péter, az anyjok által tett osztályt megvetve, az ő Meszes kapuján túl *Sziget hen, Sámsonon* és *Erke-*

den levő tulajdon fekvő javait erőszakkal elfoglalta, s midőn ő védelemért Urbán erdélyi vajdához folyamodott, attól azon feleletet nyerte, hogy a kérdéses jók a Meszes-kapun túl, következőleg az ő hatalomkörén kívül esnek, tehát ő azon ügybe nem avatkozhatik: ez okból nevezett Mocsolyai Benedek addig is, míg orvoslásért a királyhoz folyamodhatnék, a nevezett monostorhoz javainak erőszakos elfoglalása ellenében formaszzerű óvását tette be.“ E létezését bizonyítja még azon tény is, hogy a meszesi apátság czíme jeles erdélyi egyházi férfiaknak a legújabb időkig adományoztatni szokott. Egyébiránt, hogy a kisebb konventekhez tartozott, mutatja az emlékéét örökítő konventi kiadványok szerfeletti ritkasága, terjedelmes birtokok helyett csak kisebbszerű javalmakban részesítettése, valamint igen korai elenyészése is, melynek idejét eddig felmerült adatokból meghatározni nem lehet. Meg kívánom jegyezni, hogy a meszesi apátság itt csak annyiban van mint erdélyi tárgyalva, a mennyiben a fejedelmi korszak alatt, sőt tetteleg a legújabb időkig ez országrész is Erdélyhez tartozott; a midőn másfelől igen nyilván áll, hogy a kérdéses vidék az egyháziakban a nagy-váradi püspökséghez, politikailag pedig a fennforgó apátság létezése egész ideje alatt az anyaországhoz tartozott. Tartozzék oda vagy ide, mindegy, egyképen szeretjük, egyképen érdekeltetünk történetei által, a fő dolog az, hogy e történeteket lehető kimerítően ismerjük.

K ú t f ő k : gr. Kemény gyűjt.

„ Mike Sándor gyűjt.

„ Fridvaldszky : Mineralog. stb.

V. Gyerőmonostori apátság.

Bánffy-Hunyad mezővárostól (három órai távolságban a Kapus vize mellett, a kalotaszegi hegyek közt fekszik *Magyar-Gyerőmonostor* (hajdan Gyerőfalva) nevű falu, hol hogy egykor monostor és apátság volt, mutatja már maga a név, említi Pázmán (in App. 22. ad Synod. Dioeces. p. 106), és Szegedi, s jelesen ez utolsó azt írja róla (Synopsis vitae Belae IV. pag. 351.), hogy azt a híres Gyerő (később Gyerőfy) nemzetség valamely őse, még pedig a kolos-monostori után ala-

pította. Bartalits (Notitia Parochiae Jegenyensis című könyvében a 15. lapon) azt állítja, hogy az evang. reformátusok birtokában levő ódonszerű egyház megett, az ő idejében még látszottak a monostor romjai, s hogy azt a nevezett Gyerő nemzetség a Benedek-rendi atyáknak alapította. E véleményben van gr. Kemény is, kinek ősei épen innen veszik származásukat, itt van törzsökös birtokuk, s innen iratják az utódok ma is magukat. Az ev. reformát. egyház ajtaja felett — írja ugyanott Bartalits — némi esztendő-számok vannak írva, a bolthajtás mennyezetén két faragott kő, egy név és a Kabos nemzetség címere. Hogy a kolos-monostori apátság tatárok általi elpusztulása veszedelmében ezen apátság is részesült, s romjaiból félig-meddig egy Kemény nevű birtokos adományozása emelte ki, bizonyítja egy eredetileg a Kemény nemzetség levéltárában levő 1275-beli oklevél, melyben a kolos-monostori konvent bizonyoságot teszen arról: „Hogy elébe jövéen Kemény (Keminus) Kalotai Mikola fia, jelentette és vallomást tett a felől, hogy mivel neki magzata nincs, és mivel az őseinek (a Gyerőfi és Kemény, valamint a Mikola, Radó és Kabós nemzetségek mind egy törzsről származó rokonvéragak) kegyes adakozásából Gyerő-Monostoron épült monostor (Monasterium in Gewru Munustra) a tatárok berontása és kizsákmányolása által ezelőtti időkben egészen elpusztított, sőt — a mint tudja — drága ékességeiből is egészen kivetköztetett: ez okból — — — — — hogy a mi kegyesen alapítottat, Isten dicsőségére ismét növekedésnek induljon, a Szamoson (Zumus) levő malmát hasznaival és javalmaival együtt, valamint az országúthoz közel fekvő két halastavát azon monostornak ajándékozta. — — —“ (C. J. Kemény Diplom. Transsilv. Suppl. Tom. I. p. 85). Mikor szűnt meg? Birt-e pecséttel és hiteles helyi joggal? Volt-e valamely más fekvő birtoka? mindezeket okiratilag kideríteni a későbbi történetnyomozás feladata. Úttörésnek -- úgy véljük — ennyi is elég. A katolikusoknak itt ma csak fiókmegyéjük van, mely a zentelki anyamegyéhez tartozik.

K ú t f ő k : gr. Kemény gyűjtem.

„ Pázmán apud Péterffy stb.

„ Bartalits : Notitia Parochiae Jegenyens.

VI. Brassói apátság.

A *brassai* apátság (Abbatia de Brassovia) alapított Szent Katalin szüz és vértanú tiszteletére; alapítóját és alapítási idejét nem tudhatni. Pázmán még említést sem tesz felőle. Hogy a czisztercezi-rendieké s a kerczinek fiókja lehetett, gyanítatja Mátyás király 1477-ki azon kegylevele, melynél fogva ezen évben a kertzi apátságot a szebeni prépostsághoz csatolván, egyszersemind annak Brassóban levő szent Katalinról nevezett kápolnáját a brassaiaknak ajándékozta *oly feltétellel, hogy annak számára főnököt és papot állítsanak* (ut rectorem et Sacerdotem pro eadem Capella constituent). Egyébiránt valószínű, hogy az valamelyik buzgó kertzi apát vagy Árpádházi király alapítványa volt. Fennállott még 1512-n is, a mint bizonyítja azon évbéli fölebbezési oklevél, melyben (l. Milkovia I. p. 200) a brassai káptalan plebánosai a magok és egész környéki egyházmegyék nevében tiltakoznak a magok és vidékek papságának — mely emberi emlékezetet meghaladó idők óta a milkoviai püspökséghez tartozott — az esztergomi érsek hatósága alá rendeltetése s illetőleg azzal egyesítése ellen, s e tekintetben mint legfelsőbb hatósághoz a pápához folyamodnak; e tiltakozvány elhatározásán jelen volt a többek között *Pál, brassói Sz. Katalin apátsági apát is* (praesentibus — — — — — Plebanis — — — — — Altarista — — — et *Paulo Abbate ad S. Catharinam, Brassoviae* residentibus — —); sőt czimben ma is fenn áll ezen apátság, és rendszeren a brassai plebánusoknak szokott adományoztatni. Jelenleg betöltetlen van. Tudtomra ezen apátságnak semmi hiteles kiadványa nincs.

VII.

Hátra van még megemlítnem azon apátságokat, melyeknek czimben vagy tetteleg létezésöket eddigelé ismeretes adatainkból megállapítani, sőt némi valószínűséggel állítani is alig lehet; ilyenek p. o. a *besztercezi* (Abbatia de Bisztrica), melynek létezését Rieger *Jurisprudentia Ecclesiastica* című, 1773-

ban Bécsben megjelent könyvében állítja, de a mely hihetően a Pázmán szerint 1222-n virágzott magyarországi *Bisztria* nevűvel van fölcserélve (Péterffy S. C. II. p. 275); továbbá a *hévizi* (Abbatia de Heuviz, de calida aqua, de aquis calidis), állítólag Felső Fehér megyében. Azonban hogy ez nem Erdélyben, hanem Magyarországon, Buda környékén volt, bizonyítják a (Fejér Cod. Dipl. Tom. V. Volum. II. p. 474. Tom. VII. Vol. V. pag. 118. látható oklevelek, úgy az 1500. 31. és 1567. 17. t. czikkek, melyek közül az első Hévíz alatt határozottan a *budai meleg fürdőket* állítja értendőknék; az utolsó pedig a *hévizi prépostságot az esztergomi érsekség fiókjának* mondja lenni. Szint ezen kétely forog fenn eddigelé a *salamoni apátság* hollétét illetőleg is. Péterffy ugyanis (Sacra Conc. II. pag. 275.) Salamont mint bizonytalan rendi apátságot említvén, de hollétét meg nem határozván, a köz hiedelem azon okból, hogy Erdélyben B.-Szolnok megyében ily nevű falu létezett, önkénytelenül jött azon gondolatra, hogy annak szükségkép ott kellett lenni. Támogatta e véleményt azon tény is, hogy a salamoni apátság czíme nem egyszer erdélyi katolikus fő egyházi férfiaknak adományoztatott, sőt jelenleg is azt a kolosvári plebánus, k.-monostori konvent levéltárőre és k.-fejérvári kanonok főtiszt. Kedves István úr bírja. Azonban mindezen ellentétek megszűnnek, ha a Péterffy idézvényét annak valódi értelme, s a fennforgó kérdésbeni egész belső értéke szerint méltányoljuk. Ott ugyanis ez van írva: (*Salamon*, S. Seraphini Monasterium, *alias de Lekeer*.) Ezen faluról Vályi *Magyarország leírása* című könyvében (Budán 1799. II. kötet 504. lapon) ezt írja: Lekér, magyar falu Bars vármegyében, földesura a *Lekéri apátság* stb. Azt hiszem, hogy itt mind az tisztán ki van mondva, hogy a salamoni és lekeeri apátság egy, mind az, hogy nem Erdélyben volt, nem volt még azon megyék egyikében sem, melyek egykor Erdélyhez tartoztak. Miért is azon tény, hogy maig erdélyi egyházi férfiak viselik ez apátság címét, azon anomaliák közé tartozik, minőkre a múlt idők történeteiben gyakran találunk, melyekből semmi rossz nem háramlik egy részre is, sőt a két ország magyar részének és intézvényeinek benső rokonságát, s a múltban a mostaninál szorosb és szerencsésb kapcsolatban létét bizonyít-

ják. — — — — Végre ma is fenn van czímleg a *Fogaras földi* apátság (Abbatia de Terra Fogaras); azonban hogy ez vajjon önállólag és tetteleg létezett-e, vagy csak a kertzinek volt fiókja, vagy pedig épen puszta czím volt, — eddig ismeretes adatainkból elútasodnunk nem lehet. Itt is szükséges a folytonos tovább nyomozás.

K ú t f ő k : Gróf Kemény gyűjteménye.

- „ Mike Sándor gyűjteménye.
 - „ A kolos-monostori konvent levéltára.
 - „ Az erdélyi főkormánysház levéltára.
 - „ Erdélyi Nemzeti Társalkodó stb. stb.
-

II.

APÁCZA-KLASTROMOK ERDÉLYBEN.

I. A nagy-szebeni Orsolya-szüzek klastroma.

E klastromban úgy szólván új életre ébredt azon hajdankori Orsolya-klastrom, mely Kolosvártt a Belső Farkas-útczában ott, hol ma a reformáltak első papi telke és háza van, (szembe a templommal és nyomdával, melynek helyén a Ferencz-szerzetüek klastroma volt), még az Árpád-házbeli királyok alatt épült, s egészen a vallás-újításnak Erdélyben megerősödéséig fenállott. 1588-ban Báthori Zsigmond azt a Jezsuitáknak adván, midőn tanításra alkalmas-voltát e végre küldött biztosok megvizsgálták, abban csak egy vak apácza volt, ki rendkívül örvendett, s mondta, hogy ő rég megálmodta, hogy azon épület idővel katholikus tanodává fog válni. Nem sokára meghalt, s a Kolos-Monostoron tanuló katholikus ifjúság oda aprilisben beköltözött. Nyomai még a múlt század elején is látszottak mind a két klastromnak. (Lásd: *Ortus et Progressus Coll. Acad. sat. 1736. Claudiop. 15—16. ll.*) Azonban ez állapot nem sokáig tartott. Bocskai és Bethlen Gábor uralkodása diadalmaskodtatá a reformatio ügyét, Erdély csaknem összes katholikus intézvényei protestans kezekbe jutottak, természetesen az Orsolya-szüzek ezen klastroma is. Megerősítik ezt III. Károly 1722 — 25—29-ben és 1733-n, Mária Therézia 1771-n költ azon királyi leiratai és alapító levelei (*Diploma Fundationale*), melyekben a nagy-szebeni, hajdan Ferencz-szerzetbeliek klastroma az oda telepítendő Orsolya-szüzeknek egyenesen a kolosvári Farkas-útczábeli klastrom helyett adottnak iratik. A dolog történeti menete ez: A katholikus hívek panaszolván 1722-ben III. Károlynak,

hogy Erdélyből a lefolyt idők viszontagságai között mindenféle apácák kirekesztetvén, jelenleg ott semmi ilyes szerzet nincs, kérték, engedné meg valamely nő-szerzetnek ottan alkalmas helyen megalapítását. A király jóváhagyta a szándékot, a folyamodókat helyadás iránt a szebeni tanácsal és főhadvezérrel értekezésre utasította, a megalapítás valódi érdemét, t. i. az alaptőke szerzését pedig a Nagy-Szebenben február 19-én egybegyűlve volt országgyűlés elébe terjesztette, mely gr. Virmont Húgó Demjén erdélyi főhadvezér kívánságára abba nem csak beleegyezett, hanem három nemzet pecsétével megerősített oklevélben, köztekintély alatt 20,000 *rénens forint alaptőkét is ajánlott*, öt ezer forintként négy ízben lefizetendőt, oly célból — így szól az 1733. május 31-én a főkormányshoz küldött kir. rendelet — „*hogy Isten nagyobb dicsőségére, a serdülő leány ifjúság nevelése végett a szomszéd Magyarország Pozsony királyi városából Erdélybe, jelesen Nagy-Szeben városába, mint legalkalmasb helyre, a szent Orsolyaszüzek rendéből bizonyos számú egyének hozattassanak be, s ott megtelepüljenek, átadtván nekik a sós torony (Turris Sallium) melletti klostrom és az azon elül és hátul levő négyszög tér lak- és telephelyül, nemkülönb a Sarkantyú-útozabeli úgynevezett „klostromi egyház“ (Templum monasteriale), melyet Szeben városa tanácsa, szász esküdtei, és a város egyeteme ezen célra úgy engedtek át, hogy azok a nevezett apácáknak és következőiknek örök időken birtokukban maradjanak.*“ Ezen országos alapítványhoz a királyi felség az erdélyi *fiscalítások jövedelméből* (itt csak általános említés van, de 1725. április 6-án az erdélyi katolikus státushoz intézett királyi adománylevelében egyenesen a *fiscusi szász dézmák jelöltettek ki örök alapítványként*) évenkénti 500 *rftot ajándékozott* azon kikötéssel, hogy az az érintett 20,000 *fttal együtt biztos helyre kamatra adatván, az évi kamat ezen vallásos szüzek javára szolgáló örök alapítványul szolgáljon, „kik Istennek éljenek, a hazai ifjúságot a jó erkölcsökben, erényekben és őket illető tudományokban szerzetők eredeti szabályai szerint oktathassák és gyakorolhassák.*“ (Lásd magát a szerzetnek alapítvány-levelét 1729. aug. 18-ról, mely az 1734. dec. 15-én tartott országos ülésben minden ellentmondás nélkül kihirdettetett, az országgyű-

lés formaszzerű beleegyezését pedig az 1722. febr. 19-ki jegyzőkönyvben). Az imént említett május 31-ki királyi rendelet az alapító-levél tartalmát egész terjedelmében eléadván és megerősítvén, így végződik: „Ez úttal tehát az elül említett Orsolya-szerzeti szüzek, a nekik átadott kir. alapítvány-levél értelmében galanthai gr. Eszterházi Imre esztergomi érsek sat. mint főfelügyelő hírével és beleegyezésével, gróf Kéri Mária Jozefa tiszteletreméltó szüz főnöksége alatt nevezett Pozson városából Erdélyben kijelölt helyökre elindulván, meghagyatik a kir. főkormányzéknek, tegyen oly intézkedést, hogy az említett szüzek ne csak szívesen fogadtassanak, lakhelyök és annak tartozmányai átadassanak, sőt a királyi alapító-levélben levő minden jogaik és javalmaik tetteleges birtokába helyheződjenek; hanem ottan jövendőben is bizton, nyugodtan és háborítatlanul lakhassanak, a magok kényelmökre építtethessenek, alapítványaik évi jövedékét vehessék, rendök minden tisztét és kötelességeit gyakorolhassák.“ Már július 10-ről *Demeter Márton* károly-fehérvári nagyprépost egy főrangú úrnak így ír felőlük: „Az Orsolya-szüzek Kolosvár felől ma érkeztek meg, 11-én indulnak Szebenbe; Nagyságod kívánságának, hogy őket kastélyában fogadhassa, eleget nem tehetnek — úgy mondják; Szebenbe én fogom őket elkísérni, ott beigtatom és bezárom; hetenként lesz egy szabad napjok (dies recreationis), az alatt férfiak is meglátogathatják; kétségkívül teendik is, a mint ezt Kolosvárt is tették az arianusok és calvinisták; mindenütt a legnagyobb szívelességgel fogadták őket; nem kétkedem abban, — így végződik a levél, — hogy a fővárosban, hol lakhelyök lesz, ünnepélyesen fogják fogadni.“ Megérkezésök körülményeiről, úgy az első évtizedek alatti élményeikről, nevezetes adatok vannak Pettauer Antal Jezsuita-főnöknek (Superior) egy 1768. május 10-kén a főkormányhoz azon szerzet vagyoni állásáról felsőbb rendelet következtében tett felterjesztésében. „Július 13-án érkezett meg Szebenbe — írja a nevezett főnök — hét Orsolya-szüz a pozsonyi szent Orsolya nevet viselő klastromból, s még azon nap a templom és klastrom birtokába beigtattattak; de minthogy azon ámbár elég tágas, de már száz év óta felhagyott és ennélfogva romladozott klastromban nem találtak alkalmas lak-

helyet, a tanács az avval szomszédos *sós-útczabeli toronyban* engedeti számukra lakást, a hol 14 évig laktak a legnagyobb szorosságban, 3—4-en egy helyt, míg kitatarozott klastromukba 1747-ben átköltözhettek, kosztosaikat (convictrices) a toronyhoz költöztetvén át, s maig ott hagyván. Azonban itt is nemsokára pórúl jártak, mert a régi falakra felvitt új építések nem sokára összeomlottak, mit csak a kamarától járó 500 ftjoknak öt évre előlegezése által tehettek jóvá, egészen új építéseket tétetvén; ez által, valamint az ország által tett 20,000 r. f. alaptökének ugyanannyi magyar forintra apadása által, miből tőkéjének 3314 rfttal megapadása következett, több évekig a legnagyobb szegénységre jutottak; nem csuda, hogy ezek és a csaknem folytonos javítások miatt nyomorúlt állapotjokból ki nem vergődhettek; igen, mert az 500 évet felülhaladó régi épület szinte 190 évig lévén más vallásúak által elfoglalva és lakatlan, kivetttven onnan a szerzetesek, nagyon el volt hagyatva és szinte semmire sem volt használható, s magok és társaik azon ódon falak között szinte mindennapi életveszélynek voltak kitéve“ A szerzet ezen első megalapítási korszakáról nincsen több adatom; az épen most érintett fölterjesztés azonban sejtetni hagyja azon általános tapasztalatnak itt is teljeseését, hogy új intézetek új földön későre vertek gyökeret, valamint azt is, hogy ezen szerzet élete Erdélybeni megtelepedése első tizedeiben a hányatás, szenvedés és megpróbáltatás évei voltak inkább, mintsem a nemes czélja felé látható sikerrel való haladásé. Egyébiránt működési körének kiterjedésére, vallásos és erkölcsi irányának mivoltára, szintűgy vet némi világot az imént idézett fölterjesztés másik, t. i. vagyonkimutatási része, melyben indokolásául a szerzet felsőbb helyre tett abbeli folyamodásának, hogy sorsa nagyobb alaptöke adása által jobban biztosíttassék, a nevezett szerzet összes személyzete s annak szükségei elé vannak terjesztve:

„Az eredeti kir. alapítvány — így szól az —	16,366 rf. — kr.
Egyes apáczáktól örökölt alaptöke . . .	9,493 „ — „
Az évenként kapni szokott tized-illetőség .	500 „ — „
Együtt ad vagy gyümölcsöz évenként . .	1,632 „ 10 „

kamatot. Ebből a most élő 15 apáczának (3 a közelebbi két

év alatt elhalt), úgy az egész klastromszemélyzetnek élelmét, mindennemű zárdaépületi és templomi istentiszteleti költségeket fedezni kell, jelesen

a) a Ferencz-rendi atyáknak a naponkénti isteni tisztelet kiszolgáltatásáért évenként kell	100 ft — kr.
b) orvosnak és sebésznek	58 „ 40 „
c) két szolgálónak	30 „ — „
d) a benn lakó lányok mosónéjának	38 „ — „
e) kéményseprőnek	8 „ — „
	együtt 244 ft 40 kr.

E felett régibb időkből volt 379 ft. adóssága. Mindezt kevés kamatjövedelmökből kell fedezniök; mert a mit növénydekeiktől kapnak, melyeknek száma ritkán megy felül 10-n, az majd mind elmegy azoknak élelmére és ruházatára, továbbá fára, gyertyára sat. (kivéven a tehénhúst, a honnan az látszik, hogy ez időben az intézet azt valahonnan kapta); most jelenleg csak épen hat növendék van: I-ső asztalú, a ki 100 frtot fizet, egy; II-dik asztalú, kik 80 forintot fizetnek, öt.“ Ily szűk anyagi körülmények között lehetlen volt a szerzetnek fennállani; folyamodtak tehát a királynéhoz segedelemért; az megkérdezte a főkormányiszéket, az esztergomi érseknek Erdélybeni helytartóját Pettauer Antalt, kinek említett felterjesztése az udvarhoz jutván, az ottani legfőbb számvevő hivatal saját levéltára ide vonatkozó irományai között megtalálta *Mária Rozália* apáczafenöknek egy 1743. június 18-án Ehrenbergi Ábrahám Jakab által készített és saját aláírásával és pecsétével is megerősített vagyonkimutatását, melyből az tűnik ki, hogy az ország által 1722-ben alapított 20,000 for. rénens, és nem magyar forint volt, és az valósággal kifizettetett. Kérdést tett tehát ezen két adat közötti különbség oka iránt. A főkormányiszék kikérdezte Pettauert, meghagyván neki, hogy a klastrom irományaiból nyomozza ki hitelesen: rénens vagy magyar forint volt-e azon eredeti 20,000 ft. alapítvány? kinek, mikor, hány részletben fizettetett be? ki nyugtatványozta? 1743-ig, mint a mikor az a kamara kezelése alá jutott, ki kezelte? Nemkülönben kihallgattatott a tartományi és kamarai pénztárhivatal is. Azonban az adott felvilágosítások a létező kétsége; nem oszlatták el. Pettauer azt jelentette, hogy azon alapít-

ványt nem egyszerre, s nem is a klostornak fizette ki az ország; hogy csak 1743-ban *Demeter* nevű fejérvári prépost útján kapták meg, de akkor az már a kamattal egybe volt vegyülve, s nem tudták, az átvett pénzből mi tőke és mi kamat; egyébiránt a most élő apácák — mondja a jelentés — úgy emlékeznek, hogy azon alapítvány magyar és nem rénens forintban volt téve. A kamara, saját jelentése szerint, ezen pénzt akkorig nem kezelvén, nem adhatott róla felvilágosítást; úgy szintén a tartományi pénztár sem, nem lévén ott is ezt illetőleg jegyzések. Erre a főkormányzók felírt, s részéről kijelentette: hogy akármit jelentett fel Pettauer, azon alapítványnak r. forintban kellett történni, mert a R. R. határozata nyilván arról szól, az 1725-ki apr. 26-ki kir. leiratban is az mondatik, hogy az ország által tett 20,000 rf. immár ki is fizetett, sőt az 1743-ban apácza-főnök Mária Rozália által készített vagyon-kimutatás is elismeri, hogy az egész 20,000 ftot felvették. A buzgó királyné nem fürkészte tovább a különbség okát, hanem püspök Bajtai Antal, kormányzék elnök gr. O'Donnel, és kamarai tanácsos Fritz hathatós ajánlatára, 1771. febr. 18-án kelt alapítvány-levelében, a folyamodó zárdának a kamarai pénztárból új és állandó építésekre 32,780 rftot utalványozott, a Károly alatt (ország által) alapított, de azóta tetemesen megapadt 20,000 ftot az eredeti összegre kipótolta, sőt a mellé még újabb 20,000 együtt 40,000 rforintot alapított, a *Sarkantyús-útcza* végén levő klostrot, mely hajdan a prédikáns-barátoké volt, de II. Lajos halála után az új hittanok követői által a katolikus anyaszentegyháztól elvéttetett, és sok esztendőn keresztül világi célokra magtárnak használtott, mígnem ismét visszakerült, minden klastromi jogokkal és kiváltságokkal a *Szent Orsolya* nevet viselő 12 szüz számára másodszer is meg-, s úgy szólván újra alapította oly végre, *hogy abban rendjök szabályai szerint Istennek éljenek, szolgáljanak, és a kegyességet a leány-ifjúságban terjeszszék*; a tőke a bécsi réz-hivatalnál (officium Cupri) 4 rft. kamatra betéttetni rendeltetett, a kamat 1771. május 13-tól fogván folyni. Az alapító és adománylevelet maga a kincstár elnöke és Fritz udvari tanácsos adták át a szerzetnek; a régi 20,000 ftról szóló megigazított okmányt, valamint az új alapítványról a bécsi

udvari kamara elismerő irását augusztus 29-én kézbesítették, megrendeltetvén egyszersmind 567 f. k. szám alatt, hogy minden kün levő tőkékét gyűjtsék be, s adják át a kamarai pénztárnak, mint a honnan már sorsuk eléggé biztosítva van. Ezzel a klastromi-élet tetemes lendületet kapott, a hallgatás és ima a hajlékaiban tanítás és áhítatoskodás emelkedésnek indult. A királyné a zárda-szüzek kérésére 1772. mart. 25-ki leirata által megengedte, hogy ezentúl klastromuk „*cs. kir. Theréz-zárda*“ nevet viselhessen. Azonban az eddigi apácák — úgy látszik — a királyné óhajtásainak nem feleltek meg. 1772. apr. 30-án kelt leiratnál fogva a zárdában levő ifjúság jobb és magasabb nevelése végett Prágából 150 fr. évi fizetés mellett öt apácát küldöttek, eleinte oly föltétellel, hogy fizetésöket a felség saját titkos pénztárából fedezi, azután pedig, a mint a 12-ből vagy egy elhal, a prágaiak lépnek helyökbe, s a királyi magánkincstár a tett költségekre nézve kárpótolta-tik; de ez már május 27-ki rendelet által úgy módosult, hogy e költséget is az erdélyi kamarai pénztár hordozza. 1778. máj. 12. és nov. 4 én kérdést intézett a királyné az erdélyi kormány-székhez, hogy miután a figyermek neveléséről több évek óta már elegendőleg van gondoskodva: nem lehetne-e néhány oly árván maradt leánykát, kik vagy sokan vannak testvérekül, vagy az életben levő szülő nem katolikus, ezen zárdába föl-venni, s meghatározott évi segély-pénz (stipendium) mellett kormányi költségen tartatni és neveltetni? S ha igen, mi lenne czélszerűbb, három főbb rangút venni föl az 1-ső asztal mellé 120 fttal, vagy 6 középsorsút 96 fttal a 2-ik asztalhoz? A fő-kormány-szék, úgy látszik, késett véleménye beadásával, mert az udvar april 14-én 1779-ben újra megsürgette, minek következtében aztán az megtévén, június 2-án erre költ kir. rendeletben kimondatott, hogy jövendőben a klastromban három fő-rangú születésű leánygyerek 120 fttal az *első*, négy közép és alsóbb rendű 90 fttal a *második* asztalhoz, együtt 720 fttal örök alapítvány tételik; a fölveendő gyerekek korára nézve kimondatott állandó törvény-szabályúl, *hogy azok legalább is hét évesek legyenek, és legfeljebb 15 éves korukban haza bocsátassanak.* A legelsőben kinevezett segélydíjazottak voltak: az 1-ső asztalhoz b. Huszár Sándor, aranyosszéki királybíró leá-

nya, b. Naláczi Elek kir. táblai ülnöké, és gróf Ferratié, a 2-hoz Székely Eleké, Torma Mihályé, Gyulai István kolosmegyei alispáné, és Adlershausen senator leányai; segélydíjok aug. 1-től számíttatott; a klastrom fél évi illetményt vehetett föl előre a tartományi pénztárból, a szülők személy szerint értesítették felőle. Ezen fizetési terüh azonban még azon év sept. 9-ki rendelet által a kamarai pénztárra tétetett át. Alig lön meg a kihirdetés, Mária Orsolya apáczafenök jul. 10-ről jelentvén a főkormányzéknek, hogy a meghatározott tartási díjon kívül még a mosónénak, úgy szintén öltözetre, fára, ágy- és asztalneműre, kézimunkához való eszközökre, minden növendéktől bizonyos díjfizetés elkerülhetlenül szükséges: meghatároztatott, *hogy e szükségeket fedezzék maguk a szülők*, mi az illetőknek meg is íratott. Ezen királyi 7 alapítványhoz még később kettő járult, mit tárgyrokonságnál fogva e helyen említek meg; az egyiket Kozma József kormányzékü levéltárnok 1770-ben két ízbeni végrendelete 21 és 45 pontjaiban egy *nemes leány részére* tette, oly formán, hogy azt, a míg apáczává öltözik, vegye, akkor adódjék másnak; a másik csík-tusnádi Kovács Miklós erdélyi katolikus püspöknek 1841-ben tett alapítványa. Az első sok viszontagságon ment át. Eleinte 4000 forint lön alapítva, de különböző adóssági kötelevekben, melyek némelyikében kamat nem volt kikötve, másikában a kamat mennyisége nem volt meghatározva, harmadiknak adósa nem fizette kamatilletőségét; ezen különböző okok miatt, mikhez az illető kezelők hanyagsága is járult, ezen tőke nemcsak hogy nem növekedett, de sőt lassanként szinte elenyészett. 1784-ben püspök gr. Battyáni számba vétette volt ugyan az alapítványt képező adósokat, de sem a tőkét, sem kamatokat fölajtani nem sikerülvén, ezen végrendeleti alapítványt életbe léptetni nem lehetett. 1807-ben 4987 f. k. szám alatt másodszor lön megkísérelve annak fölvetetése; az udvar írt a főkormányzéknek, és a fejevári káptalant feleletre szólította, s akkor lön fölfejtve azoknak 1784 óta a fennebbiek szerint elhanyagolt állapota. Ekkor a közügyek igazgatóságának az egész ügyfolyam átadatott, meghagyatván, hogy az adósokat a tőke és kamatok befizetésére szorítsa. Ez alkalommal az eredetileg alapított, de 37 évig hanyagúl kezelt 4000 ftból két adós, ú.

m. Toldi László és Éva utódi által 763 ft. és 20 kr. a kamarai pénztárba befizetődött, a többi fölhajthatatlannak bizonyulván be. A kamarai pénztárhivatal kérdezte a főkormányzókat, mittevő legyen ezen pénzzel, mivel azt ott soha sem kezelték, továbbá mennyi azon összegből tőke, mennyi kamat, valamint hogy minő rendeltetése van, nem tudják? A főkormányzó az felelte, hogy az egészet írja a *szebeni Orsolyaszűzek* alapítványai közé, s azokkal együtt kezelje és kamatra adja ki, mint a kikkél t. i. Kozma József egy növendék segélyezésére alapítványt szándékozott volt tenni, de a mely különbözőféle régi és fölvehetetlen adósságokból állván, egészben teljesezésbe nem vétethetett, s eddigelé a közalapítványok között nem is kezelődött. Ezek 1807-től 1816-ig való kamatja 110 ft. 22 kr. kiadatván, 1822-ig jött belőle 38 ft. 1 kr., az eredeti összegből pedig 1822-ig 143 ft., ezek együtt 1822-ig tettek 1054 ftot. Ekkor a kamarai pénztár megkérdezte a főkormányzókat: teljesezésbe vegyék-e már — a mennyiben lehet — a végrendelet akaratát? vagy ezt az újonnan gyűlt 181 ft. kamatot is kiadják? A kormányzó az rendelte, hogy a végrendeleti összeg most sem levén elég egy növendék segélyezésére, egészítse ki ezen 181 ftot is 200 ftra, más kamatokból leendő későbbi visszafizetés mellett, és folytassa a tőke gyarapítását. Mi történt azóta ez alapítvánnyal? Felnövekedett-e már az eredeti 4000 ftra vagy nem? Ez-e a ma tetteg létező két nem-királyi alapítványok egyike? meghatározó adataim nincsenek. A második magán-alapítvány története im ez. Néhai Kovács Miklós közkedvességű erdélyi püspök 1840. octob. 27-én 5000 v. r. ftot alapított egy Orsolyaklastromban növekedő leányka élelmére és tanítására, öltözetére pedig 1000 ftot, ily feltételek alatt: 1) hogy a Csík-Gyergyó és Kászon egyesült székely székek lovas- és első gyalogezredében, úgy polgári hivatalban szolgáló született székely tisztviselők leányai közül fölvaltólag, egyszer a katonatisztek, máskor polgári tiszt leányai közül választassék; a mikor egyik között sem volna alkalmas egyén, akkor a lovas és gyalog székelyek leányai közül, az árváknak mindig elsősege levén; 2) a növendék 8—16 évig legyen a klastromban, ha a körülmények egyebet nem tanácsolnak; 3) a kine-

vezés joga legyen a püspöké, ez állomás betöltetlenül levén, a fejérvári káptalané; 4) nagyobb biztosság okáért a tőke kezelésére ügyeljen a főkormányzék. Ezen tőkéhez 1841-ben kisebb szükségek fedezésére még 250 ft. lön csatolva, az egész összeg pedig szebeni polgár Schneider Sámuelnek adatott ki, azon évi febr. 10-én, melyről szóló kötlevel a főkormányzékhez felküldetett. A kormányzék azt az apáczafejnőkhöz tette át, hogy azt megőrizze, a kamatot vegye, a feltételeket pedig, különösen azt, hogy az alapítványra mindig *székely leányka vétessék föl*, pontosan teljesítse; mit ugyanez évben az udvar is helybenhagyott. . . . Alapítottak volt még egy leányka nevelésére gr. Bethlen Miklósné 1000, gr. Haller János kettőre bizonyos összeget, de a kamatot törvényes eszköz használása után is egyik sem fizetvén, azok életbe nem léptek, a mint azt a klostrom mai állapotjára vonatkozó s alább közlendő hiteles adat bizonyítja. 1779-től 1786-ig némi hézag van e klostromot illető adataimban. Ez évről azonban két igen nevezetes tényt jegyezhetek meg, mi annak sorsára lényegesen folyt be: *egyik* az udvar azon rendelete, hogy ügyeit jövőben a kir. kormányzék mellett levő tudományügyi katolikus bizottság (Commissio Litteraria) intézze, *másik* egy febr. 28-ki rendelet, mely azon kérdésre nézve: kik vannak jogosítva a klostrom javalmaival élni? — új szabályokat állít meg. Ennek idevágó intézkedése im ez: „Tapasztaltván, hogy részint oly elöregedett és egészségtelen egyének szoktak nő-klostromokba vonulni, kik nevelési kötelességek teljesítésére koruknál fogva nem képesek, részint oly férjeiktől elváltak, kik ki- s bejárásukkal a bennlevőknek rossz példát adnak, benkosztolásukkal pedig ifjú növendékek helyét foglalják el: rendeltetik, *hogy jövőben csak 20 éven alóli egészséges egyének vétessenek föl, kik, vagy mint apáczák, képesek másokat nevelni, vagy mint növendékeknek nevelésre szükségök van*; ezen feljül levő életkorúak sem kosztra, sem másképen föl ne vétessenek. Kötelességévé tétetett egyszersmind a főkormányzéknek, hogy az ily egyénektől legtovább Sz. Mihály napig a klostromok megtisztíttassanak, s helyettük nagyobb számú nevelést igénylő polgári leánykák mérsékelt kosztpénzfizetés mellett vétessenek föl.“ Ugyanez évben lön elrendelve az is:

hogy a klastromi segélydíjazott helyek betöltésénél tekintet legyen oly leánykákra, kik különben is valamely nyugdíjt vesznek; a kik a 20 évet kitöltvén, apáczákká lesznek, azok vétesse nek föl a rendszeresített állomásokra, s kapják az ezután járó nyugdíjt a nyugdíjalapból, ha pedig kilépni akarnak, kapjanak egy évi segélydíjt, s ez alatt benn maradván a klastromban, jövő állapotjokról gondoskodni igyekezzenek. 1787-ben templomuk- és klastromukban romlások esvén, azok megigazítására főnökük Mária Jozefa a kormánytól költséget kért; az, mielőtt a szükséges összeget utalványozta volna, a klastrom vagyoni állásáról hiteles kimutatást kért föl, melyet, mint azon intézet ezen korszakbeli egyetemes viszonyait fölvilágosító adatot, ide iktatni szükségesnek látok. *Bevételeink* — így szól amaz iromány — a következők: 1) Mária Thereszia 40,000 ft. alapítványa után 4 p. c. kamat 160 ft.; 2) a klastromba fölvelt növendékektől gyűlt 3500 ft. tőke, részint 5, részint 4 pcentes kamat 165 ft.; 3) államorvos Stocker 100 ft. vég hagyományából, mely a bécsi rézhivatalnál van $3\frac{1}{2}$ p. kamatra, 3 ft. 30 kr.; 4) Mária Ther. alapítványa két növendék számára 720 ft.; 5) kosztos és nevelés alatti leánykáktól 580 ft., együtt 3068 ft. 50 kr. *Kiadásaink*: 1) Istentiszteletre, jelesen a) a Ferencz-szerzeteseknek a naponkénti rendes két miséért 200 ft., b) ünnepi zenéért 42 ft., c) gyertya, olaj, tömjény, áldozati bor 200 ft.; d) alamizsna 12 ft., együtt 395 ft.; 2) 8 klastrombeli apácza és 5 világi testvér kosztja, öltözete, mosása 100 fjával 1300 ft.; 3) két szolgáló, két darabant étellel, bérrel 340 ft.; 4) 14 kosztos növendék 1300 ft.; 5) fa 350 ft.; 6) Épületjavítás 90 ft.; 7) orvosi fizetés 100 ft., együtt 3875 ft. Különbség 806 ft. 30 kr. Adósok voltak természetményekért 230 fttal. Követelésök volt gr. Bethlennével szemben 1000 ft. alapítványa kamatáért 193 ft.; a gr. Haller-utódokkal szemben hasonló czímen, de két alapítványért 408 ft.; levonván egyiket a másiktól, fedezhetlen terhök 325 ft. Ezen kimutatás következtében a kijelölt templombeli javításokra szükséges költség meg lön adva; de ez a klastrom mélyebben gyökerező bajain, mik a rendes jövedelem elégtelenségéből származtak, nem segített; s minthogy a jövedelem más úton gyarapítására kilátás nem volt, egy egészen eredeti gondolatra tértek. A szebeni

normalis iskolának t. i. újra kellett épülni, s a tanuló ifjúságnak az építés ideje alatt nem volt tanuló helye; ajánlat tétetett tehát az iránt, hogy az apácza-klastrom világi részében (im weltlichem Tract) egy külön följáró csináltatván, némely ajtók és ablakok berakotván, egy kis válaszfal által bizonyos helyiségek különíttessenek el, melyeket a szerzet nélkülözhet, maradván még ezeken kívül 47 lakszobájok, érette kapjon bizonyos összeget, s az által bajain is segítve lesz, a klastromban a rend meg nem zavarodik, s a normalis iskolák tanítása sem akad fenn. A normalis iskola fölügyelője melegen írt fel e tárgyban, kérte a püspökséget és kath. nevelési bizottságot, hogy e tervbe egyezzenek belé, s a klastromnak legalább 200 ft. évi házbért az így átalakítandó helyiségért utalványozzon. Az indokok közt, melyekkel e fölterjesztés támogatva van, nevezetesen ezek: „az apácza-klastromnak jelenleg alig van 2000 ft. jövedelme, ebből fizetnek a miséért 200 ftot, tartanak a főnökön (Abbatissa, Priorissa, Superiorissa) kívül két kar-testvért, 5 világi testvért, 4 szolgálót, együtt 17 személyt. A terv elfogadásán kívül az is kérve van a fölterjesztésben, hogy a püspökség és kath. bizottság eszközölje ki, hogy a mint az szinte minden ekklézsiák- és szerzeteknél van, itt is legalább a templomi és isteni tiszteletre tartozó költségeket vegye át az egyházi állam; emberességi kötelesség — így végződik a fölterjesztés — oly egyének nevében, kik a világtól elvonulva, falak közé zárva, a legnagyobb szükség nyomása alatt is azokat el nem hagyják, pártoló szót, s esedező kérést emelni.“ Az udvar még azon évben elfogadta a tervet, az ajánlott összeget utalványozta, s az ifjúság abba a kijelölt igazítandók bevégezése után beköltözött. Meddig maradt ott, nem tudom megmondani; hogy 1821—29-ben még ott volt, bizonyítja Mária Augusta klastromi főnök két rendbeli kérése, melyek elsőjében a házbér megkettőzését s múltra nézve 500 ft. kárpótlást kért, s meg is nyerte, az utolsóban a tanuló ifjúság onnan kiszállásolását kérvén, mivel az új iskola még nem volt készen, nem nyerte meg, hanem a rendes 200 ft. házbér tovább fizetése elrendeltetett. Említendőnek látom a klastrom szüzeinek három rendbeli felsőbb helyre folyamodását, melyek annak történetében megannyi momentumokat képeznek. Az *első*

1819-ben történt; indító okuk az volt, hogy a kamara a 40,000 forint alaptökének az adományban kijelölt 4 száztóli kamata helyett csak 2 száztólit, tehát felét kezdvén fizetni, kijelentették, hogy ők abból meg nem élhetnek, házukat fenn nem tartathatják, kérték tehát a kormányt segélyadásért. A püspök kedvezően fogadta, s ajánlatba hozta 1) hogy a felség a kamatot emelje föl 4 száztólira; 2) ajánl a püspöki erdőkből 20 öl fát a fejevári katonai raktárba, hogy azok helyett Szerdahelyszék az ide beszolgáltatni szokott illetményéből ugyanannyi ölet szállítson az Orsolya-szüzek klostromához; 3) legyen számukra országszerte kéregetés; 4) adjon a kormány 12 mázsa sót; 5) a szebeni polgári faraktárból adjanak nekik is (1 ft. 45 kr. szabályos áron), mint adnak a lutheranus papok-, iskolák- és tanároknak bizonyos számú (p. o. 30) öl fát. A felség az első ajánlatot, mivel az rossz példát adna más hitelezőknek is, egyenesen elvetvén, a 2-ik igazítását az erdélyi kormányszékre bizta, a 3-akat megengedte, a 4-ikre később ígért választ, az 5-diket mellőzte. A főkormány megkérdvén a tartományi biztosságot a 2-ik pont alatti kérdésben, ez azt felelte: hogy mivel most a törvényhatóságok fatartozásait bizonyos alapból szerzik meg, s szállítják be: jobb lenne, hogy azon 20 öl fát cserébe adja a szebeni polgári faraktár; mit mindkét fél elfogadván, teljességbe is vétetett; egyszersmind püspök Rudnay is megkérdezett, ha ezen 20 öl fát hivatali utódai is adandják-e? Az erre adott felelet ugyan nekem nincs tudomásomra, de hogy a klostromnak fája ma is van, valamint hogy később a só iránti kérésöknek is elég tétetett, látom a jelenlegi viszonyok alább eléadandó hiteles rajzából. *Második* folyamodásuk volt 1822-ben, melyben hálával jelentvén a főnök, hogy azon évi november 1-től fogva a növendékek tartására tett 720 ft. segély-alapítványt (Stipendium) ismét pengő pénzben fizeti a kamara (mikor kezdette váltóban fizetni, nincs tudomásomra, ha nem 1819-ben?), az uralkodó drágaság tekintetéből azért folyamodott, hogy mivel az első asztalhoz tartozó növendékekre 120, a másodikhoz tartozókra 100 forint megy el: a segélyezették száma szállíttassék hatra, s 3 vétessék föl az első, 3 a második asztalhoz. A kormányszék azt felelte: *Középsorsú leánynak 100 forint elég, jobb*

sorsút pedig nincs miért segíteni, maradjon az első alapításkori létszám, egyszersmind az ürességben levő helyek közül hármat be is töltött, egyre alkalmas egyén nem akadván. Harmadik folyamodásuk az 1827-ki, melynek pontjai voltak 1) a VI. Károly adományozta 500 forint fiscális dézsma-jövedelem (mi 1817-től fogva nem járt) tovább is fizetessék; 2) a 40,000 forinttól fizetessék legalább is 4 száztóli kamat és ez pengő pénzben (innen látszik, hogy az alapítványozó által szabott törvény a közalapok kölcsönzésénél az idők során erőn kívülévé tétetett); 3) a templomokból elvitt ezüstért a megígért 3 száztóli kamat adassék. (Innen meg az látszik, hogy e szerzet vagyoni sem lőnek megkímélve, és hogy az elvett jókért kamatfizetés ígértetett); 4) hogy a templom hajója a vallási alapból, vagy a normalis iskola vagy végre az árvaház alapjából igazíttassék meg; 5) az úgynevezett barátok udvara nevű tér, melyet VI. Károly a klastromnak adományozott volt, de ma polgárok lakják, adassék vissza; 6) a normalis iskola ifjúsága vitessék ki onnan; 7) a Ferencz-szerzetesek minden másod vasárnap tartsanak egyházi beszédet náluk; 8) Imádkozhassanak németül; 9) Pozsonyból hozassék megint három apácza, mivel az ittvalók részint előregedtek, részint egészségtelenek. Az udvar a kérés első ágát teljesíttetni, s a kívánt dézsmát 3 évre megadatni rendelte; a 2. 3. pontra nézve válaszolta, hogy a közönséges rendszabálytól egyes hitelezők kedvéért eltérni nem lehet; a 4-dikre általános kéregetésre Magyar- és Erdélyországban engedély adatott; az 5-dikre nézve törvény útjára útasíttattak, fiscális segítség (assistencia) ígértetvén, a 6. 7. 8. pontok az újonnan kinevezett püspök intézkedésére bíztak. (Ez később 1829-ben a püspök által 6006. f. k. sz. alatt megengedetett). A 9-dikre nézve, mivel időközileg Insbruckból 3 apácza már érkezett, intézkedésre szükség nem volt. Megemlítendőnek látom még e helyen a klastrom némely rendkívüli jövedelemforrását. Egyik volt az *alamizsna-kéregetés*; ez tudtomra — háromszor volt engedélyezve: 1-szor 1811-ben a klastrom szüzei helyzetének könnyebbítésére, gyűlt 1712 ft. 51³/₄ kr.; 2-or a klastrom kútjának megigazítására gyűlt 305 ft. 35³/₄ kr. bécsi értékben; 3-szor a templom kijavítására 1827-ben

Erdélyből gyült 496 ft. 7 kr. bécsi ért. Magyarországról 2 pengő ft. és 126 váltó ft. Másodszor akadtam egy 1810-bel; 8535. f. k. sz. alatt levő adatra, melynek értelmében Háromszék tisztsége felírt a kir. kormányshöz az iránt, hogy közép-ajtai református pap Józsa János, mint haszonbérleje azon zalánpataki kis birtokrésznek, melyet a kamara 1800-ban a gr. Kálnoky Lajos örököseitől elfoglalt, és a melyért ő évenkénti haszonbérül 14 rf. s 54 krt fizet, s jelenleg már 179 ft. 86 kr. hátralék levén nála: kérdezte, hová fizesse be nevezett adós azon összeget? A kormányshöz visszaírt, hogy a háromszéki kir. pénztárnok vegye át, s évnegyedenkénti számvevés (Computus) alkalmával a szebeni apáca-főnökhöz szolgáltatassa be. Végre láttam egy hivatalos irományt 1790-ből, mely szerint ezen klastromnak 40 köből tized gabonája járt, ez valószínűen a fennebb említett fiscalis dézmából természetményileg vétetett ki. Végre végrendeletet is tehettek számukra. Így hagyott nekik 1781-ben Stocker főorvos 100 forintot, mit a bécsi rézhivatal kamatozott hosszas időközön át. Nevezetes kérdések gyanánt tűnnek föl e klastrom történetének rendén a következők: Honnan vette fizetését a klastromi szerzet? Hogyan vétettek föl tagjai? Minő rend szabályai szerint éltek? Mi lett sorsuk, ha elvénültek? Az elsőre nézve különböző adatokat láttam. Kaptak segítséget egyszer-máskor templom javításra, stipendiumokra, apáczák nyugdíjaira sat. a tartományi pénztár, jelesen a testőrségi alap, a vallás, a normalis iskolák, az árvanövelde alapjából, valamint az uralkodók magánkincstárából is; de a mint az alaptőkék kamatát, úgy a segélydíjakat is rendesen és szabály szerint a kamarai pénztár (Camerális cassa) hordozta, következőleg az sajátképen véve kormányi és nem specificie katholikus közalapokból állított és fentartott intézet. Apáca-szüzeket, valamint segélydíjas növendékeket is fölvenni a kir. kormányshöz joga volt, azonban az udvar mind a kettőnek kinevezésére kezdeményezési joggal is birt, a tagokat pedig a honnan tetszett onnan vették, kivéven a segélydíjas növendékeket, mert ezek közül a hét királyi alapítványozottnak részint (3) a főnemesi, részint (4) a közép nemesi (ordo equestris), (Megjegyzem, hogy e különbséget a 791—2-ki XVII. t. cikk eltörölte: az erdélyi nemes, alkot-

mány szerint, valamennyi egyenlő volt,) a Kozma-alapítványon tanulóknak *nemesnek*, a püspök Kovács Miklós alapítványon levőnek *született székelynek*, mindeniknek erdélyinek kellett lenni. E föltételhez voltak kötve magok az alapítványok. Mikor hely üresült meg, folyamodtak érette kérelvével az apácza-főnökhöz, ez följelentette az erdélyi főkormányshékhöz, s az betöltötte. Kosztos és benlakó növendékeket tetszésök szerint vehettek föl, de hogy azok milyenek legyenek, az 1780—86-beli szabályok határozzák meg. Elv volt, hogy a ki ott benn lakik, nevelésre szüksége vagy arra képes legyen. Törvényök az Ágostoniaké. Ha előregedtek, nyugdíjt kaptak, így kapott nyugdíjt 1772-ben Nepomucena apácza s mások. A kik ez életre magukat elszánván, mint 24 évet töltöttek, a szerzetbe fölvetettek, onnan távozniok szabad nem volt. Fogadástételük holtig tartó kötelezésű volt. Azon a katholicus egyház tekintélye alatt készült és kinyomtatott gyűjteményben, melynek neve : *Statuta Almae Dioecesis Transilvanicae Anno 1822. die 17-a aprilis in Synodo Dioecesana publicata et concordibus votis approbata*, a XI. fejezet 1—4 §-ban a 73—74. lapon e négy rendszabály van fölvéve, s törvénynyé szentesítve az Orsolya-szüzekre nézve : Az előzmény azon elvet mondja ki, hogy a Magyarországon e szerzetre nézve hozott törvények Erdélyben is kötelezők. Az 1. §. (1774-diki 3524. sz.) rendelet azt tartja : „Szem előtt tartandó, hogy az alapítványozott állomásokra a növendékek ingyen vétessenek föl, hogy kiadott tőkéiket az illető politikai főhivatal (Erdélyben a főkormányshék) híre nélkül föl ne mondják ; minden klastrom activ és passiv állásáról s gazdasági ügyeiről a kir. felséghez felterjesztéseket tegyenek.“ 2. §. (1790. 11. 13. sz. alatti rendelet sept. 21-ről) azt tartja : „a felség megengette, hogy az apácza-klastromok 5 újonczot (Novitius) az 1780-ki szokás szerint vehessenek föl.“ A 3. §. (febr. 6. 1804. 1106. sz. alatti rendelet, mely egy 1774-beli rendeleten alapúl) azt tartja : „*hogy 24. év előtt apáczává fölszentelni senkit nem szabad.*“ „A mely klastrom korábban esketi föl, (mond egy más udvari rendelet), 3000 ftra büntettetik, mi a kolduló szegényeknek adatik.“ Megjegyzem e §-ról, hogy a pozsonyi klastrom ugyanez évben kérte, hogy 21 éves korukban fölesket-

hessék testvéreiket, de nem engedtetett meg. A 4. §. rendeli: „A szebeni Orsolya-szüzek német ima-könyvet (Breviarium) használhatnak, világi férfiaknak a klastromba menni semmi szín alatt nem szabad, sőt papok és tisztos állású nők sem mehetnek be másképen, ha csak a helybeli plebánustól a klastrom főnökéhez intézett fölhatalmazó levelkét nem visznek. A püspök addig, míg nevelési kötelességeiket lelkiismeretesen teljesítik és rendjök szabályait megtartják, évenként 40 öl tüzi fát ad.“ Ennyi codificált törvényt láttam összes nyomozásim alatt e szerzetet illetőleg. A történeti igazságnak tartozom azon tény megemlítésével is, hogy az 1848—49-ki események oly erős hatást gyakoroltak e klastrom lakóira, hogy annak tagjai a helybeli forradalmi hadparancsnokságtól két követők s írásbeli folyamodás által *szerzetök világiasítását* kívánták. E czikk írója maga írta mint hadparancsnoki segéd-tiszt az e tárgyban költ rendeletet; minek a törvényes rend visszaállítása után az akkor benn volt és irányadó apácza-szüzekre nézve szomorú következményei lettek. Én elhallgatom, a közvélemény tudalmában amúgy is elevenen él; a ki majd e tárgy körül még búvárkodni fog, tán kedvezőbb viszonyok közt lesz, s e hézagot pótolhatja.

Eddig kísérem saját nyomozódásim útján e rám nézve nemcsak történeti, de más szempontból is nevezetes klastrom történetét. Midőn a forradalom után a dolgok új rende állott be, s én közel 300 tisztársammal a szebeni Ferencz-klastromba fogságba jutottam, a vasárnaponként tartott isteni tiszteletre engedély mellett a klastrom templomába jártunk — katolikus és protestáns együtt. Soha el nem felejttem a hatást, a mit rám e szent asszonyoknak áhítatos éneke minden ott létünkör tett. Midőn a *Magyarország védasszonyához* intézett szent mise-ének dallama elzengett:

Boldog-Asszony anyánk, régi nagy Patrónánk!
 Sok inségben levén, így szólít meg hazánk:
 Erdélyországról, romlott hazánkról
 El ne feledkezzél; árva magyarokról!

Szívünk összeszorúlt, szemeink megteltek könnyel, imádkoztunk és sírtunk. Oh e szent szüzek oly lélekből énekelték e dallamokat! Sokan voltunk protestánsok, de azért nekünk

égi enyhülést adott e templomban való áhítatoskodásunk. Fogásom legszomorúbb napja az volt, midőn e klostromból elvittek.

Történetem fonala itt kiesik kezemből. Mik történtek közügyeink körül, mi sors érte intézeteinket ama szerencsétlenül végződött idők óta, magamféle embernek tudni nehéz. Egy nemeslelkű asszonynak, a ki csupa szívből és jóságból van alkotva, a ki magát az erényt szebbé teszi nemes alkatában — szíves kéréseimre — sikerült e klostromra vonatkozólag illetékes helyről az alább következő tudósítást kieszközölni. Én azt adom azonképen, a mint kezeimbe jött, a legkisebb változtatás nélkül, megköszönve mindkettőnek, hogy czikkem teljességére ily hathatósan befolytak. Ha különbség lesz az én pragmaticai hűséggel írt előadásom és e közlés vagyis a régi és mai állapot között, a szíves olvasó meg fogja gondolni, hogy annak oka amaz és a mostani idők közötti nagy különbözőségben van.

..... 1854. május havában Nagytisztelendőségű Haynald Lajos erdélyi püspök úr a klostrom szabályszerű működésének szükségessé lett folyamatba indíthatása végett Bajorország Landshut nevű városabeli Orsolya-szüzek klostromából Obendorfer Rafaellát főnökül, Schuller Borgiát segédül behívta. 1855-ben Insbruckból behívta Therézia és Juliánna apáczákat, az utolsó egy évre meghalt. 1856-ban Glück Ágnes és Pfab Magdolna világi testvéreket. 1857-ben viszont a landshuti klostromból Oberndorfer Alfonsa, Zieglern Izabella apáczákat és Wimmer Mechtild (igy!) világi testvért. 1854-től fogva ezeken kívül a szerzet köntösét felöltötték egy karasszony és 3 testvér, kik közül kettő a két újoncz-év (Novitiatu) kitölte után az Ágoston-szerzet rendszabályai szerint örök fogadást tett le. E klostrom hatása ma kettőre terjed: 1) a nagy-szebeni katolikus nyilvános leányiskolát felügyeli; ez két osztályra oszlik, 200 növendéke van, négy karasszony (Chorfrau) viszi a tanítást a fennálló országos rendszabályok szerint, Saumüller gyóntató atya közreműködésével és vezetése alatt; 2) a klostrommal egybekötött leánynövelvét szintűgy felügyeli. Ebben főbb tantárgyak a) német, b) magyar c) francia nyelv, d) zongorajátszás, e) ének, f) rajz, g)

minden szokott finomabb női kézimunkák, mit hat apácza két világi segéddel tanít, szintűgy a gyóntató atya felügyelete alatt; a növeldei ifjúság számra 90; — négy német, három francia, és két magyar osztályra oszlik, kik közül 52 mint világi növendék a klastromon kívüli intézeti helyiségekben lakik és évente fejenként 200 ftozt fizet. Ezek közt 7 cs. kir. alapítvány 720 fttal, 2 urasági 266 fttal, egy püspöki 150 fttal o. ért. Vannak többen, kiket az intézet vagy csekély díjért, vagy díj nélkül részesít a nevelés javalmában. Az alapítványi helyek három évenként töltenek be a püspök ajánlata alapján a Helytartóság által. Van az egyházi klastromban 15 apácza (Matres), 8 világi testvér és két újoncz; mint egyházi intézet a püspök hatósága alatt áll, mint testületnek az államhoz való viszonya olyan mint egy családé. Belső szervezete nyugszik a szent Ágoston rendje szabályain, hivatása a leányifjúságnak tanítása, keresztény nevelése és kiképzése. Az itteni apáczák névszerint a következők: *Rafaella* anya (fönök), származási helye Landshut, *Engelmaier* Szerafina (Csik-Sz.-Márton), *Schuller* Borgia (Laufen), *Matzgeller* Philippina (Flaurling), *Lechleitner* Angela (Servaus), *Pölnitz* Rozália (N.-Szeben), *Schultz* Ignazia (Lemberg), *Reichmaier* Nicola (Prága), *Dachsenbüchler* Francziska (Schwoich) *Hofer* Therézia (Kessen), *Gábor* Augustina (Brassó), *Ragerer* Salezia (Stephanusbosching), *Oberndorfer* Alphonsa (München), *Zieglern* Iza-bella (Regen), *Herrdin* Ludovica (Troppau). *Világi testvérek* (Laienschwester) *Wagner* Tekla (Nathschlag), *Wagner* Józefa (Nathschlag), *Dolai* Floriana (Vresch), *Glück* Ágnes (Wolnzack), *Fochtman* Klára (N.-Szeben), *Pfab* Magdolna (Wolnzack), *Wimmer* Mechtild (Miltich), *Meindle* Orsolya (Holzkirchen), *Kraus* Petronilla (Freising), *Jaeger* Cordula (Eichendorf). Együtt 25. A klastromnak a klastromon, templomon és egy szép veteményes és gyümölcsös kerten kívül semmi fekvő birtoka nincs. A kincstárból kap két tanítóné és a nyilvános iskola számára 260 ftozt conv. p., s hét alapítványi díj fejében 720 ftozt, a vizaknai sóakna hívataltól évenként 12 mázsa sót, s a városi községtől 30 öl fát 1 ft. 45 krért conv. p. 1848 előtt volt a fiscális dézmákból évenként 40 köböl gabonája, a miért még eddig semmi kárpótlást nem kapott. Kiváltságai nincse-

nek. A klastromot illető ügyek külön ágairól a főnök jegyzőkönyvet visz, lajstromozza, de ezek a klastrom kebli ügyei, a melyek semmi ellenőrség alá vetve nincsenek.

II. Kolosvári, Szent-Erzsébet nevéről nevezett, harmadrendű apácza-klastrom.

(Sorores Tertii ordinis sanctae Elisabethae, egy szóval Tertiariae.) Kezdeményezője, sőt alapítója Harasztosi Felvinczi Klára özv. Nápolyi Györgyné buzgó katolikus nő. Úgy látszik, az ő fejében egy kolosvári magyar apácza-klastrom alapításának gondolata épen akkor fogant meg, midőn az egyetemes katolikus status és III. Károly a Nagy-Szebenben alapítandó német-katolikus irányú klastromra nézve az első lépéseket tették. 1727-ben július 19-én költ ugyanis Rómában a bíbornoki tanács azon engedélye, melynél fogva Felvinczi Klára és társai felhatalmaztatnak arra, hogy a Tertáriák öltözetét felvehessék, s hogy az első e végre a maga Farkas-útczában levő udvarában Kolosvárott *Conservatoriumot* alakíthasson, melyben a szent életre szövetkező testvérek X. Leo szabályai szerint éljenek, csak akkor fogván bezáratni, mikor épületeik elkészülnek. 1732-ben május 8-án költ végrendeletében úgy intézkedett volt a nevezett kegyes nő, „hogy azon szerzet a *Sz. Háromság tiszteletére* alakúljon, három egyénnek tiszte leendvén mások tanítása, s fejük maga az alapító; vegyenek be három ügyefogyott árva leánykát, kiket tanítsanak kézi munkákra és isteni félelemre, megint három ügyefogyott szegény asszonyt (koldusnőt) ápolásuk alá, s ezen 9 egyén tartassék az alapító kolosvári javaiból; ha többen akarnának fölvetetni, legyen szabad, — de azok magok gondoskodjanak magokról; végre kikötötte, hogy a három első egyén, halálakor temetessék a Ferencz-rendűek óvári templomkriptájába.“ Azonban ezen végrendeletét megsemmisítvén, dologértő egyénektől nyert felvilágosítás után 1733-ki febr. 8-án a következő új végrendeletet tette: 1. „Élete hátra levő részét szerzetesi életre szenteli. 2. minden javaiban, (melyeknek értékét egykorú adatok 10,000 rfrta teszik), örökösévé nevezi a Kolosváron fölállítandó *Conservatoriumot*, az ezekről készi-

tett *leltár* szerint, melynek egy példányát a fejérvári káptalanhoz, egyet a Ferencz-rendiek provinciája levéltárába tett be. 3. rendelte, hogy ha valahogy azon szerzetes-ház fel nem állíthatnák, ezen jók a provinciára szálljanak. 4. mivel e házat ő alapította, utána következő leányainak rendeli, hogy tehetségök szerint az ügyefogyott szegényeknek étellel, itallal s sorsukhoz illő gúnyácskával is alamizsnálkodjanak, hogy előbbeni végrendelete legalább ennyiben teljesedjék. 5. meghagyta (e pontot szó szerint iktatom ide), hogy az asszonyi gyarlóbb nemből álló s főként örökké berekesztve élő személyek között nehezen lenne mind testi, mind lelki kívánatos egyesség, ha külön-külön nemzetből állók lennének a nének; azért — úgymond — bizonyságul híván az Istent, lelkem ismeretemre állítom, — hogy sem rendetlen, s legkevesebbé is megfeddendő indulattól nem viseltetve, *hagynom erős kötelezettség és átok alatt, hogy semmi nemzetből való személyt igaz született magyarnál egyebet abba be ne vegyenek.*“ E végrendelet levén alapja a kolosvári apácza-szerzetnek, s az idők során többszöri kérdések, panaszok, s kormányi, mint egyházi intézkedések tárgyát képezvén az, az olvasó különös figyelmét érdemli meg. Mielőtt tovább mennénk, visszatérőleg egy előbbi eseményt kell megjegyezni, t. i. Péter Pál Ferencz-rendi atyának az alapítóhoz 1732-ben dec. 16-ról intézett azon értesítését, melyben tudatja, hogy a következő új év elején öt és egy vagy két társát a próba-esztendőre az óvári templom nagyobb oltára előtt mindenek szemeláttára felfogja öltöztetni; lássa azért, hogy az új köntösökön kívül a háznak s holminek fából vagy vasból építésére legyen meg a szükséges pénz. Úgy is lett, Felvinczi Klára már januárius 17-én reversalist adott maga és társai (mint az okmány szól: az ő szerzetes leányai) nevében arról, hogy a szerzet szabályait megtartják, az elébe adott törvényeknek, az erdélyi püspöknek sat. engedelmeskednek. Nem sokára egyenesen arra kértek engedélyt Rómából, hogy klastromot képezhessenek, s meg is nyerték február 28-án azon hozzáadással, hogy prób évöket mostani köntösükben tölthessék ki, s szent köntöst csak a fogadástételkor öltsenek. A mint az engedély megérkezett, a kegyes nő april 24-én Farkas-útczai házat elcserélte

az Óvárban a Ferencz-rendiek klostromával átellenben levő szegeletházzal, s abban három kis czellácskát állíttatván, a rég óhajtott ekklezsiát vagy oratoriumot megalapította, abba ünnepélyesen és hivatalosan bevezettetett (introducáltatott), senki ellent nem mondván, május 8-án harmad magával fölöltözött az Erzsébet nevet viselő harmad rendűek öltönyébe, 11-én szerzetesnői fogadást tett oly föltétellel, hogy mihelyt lehetséges lesz, Sz. Klára szabályait fogadják el szabályúl, azonban mielőtt újonczi évét kitöltötte volna, meghalt május 17-én, eltemettetett 18-án. A zsenge intézetet igen korán érte a szerencsétlenség. Az illetők két úton kívántak rajta segíteni; egyik volt az, ha maguknak valamely hírneves nőszerzetből nyernek főnököt, másik, ha örökségöket kezökbe s birtokukba venni sikerül. A sors úgy akarta, hogy egyik se sikerüljön. Folyamodásukra kétszer lőn megengedve a római bibornoki tanács által, hogy hozzájok más klostromból felügyelő és tanító apácák menjenek, jelesen 1733-ban sept. 12-én költ rendeletben *báró Haller Klára és b. Bánffy Columba Magyarországon levő apácákra nézve*, azonban ez megghiúsult; legalább a szerzet levéltárában annak semmi nyoma. Mi volt oka, nem tudhatni, hacsak nem az, hogy az itt alakúlt szerzethez hasonló klostrom Magyarországon nem volt, vagy olyannál nyomozódás nem tétetett. Legalább 1734-ben február 25-én bizonyos nagy-szombati szerzetes főnöktől egy erdélyi Ferencz-rendi atyához írott levél ezt látszik gyaníttatni. Ez t. i. puhatolózván az apácza-szerzetek ottani szervezetéről, amattól a következő felvilágosítást kapta. „Az egyházi és világi (clerica et laica) apácák közt, tisztelendő atyám, — így hangzik a levél — az a különbség, hogy a világiak egész életökben fejr fátyolt viselnek, de az egyháziak csak újonczi (novitiatusi) idejük alatt, s a mikor aztán fogadást tesznek, fekete fátyolba öltöznek. Ha Kolosvártt nem Clarissa szerzetet alapítanak, innen apácák nem mehetnek; ha pedig ezt, tán azon esetben lehetne kapni, a ki lemenjen. Mire úgy látszik rá is állottak. Ennek következtében második folyamodásukra 1736-ban a szentszéki tanács martius 23-án Barbenius bibornok aláírása alatt költ határozatában megengedte, hogy a nagy-szombati Clarisák klostromából *Ordódi Constantia* és *Hagymási Czecezilia*

Kolosvárra az óvárba átmelessenek és ott mind a szerzet számára újonczokat képezhessenek, mind pedig a leány ifjúságot taníthassák. Egyúttal elbocsáttatott a rendelés az esztergomi érsekhez az iránt, hogy ha mind a két klastrom és fejérvári püspök is beleegyezik, mi az elsónél titkos szavazással és káptalani úton kitudandó, a fenforgó ügyben tetszése szerint intézkedjék, s engedélyét adja meg; úgy azonban, hogy az átszállítás egyenes úton, kitérés nélkül legyen, az átmenőket tisztas asszonyok kísérjék, ha lehet közeli rokonaik, a szekér legyen fedett, hintó-féle, arcuk befátyolozva, ha útközben meghálnak vagy étkeznek, valamely jó hírnevű házban és nem közvendéglőben tegyék. Azonban ebből sem lett semmi, mivel később 1743-ban jun. 24-én *Ambrus Erzsébet* (10 éves újoncz) *Thordai Mária* (7 éves várakozó) *Matis Sára* (4 éves várakozó) a medgyesi Diffinitoriumtól (egyházi hatóság) bár annyi alapítvány kieszközlését kérték, miből egy vagy két apácza élhessen, a ki a kérelmeseket a szerzetesi életre tanítaná; 2) hogy szerezhessenek földeket, miből magukat fentarthassák; 3) oltárjuk megigazíttatását kérték; 4) hogy bár csak még kettőt engedjenek közéjük fölvétetni, mert együtt jobban elhordozzák nehéz sorsukat. Innen kitetszik, hogy sem ama kiképzett apáczák el nem jöttek, vagy ha eljöttek ismét visszamentek, sem hármuknál többen nem voltak. Második céljuk szintúgy megghiúsult. Alapítójok halálával a végrendeletet rokonai megtámadták, ebből per lett, a per a káptalan elébe vitetett, ez 1733. dec. 2-án költ ítéletében a valódi örökösök jogigényét az apáczaklastrom szüzeivel szemben elismerte, s a végrendeletet csak annyiban hagyta helyben, a mennyiben a követelők a klastrom által kielégítettnek, minek következtében egy szerzetesfőnöki hivatalos iromány szerint az egész Felvinczi Klára-féle alapítvány 1666 rfra s 40 krra, egy főkormányzéki hivatalos fölterjesztés szerint 2000 rfra olvadt le. Azonban daczára e kedvezőtlen viszonyoknak, ez intézet valóban még az 1733-ik évben életbe lépett. Olvastam provincialis Győrffi Pálnak ez évi september 29-ről költ egy rendeletét, melyben ily intézkedések vannak téve: 1) Két szüz avattassék be nov. 19-én a szokott újonczságba (*Novitatus*) próbaévre a maguk szokott köntösükben; 2) mezítelen

lábakkal nem fognak járni; 3) felvétetésük alkalmával minden egyháziak jelenlétében legyen magyar beszéd; 4) nevök cserélődjék meg, Erzsébet neve legyen Klára, ezé Erzsébet (kitűnik innen, hogy az iménti folyamodó, Ambrus Erzsébet, egyike volt az alapító első testvéreinek, ki volt a másik — t. i. Klára — nincs tudomásomra); 5) a harmadik testvér szolgálja a kettőt egy évig, s akkor ha jól viselte magát, vétessék az is fel; 6) naponként hallgassanak egy misét, határozott időben, mikor kevesebben járják a templomot; 7) a lehetőségig üljenek otthon szerzetes-házuknál; 8) se egyházi se világi férfit (kivéven az orvost és gyóntató atyát, ki mindig az orvossal legyen) ne bocsássanak be, se ne beszéljenek velök a hallgató (auscultatrix) és gyóntató nélkül, sem közről sem távolról; ha mi igazítani valójok lesz, eligazítja a szerzet nőcseléde; 9) nővel is csak olyannal beszélhetnek, a ki magasabb rangú vagy kegyesség hírében áll, itt is a gyóntató atya jelenlétében. Később Mária Therézia nem csak megerősítette őket alapítójok által hagyott házuk birtokában, hanem azt mentéssé tette a közterhektől, s mindazon javalmakban részesítette, melyeket más hasonló intézetek élveztek. Ennek köszönheték, hogy 1740-ben majorságbirtokaiktól adófizetésre szorítottván, panaszt emeltek a tanácsnál, ez annak jogtalanságát elismerte, s az illető adóbehajtókat jövedőre nézve hasonló eljárástól eltiltotta. Az intézet beldolgaira nevezetes világot vet Mikházi, Ferencz-szerzeti provincialis Jucundianus Ambrus egy 1766-ban költ kinevezési oklevele, melynél fogva a kolosvári *Tertiariák* (e korban már mindig e néven jönnek elé) kívánságára, a Sz. Ferencz szerzet azon szabálya szerint, mely azt tartja, hogy az előljáróság terhes tiszte örökösen egyet se nyomjon, hanem abban mások is részesedjenek: Matis Therézia előljáró helyett, *Kézdi Borbárát négy szavazattal a több testvérek tetszése és választása szerint azon háznak előljárójává nevezte*, (Bakó Erzsébet egy szózatot kapván), kinek mindnyájan engedelmeskedni tartoznak mindenkben, melyek lélek ellen nincsenek; melléje pedig tanácsosoknak (Discretáknak) rendelte Klára és Therézia testvéreket, kiktől nevezetesebb dolgokban tanácsot kérdeni tartozzék; ha pedig valamilyen meg nem egyeznének, P. Director intézze el. Vagyoni

állapotjuk azonban folyvást nyomorúlt maradt. Az államtól semmi segílyt nem kaptak, a kéregetés több ízben ú. m. 1745—48-ban—1760-ban nem nagy sikert eredményezett, alapítójuktól nyert vagyonuk nagy részét elvesztették. Ezeknél fogva 1768-ban e klostrom főnöke hat társával együtt, hivatkozván részint tanításuk által szerzett érdemeikre, részint arra, hogy kevés jövedelmökből s kézi munkájokkal magokat fenntartani nem képesek, az erdélyi királyi kincstárhoz segílyért folyamodott; ez az udvarhoz utasította őket, kijelentvén, hogy ha onnan vélemény kéretnék, kedvezően fogná ügyöket ajánlani. Úgy is lön. Kérelmökkel 1769-ben a királyné elébe járultak, könyörögvén, hogy részint azon okból, hogy a növendék leány-ifjúságnak a keresztény vallásban, olvasás- és írásban való oktatás végett fennálló nyilvános iskola-házuk az annak szomszédjában levő ház megvétele által tanításra alkalmasabbá válják, részint hogy az ő fennállhatásuk is biztosíttassék, rendeljen számukra valami segílyt adatni; a királyné az erdélyi kormányshoz küldötte le a kérést, mely ugyanazon évi május 9-ről tett jelentésében a többek között így ír: „Azon szerzetesnők évenként feles számú leánykákat tanítanak, kik közül néhányat mérsékelt díj mellett magoknál tartnak; mostani házuk szomszédtságában valóban van egy eladó telkek, melyen két romladozó ház áll, s melyet ők megvenni akarnak; mostani lakjuk szerfelett szűk, kivált előkelőbb leánykák nevelésére nem alkalmas; ha a kérdéses telket megvehetnék, ott két tanuló szobát lehetne állítani, egyiket az előkelőbb, másikat a kisebb sorsú leánynövendékek számára, mely utolsóban az írást és kötést is lehetne tanítani; alapítójok Nápolyi Györgynétől kapott javaikat a meghalt rokonai erőhatalommal elfoglalták, s a püspöki tanácsülés előtt (káptalan) folyt egyezkedés következtében abból csak 2000 ftot kaptak; egyéb alapítványuk nincs, élelmöket tanítással s kézi-munkájokkal keresik; — segedelemre valóban méltók.“ Ezen felterjesztés következtében az udvar 1770-ben formaszzerű terv felküldését tette a főkormányshoz kötelességévé az iránt, miképen kellene a Tertiariák ügyén segíteni? Azonban a dolog 1772-ig függőben maradt. Ekkor dec. 9-én költ leírata által gr. Auersperg József erdélyi kormányzó átírt gr. Bánffy Dénes

Kolos megyei főispánhoz, tudtára adván, hogy a királyné a Tertiariák szerzetének 4 vagy 5 ezer forint segélyt akarván adni, e végre tudni kívánja azok lakhelyének jelenlegi állapotát, s az annak jó karba állítására szükséges mennyiséget; kéri tehát: járjon végére a fennforgó épületek állapotának, s arról, a mibe kerülne azok helyreállítása, vagy szükség esetében újra építése, küldjön fel szakértő által készült tervrajzot és költségvetést, de a mely a kijelölt összeget felül ne haladja, valamint felvilágosítást az iránt is: hány néne van jelenleg ott? hogy vannak adományozva? mely czímek alatt minő segélyt vesznek? és az épület kibővítése vagy helyreállítása után a nemes születésű leánygyerekektől élelem és tandíj cím alatt az eddig kapni szokott bevétel arányához képest jövedelmök mennyivel gyarapodnék? . . . Az ügy megint hallgatásba merült. E közben 1770-ben februárius 26-án báró Perényi Borbára kisasszony kívánván magát — így szól az illető iromány — e mulandó világtól elvonni, és Istenét magános életben holtig tisztelni s neki szolgálni, kéré a Tertiariák szerzetét, hogy a maguk residentiájokban engednének annyi helyet, melyen két kis házat és egy kamarácskát építhessen, s ott lakhassék míg él. A szerzet a kívánt helyet átengedte az úteza mellett levő új tractus felett, hogy oda a második emeletbe maga költségén építhessen ezen föltételek alatt: 1) Férfi cselédet semmi szolgálatra ne tartson; 2) azon épületet se életében (ha szándékát változtatná), se halála utánra senkinek el ne adhassa, hanem az maradjon azon nénék örök birtokában; 3) ha a nénéknek építésre módjok lenne, s a kisasszony házának bomlása lenne, tartozzanak számára illő lakást rendelni. Ez esemény egyfelől emelőleg hatott e klastrom hírnevére, de másfelől a telek kibővítését is halaszthatlanná tette. Nem várván tehát ügyöknek az udvarnál eldülését, 1773-ban sept. 6-án költ kötlevélnél fogva megvették a városnak az ő házuk és Ecsedi Sámuel háza közötti telkét 1000 rfton, fenntartván a város kiváltságai értelmében lappangó jögon netalán megnyílható örökösödési jogát. Végre gr. Bánffy Dénes a még 1772-ben kívánt jelentést e klastrom jövendőjére vonatkozólag 1775-ben január 30-án a kormányzékhez felküldötte, mellékelvén ahhoz 1) Péterffi Márton apácza-ház-igazga-

tónak január 15-én költ jelentését annak jelenlegi állapotáról; 2) tervet a háznak jelenlegi alakjában leendő kijavításáról, s egy mást annak valóságos klastrommá átalakításáról; 3) a költségvetést. Átláthatni innen — írja a jelentő gróf — azon apácák szánandó állapotát, kik ha magokon koldulással nem segítnének, étlen vesznének el, s csak az isteni gondviselés dolga, hogy eddig is, szinte minden segítség nélkül, fennállottak. Egyúttal pedig azt is ajánlotta, hogy egyelőre bár 12 nénének élelméről és szállásáról tétetnék gondoskodás, ahhoz képest az ajánlott 5000 ft. építésre fordíttatnék, a még netalán adandó s itt Erdélyben kamatoztatandó más 5000 ft. kamatából pedig addig évenként bejövő 300 ftjokkal együtt a koldulástól megmentetnének. Ezek szerint — így végződik a jelentés — ha számukra a felmenő terv szerint klastrom épülne, kétségkívül számosan akadnának a nemesi rendből is, kik a szerzetbe lépnének; a kathol. anyák pedig leányaikat nagy számban fognák nevelőbe ide adni, és így az apácák bevételeit tetemesen gyarapítnák. Hallotta — úgymond — számos főrangú anyáktól és leányoktól, hogy ha klastrom épülne, készek volnának bemenni s életüket ott eltölteni. Az imént említett Péterffi-féle jelentésből némely a történeteket felvilágosító adatot ide iktatni jónak látok. Annak elején a klastrom alapítása első korszaka leiratván, az 5-ik pontban az iratik, hogy az alapító halála után a rokonokkal történt kiegyezés után a klastrom csak 1666 ft. 40 krt. kapott, miből a város házáat megvevén, csak 666 ft. 40 krt. maradt, ezen kívül (7. pont) gr. Csáki István vég hagyományozott 166 ft. 40 krt., Gyulai Anna kisasszony 166 ft. 40 krt., néhány buzgó özvegy 416 ft. 40 krt., együtt 1416 ft. 40 krt. Ezeken kívül van a külvárosban egy majorjok, néhány szántóföldjök, fordulónként 40 véka férőü. Ezek kevés jövedelméből (7. pont) él jelenleg 7 néni; a miben szükségét látnak, kézi munkával pótolják. Tanították kezdettől fogva nem csak polgárok, de előkelő városi és megyei nemesek leány gyerekeit vallásra, olvasni, írni, kötni; tanítványaik száma néha 46, néha annak fele volt; ma azon polgári születésű leányokon kívül, kik szülei házánál kosztognak, hét leány van velök egy són és kenyeren, kikért a szülőktől havonként 4 forint, vagy annyi ér-

tékü élelmi czikk adatik, de a csupa tanításért, olyanoktól, kik nem esznek ben, semmit el nem vesznek. Ezen jelentéseket a főkörmányszék 1774-ki sept. 24-ki rendelet értelmében mártius 20-án költ jelentése mellett az udvarhoz küldötte, megjegyezvén, hogy a kérdéses szerzetnek csak 1416 ft. 40 kr. tőkéje levén, lakhelyök kijavítására pedig 5756 rft. 52 kr., valóságos klastrommá alakítására 11,126 rft. kelletvén: kérte az udvart, hogy a már ajánlott összegen kívül még 5000 ft. alapítványt tőkél adni kegyeskedjék, hogy a koldulástól azon szegény nők megmenekedjenek. Erre az udvar 1778-ban május 12-én azon kérdést tette: 1) vajjon a kolosvári Tertiariánénék bírnak-e oly tulajdonokkal, hogy az ifjúságot illően kiképezhessék? Továbbá 2) meghagyta a kormányzéknek, hogy az általuk most lakott romladozó épületet vizsgálta meg, s tegyen az eredményről jelentést; 3) a terv-adásnál ne legyen tekintet az apácák számának nevedezésére, az épületek bővítésére, hanem egyedül a romladozó résznek kiigazítására, s egy 12—15 bennlakó egyént befogadni képes alvó szobának, mint szintén egy Muzeum vagy hall-teremnek az állandóul ott lakók számára felállítására; 4) készíttessen számítást arról, hogy ha egy leánykának 60 ftjával alapítvány tétetnék, azon kívül a mit most 7 leánykától tartásdíjúl vesznek, és a tandíjakon kívül, jövendőre nézve mintegy mennyi összeg kellene a klastrom lakói fenállásának biztosítására. A kormányzék ismét gr. Bánffihoz és a helybeli plebánushoz írt át, s ezek octob. 3-ról felelték: 1) Ezen iskolában levő gyerekek a Catechesisen kívül tanulnak magyarul írni, olvasni, kötni, hímezni, s mindenikben szép előhaladást tettek; erkölcsi tekintetben pedig elé nem haladtak, mivel egyen kívül az apácák mind alsóbb születésűek; 2) a meglevő épületekben a kívánt alvó-termet, muzeumot és köz iskolaházat, kevéssel ki lehetne állítani reparatio által is, mire 3) kellene 1781 rft. 47 kr., maguk az apácák fentartására, ételre, itatra, fára, gyertyára kell 478 rft. 6 kr., orvosnak és orvosságra 80 rft., öltözetre 20 rft., együtt a most meglevő hatnak kellene mintegy 600 ft.; kapnak pedig 1600 ft. tőkéjükből 80 ftot, szántóföldjükből (195 véka a 3 fordulón) kertjükből stb. megint koronként több-kevesebb összeget, mit a 600 ftból levonva, ma-

rad a fennebb szükségesnek mondott 478 ft. 6 kr. Ez összegből azon esetre, ha 6 gyerekek alapíttatnék hely, nem lehetne levonni, mivel az mind rájuk menne; ha pedig nyilvános iskola állíttatnék, s a mostaniaknál derekabb apácák jönének ide, kik a kor kívánsága szerint tudnának nevelni, minthogy Kolosvárt a tanács jelentése szerint egy gyerek tandíja 83 rft., hatnak tandíját egybe vetve, maradna pótlandó 395 ft. 6 kr.

„Az épületek — iratik a jelentésben — oly állapotban vannak, hogy az elmenők szánakoznak rajtuk: a zsendelyezés elrothadt, szél és eső szabadon megy be a falakra és boltokra, sőt a verebek is bejárnak a fedélbe, gerendák, padlás, szarvazat alig ha tűzre is jók lennének, úgy megrongálta a régiség, a falak oly gyengék, hogy életveszélyes a köztök lakás.“ Ennek következtében 1779-ben április 14-ki udvari leiratban a Tertiariák háza kijavítására utalványoztatott 1781 rft. 47 kr., az apácák sorsa javítására pedig 200 ft., együtt 1981 ft. 47 kr., melyek közül az első összeg május 20-ki külön rendeletnél fogva építési felügyelő Pál Sámuelnek két ízben, és pedig most elsőben 800 ft., az utolsó — május 1-től számítván — észletenként Benkő Mihály kolosvári plébánosnak rendeltetett kiadatni. Így lön szerencsés ezen apácza-szerzet szinte fél századig tartott kérés és könyörgés után a magas udvartól 200 ftnyi segélyt nyerni. Azonban ezt is drága áron, mert még ez esztendőben rendeltetett felsőbb helyről, hogy a birodalom többi részeiben divatozó szokás szerint Kolosvárt a Tertiariákhoz is hozassék be a *normalis tanrendszer*, s az elemi iskolákat végzett leány gyerekek utasíttassanak a Tertiariákhoz járásra és tanulások tovább folytatására; a vallást pedig tanulják mindnyájan az Akademia templomában, hová a gyerekeket mindannyiszor kísérje el s ügyeljen rájuk egy öregebb apácza, ott pedig oktassa egy barát, a ki magyarul és németül is tud. E rendszer behozása a Tertiariákra nézve az egykori felozlás csiráját rejté magában. Eddig sem sok kegyben részesültek, mert p. o. 1778-ban azon kérésök, hogy nekik is — szebeni testvéreik példájára — ingyen só adassék, 4492 sz. alatt egyenesen megtagadtatott; ezen túl pedig azon egyen kívül, hogy 1783-ban a gyerekek tanuló szobája fűtésére fára 30 ftot nyertek, a sorsnak csak mostoha pillantásait tapaszt-

talták. 1781-ben ugyanis csekély (200 ft.) bizonyos jövedelmökből mindjárt egy rendes német nyelv tanítót kellett fogadniok. Ez év májusa 20-ról olvastam egy nyugtát Anna Benigna Dollinger (Fejesin) aláírással, melyben azon nő elismeri, hogy a Tertiariáktól németnyelv-tanítási évi díjának felét (15 rft.) felvette; tartott ez 1785-ig; már ekkor nem elégedtek meg ez összeggel; olvastam Lostainer Lenardnak a Tertiariáknál normalis tanítónak ez évben az udvarhoz az iránt beadott kérelmét, hogy a kamarai pénztárból ezen 30 ft. mellé még más 30 forint is utalványoztassék. Később 1786-ban Barbasathin Erzsébet új németnyelv-tanítóné még tovább ment; ő bepanaszolván a Tertiariákat, hogy azok németül nem tudnak, hogy kosztjok rossz, szállásuk kényelmetlen, neki azokkal élnie lehetetlen: kérte a kormányt, emelné fizetését 100 ftra, más szóval, hogy a Tertiariáknak adott alapítvány felét azoktól, mint a kik az intézet célját elémozdítani nem képesek, vegye el, s adja neki. Ezen kérvény hát-lapjára a segédtanító (Catecheta) ily bizonyítványt írt: *Ita est et ego propter Inurbanitates praedictarum Tertiariarum jam nauseo frequentare scholas. F. Camillus Stödlein, praedictae Scholae catheta.* Minek következése elvégre is az lett, hogy az 1782-ben kiadott azon kir. rendelet, mely a klastromon kívül magánosan élő Tertiariák feloszlatását parancsolta, ámbár akkor azon okból, *hogy ők együtt vagyonszövetségben, bezárva éltek, s tanítás által a köznek javára vannak,* el nem töröltettek, mindazáltal most ezen panaszok, úgy a kormányzéknek korábbi feljelentéseiben tett azon észrevétele alapján, hogy ők az ifjúság magasb erkölcsi kiképezésére alkalmatlanok, ezen 1787-ik év elején rájuk is kiterjesztett, — feloszlatásuk, javaiknak a kolosvári tanács általi lefoglalása, megbecsültetése és eladatása, az ott tanult ifjúságnak a városi plébániai iskolába átszállítása s továbbra ott tanítására, 907 ft. k. sz. alatt határozottan kimondatott, s hogy a kamarai fizető hivatal martius 15-től kezdve minden apácának havonként 10—10 forintot fizessen, az általuk vett 230 forint pedig fizetessék a most beállított német és magyar tanítónénak, véglegesen elrendeltetett. Erre a kamarai fizető hivatal visszaírt a főkormányzéknek, hogy nincs tudtára: kik és hányan vannak ezen

apácák; de egyszersmind azt is jelentette, hogy e változást előre nem tudván, eddigi szokás szerint már a kolosvári 30-di hivatal felhatalmazta az egész 230 ft. évi járandóságnak a volt apácza-szerzetnek leendő kifizetésére; utasítást kér tehát arra nézve, mit tegyen ezen előre kifizetni rendelt összeggel? visszavegye-e vagy ne? Részéről ajánlaná, hogy az hagyatnék az illetőknél, mivel javaik amúgy is a tanítási alapé lesznek. Ennek következtében a kormányshoz abba bele is egyezett, a 200 ftot pedig (mivel a télnek vége levén, a volt apácák a fára utalványozott 30 ftot jogosan vették el) az új két tanítónak ismét kifizettetni rendelte. Érdekesnek látom a felozlási bizottság eljárásáról tett jelentését, mint a dolog részleteit nagyon híven elétüntető adatot, terjedelmesebben érinteni. „*Bertalan János* város főbírája és *Kolosvári Miklós* főharminczados — így hangzik azon jelentés — mint a főkormányshoz részéről kinevezett biztosok jelentik mártius 26-ról, hogy azelőtti napon a kolosmonostori uradalom gondviselője mint a püspök biztosa jelenlétében a Tertiariákhoz menvén, felolvasták a felozlató kir. rendeletet, elékérték a kulcsokat, megeskették az apácza-főnököt (Békesi Juliána volt) vagyonaik igaz bevallására, elékérték irományaikat és okleveleiket, s azokat a fiscalis provisornak átadták; javaikat leltárba foglalták, mely alkalommal b. Perényi Borbára és Karácsonyi Kristóf tiltakozást adtak be, egyik az ő általa a maga számára maga költségén épített bizonyos szobáknak, a másik az ő általa egy Tertiaria-növendéknek tanítására és tartására alapított 500 forintos kötelezvénynek inventálása ellen; maguknak az apáczáknak meghagyták, hogy hónaponként 10 ft. nyugdíjjal további rendelésig még együtt maradhatnak, magán holmijöket feljegyezve átadták nekik, templomi holmijöket ellenben a fiscalis provisornak (ki azt később megörzés végett a szebeni plébánushoz küldötte át); a tanítás folytatását ideig-óráig náluk hagyták, azonban kötelezőgökké tették, hogy rendi öltönyüket 14 nap alatt levessék.“ Erre a főkormányshoztól a Litteraria Comissio közbejövetelével a következő határozatok tétettek: 1) a fiscalis provisor vegye magához a külsöket tárgyazó leveleket, azokat becsültesse meg, s árverés útján adja el; 2) 45 forintot 24 $\frac{1}{2}$ krt. tevő adósságukat fizesse ki; Pe-

rényi Borbára báró kisasszonynak további rendelésig szállást engedjen; a kamarai fizető hivatalnak megíratott, hogy a szétosztatott apácák közül név szerint és bizonyosan csak főnök Békési Juliánna lön bejelentve, a többiét a 30-di hivataltól megtudhatja; én egy 1787-ki dec. 26-án költ hivatalos jelentésben e szerint láttam följegyezve: „az öregbik volt néne 74 éves (neve itt sincs kitéve), a második Juliánna néne 44, Ágnes néne 46, András Euphrasia 40 éves“. Így tehát a 10 forint nyugdíj ötnek rendeltetett kiadatni, mivel a hatodik, t. i. a priorissa Békési Júlia, még ezúttal az iskolánál maradván, mint ilyen, az egyik rendes tanítói díjt 115 ftot vette Az ekkor készült leltár szerint az apácák lefoglalt javai között volt 1 ezüst huszas, egy ezüst 17 kros, egy ezüst 7 kros, ezüst garasban 1 ft 15 kr. rézben 1 ft. 3 kr. átadatott 15 d. közalapokban levő tökékről szóló eredeti oklevél. Ezekon kívül volt a Felszegi Klára-féle töke 1000 mfor. 5 száztólira kiadva magánosoknak, Karácsonyi Kristófnál 500 ft., melyet az 1772-ben martius 12-én alapított és 6 száztólival kamatoz, együtt 1253 rft. és 42 kr., leánykák tartási és tandijáért volt kün 163 ft. 8³/₄ kr., egy major volt becsülve 500 ftra, volt 10 d. szántó-föld, szőlő és rét, az Óvárban 315 szám alatt egy ház, mit 6602 ft. 44 kra becsültek; a b. Perényi k. assz. által épített lakrész becsültetett 563 ft. 55 kra, gabona volt 3 ft. 6 kr. árú, efelett szalmás gabona, két ló becsülve 60 ftra, egy istálló 10 ftra 30 kra, széna 22 ftra, szalma 1 ftra, együtt 83 ftra 30 kra, bútor és konyhaféle 26 ft. 11 kra, efelett a templomi díszletek stb. Adósság: a szolgának, kocsisnak, majorosnak, kéményseprőnek, lovásznak, boltosnak, adóba, volt 45 ft. 24¹/₂ kr. Eladott bútorok árából bejött 130 ft. 9¹/₂ kr. Felterjesztetvén az udvarhoz ezen felosztatásról készült jegyzőkönyvi jelentés, onnan ismét és már most másodsor tétetett azon határozat, hogy a Karácsonyi-féle alapítványt illető irományokat küldjék föl, a passiv adósságokat fizessék ki, az activ adósságokat szedjék fel, a fekvő javakat árverés útján adják el, b. Perényi Borbára k. a. szállását hagyják meg, mivel halála után úgy is csak az intézeté lesz, s ha valamely vásár következék, 563 ft. 55 krig elégítsék ki; ha a két tanítónak való helyiségek alkalmasak, maradjanak meg, ha nem, fogadjanak

mást számukra. Ez alkalommal az előbbi 10—10 ft. havi díji rendelet módosításával minden apáczának 100 ft. évi nyugdíjadatni határoztatott, ha pedig a szükséges két tanító valamikor a most élő Tertiariák közül választatnék, s azoknak azon 230 forintot is húzni kellene, melyet eddig a testőrségi alapból yettek : ez esetben az azok részére a kamarai pénztárból utalványozott 100—100 forint bentartandó. Ez lön vége e szerzetnek. Ezen túl kezdik őket *Ex-Tertiariáknak*, feloszlott szerzetes nőknek nevezni ; házuk átalakittatván, hosszas ideig szolgált a *tartományi számvevőség* hivatali helyéül, a lakdíjt érette az ország fizette a vallás-alapnak, mint a mely az apáczák nyugdíját fedezni köteleztetett. 1812-ben vették át a város nevében a tartományi exactoratustól Ágoston István és Streicher senatorok, miután mindent összeirattak. 1816-ban eladták az alapítandó országos kórház számára 7001 pfton, s egy része (5480 ft.) Keresztes Antalnak, más része (1521 ft.) Bartsai Jánosnak adódott ki 6 p. c. kamatra, s az itt volt iskola tetteg ekkor ültetett át a parochialis iskola kebelébe. E szerzet activ tőkéire vonatkozólag különböző időkben a következő hiteles adatokat láttam : 1753-ki hivatalos íromány szerint Medgyes szék tartozott a Clarissáknak 2000 rfttal; egy 1808. 'octob. '31-kén költ hivatalos kimutatásban a kolosvári Ex-Tertiariáknak a 17. tételszám alatt volt 40,771 számú kötelezvénye a bécsi udvari kamaránál, szólott 1120 ft. tőkérről, mely kamatozott 3½ pctet, ugyanazoknak a 18. tételszám alatt volt egy más 40,770 számú kötelezvényök 20 ftról 20 krról szóló, kamatozott 3½ pctet. Magán helyen volt a 4. tételszám alatt Telman András és Kolosvári Józsefnél 833 ft. 20 kr. 5 pctre kiadva. Meg kell még e helyen említnem egy 1710-ben május 8-ról költ elismerő és kötelező írását a nagyszombati Clarissa-szerzetnek, melyben kötelezik magokat arra, hogy azon 3000 mftből, melyet Apor István 1698. mart. 9-én költ végrendeletében az *Erdélyben legelőbb felállítandó apácza-szerzetnek* hagyott oly föltétellel, hogy addig annak kamatát a pozsonyi és n.-szombati nőszerzetek vegyék, felvettek 1000 fto, úgy, hogy mihelyt egy klastrom Erdélyben megalapúl, azt rögtön átadják ; mire nézve le is kötik mindennemű bárhol találtató javaikat. Hogy került ide ez íromány? Fel-

vette-e valamelyik erdélyi nő-szerzet? Kinél volt az Aporféle másik 2000 ft.? oly kérdések, mikre nézve utasító adatokat sehol felfedezni nem tudtam. Megemlíteni — úgy vélem — nem volt helyén kívül.

Feloszlatásuk körülményeit jellemzően festi azon kéréssel, melyet az 1790-ki országgyűlésre sérelmeik orvosoltatása végett adtak be, s melyben egyebek közt így szólnak: „A mi alapítónk — így hangzik az — Felvinczi Klára asszony 1733-ban minden ingó és ingatlan javait, óvári házát, szántóit, kaszálóit, majorját, felkelhetőit, s e felett 1000 mftot hagyott nekünk Erzsébet-apáczáknak, oly föltétellel, hogy klastromi fenyíték alatt élénk, s a gyarlóbb renden levő leánygyermekket számokra nyitott oskolákban isteni félelemre és kézi munkára tanítanók. Mi a város és vármegye tudtára ezen klastromi életre s ahhoz rendelt jószágocskákba még azon, 1733-ik évben beigtattattunk, s tanítási tisztünket buzgón és a vallások különbsége nélkül egész szerencsétlen eloszlatásunkig véghez vittük; klastromi életünket az erdélyi püspök megerősítette, Mária Therézia fejedelmi asszonyunk nemcsak meghagyott, de sőt klastromunk jobb karba vétetésére s a mi felsegíttetésünkre bizonyos fizetést rendelt. II. József császár is minden Tertiariákat eltörlő rendeletében minket eleinte megkímélt, azért, mivel munkásságunkat hasznosnak találta. De azután nem sokára a német nyelv tanítása klastromunkba behozatván, az élelmünkre rendelt 200 for. ez úton kezünkből kivétetett, idegen német mestereknek adatott, miből két rossz következett ránk: *először* az, hogy az ilyen fenyítéken kívül élő személyek klastromunkban a fenyítéket megtágították; *másodszor*, a kiszabott fizetéssel meg nem elégedvén, minden esztendőben többet kívántak, melyet, mivel magunkat többnyire kézi munkánkkal tápláló szegény fejünk meg nem adhatott, elárultattunk, mintha a német nyelvet nem szeretvén, sem őket tartani, sem tanítani nem akarnánk. Innen következett az, hogy a tanítás levén előbbi megmaradásunk főbb oka, II. József előbbi rendelkezését megmásolta, s minket 1787-ik martius 15-én eloszlatott, vagyonainkat részint a fiscus kezébe, részint kótyavetyére bocsátotta. Szerzetes házunk, majorunk, szántó földeink, kaszálóink, kevés capitalisunk elfog-

laltattak, templomunk megfosztatott, az oltárok lehúzatván, oltári — 1000 mftot érő — készülleteink elvitettek, mi holnap-számra kiszakasztott 10 r. ft. pensióval hajdani csendességünk-ből kizavartattunk, s nyugalomtól erőszakosan megfosztatván, egy ismeretlen polgári élet módjára szorítottunk. Bizony-ságul hívjuk mind a várost, mind a vármegyét, mind az egész fejedelemség azon tagjait, kik a mi életünk folytatását látták, tapasztalták, hogy soha oly tetemes hibát mibennünk nem tapasztaltak, melyért ezen romlásunkat megérdemelhettük volna. A mi életünk folytatása együgyű volt, szegény volt, foglalatosságunk szerzetesi szertartásainkon kívül olyan kézi munka volt, mely gyarlóbb nemet illet, és a mely minden ren-deknek hasznára czélzott s egyszersmind jövedelmeink fogyat-kozását pótolhatta, — fővebbek pedig, a leánygyermekeknek isteni félelemre, olvasásra, írásra, kézi munkára való tanítása Szükségen kívül talán nem volt helyes bennünket romlásunkra czélzó vádolással veszíteni el, annál is inkább, mivel a német nyelv tanítását sem klastromi házunk felállítója nem kívánta, sem az ország nem várhatta azt a magyar hazában született és neveltetett magyar leányoktól, hogy németül tanítsanak, vagy taníttassanak, sem vékony tehetségünk nem engedte, hogy a külső német mesternékek esztendőnként növekedő kivánságukat teljesítsük. Kérjük tehát — így végződik a fo-lyamodás — a nemes ország rendeit, eszközöljék ki, hogy 1000 for. tőkénk, szerzetesi házunk, templomunk, templomi ké-születeink, külső Farkas-útczai majorságunk volt állapotjukban, szántó földeink, kaszálóink, házi portékáink, templomunk, oltáraink árra pénzül adassék vissza.“ Azonban e folyamod-ványnak eredményét az országgyűlési irományok között nem láttam. Így tengődtek ők árvák gyanánt halálukig. Egyikök, Járai Teréz, 1809-ben lön eltemetve a helybeli barátok krip-tájában, Békéssy Julianna nyugdíjas apácza 1818-ban april 26-án 80 éves korában; a többinek hol létéről s halála helyé-ről és idejéről nincsenek adataim. Egy „Mányi“ néni nevűről ma élő öreg urak is emlékeznek. Kolozsvárt élt, buzgóbb há-zakhoz bejáratos volt, szerény, kedves társalgású nő volt. Minő rangú apácza volt? mikor? hol halt meg? nincs tuda-másomra

Hogy az olvasónak e tárgyról bevégzett ismerete legyen, saját levéltárunk adatai után még meg kell említnem, miként vétettek föl e klastromba az apácák, jelesen miként öltöztek fel, s állották ki a próba évet? Minő volt belső szervezetök? Mik szabályaik? A *beöltözés így történt*: A lelki anya, egy e végre határozott ének eléneklése után, melyet a Tertariák is énekeltek, az e végre egy padon előre letérdelt új menyasszonyhoz járult, szentelt vízzel megfecskendette, kezébe keresztet adott, és ismét más éneket énekelt; ezután kezébe égő viaszgyertyát adott, megint új éneket kezdett, mit a Tertariák is háromszor énekeltek el; ezután rövid mise mondatott, s erre a lelki-anya kérdezte a menyasszonytól: *Mit kívánsz?* Amaz felelte: *Tisztelendő atyám, testvérek és nének! Az Isten szerelmére kérem Sz. Ferencz harmadik rendének öltönyt, hogy jobban szolgálhassak Istennek, megtarthassam szabályait és Isten parancsolatit;* ezután rövid beszéd tartott, ismét megkérdezték: *Megmaradsz-e kérésed mellett?* mire az felevén, a lelki atya azonnal imádságra hívta fel a jelenlevőket Istenhez, hogy az illetőt szándékában erősítse meg; ezután az oltár elé térdelvén, több rendbeli litániákat énekelt el, ezután újból imádkozott, kérte a felavatandóra Krisztus kegyelmét, a ráadandó öltönyt és övzsínort szentelt vízzel befecskendette, s levetvén palástját áldó szavak s buzgó kérések között új öltönyébe öltöztette fel, körülövezte, kezébe keresztet és viaszgyertyát adott, s térdre borúla, a szent Lélekhez imádkozott, úri vacsorával éltette, s ezzel vége lett a *beöltöztetésnek*. Kitevén az év, s kiösmertetvén a növendéknek élete, hajlamai, erkölce sat. *fogadás-tételre* az illető főnök vagy pap adott engedélyt. Az szintűgy ment véghez, mint a másik, hasonló énekek és imák között kérdezték meg: *mit kíván,* s erre az illető felelte, *hogy fogadástételre akar kéredzni;* erre rövid beszédet intézett hozzá a lelki atya, s így tovább csaknem mint az előtt, megáldotta az övet, gyűrűt és öltönyt, mindeniket megfecskendette szentelt vízzel, s különböző áldások között felöltöztetvén belé, újból imádkozott érette, végre a fő lelki atya előtt térdre borúlva, im e fogadást tette: „*Én N. N. Isten parancsolatai iránt örök engedelmisséget, életemben örök szülzességet, e szerzet szabályainak megtartá-*

sát ígérem és fogadom!“ Erre a lelki atya az örök élet ígérete mellett a menyasszony ujjába húzta a gyűrűt, e szókat mondván: *„Eljegyezlek téged Jézus Krisztusnak, az Atya fiának, ki téged sértetlenül őrizzen meg. Vedd a hit gyűrűjét, a sz. lélek jelét, hogy Isten menyasszongának hívassál, s örök koronát végy. Atya, fiú, sz. lélek nevében.*“

Ismét ének, és végre egy buzgó imádság és mise-hallgatás után a fogadást tevő úri vacsorát vett, ezután neve a nénék névlajstromába iratott, ha maga írástudó, önmaga, ha nem, más által, oda írván a fogadástétel évét, hónapját és napját. A mi *belső szerkezetöket illeti*, ez kilencz fő ponton sarkallik: I.) Leo pápa szabályainak ötödik pontja szerint: *ez atyafiság-házának előljáró fejének kell lenni*; e szerzetnek tehát előljárója, egy anya (mater) legyen, annak az alatta való nénék (soror) engedelmesskedjenek. II.) A különzés visszavonást és romlást okoz, akárminemű rendek között is, annál inkább szerzetes házaknál; *egy asztaluk, egy konyhájuk legyen tehát mindnyájoknak*, külön magának étket vagy egyebet egyik se készíttessen; a ki elégséges ok nélkül a közebédről elmarad, az nap böjtöljön kenyeren és vizen; az itt tanuló leányok nem értetnek ide. III.) *a betegek e szabályok alól kivétnek*, ezeket mint testvérét ápolni és mindenkép segíteni mindenik köteles. IV.) Reggeli és östeli könyörgeően *mindnyájon jelen legyenek*, reggel öt órától $\frac{1}{2}$ hatig, úgy östve is a maga idejében. V.) *a kapu mindenkor álljon bezárva*, kivált férfi be ne bocsáttassék; a ki beszélni akar valakivel, az előljáró hírével csak az ajtónál vagy az első házban az előljáró vagy arra rendelt személy jelenlétében beszélhet; a ben való dolgok titokban maradjanak, ki senki ne vigye. VI.) *Munkálkodni kötelesek* az előljáró rendelése, nem a magok akaratja szerint; ajándékokat csak az egész klastrom javára lehet elfogadni és felhasználni. VII.) *Valamelyiknek maga számára különösen tanítványt venni fel nem szabad*. VIII.) *Az előljáró híre nélkül egy is városra ki nem mehet*; mikor a tanulók misére a templomba vagy vallástanulásra mennek, mindig legyen egy velök a nénék közöl. A klastromban levő atyákkal sem szabad beszélgetni a gyóntatón kívül senkinek. IX.) *Ha fogyatkozást vesznek észre az előljáróban, azt szeretettől, nem gyűlölségtől vezéreltetve, megjelenthetik*; ők ellen-

ben egészen a matertől függnek. *Szabályaik* nevezetesbjei ezek voltak : a) Ezen harmadik Rendbe beveendő nénéknek a római keresztény anyaszentegyház rendíthetlen híveinek kellett lenni, az eretnekségről nem gyanúsoknak, nem házasoknak, adósságtól menteknek, testben egészségeseknek, lélekben készeknek, semmi nyilván való rossz névvel be nem mocskoltaknak, megbántódott felebarátjokkal megbékélteknek. Mindezekről a bevétetni kívánkozót ki kellett kérdezni ; b) miután a próba-köntöst valamely klastromban esztendeig viselték (minek közönséges posztóból kell lennie) s jól viselték magokat, annak a klastromnak ajánlására vallomástételre felvétetnek, hármat levén kötelesek megígérni : *Istennek és előljáróinak engedelmességet, vagyonközösséget és szüzességet* ; c) böjtölni bizonyos napokon kötelesek, útonjárók, betegek, erőtlének szükség idein megszeghetik ; d) misére mindennap elmenjenek ; e) előljárójuk *anyá*-nak mondatik, választatik a klastrom által, de úgy, hogy örökös ne legyen, hanem bizonyos ideig való ; f) ruházatjok felettébb gondos és furcsa ne legyen, a hiúságot és testi ékességet ne tekintsék, hanem egyedül csak a testnek alázatos és szükséges befedező ruházatját ; a fejedelmek, nagy urak és asszonyok házaitól vonják el magokat, a hol az Ur mondása szerint a világ puhasági vannak ; tánczos játékok, tréfák, komédiás és alakos játékok nézésére ne menjenek ; g) ha valamely néne megbetegszik, az anya mindennap egyszer maga vagy más által látogassa meg s szükségeit fedezze ; h) egy vizsgáló főpapi személy minden esztendőben egyszer vizsgálja meg a szerzetbelieket ; i) ha valamelyik meghal, temetési tisztességének pompásan véghez viteléről az anya gondoskodik, melyen minden néne jelen legyen, és senki addig el ne menjen, míg a test el nem temettetik, a temetés végén énekeljék el ez éneket : *Adj örök nyugodalmat uram ! és az örök világosság fényeskedjék neki !* Végre e három fogadástétel a fő teendőjük : 1) szegénységi fogadástétel, nem lehetvén semmi magántulajdonuk. 2) Szüzesség vagy özvegyi tiszta élet, mert a fogadás után férjhez nem mehetnek. 3) A berekeszkedés. (Azon példánynak eredetije, melyből én e szabályokat kivontam, 1521-ben költ Romában, *megvan* a volt Tertiariák levéltárában Kolosváron a Ferencz-rendiek klas-

tromában, kiknek szabadelvű közlékenységökért legszívesb köszönetet mondok.)

III. Csík-somlyói Ferencz-szerzetű Tertiariák.

E szerzetes nők szent Ferenczről neveztettek, az emberek társaságától elvonult, magokat istenes életben gyakorló, s munkájok gyümölcséből élő asszonyok voltak; a nép, derékuk kötőjéről *kordás leányoknak* hívta őket; lakhelyök Csík-Somlyó volt; nem éltek klastromban, hanem kettő-három együtt, bérelt házban s vagyon-közösségben, Tertiaria-öltözetet viseltek, a somlyói templom és búcsújárások körül szolgálatokat tettek, szegényebb rendű katona leánykákat írni, olvasni tanítottak, sat. házat részint a Ferencz-szerzetűektől vettek ki templomi szolgálatjukért, részint pártfogó földes uraktól bizonyos házbér mellett. A történetírás ott kezd róluk tudomást venni, a hol fennállásuk végződik. Én legalább azelőtti életökről, viszontagságaikról sehol semmit nem olvastam. Megjelenvén 1782-ben martius 20-án (az erdélyi főkormány-szék april 11-én hirdette ki) azon udvari rendelet, melyben a klastromon kívül élő Ferencz- és Clarissa-rendű Tertiariák eltöröltettek, s ruhájokból kivetkőzés, javaiknak a kincstár számára bevonása parancsoltatott, Gr. Batthyáni Ignácz katolikus püspök 1785 ben jul. 24-én panaszolt a kormánynál, hogy a csík-somlyói Tertiariák ugyan rendi öltözeteket levetették; de még mind együtt élnek. Ő tehát — úgymond — meghagyta az odavaló papnak, hogy azok házait adja el, s árrukat a lehető alapítványokkal együtt küldje föl a vallási pénzalap számára; de azon asszonyok különböző kifogásokat tesznek, tett költségeikkel mentegetődznek, a katonai kormányra hivatkoznak, mely az ő házaikat, mint katonák birtokát, saját hatósága alá tartozónak állítja, és onnan pártfogást kértek s nyertek is; egyúttal fölküldötte az ott levő Tertiaria-asszonyok névlajstromát, melyből kitűnt, hogy a *Somlyó* hegye alatt, *Jerikó* nevű helyen, a Ferencz-szerzetűek helyén laktak: Bothár Anna és Simon Anna két kis házban, Dénes Ágnes, Nagy Kata és Bodó Anna más három kis házban, melyeket magok építtettek, Sándor Anna és Gothár Éva ketten egy, külön, ál-

taluk kijavított házban, együtt tehát *heten*. A *klastromon alól* Lázár István telkén magok építette házban laktak : Jankó Anna és Péter Judith, földes urok házában : Antal Mártha, Tamás Kata, Márton Klára, Tamás Ilona, együtt tehát *öten*. A *seminarium telkén* ketten önmagok építette házban laktak, ú. m. Sárosi Sára és Gergely Katalin, Vitos Anna pedig a Salamon István székely katona házát építtette meg, együtt tehát voltak 15-en. Mindezekről a püspök azt jegyzi meg, hogy némelyeket közölök a Ferencz-rendüek tartottak egyházi és isteni tisztelet körüli szolgálataikért, mások házi munkájok után éltek ; semmi közsegedelmet nem kaptak, az egyházi államhoz nem testületként tartoztak, hanem csak mint magánosak, 42—66 évesek voltak. A főkormányzék a panaszra átirta a főhadvezérségnek, s ez ugyanazon évi october 13-ról felelte, hogy a kir. rendelet csak azon Tertiaria-épületekre terjedhet ki, a melyek közalapítványokból épültek, nem pedig azokra is, melyeket ök a magokéból építtettek ; egyébiránt azt a felvilágosítást adja, hogy Gothár Évát és Sándor Annát gr. Mikes vette oltalmába, hogy ezek az általuk lakott telket egy Tertiaria elődüktől véghagyományilag bírták, s magok építettek rá házat ; némelyek közölök a somlyói templom körül szolgáltak, az ottani egyház és egyházi eszközök tisztán tartására ügyeltek, mások a netalán hozzájuk küldött határörök gyerekeit tanították ; egyébiránt pedig valamennyien kézi munkájokból éltek, házaik közül négy katonai, három polgári, kettő papi telken van, havi bérök együtt 30 ft., összes költségek — mi szétosztásuk miatt megtérítendő — az általuk tett építményekre 85 ft. 20 kr. Egyébiránt a katonai hatóság alá tartozók közül három már üresen hagyta helyét, a negyedikre nézve is intézkedés van téve ; a seminarium helyén levőket, a kik egyébiránt szerzetesi öltönyeiket levetették, a helybeli pap meghagyta. E két hivatalos íromány közötti különbség kiegyenlítésére a polgári és katonai kormány vegyes bizottságot rendelt, s az 1786-ban január 25-én ily felvilágosítást adott : *Először* a *Jerikó* nevű helyen lakó Tertiaria-leányok kettőn kívül mind külön kerítésű házakban laktak, csak Botthár Anna és Simon Anna laktak együtt, s ezek már el is távoztak, a plébánus eladta házukat ; ezt a Ferencz-szerzetüek

zálogban bírták, de most kiváltotta egy Csíszér János nevű székely katona; Dénes Ágnes, Péter máskép Nagy Kata és Boda Anna hárman laktak együtt, ezt is Csíszér J. kiváltotta a szerzettől, Gothár Éva és Sándor Éva viszont együtt laktak, zálogos telken, mit a szerzettől kiváltott Bartalis nevű székely huszár. A falu más részében Jankó Anna és Péter Judith, Lázár Pál telkén két házban laktak, kézi munkájokkal fizették házbéröket. Antal Mártha is ott lakott, s nem koldulásból, hanem kézi munkájából építette házát, aratott, font, szőtt, sat., mint zsellér úgy nézetett. Sárosi Sára és Gergely Kata a seminarium telkén laktak, mindkettőt Lázár Pál vette meg. Harmadik részében a falunak laknak Vitos Anna, Salamon gyalog katona telkén, Tamás Kata, Márton Klára és Beteg Péter özvegye ismét Lázár Pál telkén, magános nem alapítványi telkeken lakván, meg nem becsültethettek. Innen látszik — mondja a bizottság — hogy azok nem együtt, egy helyen, hanem különféle helyeken laktak, nem koldulásból, hanem szövással, fonással, s mezei munkájok után éltek, egyéb világi gondoktól magokat elvonván; a Ferencz-szerzet templomát gyakorolták, parochiákon nem lévén az isteni tiszteletre oly módjok, magok viselete egyen kívül kifogás nélkül való volt. Ezeknek eléterjesztése után azt is jelentette a bizottság, hogy azon Tertáriák hozzá folyamodást adtak be, melyet ő a kormányshoz felterjeszteni kötelességének tart, és a melyben kérték, *hogy szerzetesi köntös nélkül engedtesék meg nekik zsellérkepen Somlyóra visszamenni*, mert ily vén korokban atyjokfiai nem jó kedvvel fogadják házukhoz. A fő kormányshoz átírt a kath. püspökhöz, a főhadivezérséghez, a dolog kiegyenlítődt, a kérelmes nőknek a fő kormányshoz részéről ily tartalmú rendelet adatott ki: *Ő felsége akarata csak az volt, hogy a vallás színe alatt koldulással és a többi honlakók terhelésével élő haszontalan emberek száma az államban ne szaporodjék; ennél fogva megengedtetik, hogy a folyamodók magoknak szállásról gondoskodhassanak, csak hogy azok a falu sorában legyenek, ők pedig polgári köntöst öltve munkával éljenek, s koldulástól tartózkodjanak.* Így lőnek a magános buzgólkodók a társaságnak ismét visszaadva; klastromot ugyan nem képeztek, sem valami külön szerzeti rendszabályokhoz

nem tartották magukat, azonban öltözetök, foglalkozásuk, erkölcsök, nevök mind megannyi indok arra, hogy e helyen megemlítsem, és a mennyire lehetett, ismertetésüket adjam.

IV. Károly-fejérvári irgalmas nénék klastroma.

Alapította erdélyi kathol. püspök Haynald Lajos 1858-ban. Lakásuk van az alsó városban a piacon. Eddigélé vannak négyen; tartoznak a szent Vincze által alapított rendhez; a szerzet eredeti rendeltetése a *betegápolás és leánynevelés*; jelenben van 230 növendékük; tanítanak magyarul és németül; ruházatuk fekete öltöny, fehér föveggel; örökös fogadalm által nincsenek lekötve, a mikor tetszik, kiléphetnek, de a rend is elküldheti, mikor kötelességeiknek nem felelnek meg, míg benn vannak, a szabályokat megtartani kötelesek; még eddig egy sem hagyta el állomását; egész nap el vannak foglalva — írja egy dologismerő — kitől ez adatokat nyertem, s mégis jó kedvűek. „*Nagy befolyással van, erre — úgymond — szabadságuk érzete, és a katholicismus felséges szelleme!*“ Alaptökéje a következőkből áll: 1) Erdély felejtetlen katolikus püspöke Csik-Tusnádi Kovács Miklósnak egy hátrahagyott fekvő birtoka, az úgynevezett „*Nemesek réte*“, ennek értéke 3040 pf. 2) Ugyanazon köztiszteletben élt és boldogult főpásztornak egy leány nevelésére hagyott 800 pftja. 3) Haynald Lajos erdélyi katolikus püspök által egy katecheta számára tett 2000 ft., építésre és teleknagyobbításra adott 13,000 pf., az apácák fizetése alapjául úrbéri papírban tett 7000 pf., a tőkék épen fentartása céljára adott 500 ft., együtt 22,500 pft alapítványa. 4) Ráduly János prépost által ajándékozott fekvők értéke 4200, együtt pénzben 23,500, fekvőkben 7240 f., együtt 30,740 f. Minthogy lesznek olvasóim között, kik az érintett szerzet rendeltetésével annyira nem ismeretesek, hogy a mondottakból magoknak a dologról tiszta fogalmat képezhessenek, szükségesnek látom némely részleteket ide jegyezni. Az irgalmas nők szerzete az ezelőtt épen 200 évvel 1660-ban meghalt Szent Vincze által s az ő nevére alapították. Az indokok voltak, hogy a nőnem általában [érzékenyebb, részve-

vőbb, kezefogása gyöngédebb, betegekkel bánási modora szívélyesebb, mint a férfié. Innen származott a gondolat, a betegápolásra is képezni szerzetet a gyöngédebb nemből. Eleinte csak szegényebb sorsúak alakítottak társulatokat a falusi szegény betegek ápolására, majd a főrangúak is pártolni kezdtek. Legelső betegápolók voltak azon 1633-ban Legras asszony-ság által fölvetett három falusi paraszt leány, kiket e nemes szívű asszony a betegápolásra betanított, hogy tudományukat majd később szenvedő embertársaikra alkalmazzák. Az eszme legelsőben Franciaországban terjedett el, azután Németországban. Hogy pedig annak még nagyobb kiterjedést adjanak, munkakörükbe vonák 1) a szegény leánykák tanítását, 2) árva, talált gyerekek nevelését, 3) több városi kórodákban a felügyeletet, 4) az elitelt gályarabok javítását. Törvényeiket az emberi szeretet kútfejére, az *isteni szeretetre* alapították, mert abból származik — úgymond sz. Vincze — a felebaráti szeretet; rendelték tehát, hogy gyámolítsák Isten nevében a vénséget, részesítsék a gyermeket, beteget, foglyot felebaráti szeretetök jótéteményeiben. „El lesznek ők szórva a világon, — így szólt nemes alapítójok, — épen azért sokkal nagyobb tökéletességre törekedjenek, mint a minőt apácza-klastromi élet igényel; ők nem apáczák, kik elzárkozva klastromaikba, kevesebbé vannak veszélynek kitéve, az ő klastromuk a betegek háza, czellájok egy kibérlett szobácska, kápolnájok a plebánia, keresztútjok a város utczái, a betegek szobái, clausurájok az engedelmesség, világtól elzáró rostélyuk az Istenfélelem, fátyoluk a szemérmesség.“ „Öltönyük ne legyen durva szörből, — mond tovább ugyan ő, — se ne óvja őket klastromi szigor, kötelességeik teljesítése legyen a mi-ben magokat ezek helyett gyakorolják; télben-nyárban felkelési idő 4 óra, többször napjában imádság és elmélkedés, borítal csak betegségben szabados, a betegről semmi szolgálatot nem szabad megtagadni, ha kell éjeken át virasztani, nyavalyától nem irtózni, testi fájdalom mellett a lelkit is enyhíteni . . . Továbbá ifjúi hiúságoktól óvják magokat, időtöltésekben részt ne vegyenek, a henyélést kerüljék: az úr házában nem elég, hogy csak térdeiket hajtsák meg, szívöket kell buzgóság és jó cselekedetek által arra érdemessé tenni, hogy könyörgé-

sök meghallgattassék“ 20 évig pontosan teljesítvén e társulatok Sz. Vincze szabályait, elébb a párizsi érsek, azután IX. Kelemen pápa, végre XIV. Lajos is megerősítette, gazdagon adományozta, minek következtében már Sz. Vincze életében csak Párizsban 28 ily szerzetes ház létezett; a francia legelső forradalom feloszlatta volt őket, de I. Napoleon 1807-ben sept. 30-án ismét visszaállította, s azóta már 300-nál több irgalmas szerzet virágzik Franciaországban mintegy 3000 egyénnel, gyakoroltatva szenvedő embertársaikon a legnemesb emberi kötelességet. Bécsben 1774-ben alapúlt a legelső, 1832-ben a másik, Magyarországon 1845 körül Szathmáron Hám József püspök által, hol már az első években 250 kisdednél több kapott nevelést és oktatást; azonban az intézet munkássága a betegápolásra még ekkor nem terjesztethetett ki Az irgalmasok köz szabályai szerint e szerzet beteg-ápolással foglalkodó asszonyai közé fölvetetnek a 18 és 24 év közötti életkorú hölgyek úgy, ha kitünő erényűek, épek, egészségesek, tudományos előkészültséggel bírnak, asszonyi házi dolgokban jártasok, nem félékenyek, nem kényesek, szelid engedelmes jelleműek. A fölveendő egyén előbb bizonyos ideig *jelölt* lesz (candidata), azután *újoncz évekre* bocsátják (novitiatus), a három évi tűzpróbát kiállókat pedig a *valódi szerzetesi állomásra*, akkor leteszi a klastromi hitet, de a mely nem felbonthatlan, se a belépő, sem a szerzet részéről. (Lásd bővebben: *Az Irgalmas Nénék szerzetének eredete és szabályai*. Bécs 1849. Magyarra fordította Kolosvárt 1845-ben gr. Csáki József. 8-adr. 1—31 l.)

Vajjon a fejevári irgalmas szerzet figyelmét a betegápolásra is kiterjeszti-e, vagy tagjai csak tanítással foglalkoznak? nincs tudomásomra. A mint értesültem, idővel Kolosvárt és Székely-Udvarhelyen is alapíttatnék ily klastrom.

V. Brassói apácza-klastrom.

Itt is voltak Szent-Domokos rendű apáczák, volt klastromuk, szép nagy templomuk, de a lutheranus vallás elterjedése alkalmával, midőn a katolikusok 1530-ban Brassóból eltávozni kényszerültek, a klastrom a templommal együtt el

vétetett, s az apáczák többnyire férjhez mentek. (*Historica Relatio de origine et progressu Missionis Coronensis societatis Jesu in Transilvania ab Anno 1688. usque 1720.* gr. Kemény, Collect. Manuscriptr. XXII. kötet 1696-ik évre.)

VI. Volt még apácza-klastrom *Tordán* és *Ugrán* (*Rieger, Jurisprudentia Ecclesiastica* stb.), de hogy ezek melyik rendhez tartoztak, nincs feljegyezve; továbbá: *Alsó-Rákoson* és *Haralban* székely földön. E két utolsó pont alattiakról többet kinyomozni nem tudtam. Kiknek alkalmuk van, fordítsák erre figyelmöket, s derítsék föl. Tölem, dilettánstól, a századokig homályban állott nem könnyű tárgyról ennyi legyen elég.

II.

OKMÁNYOK

AZ 1607. ÉS 1608. ÉVEK TÖRTÉNETÉHEZ.

KÖZLI

TORMA KÁROLY.

Bocskai Istvánnak 1606-ban december 29-én történt halálát fontos események követték legottan.

A fejedelmi utódul Bocskaitól végrendeletileg ajánlott Homonnai Bálint fellépte; ennek a porta részéről történt elismertetése; Bocskai hű s a töröktől izgatott hajdúinak zendülése; Rákóczi Zsigmondnak erdélyi fejedelemmé választása; ennek lemondása; a hajdúzendülés lecsendesítése; végül Báthori Gábor Erdély fejedelmévé lett megválasztása: nyomon követték egymást.

E korszakot, Illésházi korát, kitünőleg az egyezkedések korszakának lehetne nevezni. Minden adat tehát, mely e fontos korszakot, e korszaknak küzdelmeit felvilágosítani képes, mely az egyezkedések bonyolult csomójának egyes szálait kezünkre juttatja, nyereség kutató-történetirodalmunkra nézve.

A kedvező véletlen lehetségessé tévé, hogy 43 darab e korszak történelmét nagy mértékben felvilágosító, sőt annak egyes részleteit kitisztázó oklevelet juttathatok kutató történetészeink tárczájába, illetőleg feldolgozása alá. Az 1607—1608. év történetének peripetiáihoz mindannyia becses adatot szolgáltat. Csaknem azt mondhatnók, hogy nincs e kornak egyetlen nevezetes személyisége, a kitől közleményünk jellemző sorokat ne hozna, a kinek nevével abban nem találkozánk.

E levelek nagyobbára derzsi *Petki János*hoz valának intézve, ki Báthori Zsigmond idejében kincstárnok, Bocskai alatt Udvarhelyszék főkapitánya és főtisztje, tanácsos, a székelység tábornok-kapitánya (kineveztetett azzá 1605-ben), végül Rákóczi Zsigmond fejedelem idejében Erdély korlát-noka vala.

E férfiú az erdélyi főrendek között esze s szónoki te-

hetsége miatt nagy tekintélyben állott, főképen Rákóczi Zsigmond idejében, a kinek megválasztásában ő volt, mint a Rudolphhoz szító felekezet egyik feje, a fő munkás. Jutalma Rákóczitól a korlátnokság elnyerése lön. Magas állása, melyet akoron Erdélyben elfoglalt, s befolyása érthetővé tesz, hogy Báthori Gábor fejedelmi trónra juthatására az ő segédkezését igyekezett főképen megnyerni. Jóságadományokon kívüli jutalma — melyek által Báthori uralkodásának elején háladatosnak mutatá magát iránta — később az lön, hogy az 1612. május 25-én tartott szebeni országgyűlésen nótáztatta.

Petki korlátnoki állása érthetővé teszi, hogy mint olyan, többféle államirat birtokába jutott; a mely iratok azután időfolytán kezénél maradtak, s melyek -- hála a kedvező véletlennek — íme reánk is lejöheteének.

Ezek az okmányok jelenleg nagyobbára a *Kornis* grófok oklevéltárában léteznek; s azok is, a melyek e közlemény darabjai közül jelenleg abban fel nem találhatók, s más tulajdonos birtokában lenni említettnek, gyaníthatólag ugyanazon levéltárból jutottak mai birtokosaik kezébe.

A *Kornis* grófok említett levéltára különösen a *Petki* jogon reájok jutott levelekben szerfelett gazdag; s mint az átlapozott registrumokból kivehetém, épen azon kor történetére nyújthat még több fontos adatot, a melyre e közlemény maga is kiterjed. Okom van remélni, hogy időfolytán átnézve e levéltárt, abból ez oklevélsorozatot még más, becsesbnél becsesb adattal tudandom szaporítani.

Nem kívánván azon események taglalgatásába ereszkedni, a melyekre ez oklevélsorozat világot derít; még kevésbbé akarván a közlött okleveleket történetirati szempontból bonczolgatni: egyszerűen adom azokat időszaki rendben. Jegyzetekkel — egy pár mellözhetetlent kivéven — sem kívánom nehezíteni az olvasást. Miután e közlemény adatai úgy is eléggé egybe vannak fűzve, s miután bennök az időszaki egymásután is esetlegesen szinte minden hiány nélküli, a jegyzetek alkalmazása amúgy is felesleges volna.

Mielőtt azonban közleményem kezdetét venné, szükségesnek vélem még azt megjegyezni, hogy én ez okleveleket mai írásmóddal kívántam adni, helyeselvén azt a nézetet,

hogy a helyesírási hű másolat a XVI. századon innen kelt oklevelek olvasását még az avatott előtt is szerfelett nehezíti*). Ama kornak azonban szólásformákban, mondatfűzésben és szavakbani sajátságait mindenben és mindenütt megtartám.

Csicsó-Keresztúron, januárius elején, 1863.

Torma Károly.

I. **)

Generose domine, amice nobis observandissime, servitorum nostrorum paratissimam commendationem. Adjon Isten minden jókat kegyelmednek ez új esztendőben.

Az mi kegyelmes urunk ő felsége állapotját mind Dobai Tamás uramtól, s mind az levelek páriáiból megértheti kegyelmed. Kivántuk volna szívünk szerint ha örvendetesb hirt irhattunk volna ő felsége felől, de az mit az közönséges emberi életnek folyása magával hozott arról nem tehetünk, ha az Uristen az ő felsége életének végét így rendelte volt; most vagyon csak gondunk az előttünk álló dolgokra, és az mit ő felsége mi reánk méltatlan híveire bizott. Minthogy penig az dolgok felette nagyok, hazánknak és nemzetségünknek örökös javában járnak, mi reánk penig ő felségétől felette nagy és erős kötél alatt bizatott, tudjuk, hogy kegyelmed is igaz magyar, és hazájaszerető, az mi kegyelmes urunknak penig

*) A történetkedvelők helyeslését fogná bizonynyal megnyerni egy, az Akadémia által a régi oklevelek másolására nézve olyformán felállítandó szabály, mely szerint ezután az 1600-on innen kelt oklevelek mai helyesírással — meghagyva azonban a nyelvészeti specialitásokat, — az azelőtt kelt oklevelek pedig az akkori helyesíráshoz mindenben híven lennének másolandók. Nyelvészetünk — hála az égnek — a kifejelettség azon fokára jutott; a régi szólamok, mondatfűzések stb. annyira ismerve s ennek folytán méltatva is vannak általa ez idő szerint, hogy a XVI. századon inneni kor helyesírási-specimeneire nyelvészeinknek többé innár szükségök nincs. Minek következtében tehát a fentebbi értelemben elfogadandó szabály teljesen indokolt volna.

**) E levélre adott válaszát Körösinek lásd a VIII, szám alatt.

nem csak életében, hanem holta után is hagyományának jó öröke, — itt sem bizhattuk az dolgot Dobai Tamásra különben, sőt meg sem akartuk neki jelenteni, hogy addig ki ne tudhassék, hanem azon esküztük meg, hogy valami az levelekben leszen, és ott kegyelmeddel együtt megérti, abban minden tehetsége szerint híven és igazán eljár, szolgál; titokban is tartja valameddig titoknak kell tartani; kegyelmednek sem az levelet, kiben az derék dolog vagyon addig meg nem adhatja, sem semmiről nem tractálhat, hanem elsőben arra, az mit az levelekben talál mint ő felségének utolsó dispositióját és testamentumát kegyelmed teljes tehetségével segíti, és az mely követséget az levelek által Dobai Tamással együtt most mi kegyelmedre bizunk, abban híven, igazán és szorgalmatosan eljár; melyre kegyelmed tisztí, és mostani hivatalja szerint köteles, hogy ez szerint cselekedjék; egész nemzetünk javára pedig magától kellene reámenni. Más az, hogy mikor ezt az dolgot az más levelünkből fundamentumig megérti, egy szava sem leszen, hogy kegyelmed nem javallaná, — mert ezt Isten így rendelte, és véghez kell menni. Az dolognak pedig erős, és bizonyos ratioit az másik levelünkből kegyelmed megértheti bővebben; de azt minthogy hűttel való kötelesség nélkül meg nem jelenthetjük, ez levelünk csak arra való, hogy először a mire mi itt kötelesek vagyunk, kegyelmed is azonra hűttel legyen köteles; mert az uraknak jobb részek noha nem értik az dolgot, de tudván ő felségét hogy igaz magyar, és hazájaszerető ember volt, inkább mind meg esküttek, — kegyelmed is higgyen mi nekünk, Isten velünk lévén mindnyájunkal, bizony nem kicsin előmenetelire leszen kegyelmednek, melyben nekünk is módunk vagyon, és leszen; és csak az más levelünket megolvassa is hiti letétele után, mindjárt jobb reménségben lehet; mi kegyelmednek igaz jóakarói vagyunk, úgy irtunk bizvást, mint barátunknak ilyen nagy ügyében az országnak; az magad javáért, és az közönséges megmaradásért ne vond meg magadat se az hűttel való kötelességtől, mert ez különben nem lehet, — se az közönséges jóra való szolgálattól; nem hálaadatlan emberekkel leszen dolga kegyelmednek, mint erről Dobai Tamás bőségesben szólhat, hegyelmed higgye meg szavát. Tartsa meg Isten

kegyelmedet jó egészségben. Datum Cassoviae, die 2 mensis Januarii, anno Domini 1606. (1607 helyett).

Kegyelmednek jóakaró baráti, és szeretettel szolgálnak

*Péter pap**),

kassai főpraedikátor.

Örvendi Pál,

ő felsége tanácsa, kincstartója.

Pécsi Simon,

secretarius.

Király ő felsége testamentumosi.

Czímzet: „Generoso domino Stephano Körözi aulae serenissimi principis familiari, et ad inclitam potentissimi ac invictissimi imperatoris turcarum portam oratori designato e. c. t. domino amico nobis observandissimo.“

Körösi portai követ másolata. Keresztesi Papp Miklósnál.

II.

Generose ac magnifice domine, et amice nobis observandissime; servitiorum nostrorum paratissimam commendationem.

Mostani utában betérven hozzám Bethlen Gábor uram, néminémő dolgokrúl beszélgetvén ő kegyelmével, mely dolgokrúl kegyelmednek is ugyan ő kegyelme által szóval izentünk. Kérjük annakokáért kegyelmedet szeretettel mint jóakaró bizodalmas uramat, barátomat, legyen hiteles, és fogatos az ő kegyelme szava kegyelmednél, az mit én szómmal kegyelmednek megmond, kegyelmed bocsássa jó válaszszal, kegyelmednek megszolgálom. In reliquo generosam ac magnificam dominationem Vestram foeliciter valere optamus. Datae ex arce nostra Ecsed, die 10 Januarii, anno 1607.

Gen. ac magnifice Do. Vestrae

amicus et servitor

Comes Gabriel Báthori de Somlyó, m. k.

*) Alvinczi Péter.

Czímzet: Generoso ac magnifico domino Joanni Petki militum siculorum generali capitaneo e. c. t. Domino et amico nobis observandissime (sic) e. c. t.“

Eredetije Keresztesi Papp Miklósnál.

III.

Generose domine et amice nobis observandissime; servitiorum nostrorum paratissimam commendationem. Jó egészséges boldog élettel látogassa Isten kegyelmedet.

Az mely panaszokkal még élteben az mi kegyelmes üdvözült urunkat az egész székelységnek megbántódása felől az közöttök levő tisztviselőktől megtalálták volt *), azokról való mentséggel, kit mostan kegyelmetek irt volt: ő Felségét életben nem találták. Minekünk penig nincs immár abban módunk, hogy most ilyen állapotban eféle controversiákat eligazíthassunk; csak intünk minden rendeket az szép egyességre és csendességre, és hogy meglássa minden ember ez változásban, és minden időben olyat cselekedjék, kinek ezután is jó okát adhassa; kire kegyelmednek, mint fő generálisnak, és ő Felsege tanácsának igen szükség vigyázásának lenni.

Most mi kegyelmedet szeretettel csak arra kérjük, és ő Felségétől reánk hagyatott authoritásból intjük is, egynehány dolgok felől találtuk meg most az időnek állapotához képest az egész székelységet, azokra való szorgalmatos gondviselést, és mindeneknek jó exitusát mi csak kegyelmedtől tartjuk; az Uristen kegyelmedet oly ítélettel szerette, hogy mind az üdvözült urunk méltóságát, s mind az maga becsületes hivatalát

*) A székely tisztviselők által a néptől szedett pénz- és élelembeli zsarolásoknak megszüntetéséről Bocskai többszörösen intézkedett ugyan, — de úgy látszik, siker nélkül. L. az „Erdélyi történelmi adatok“ IV-ik kötete, „Székely adatok“ című közleményének III—V—VI-ik darabját; hasonlóképp igyekezett ugyan ő a székelységnek abbeli sérelmeit is, hogy a nemes urak a székely kiváltságok ellenére senkit jobbágygyá ne tehesse nek, orvosolni (L. u. o. az I—II—IV-ik darabot); úgy látszik azonban, hogy ebben sem ért teljesen célra; mert mint e levélből látható, a székelység Bocskainak újlag panaszolt sérelmei felől. — V. ö. még e közlemény IV—V-ik darabjaival.

szeme előtt tudja viselni ; most mutathatja meg, hogy igaz magyar, és igaz hazafia, s hazájának nem haszontalan szolgája. — Az dolgokat, melyekről irtunk az székelységnek , megérti kegyelmed az közönségesen irt levélből , melyek mind igen szükségesek , hogy azokban kegyelmed igen szorgalmatos legyen, mind az vigyázásban , és annak az nemzetségnek csendesen való tartásában ; mind az élésnek félének most az temetésre Fejérvárra való szállítatásában , s mind pedig haddal az ő Felsege becsületes testének az ország szélében előnkben való kijövetelében. Ezekben szükség, hogy kegyelmed minden jó industriáját az szükségnek idején most mutassa meg, kit kegyelmedtől mind az haza , és egész nemzetségünk jövőjében háladatossággal vehessen, és mi is megszolgálhassunk. Tartsa meg Isten kegyelmedet sokáig jó egészségben. Datum Cassoviae die 22 Jannar. Anno Domini 1607.

Ejusdem gen. dom. vestrae

servitores et amici

Nyári Pál manu p.

Petrus P. Alvinczi m. k.

Szécsi György m. k.

Paulus Örvendi m. k.

udvari fő-kapitány.

thesaur.

Simon Pécsi m. k.

secretarius suae Seren.

testamentar.

Czímzet: „Generoso domino Joanni Petki de Ders, Ser. quondam Principis consiliario, ac universitati (sic) sicularum generali, et sedis Udvarhely capitaneo, amico nobis observando.“

Eredetije gróf Kornis Károlynál.

IV.

Generosi, egregii, ac nobiles, et agiles domini, amici nobis observandi, servitorum nostrorum paratissimam commendationem. Az szent (Isten) kegyelmeteket kívánsága szerint való sok jókkal áldja meg.

Még éltében az szent Istenben üdvezült kegyelmes urunk fejedelmünk, az mely panaszok felől irt vala az egész

székelységre, azon dolgokból, miképpen mentse magát kegyelmetek, az ő felségének küldött leveléből megértettük. De minthogy ő felségét az kegyelmetek levele elevenségben nem írhatta, kegyelmetek affelől való irását eképen értse ő felségének.

Eleitül fogva az egész székelységnek tött ígérését, fogadását ő felsége be akarván teljesíteni (minthogy nem csak fejedelme, hanem édes atyja is igyekezett lenni ő felsége az székelységnek), irt vala az tisztartóknak, mindenek ellen szabadságokban megoltalmazván, ha mi bántások esnék, ő felségének hírére adnák; a panasz méltó volt e, nem-e, azt mi tovább nem értekezzük; az ő felsége becsületes testének temetése után az egész ország, és az jövendőbeli fejedelem előtt ennekutánna is kimutatódhatik úgy volt az dolog, avagy nem. Csak hogy mi, kik ő felségének méltatlan testamentomosi vagyunk, felette szeretettel kérjük kegyelmeteket, hogy kegyelmetek az idő alatt, míg az ő felsége becsületes teste az föld színén leszen, mint ilyen állapotban se egy, se pediglen más nyughatatlan elméjű embereknek tanács(ára), szav(ára) semmiben meg ne induljanak, hanem várjon mi töllünk, és az ő felsége elrendelésitül; melyet kétség nélkül elhiggyjen kegyelmetek, hogy az kegyelmetek örökös javára, és megmaradására való. Erre is az közben legyen kegyelmeteknek szorgalmatos vigyáztatása, mind utakon, ösvenyen, és egyéb helyeken is, ha mi oly practicus emberek, levelek, avagy emberek által ott Erdélyben, vagy idegen országokból is valamit akarának indítani, kegyelmetek afféléket megfogja, és küldje Gubernator uram kezébe. — Erdélynek fogyatkozott állapota nyilván vagyon kegyelmeteknél; az ő felsége temetésén, minthogy számos udvara népének kell lenni, élésből hogy meg ne fogyatkoznánk, az mely élést kegyelmetek ő felsége számára felszedett, felit annak ideinkorán küldje alá Fejérvárra az udvarbíró kezébe jó gondviselés alatt. Az másik felivel pedig kedvet talál az jövendőbeni fejedelemnél. Továbbá ezt kegyelmetek igen szeme előtt viselje, ő felsége nemcsak Erdélynek, hanem Magyarországnak is fejedelme, kegyelmeteknek penig ugyan édes atyja volt; mind Magyarországból, Erdélyből, minden városokról, vármegyékről fő-követek, urak és

főnépek személye szerint az ő felsége temetésén jelen lesznek. Azért kegyelmeiteknek is nem illik, nem is módja ebből magát vonogatni, hanem bizonyos számú hadat kell kegyelmeiteknek az ő felsége utolsó tisztessége mellé Petki János urammal kibocsátani. — Kérjük azért meg is kegyelmeiteket szeretettel, az magatok jó hírét nevét, és az ő felsége kegyelmeitekhez való atyai gondviselését, utolsó tisztességének becsületét meggondolván, mindjárt Petki János uram mellé ötszáz kopiást, és ezer jó gyalog puskást adván, küldje ide az határszélbe, hogy innen prima Februarii beindulván találjuk az határszélben őket, kik velünk koporsójáig ő felségét elki-sérvén, mutassák meg, hogy ő felségének holta után is hálaadó hivei voltak. Ezek pedig ruhások, jó szerszámosak, puskások és kopiások legyenek; vallhassunk mindnyájan az ő felsége utolsó becsületében tisztességet vele. Bene valeant. Datum ex libera civitate Cassoviensi, die 23. Januar 1607.

Earunden gen. egr. nobilium ac agilium dominationum
vestrarum

servitores et amici benevolentes

Praesidens

Nyári Pál manu p.

Petrus P. Alvinczi m. k.

Paulus Örvendi m. k.

thesaur.

Simon Pécsi m. k.

secretarius suae Seren :

testamentar.

Czímzet : „Generosis, egregiis, ac nobilibus, et agilibus, capitaneo, iudicibus, vice-iudicibusque regiis, primoribus, potioribus primipilis, peditibusque pixidariis, ac universitati libertinorum siculorum sedis siculicalis Udvarhely, dominis et amicis nobis observandissimis.“

Eredetije gróf Kornis Károlynál.

V.

Generose domine mihi semper observandissime, servitiorum meorum promptissimam oblationem. Isten kegyelmedet minden boldogságos jókkal áldja meg.

Hogy kegyelmednek ez elmúlt napokban az Kornis Farkasné aszszonyommal való megbékélés felől irtam volt, nem magamért, hanem az kegyelmetek szép egyességeért, és az emberek előtt való jó emlékezeteért cselekedtem. (M)ert én nem csak az magam békességét szoktam szeretni, hanem (jó) akaróimnak is szeretettel való alkuvásokat örömet keresem, Az minemű ratiókkal penig arra intettem kegyelmedet, ha én ide Cassára azokat meghallhattam az ő felsége udvarában, gondolván, hogy ott közelebb annak nagyobb hire lehet, — nem egyébnek, hanem az sinceritásnak, és igaz szeretetnek tulajdoníthatja kegyelmed, én arról kegyelmednek olyan vehementiával irtam.

Az széliségről való panaszokat a mi illeti, tudja kegyelmed az udvari állapotnak sok file, sok szeme vagyon; a táborbeli székelység nem egyszer, sem kétszer, bokrosával választott ide követeket azokkal a panaszokkal, szóval is mondták, s levélben is irták; ő felsége úgy indított arra, hogy kegyelmeteket megintse róla; úgy volt-e, nem-e, azutánis hiszem eligazodhatik.

Most én kegyelmednek ez én kötelességem szerint, melylyel kegyelmednek tartozom akarok arról irnom, hogy az mostani változásban tudhassa magát mind a mi hazánknak javára, s maga állapotának előmenetelére viselni; pennára, papirosra az időhez képest mindent nem bizhatok, nem tudván az levelek mint juthatnak kegyelmed kezébe. De ha kegyelmed engemet igaz jóakarójának tart, az Istenért kérem, higgye meg szómat, és fogadja meg is, ne járjon az nyughatatlan elmék tanácsán, kik sem elejét, sem utólját nem értvén a dolognak, nem tudják mire nézzen mind az két császárnak akarata, kik immár megegyeztenek a mi állapotunk felől; én itt mindeneket fundamentumból értek, látok, tudok; azokban való erőtelenséget is hallom; kenyerek is szűken vagyon né-

melyeknek, mégis hadakozni akarnak; járjon kegyelmed egy tökéletességgel az igyenes uton; mutassa kegyelmed az mi kegyelmes urunknak hideg teteméhez is azon hűségét mig az földbe tétetik, melyet élteben mutatott; mert ennyi szolgálataért, hogy hazánkat megszabadítá, igen háládatlan volna, valaki ő felségének legkisebbik csontja ellen is tusakodik; egy szó annyi mint ezer, nagy javára látom lenni mind az hazának, s mind kegyelmednek, ha ez intésemet megfogadja, (gu)bernator urammal, és Haller *) urammal értsen egyet kegyelmed, az (ha)társzéliben jűjön ki előnkbe, másfél vagy kétezer emberrel, kire az idő ott benn jobban megtanítja kegyelmedet; a több székelységet is ott benn in officio contineálhatja kegyelmed; az szászság is, és a városok ezen értelmén lesznek, mert mind az töröktől, s mind német császártúl vagyon parancsolatunk reája. Én ezeket kegyelmednek oly jó szűből írom, hogy hazámnak együtt kegyelmeddel javát, s megmaradását nemkülönben kívánom, mint a magam javát, és életét; meg is szolgálom, ha az ott benn való állapot felől kegyelmed énnekem ír, vagy igen bizonyos embere által. Tartsa meg az jó Isten kegyelmedet jó szerencsés egészségben. Datum Cassoviae die 25. Januarii. Anno Domini 1607.

Ejusdem gen. dominationis vestrae

servitor addictissimus et frater

Simon Pécsi m. k.

Czímzet: „Generoso domino Joanni Petki de Ders, Serenissimi quondam domini Principis consiliario, et universorum siculorum generali, sedisque siculicalis Udvarhely capitaneo, domino amico et fratri mihi observandissimo.“

Eredetije gróf Kornis Károlynál.

VI.

*Magnifice domine amice observande
Salutem et servitii commendationem.*

Az Ur Istentől kegyelmednek minden jót, egészséget kívánok. Az fejevári udvarbíró levelét hozák, kiben írja, ke-

*) Gábor; Bocskai sógora, tanácsosa, kincstárnoka; később Fogaras kapitánya.

gyelmed embere még oda el nem érkezett volna, igen fogyatkozott állapotban is volna az hely; élést sohonna nem vittek volna, pénze sem volna, nem is tudna semmit szerzeni. Az mint immár az ő felsége testével meg is indultak az tegnapi napon, naponként közelebb is érkeznek; ideje volna uram mindenekkel készen várnunk, hamarébb voltájért csak három négy száz köből liszt lehetne; öt vagy hat száz köből zab. Az mellé kívántatnék tyuk, lud, egyéb ahhoz való élések; kiváltképpen egy ebédtil nem óhatni urakat, városi rendeket, papokat, deákokat. Az fogarasi jószágbul ha lehetne tyuk, lud, tikmony, vad, madár.

Életemben sok szép atyámfiainak testeknek eltakarításában volt részem; szintén úgy kellett gazdálkodnunk, mintha idvességes menyegzejek lett volna. Uram kegyelmed közel vagy az székely atyafiakhoz, a hova clérkeznek az kegyelmed embere, lennének az élés mellett szorgalmatosok, kik vágó barmokat is rendeltének imitt-amott az utban, hogy tékozlás ne lenne buzában zabbán.

Az koporsót is uram ideje volna kinyitnia, hogy az dogja kitakarodnék. Fekete posztó uram Fejérvárra nem igen sok kívántatik, az mint ott az karszékeket láttam; csak hat, vagy nyolcz véggel is beérik, avagy még kevesebbel, fűszer-számot is jó volna kegyelmednek hozni; minden felett Brasóban ocsó sáfrány vagy. Gyalogot se fogadjon bár kegyelmed oda, az Aranyosföldéről küldök; meg is irtam Turi Ferencznek, Szebemből (sic) is bocsátanak gyalogot, azt is mindjárt az város, vagy az vár kapujára vihetik.

Azonközben uram kegyelmednek ide is elkellene érkezni az test eleiben. Kendi István *) felől kegyelmed eljöhhet bátorsággal, mert megadta magát itt vagy, Nagy Albert **) is megalázta magát, kikre reá külddöttem vala szolgáimat, az mint ezelőtti levelemben meg is irtam vala. Matyus ***) is meg szánta bánta. Az székely uraim mind jól

*) Doboka megyei főispán; Báthori Gábor alatt korlátnok.

**) Székely Mózes, és Bocskai hadvezére. L. „Erd. tört. adatok,” I, 83. l.; IV, 343. l.

***) Tanácsos, és Háromszéki főkapitány.

hordozák magokat; Bedő *) uram is ide érkezék, ma bocsátom vissza. Báthori Gábor vesztegeti most jobbágyit rója erősen őket, ugy értem kétezeren vagy többen is akarna lenni, erővel az vajdaságra menni, kinek az Ur Istentül nem leszen hivatalja, nem is lehet vajda. Az Ur Istennek szent hírével az többire nekem is gondom vagyon, hiremmel kell lenni; az mostani erdélyi vajdának az Ur Istennek szent hírével kell lenni.

Tordán is uram semmi élet nincsen, igen erőtetem Kolozsvári János deák uramat; pénzt, mondja, ha volna, ugy még is gazdálkodhatnék. Az sónak nincs semmi ára, nem tudom ha segejthet kegyelmed neki, ő szintén csak az pénzre mutat. Az vármegye is fogyatkozott állapotban vagyon, semmi segítséggel nem lehet. Küküllő vármegyéből megsegejthetnek valamennyi liszttel papoknak, deákoknak, kocsisoknak lehetne; Görgényben is írna kegyelmed, lám ő felsége Bocskai uram atyjafia volt mind élteben, mind most halála után; készen is vagyon ott az vadkertben az mint hallom vadok; bár csak Tordára gazdálkodnának, csak száz köből lisztet küldenének, zabot is száz köblöt még is az uraknak az test körül valóknak.

Egyébaránt uram az Ur Istennek hála mind türhető állapotban vagyunk. Vécsben, Kaplyanban is írna kegyelmed az tisztartóknak. Végezetre uram ugyan sok költségben ejtett vala Kendi uram, katonákat kellett vala fogadnom. Az Ur Isten ide hozván kegyelmedet én rólam se feletkezzék, lám az papok vittek ezüstöt Besztercze felől is, én azt is hamar felvétetem; nekem mind egyet teszen. Tarcsa meg az Ur Isten kegyelmedet jó egészségben. Claudiopoli 2 Febr. 1607.

Mag. D. vestrae

servitor et amicus

Sigismundus Rákóczi m. k.

Czímzet: „Magnifico domino Gabrieli Haller de Hallerkő, regni Transsilvaniae consiliario, proventuum fiscalium administratori, ac comitatus in de Küküllő comiti e. c. t. Domino et amico observandissimo.“

Eredetije Keresztesi Papp Miklósnál.

*) Csik-, Gyergyó- és Kászonszék-főkapitánya.

VII.

*Generose domine amice observande
Salutem et servitii commendationem.*

Az kegyelmed levelét, ki költ 30 Januar, ez mai napon megérttettem. Az Ur Istennek hála uram kegyelmed jól igazgatja az dolgot. Az Ur Istennek hála ide mi is türhető állapotban vagyunk. Kendi uram közinkben jött nem kicsin orca pirulással, megalázta magát. Az portáról is érkezék előljáróban egy csausz, ki mind jót beszél; fő csausz jö utánna bottal, zászlóval, kit az ország választ ugyan csak annak adatik. Csak immár kegyelmed valamennyit szállíthatna alá Fejérvárra az élésben, három vagy négy száz köből buzát, zabot is öt száz köblöt. Az uj fejedelemnek is elegendő maradna. Nekem uram ugy tetszenék nem kellene teljességgel felültetni az székely atyafiakot, hogy ez nyáron is oda kifáradtak. Mindazáltal az kegyelmed jó tetszése. Tarcsa meg az Ur Isten kegyelmedet jó egészségben. Claudiopoli 4 Februar 1607.

Gen. dom. vestrae amicus

Sigismundus Rákoczi m. k.

Matyus János uram tegnap egy hadnagyát hozzánk; ma meg Erdélyi *) uram érkezék; Matyus uramat házánál hagyta; biztató levelet kíván tőlünk, kit megadattunk; mi hozzánk csak beköszönt volna is, bántása Matyus uramnak mi tőlünk nem lett volna. Az mint értjük ugyan csak mind Kendi István rémitette volt el. Tudom kegyelmed Bedővel is szemben volt. Mindenek jól lehetnek kegyelmed által kegyelmed körül; kegyelmed is uram azt cselekedje az mi jobb. Haller uram holnapra írja ide jö; semmit mi az mi dolgunkban el nem mulatunk; kegyelmetek javára, ha veszteg ülünk is fáradozunk.

Czímzet: „Generoso domino Joanni Petki de Ders, con-

*) Hihetőleg István, Boeszkai meghittje; szamos-ujvári kapitány, tanácsos, Torda megye főispánja, később táblai elnök.

siliario regni Transsilvaniae, generali universorum siculorum, ac sedis siculicalis Udvarhely capitaneo, e. c. t. Domino et amico observando.“

Eredetije Keresztési Papp Miklósnál.

VIII.

Generosi domini mihi observandissimi, servitiorum meorum paratissimam commendationem. Minden lelki testi jókkal áldja meg az Isten kegyelmeteket.

Bizodalmas uraim értem az kegyelmetek leveléből, az mi kegyelmes urunknak ez világból való kimulását, kinek kimulása bizony az magyar nemzetnek elég siralmas; de arról nem tehetünk, mert az szent Istennek így volt elvégezett decretuma. Ennekelőtte is volt hire itt az velencei olaszoktól, de nem hittük, miért hogy onnét levél nem jött az mi orszá-gunkból ide az portára. Értem azt is, mit írjon kegyelmetek ez jelenvaló állapot felől, hogy szegény megholt kegyelmes urunk testamentumában hagyott volna bizonyos fejedelmet az szegény magyar nemzetnek eleiben, és hogy kegyelmetek volna ő felségének testamentumossa; bizony elhittem, hogy ő felségének oly gondja volt az magyar nemzetre, hogy halála után is oly állapotban legyenek az magyarok, hogy világ vé-ge te is minden nemzetnél dicséretes legyen ő felségének nemzetéhez való szereteti, és hazájára való gondjaviselése. Noha penig sem kegyelmetek, sem Dobai Tamás uram én nekem meg nem jelenti azt az bizonyos fejedelmet, az melyet ő felsége testamentumában hagyott, mindazáltal az mely főem-bert Haszszán agát az fővezér Murat pasa ő nagysága ide küldött, az ki az kegyelmetek levelét, és az Dobai uram leve-lét 7 Februarii énnekem megadá, nyilván mindeneknek beszéli, és mind az pasák beszélnek; énis penig nem titkolha-tom, sőt ugyan akarom is, hogy nem titkolják, hogy ha volna valami akadály, és valakitől valami ellenkezés, tartózzanak meg szándékukban, és higyjék el, hogy teljességgel véghez ment az új fejedelemnek választása, és helyére való állása;

hogy pedig kegyelmetek ilyen nagy kötelességre, és hitre *) kényszerített volna engem az dolognak megtudása felől, higgye kegyelmetek, hogy az én szegény állapotom szerint igaz magyar vagyok, és szeretem is hazámat; olyan nagy hit és kötelesség nélkül is szinte úgy szolgáltam volna hazámnak, s nemzetemnek mint igaz szolga, ennekutánna is pedig valamig az Úristen a lelket testemben tartja igaz, és hű akarok lennem, sőt ugyan életemet sem szánom hazámért letennem. Ezeknekutánna én csak azt mondom, hogy valakit az Úristen rendel az szegény nemzetünknek fejedelmévé az mi megholt boldogemlékezetű kegyelmes urunknak testamentuma szerint, tegye az Uristen boldoggá, szerencsésé, hosszú életűvé, jó egészségessé, adjon ő szent Istensége bölcsességnek, értelemnek lelkét neki, hogy fejedelemségének mind kezdeti, közepi és végi legyen boldog, és szolgálhasson legelőször az szent Istennek, annakutánna hazánknak és nemzetünknek; hogyha pedig az Úristen azt rendelte, avagy rendel, az melyet érték az fővezér Murat pasától jött főembertől Haszszán agától, semmi kétségünk nem lehet abban, hogy az Uristen ismét meg nem áldaná nemzetünket ez új fejedelemnek gondjaviselése után; méltó is az Uristennek ő felségeért könyörögnünk; én is pedig valamire az Uristen segít azon igyekezem itt az hatalmas császár portáján, hogy szolgáljak ő felségének. Kegyelmeteket én azon kérem, kegyelmetek adja eleibe az uraknak, hogy felette igen vigyázzanak Havasalföldre, mert onnét igen féltő, hogy az székelyekkel, és szászokkal valami practicát ne kezdjenek; én is pedig most parancsolatot veszek az tatár Hán fiára (mert az Hán otthon nincsen), Simeon **) vajdára, és az Duna mellett való pasákra, békekre, hogy minden hadakkal készen legyenek, és vigyázzanak, és hogyha valamit értenek Havasalfölde felől, mindjárást rajta legyenek; azonképpen igyekezem azon is, hogy mind az erdélyi urakra, nemesekre, városokra, és a széke-lyekre, hogy az mi megholt kegyelmes urunk testamentuma szerint való, és az országtól választatott fejedelemnek hívek

*) Lásd e közlemény I. darabját.

***) Havasalföldi.

legyenek, mint szinte ennekelőtte is volt az szokás, hogy az országban parancsolt az hatalmas császár az új fejedelemnek állapota felől, hogy minden rend úgy tartsa, félje, becsülje, mint országnak törvény szerint való fejedelmét.

Kegyelmeteket én azon is kérem, mint bizodalmas uraimat, és hazájaszerető főembereket, hogy az töröktől el ne szakadjatok, mert bizonynyal írom ezt kegyelmeteknek, hogy az Kazül Bas irt az tatár hánnak, hogy legyen közbejáró császárnál az békesség felől, egynekánny várat meg vött ő azzal contentus leszen; hogyha az töröktől elszakadunk, avagy az némettel is az töröknek nem leszen békessége: mindjáraást mind törökkel tatárral rajtok leszen, az Kazüllal megbékélik, az tatár is pedig az muszkával örökös frigyet kötött. Az szebeniekre igen vigyázzon kegyelmetek, söt ugyan egész Erdélyországra. Az istenért uram, az portát ne hagyjátok, hanem gyakrabban embert bocsássatok ide be; mert az ki itt helytartó ő felsége után nem jó, hogy semmi odaki való dolgot nem ért. Immár eddig az levelet megírtam vala, hogy Erdélybe az parancsolatok felől szólék az pasáknak, az pasák mindjáraást megírák császár neve alatt, és be is viszik az leveleket. Noha énnekem senki nem irt az athnahame felől, de énnekem is gondom volt reá, és valamint annakelőtte az mi megholt kegyelmes urunknak megadták volt, azonképpen most is megadják, hogyha az leszen az fejedelem, az melyet itt hirdetnek. Im egy levelet küldtem ő felségének, kegyelmeteket kérem mint bizodalmas uraimat, kegyelmetek adja meg ő felségének. Végezetre kegyelmeteket azon is kérem, legyen gondja én reám is kegyelmeteknek, ne legyek ilyen igen martalék ennyi sok szolgálatom után, mert itt benn is igen megfogyatkoztam; immár kértem kétszáz tallért kölcsön; annakelőtte az országhoz négy tolmács szolgált, kinek 4 száz talléra, kinek 3 száz, kinek 2 száz járt; most csak ez egy Juszufcsausz vagyon, ennek sem adtak még többet, hanem Hatvani *) adott vala 20 tallért, azonkivül én adtam bővebben neki; eddig is sok szómmal tartottam, régen elhagyott volna bennünket. Ezenkivül is hol egy tolmácsot kapok, hol mást; minden-

*) Zsigmond, később Dobokamegye főispánja.

nek fizetni kell, mert itt senki nem szolgál adomány nélkül. Én is penig immár örömet kimennék, de paripák kellenének, az melyeken kimehetnék szolgálommal, mert 4 lovamnál több nincsen, azonkivül az utra is költség kellenc. Higyje kegyelmetek, hogy sokat szolgálom én ebben ez dologban ö felségének, és kegyelmeteknek hazámmal egyetemben, melyet (ha Isten enged, hogy szemben lehetek kegyelmetekkel) megért kegyelmetek. Éltesse az Isten kegyelmeteket sokáig jó egészségben, és szentelje meg ö szent felsége az kegyelmetek jó végezését az ö nagy nevének dicséretére, hazánknak megmaradására, és találhassam kegyelmeteket kedve szerint való állapotban. Datum ex fulgidissima porta Constantinopolitana 9 die Februarii 1607.

Kegyelmeteknek jó szívvvel szolgál

Körössi István m. k.

Egy kis papírszeleten: „Ez levélvivő szolgálom aláiszerezzen paripát kegyelmetek, és költséget is adjon neki, és visszabocsássa kegyelmetek; ha penig módja leszen valami egy postát is küldjön kegyelmetek vele együtt; az költség nélkül ne hagyjátok uram; az anyámra, fiamra viseljen gondot kegyelmetek; megszolgálom kegyelmeteknek.“

Czímzet: „Generosis dominis Petro Alvinczi pastori ecclesiae Cassoviensis, Paulo Örvendi consiliario et tesaurario seren: principis, et Simoni Pécsi intimo secretario ejusdem seren: principis regni Hungariae Transsilvaniaeque, dominis mihi observandissimis.“

Eredetije gróf Kornis Károlynál.

IX.

Spectabilis et magnifice domine mihi gratiosissime.

Servitiorum meorum semper paratissimam commendationem. Az Uristen sokasítsa meg az nagyságod szerencsáját, és adjon jó egészséget és hoszszu életet.

Februariusnak 7-ik napján értettem meg az mi megholt boldogemlékezetű kegyelmes urunknak ez világból való kimulását, mely bizony nagyságos uram az egész magyar nemzetnek elég keserves lehet, de nem tehetünk róla; Istennek így volt elvégezett akarata; bizony nagyságos uram ez török atyafiak is eleget bánkodnak rajta.

Noha nagyságos uram, énnekem senki onnat felül meg nem jelentette, de az fővezér Murát pasától ide az portára jött főembertől Haszszán agától értettem, hogy szegény megholt kegyelmes urunknak volt az szegény magyar nemzetre gondja, és testamentuma szerint hagyott volna bizonyos fejedelmet az szegény nemzetünknek eleiben, mely bizonyos fejedelem helyére állván, éltesse az Uristen sokáig jó egészségben ő felségét, és szerencsáltassa minden elkezdett dolgában. Nagyságodat tudom az Uristen jó ítéllettel, és bölcs elmével szerette, én is úgy mint hazám és nemzetem szerető ember irok nagyságodnak az én méltatlan voltomra, és kérem is nagyságodat, hogy nagyságtok egyetértsen az magyarságnak megmaradására, valamiképpen az német kezében ne essék ismét az ország; mert nagyságos uram gondolkodnunk kell az németnek rajtunk jövődöbéli boszszuállásáról; az töröktől el ne szakadjunk; mert noha némely másképpen érti, de az töröknek nem törött el az ő szarva; most is az Kazul Bas az tatár hánot találta meg az békesség felől, és az mely egynehány várat megvött, ő azzal contentus lenne, csak császár engedne meg neki. Hogyha elszakadunk az töröktől, és ha az némettel meg nem békéllik, mindjárt megköti az frigyét az Kazullal, és mind törökkel, tatárral rajtunk lesz; az tatár is penig az muszkával megbékéltet örökösön. Az idebe való állapot felől nagyságos uram irhatom nagyságodnak, Istennek hála, ide be jól volna dolgunk; csak oda ki legyen az egyesség. Az portára nagyságtoknak gondja legyen, és gyakorta levéllel értesse nagyságtok; mert ennek ez nemzetnek úgy találjuk kedvét; én is minden tehetségem szerint azon igyekezem, hogy nagyságtoknak, hazámnak, és nemzetemnek hiven és igazán szolgáljak. Éltesse az Uristen nagyságodat sokáig jó egészségben, s kedveszerint való állapotban.

Datum ex fulgidissima porta Constantinopolitana, 9 die Februarii 1607.

Nagyságodnak jóakaró szolgája

Kőrössi István m. k.

Czímzet : Spectabili et magnifico domino Paulo Nyári de Bedegh, Serenissimi principis regnorum Hungariae Transilvaniaeque supremo consiliario, ac capitaneo generali, domino mihi gratiosissimo.

Eredetije gróf Kornis Károlynál.

X.

Magnifici, generosi, egregii ac nobiles, prudentes item, et circumspecti domini, amici et fratres nobis observandissimi. Salutem et benevolam officiorum nostrorum commendationem.

Az kegyelmetek nehéz panaszokkal írt levelét megértvén, noha magunk írása nélkül is az eventus mindazokból minket hamar való napon kegyelmetek szemeláttára sufficienter megexcusálna, de irásunk által is vagy két szóval szükségesnek ítéljük választ tennünk kegyelmeteknek. Az mi nézi az mi kegyelmes üdvezült urunknak testamentumát, és jó tanácsát az successor felől, azt soha az libera electio ellen nem vitattuk, hanem szeretettel kértünk az csendesen való várakozásra mindeneket az ő felségs temetéséig, és az országgyűléseig, igérettel sem adománynyal senkit arra nem szorgalmaztatván, kire az mi hivatalunk szerint, melyre ő felségétől bizattattunk, illet megemlékeznünk; de mikor az electionak idejére jut az nemes ország: suffragál-e az ő felsége tetszésének az ország consensusa, avagy nem? az nem tovább mi igazgatásunk, hanem csak az mennyire kegyelmetek membruminak tartjuk magunkat fejedelmet is mi nem választottunk; mert tudjuk, hogy azt nem ilyen három ember, hanem Isten, és az egész országnak consensusa választja. — Mindazonáltal igen akartuk volna, ha vagy csak egy szóval mostani állapot felől az országnak, és az partialis gyűlésben lőtt végezés felől mi is informáltattunk volna; de nekünk azok-

ról Sarmasági *) uram semmit nem szólván, eddig semmit az kegyelmetek végezéséről nem érthettünk.

Azt pedig mindeneknekfelette csudáljuk, hogy kegyelmetekkel valaki fegyverrel és haddal való menésünket elhittette, és hogy az haza szabadsága ellen (kinek felállatásában az mi kegyelmes üdvözült urunk mellett való jelenlétünkkel mi szolgáltunk legtöbbet, és arra való levelek is kezünkben vannak) az ország romlására mi indítottunk volna, és vinnénk innét nagy hadat; ha voltaképpen valaki az mi menésünknek végére ment volna, mi rólunk kegyelmetek különben gondolkodott volna. — Mert semmi egyéb hadat mi nem viszünk az ő felsége fizetett udvara népénél, kiknek tisztessége nem mutatta, hogy koporsójáig el ne késérjék. Az urak is, kik velünk jünek az ő felsége obtestatiójára, háládatosságokat akarván mutatni utolsó tisztességében, semmi egyéb haddal nincsenek, hanem csak magok szolgálival, a mint illik olyan rendbeli uraknak járni, késérik az ő felsége becsületes testét. — De sem hajduság, sem földnépe, sem semmi fizetetlen hadak mivélünk nem lesznek. Ne is adja az Uristen, hogy az mely szép szabadságát hazánknak mi is vérünkkel, halálunkkal is tartozunk megpecsételni, az ellen mi valakit fegyverre indítsunk. És így holott semmi egyéb igyekezetünk az ő felsége becsületesen való temetésénél nincsen minékünk: kegyelmeteket szeretettel kérjük, mi felölünk minden üdőben úgy gondolkodják, mint igaz hazafiai, kegyelmetek szolgálói, baráti és atyjafiai felöl. — Istentől kívánjuk, hogy fejenként kegyelmeteket láthassuk jó egészségben. Datum in possessione Lompért, die 12 Februarii, 1607.

Earundem magnificarum, generosarum dominationum
vestrarum

servitores, fratres, et amici

Petrus P. Alvinczi, concionator aulae

suae serenitatis m. p.

Paulus Örvendi m. p.

Simon pécsi, m. p. suae Ser: testamentar.

*) Zsigmond, az ország küldöttje a fejedelem végrendeletének végrehajtóihoz.

Czímzet : „Magnificis, generosis, egregiis ac nobilibus dominis proceribus et magnatibus, ac universitati statutum et ordinum regni Transsilvaniae, dominis, amicis, et fratribus nobis observandissimis.“

E levélbe tett papírszeleten : „De legnagyobb gondolkodása ez nagyságodnak, kit talán azelőtt kellene proponálni az uraknak, hogy készen levén ő kegyelmek egész országul, és jelen az testnek fogadására, lenne meg elébb az fejedelem választás, és annakutánna ugyanazon fejedelem autoritásából jobb módjával lenne az temetés; és az választás után vinnők az ő felsége testét Fejérvárra. Mert az temetés után ki tudja, mire megyen némely embereknek elméjük.“ — Ide tartozik-e vagy nem, nem tudhatni.

Eredetije gróf Kornis Károlynál.

XI.

Spectabiles, magnifici, generosi ac egregii domini fautores, amici et fratres mihi observandissimi. Servitiorum meorum paratissimam commendationem.

Megértettem az kegyelmetek leveléből, mind penig Kamuti Balázs *) által való izenetiből minden panaszit kegyelmeteknek. De kegyelmetek én felőlem csak úgy gondolkodják, hogy valamiben kívántani fog kegyelmeteknek, és annak az hazámnak szeretettel szolgállok. Noha neheztelem az kegyelmetek panaszit, kiket méltatlan szenvedek, az mint eddig jámbor szolgálmtul, kit ti kegyelmetekhez küldöttem, meg is értett. Mert az kereztieny indulat is arra vezérel, nem az, hogy hazámnak romlására igyekezném, de sőt hazámnakrontói ellen ti kegyelmetek, és hazámnak szép szabadsága mellett se jószágot, se életemet nem szánom. Noha ez is kívántatott volna, hogy az én Istenben elnyugott boldog emlékező kegyelmes uramnak és atyámfiának tisztességes elta-

*) Az ország küldöttje Báthorihoz; később Doboka megye főispánja tanácsos.

karásában jelen löttem volna. De hogy némel nem jóakaróimnak én felölem való spargálások úgy ne találtassanak, vitt ez ok is reá, hogy be is nem akarok menni. Mindazonáltal az mint kegyelmetek is levelében magát ajánlja nekem, hogy in omnibus occasionibus megmutatja kegyelmetek hozzám való jóakaróját, kiben nincsen is semmi kétségem, hogy az kegyelmetek levelében való magok ajánlásában megfogyatkoznám. Szóval is Kamuti Balázs uramtul bőségesen választ izenten kegyelmeteknek. In reliquo Spect. mag. gen. ac egr. Do. vestraŝ diu foelicissimeque valere desidero. Datum in arce nostra Ecsed, die 13 Februarii, anno 1607.

Spect. mag. gen. ac egr. Do. vestrarum

Servitor frater amicus paratus

Comes Gabriel Báthori de Somlyó m. k.

Czímzet : „Spect. magnificis, generosis ac egregiis dominis Baronibus, magnatibus, caeterisque statibus trium nationum ordinibus et proceribus regni Transsilvaniae e. c. t. Dominis fautoribus amicis et fratribus mihi observandissimis.“

Eredetije Keresztesi Papp Miklósnál.

XII.

Tekintetes és nagyságos vezér passa, ajánlom nagyságodnak hozzám illendő hítséges szolgálatomat, és kívánok Istentől nagyságodnak jó szerencsét, egészséget megadatni.

Az nagyságod böcsöletes levelét megadák énnekem, kit nagy böcsölettel vöttem, mely levele nagyságodnak szól nekem, és az jenei kapitánnak is egyaránt. Minthogy Facsat és Arad palánkok felől ír nagyságod, igaz, hogy az a két palánk, vagy kastély az én kapitánságom alatt vannak. Azt írja nagyságod, hogy az hatalmas győzhetetlen császár tartományában volnának, és nem kellett volna vitézlő népet beléjek küldeni. Az oka ki legyen, és ki akaratjából vagyon, érteni akarja nagyságod, mert az oda való tartományokban levén azok az kastélyok, kire az hatalmas győzhetetlen császártól, sem nagyságodtól nem volna engedve, és hogy az kötés hütnek is ellene

volna az dolog. Nagyságod parancsolja levelében, hogy azokból az kastélyokból kiszállítanok az vitézeket, mert ha ki nem mennének belőlök, hadat és fegyvert küldene nagyságod reájok, főképpen, ha magonk fejtől vagyon csak az dolog. Az mi nézi az Facsat, és Arad dolgát, arról nekem kell nagyságodnak választ irnom, mivelhogy választ keván nagyságod. Siri *) és Erdőhegy az jenei kapitán számadása alatt vagyon, s gondviselése alatt, azt hiszem, hogy ő fog arról nagyságodnak választ irni. Az Facsat és Arad állapotját nem tudom mint adták nagyságodnak eleiben az végbeli gondviselők és szpaják, mert Facsat Lippán felől szintén egy napi járó földön vagyon Erdély felé, hasonlóképpen Lugoson is belől Erdély felől vagyon az erdélyi határban. Arad pedig csaknem egyik utczája Lippának; azért az nagyságod bölcse itéleti rajta. Ezekről az helyekről pedig az én Istenben elnyugodt kegyelmes uramnak fejedelmeknek, és az erdélyi uraknak is az hatalmas győzhetetlen császártól (sic) az fényes portáról minden kegyelmes válaszok vagyon, és erdélyi határban értse nagyságod azokat az helyeket lenni. Nem is magam fejtől szállítottam én azokban vitézlő népet, hanem az én kegyelmes uramtól volt tanúságom. Nagyságod írja okát, hogy nem értem mi legyen, im azt is megírom nagyságodnak, mert nem ok nélkül lött. Noha nagyságod a mint írja, hogy az végbeli passáknak, bégeknek, agáknak, és minden uraknak kicsinytől fogva nagyig mindennek erős parancsoló leveleket küldött, hogy kiki az sz. békességhez tartván magát, az magyar-, és erdélyországi-birodalmakban semmi kárt ne tennének, mely parancsolathoz ha onnan az végbeli barátink tartották volna magokat, talám eszünkben sem jutott volna, hogy azokban az helyekben vitézlő népet küldtünk volna mostan, mert a nélkül is volt volna hova az pénzt fizetni az én kegyelmes uramnak az sok hadak leszállítására, kiket még most is nagy gond leszállítani, mert sok pénz kell hozzá. De legelőször Tömösvárból Memy passa ahhoz az nagyságodtól küldött erős parancsolathoz magát nem tartván, sem az véghezment szép békességhez, hanem Tömösvárból törökkel elegy az pandurságot Lippa

*) Világos.

mellől az erdélyi tartományokban küldvén, az egész nyáron úgy raboltatott, és hordatta az erdélyi sok szegénységet, melynek számát meg nem tudom nagyságodnak írni mennyi rabot csak Memy passának vittének. Így pusztította az én kegyelmes uram országát, és birodalmát, kitől nem azt várta volna az én kegyelmes uram, és az magyar nemzetség, hanem oltalmat vártak volna, az minthogy az hatalmas császárnak oltalma aláadtuk magonkat. De Memy passa nem úgy viselé magát, míg itt az szomszédságban lön, hogy oltalommal lött volna, vagy magát az békességhez tartotta volna, mint Aly passa, ki mostan ez szomszédságban Istennek hála panasz nélkül viselte ezideig magát; itélem, hogy ő nagysága sem panaszkodik talám, hogy mi is az békességhez nem tartanok magonkat. Az Memy passa latrai csak gubernátor uramnak ő nagyságának, és valami karánsebesi atyánkfiainak száz gyra ezüsténél többet vitette be Tömösvárba ez elmúlt nyárban; ki mellett az Erdélyre menő uton az vaskapuban csak nemesembereket tiznél többet vágtanak le az törökök, és pandurok; az marhát, és rabokat az passához, és magához vitték, és úgy osztotak meg vellek; kik közzől most is Tömösvárból, és egyéb helyekről nagy sok saczczoltatásokkal jönnek ki szegényekben. Efféle módnélkül való dolgokat látván onnan, az honnan oltalmat kellett várnonk, úgy jött nekem parancsolatom, hogy azokban vitézeket helyheztessek, honnan vigyázzván az szegénységet megőrizhessük. Arad pedig Lippának kapuja előtt vagy on ebbe az vármegyében, kiben Lippa vagy on. Nagyságod azért az hatalmas győzhetetlen császárnak olyan fővezére levén, az ő bölcs itéleti szerént az végbelieknek szavokra meg ne indoljon, mert ezelőtt is az végbelieknek az ő telhetetlenségek mia lött vala az, hogy elszakadt vala Erdélyország az hatalmas császár hűsége mellől. Hanem az Istenben elnyugodt fejedelmönket eltemetvén, az ország tudom hogy fejedelmet választ, kinek im az hatalmas császártól az mint értésemre vagy on zászlót és botot is küldött nagyságod, — azért nagyságod ne mi velönk, kik szolgák vagy onk végezzen ezek felől, hanem az kit Isten fejedelmől mutat, és az országbeli urakkal végezzen nagyságod; hadat, fegyvert ne küldjen nagyságod, mert az hatalmas győzhetetlen császárnak igen szép levelét,

kit nagy kegyelmesen irt volt az mi Istenben elnyugodt kegyelmes urunknak, és mind az magyar, és erdélyországi uraknak, melyet mikor az ország előtt olvastatott az mi kegyelmes urunk, én is ott voltam és reá hallgattam. Azt írja ő hatalmasága, hogy oltalmol küldte ki hadát, kivel minket oltalmazzon, nem mireánk, sem miellenönk. Mi az hatalmas császár hadát, és fegyverét mi oltalmonknak tartjuk, nem ellenségnek. Im az nagyságod levelét én beküldtem Erdélyben, most az urak mind egyöött lesznek, Musztapha aga is ott leszen, és tudom, hogy nagyságodnak azok felől választ irnak; nekünk is az minemő tanuságot adnak, ahhoz tartjuk magonkat, mert mi az hatalmas császárnak engedelmes hívei lévén, semmire okot nem adonk. Tartsa meg Isten nagyságodat jó egészségben.

Datum Lippac, die 23 Febr., anni 1607.

Nagyságodnak mindenkoron hűséggel egy
kész szolgája

Lugassi János

lippai kapitan. m. k.

Czímzet: „Az hatalmas győzhetetlen császárnak fővezérének, és az tengeren innen való hadainak fő és kedves gondviselőjének, az tekintetes nagyságos Murát passának, nekem jóakaró uramnak adassék.“

Eredetije Keresztesi Papp Miklósnál.

XIII.

Éltemig való szolgálatomat ajánlom nagyságtoknak, s kegyelmeteknek. Az Uristen nagyságtoknak s kegyelmeteknek minden igyekezetinek adjon boldog kimenetelt.

Az nagyságtok s kegyelmetek parancsolata szerint mi az ország dolgában az mire Isten segített Horvát Márton *) urammal eleget törekedtünk, és nem kevés vetélkedésünk volt az pasák előtt az dologban; de az mint az másik levelem-

*) Haranglábi.

ben is megírtam : mind az hatalmas császár az fővezérére bizták az dolgot, mely most Nándorfejérváratt vagyon. Császár az fővezérnek igen megparancsolá, hogy mindenekben az ország szabadságát, és Atnahame-levélnek continentiát kövesse. Az mint látom bánják, hogy az zászlót elküldték és az botot nagyságtok s kegyelmetek hire nélkül; sőt hogyha itt benn lőtt volna az fővezér, avagy penig az dolog itt az portán forgott volna : az testamentumos uraimnak nem lőtt volna kedvek szerint való válaszok. Bizony meghigyje nagyságtok s kegyelmetek, hogy eleget forgolodtunk az dologban Márton urammal (kit ő kegyelme is meg tud mondani), és ugyan innét kívánjuk vala az portáról az választ; de minthogy az fővezérnél vagyon az császár pecséti, és mindeneket az császár reá bizott, nem lehte innét az választétel. Mindazáltal valami kívánsága vagyon nagyságtoknak s kegyelmeteknek, császár megadta, csakhogy az vezér által. Hogyha késő nem lenne mindezekről nagyságtoknak s kegyelmeteknek Horvát Márton uram bőséggel tud szólni. Éltesse Isten nagyságtokat s kegyelmeteket sokáig jó egészségben, és boldog állapotban. Irtam Constantinápolyban, 25. Februarii, 1607.

Nagyságtoknak s kegyelmeteknek jóakaró szolgálja

Kőrössi István m. k.

Czímzet: „Az erdélyi nagyságos és tekintetes uraknak, és mind az egész nemességnek, közönségesen penig mind az három nemzetnek, nekem mindenben nagyságos és bizodalmas uraimnak.“

Eredetije gróf Kornis Károlynál.

XIV.

Illustrissime Princeps et domine mihi semper observandissime, servitiorum meorum paratissimam semper commendationem.

Nagyságodnak csak ezt akarom megírnom, hogy én Isten hírével huszonnegyedik napján ennek a hónap Illésházi urammal szembe voltam Bazinban, és jóllehet hogy az mint másoktól értettem azelőtt Homonnai Bálintnak dolgát oltal-

mazta, de megértvén én tőlem az nagyságod választása mint lett az fejedelemségre, és hogy minemő jó szándékkal volt nagyságod Homonnaihoz, ü is Isten dolgának itéli lenni az nagyságod választását, és ugyan ő maga is kére, hogy Bécsben fölmennék, és Mátyás herczegnek is ugyan az szerint megbeszeleném, mert voltak, vadnak is mostanis párttartói Homonnainak, kik megértvén én tőlem is a dolgot inkább megcsendesedjenek. Én azért holnap Isten hírével Bécsben megyek, és az mint jobban tudom eleibenszámlálom a herczegnek az mint nagyságod a memorialet énnekem adta az szerint. Az egi basának is egy levele érkezék hozzám utamban Rimaszombatban, melynek én irtam volt valami faluk állapotja felől, az végiben az mint irjon Homonnai Bálint felől, és nagyságod felől, im kiirattam ez kis czédulában *); az derék levelet fölviszem Mátyás herczegnek, és megmutatom neki, hogy Nyáry Pállal most is az törököt futják az fejedelemségért, mert ha ök nem solicitálnák, az török kétség nélkül csendességben lenne; de ha valami zürzavar támad is, ök lesznek okai. A mi választ teszen Mátyás herczeg, ha modom leszen kitől a levelet megküldöném, nagyságodnak megírom. Im nagyságodnak szóval is izentem Dezső uramtul. Az Ur Isten sokáig éltesse nagyságodat.

Datum Posonii, 24 die Martii, anno 1607.

nagyságodnak szeretettel szolgál
Szécsi Tamás m. k.

*) *Egy e levélre erősített szelet papiron:*

Az egi Eyup basa levele mássa.

Az magyarországi fejedelem az felséges atyámfia Homonnai Bálint királynak az hatalmas császárunktul királysághoz illendő parancsolatja megjött, hogy ha Rákóczi Zsigmond az királyságod (sic) el nem hadnája, az nagyságos vezérbasa mind az országban leveleket köldött, hogy ha el nem hadnája, igen is megbánja.

Czímzet: „Illustrissimo Principi et domino Sigismundo Rákóczi, vajvodae Transilvaniae, et siculorum comiti e. c. t. Domino mihi plurimum observandissimo.“

Eredetije Keresztesi Papp Miklósnál.

XV.

Illustrissime domine, amice, et uti frater mihi observandissime, atque confidentissime ; salute cum servitorum meorum addictissima commendatione praemissa.

Egészséges, és minden kívánsági szerént való kedves, jó szerencsével bevelkedő, hosszú élettel boldogétsa Isten kegyelmedet. Megadák nekem az kegyelmed levelét, melyet nagy szeretettel is láttam, s megértettem. Az kegyelmed kedves atyjafia Rákoczi Lajos uram nálam böcsöletet érdemlő személy lévén, az kegyelmed commendálására annál inkább ; holott az mint ezelőtt az kegyelmedhez való igaz barátságom fogyatkozatlannak ismertetett, azon leszek, hogy ezután is kegyelmed én bennem semmi kedveszegésre való dolgot ne tapasztalhasson, avagy érezhessen, mert én mindenkorbeli szolgálatomnak mindenféle nemeivel akarok kegyelmednek kedveskedni, s ehez képest az kegyelmed atyjafiának is az Kállói kapitányságot kezéhez adtuk, mely tisztre ő kegyelmét meg is esküttettük ; ez után is nem csak ő kegyelme nem fogyatkozik meg én bennem, de az kegyelmed dolgát is mind Forgács Zsigmond urammal sogorommal ő fölségénél az mint illik promoveálni igyekezzük. Az országnak s kegyelmednek mint legyen állapotja értem ; adjon az Ur Isten kegyelmednek is szerencsét, s böcsöletes hoszszu életet, minthogy kegyelmed az körösztenységnek javát kívánja, s ő fölségéhez is ajánlja kegyelmed hivségét, nem idegenétvén az országtól is magát kegyelmed. Ha az ő fölsége regálisi, vagy kegyelmedhez szólló leveli ide érkezendnek, kegyelmednek megjelentésétől nem leszek idegen. Ő fölsége confirmálván kegyelmedet, én is oly böcsölettel az mint kegyelmedet az ország is választotta akarom kegyelmedet tartani. Ajánlván kegyelmednek minden időbeli szolgálatomat. Isten éltesse kegyelmedet. Cassoviae 25. martii, anno 1607.

Do. vestr. illustr.

servitor et frater addictissimus

Comes Georgius Thurzó m. k.

Czímzet: „Illustrissimo domino Sigismundo Rákóczi, electo Vajvodae Transilvaniae, siculorumque comiti. e. c. t. Domino et fratri mihi observandissimo.“

Eredetije Keresztesi Papp Miklósnál.

XVI.

Szolgálatomat írom nagyságodnak, mint régi jóakaró uramnak.

Im én Isten hírével ide Bécsben 26. napján Marciusnak érkeztem vala, és ő felségével beszéltem, és megmondtam mindenképen az mit nagyságod én reám bizott volt az memoriale szerint; ő felsége maga is ír nagyságodnak, és minden kegyelmességeket ajánlják nagyságodnak; irnak mindenről (?) Nyári uramnak és Homonnainak, hogy csendességgel legyenek; tudom az fejedelem levelébül nagyságod mindeneket inkább megérthet. Én nagyságodnak szolgálatomat ajánlom, és az Uristen megtartsa nagyságodat sok esztendeig.

Irtam Bécsben, 28.die Martii, anno 1607.

Uram ezt igen hamar kellett írnom nagyságodnak, megbocsássa, mert csak szekér hátán irtam

nagyságodnak szolgál mindenben
Szécsi Tamás. m. k.

Czímzet: „Illustrissimo principi et domino Sigismundo Rákóczi, Vajvodae Transilvaniae, et Siculorum comiti, domino et fratri mihi semper observandissimo.“

Eredetije gróf Kornis Károlynál.

XVII.

Spectabiles, magnifici, generosi, egregii et nobiles, prudentesque ac circumspecti domini fratres et amici mihi plurimum observandissimi, atque confidentissimi.

Servitorium meorum devinctam paratamque semper commendationem. Az kegyelmes Istentől kívánok kegyelmeteknek jó egészséget hoszsu életet, és minden dolgokban szerencsés boldog előmenetelt. Az kegyelmetek nekem küldött leve-

lét megadá nekem Sarmasági uram; melyet szeretettel vöttem és becsölettel mint jóakaró uraimtul és atyámfiaitul, kiből minden részeiben az kegyelmetek irását, és az mellett Sarmasági uramtul való izenetit is böségesen megérttettem. Az kegyelmetek hozzám való igaz atyafiúságát, s jóakarátát, kiben nincsen is kétségem, igyekezem ugy mint bizodalmas uraimnak, és atyámfiainak megszolgálnom. Az mely dolog felöl mostan kegyelmetek megtalált, sem ebben, sem penig ezután valókban valamire elégséges vagyok én bennem kegyelmetek meg nem fogyatkozik; kegyelmetektől semmiben magamat, és az én szolgálatomat életemig meg nem vonzom; ha Isten éltet kegyelmetek atyjafia akarok lennem. Kegyelmeteknek viszont én is Sarmasági uramtul mindenekről böségesen szóval izentem. Quod superest spect. mag. gen. ac egr. do. vestras diu foelicissimeque valere desidero.

Datae ex arce mea Ecsed, die 28 Martii, anno 1607.

Spect. mag. gen. egr. do. vestrarum

servitor frater paratus

Comes Gabriel Báthori de Somlyó m. k.

Czímzet: „Spectabilibus, magnificis, generosis, egregiis, item pudentibus ac circumspectis dominis trium nationum regni Transilvaniae existen. e. c. t., dominis fratribus et amicis mihi plurimum observandissimis atque confidentissimis.“

Eredetije Keresztesi Papp Miklósnál.

XVIII.

Illustrissime et spectabilis domine, et frater observandissime, post salutem et servitii mei commendationem.

Az Uristentől kegyelmednek egészséget, és minden jót kívánok. Akárnám és méltán is köllöne mindnyájunknak kívánni, hogy imár egyszer az mi hazánk megcsendesednék, és mi magunk ne adnánk okot mint ezideig romlásának. Innen az német pártról csak halgatnak, és váarakodnak, de ha kegyelmetek okot ad hozzá, bizonynyal higgye kegyelmetek, hogy

nem csak Erdélynek, de az egész Magyarországnak romlása következik; igen méltó azért, hogy kegyelmetek ne csak az maga hasznára nézzen, hanem hazánk javára, és megmaradására is. És valamint s valahogy lehet alkudjék meg kegyelmed Homonnai urammal; öneki is bőségesen irtam, hogy azt cselekedje meg alkudjék kegyelmeddel; nem tagadhatjuk azt meg, hogy Erdélyben soha nem volt szabad választás, hanem mindenkor az magyar koronától függött; nem is lehet egy országban két király. De minthogy most az töröknek is kedvét kel keresni Erdély végett, az erdélyiek választása nincsen azért ok nélkül; de nem köllöne arra hozni az dolgot, hogy török császár adjon vajdát bele, mert szinte úgy fog járni Erdély is az török miatt, mint Moldva, és Havasalfölde, attól féltő.

Az budai pasa mit irt énnekem, megolvastattam az kegyelmed szolgájával; azt írja, hogy tudatlanságból adta az csausz kegyelmednek az ajándékot, mert Homonnai uramnak küldtékök az ajándékot, nem kegyelmednek; és igen fenyegetődik, hogy reá mennek Erdélyre, és beviszik Homonnai uramat, kinek én igen irtam, hogy azt ne cselekedje, mert kegyelmed megalkuszik Homonnai urammal ő nála nélkül is. — Azért kegyelmedet kérem, hogy kegyelmed ne hertelenkedjék, és legyen azon, hogy vigye békességre ezt a dolgot; hiszen Homonnai uram is kegyelmed fia; az mennyi üdőben imár kegyelmed vagyon azt is meggondolja kegyelmed; és azt is, hogy gyermekinek is nagy gondot hagyhat kegyelmed; és az igaz keresményét is ez tündérország miatt el ne veszesse kegyelmed; mert ha az régi crónikákba tekintünk is, mert az erdélyi dolog még az magyar királyok idetis forgandó volt. Nám ezideig kegyelmed minden dolgaít megtudta mértékeln, ebben is cselekedjék kegyelmed úgy, az ki hazájának javára és jövőndő megmaradására essék; mert ha valamit indet oda kegyelmetek, félek rajta, hogy az békesség is felbomol, az kit az törökkel végeztünk; mert még innen az császár az török császárnak be nem küldte az ajándékot, mind halogatja; úgy gondolom én, hogy az persiai hadak miatt vagyon az tartóztatás; még az idevaló végházakat is nem szintén csendesétöttük le, mert még fizetést bele nem vittek. Azon köllöne lennünk

nekünk magyaroknak, hogy új tüzet ne gyújtanánk, mert az két császár között nekünk fog több jutni benne, hogy nem másnak; most megérnök egyszer vele az mint elpusztula országunk. Azért az minthogy kegyelmed eszes, és okos ur, úgy cselekedjék kegyelmed hazája javára, és megmaradására nézzen többet, hogy nem az maga hasznára, avagy az Homonnai uram ifiuságára. Irtam Homonnai uramnak is elég szorgalmatosan, és kegyelmeddel megegyeződjék. Nem tagadhatni, hogy megbántodtak az német szomszédink az tavali hadak miatt, és sok károk is esött. Az töröknek is nem hihetünk, mert ő az ő hasznát az máséért el nem hagyja. Az Ur isten igazgassa és tartsa meg kegyelmedet hazánk javára.

Datum ex arce Trincsin 9-a Aprilis 1607.

Ill : do : vestrae

servitor et frater deditissimus

Stephanus Illésházi.

Czímzet : Illustrissimo, spectabili, ac magnifico domino domino Sigismundo Rákóczi principi Transsilvaniae, et siculorum comiti, domino et fratri observandissimo“

Eredetije gróf Kornis Károlynál.

XIX.

Magnifice domine affini (sic) observandissimo.

Servitorum meorum paratissimam semper commendationem.

Az szent Istentől kívánok kegyelmednek sok jó egészséget, és minden kívánsága szerént való sok jókat minden hozzátartozóival egyetemben megadatni.

Kegyelmedet csak rövid beszéddel effelöl kelletek bizonyossá tennem, hogy Istennek kegyelmességiből 27. Junii jutottunk Kostantinápolyban, és ugyan az nap Szkiderben általmenvén az passához, szemben voltunk kívánságunk szerént. Ide való jövetelünket felette igen kívánták és várták. Miért hogy ők még is in suspenso voltak, és kedvesben is láttanak volna, ha hamissággal az füleket be nem dugtuk volna, ki

mia bizony nem kevés disputálásunk volt, mert hazudtatást is szenvedtünk az igazmondásért. Mindazáltal áldott legyen az Ur Isten, ugyan hozzánk kelle térni, és az ország egygyességiből választott fejedelemnek engedni, javallani is az országnak megmaradására; ígéré is magát, hogy minden dolgainkban jó törekedő leszen az hatalmas császárnál, ő aval elmene más nap.

Az kepeteli vezérrel Mustafa passával 28. Juni voltunk szemben, ki jó kedvvel láta, s jó szókat is ada; de még mind ez ideig is az hatalmas császárral való szemben létünk nem lehetett, minthogy az tengeren túl való multságiban volt foglalatos, és a lengyel követeknek is, miért hogy előbb érkeztenek ide nálunknál, utjok volt az előbb való szemben létellel nálunknál, kik 8 Julii löttének szemben császárral; nekünk 10. napján kellett volna szemben lenniönk, de az multságnak okáért vasárnapra halasztotta, a ki 15 diae (sic) Julii lenne. Tovább mit adjon az Ur Isten, a csak ő szent Felsege keziben vagyon; jót remenlünk, mert a több passák jó emberségesen ajánlották magokat. Kegyelmetek most ennél bizonyosbat nem érthet semmit többet töllünk. Szembenlétünk után, ha a dolgok disputatióra mennek, és itt késlelni akarnak, értésére adjuk kegyelmeteknek, miben forogjon dolgunk, mi itt az hévségnek miatta többire mindnyájan betegesek vagyunk; az ajer sem szolgál, az erszény is igen kopik. Adja az Ur Isten, hogy kegyelmeteket jó egészségben láthassuk, és a mi kegyelmes urunknak országával egyetemben kedvesen szolgálhasunk. Tartsa meg az Uristen kegyelmedet jó egészségben bódogul. Datum Constantinapoli 10 diae (sic) Julii, 1607.

Mag. D. V.

Servitor et affinis
David Veres m. k.

Czímzet: Magnifico domino Joanni Petki, consiliario, et cancellario supremo regni Transilvaniae c. c. t. domino, et affini observandissimo.“

Eredetije saját gyűjteményemben.

XX.

Illustrissime princeps, ac domine mihi gratiosissime. Servitorum meorum in gratiam illustrissimae dominationis vestrae demissam commendationem.

Nagyságod levelét megadák nekem ; megértettem abból, hogy Nagyságod egyszeri hozzám ígért jóakarátát, s kegyelmességét egyeránt mutatná, és az jószágot is öremest nékem conferálta volna ; mely Nagyságod megmutatott hozzám kegyelmességét ha Isten éltet meglátja, és megtapasztalja, nem hálaadatlan emberrel jót cselekedett Nagyságod. — Immár Nagyságodat, mint kegyelmes uramat azon kérem, parancsolja meg Nagyságod az kiknek illik, bocsátának kezemhez az jószágot ; azonképpen Nagyságod kegyelmes jóakarátából minden dézmákat is én számomra engedje lenni, minthogy kegyelmes uram ebben az esztendőben nem volt semmi vetésem ott ; ezután az Uristen Nagyságod jószerencséjével nekem is jobb módot adhat minden dologban. — Kegyelmes uram az miképpen az commissio felül irt ő Nagysága, azszerint elhigye Nagyságod ő Nagyságának semmi vétke nincsen abban, mind az bojéroké, de azt is a betegség cselekedte ; ezután is csak úgy leszen, valamint az Nagyságod jótetszése s akarata tartja. Hogy peniglen a követek olyan későn mennek Nagyságodhoz, azt minden jóra értse Nagyságod, szóval is megmentik a dolgot valamikor odaérkeznek Nagyságodhoz ; bizonyos lehet Nagyságod, hogy ez napokban kimennek, és valóban is szorgalmaztattam uramnál, hogy vétek ne legyen. Im azért legfőbbik bojérát Urecsy vornikot, ki megholt fejedelemlél is vala Medgyesen követ, azt küldi ő nagysága velem egyetemben, noha én meguntam volt a sok alá- s feljárást ; meggondolván azért az Nagyságod hozzám való kegyelmes jóakarátát örömet fáradok, minthogy kívántatik is, hogy én is ott legyek ilyen füemberrel, mert ő kegyelme is senkivel egyébbel nem akar jární. Ma jüttenek ő nagysága szolgálái Konstantinápolybul, az mint értem Dávid uram, és Fejér Mihály irásából nem késnek azok is minden jó hirekkel is visszamennek Nagyságodhoz. Most is az tengeren túlvalók diadalmasok,

és csak most jó módjok volna a köresztényeknek; ha Isten egésséggel kiviszen, Nagyságoddal török és tatár felül bőben szólhatok. A lengyel követnek is válaszsza vagyon; jú immáron Konstantinápolybul. — Adja Isten, hogy Nagyságodat, mint kegyelmes uramat jó egésségbe találhassunk; és én magamat, s szolgálatomat minden üdöbelit ajánlom.

Datum in Jassi 2. die Augusti 1607. Ejusdem Illustrissimae D. vestrae

servitor addictissimus
Petrus Nápolyi m. k.

Czímzet: „Illustrissimo Principi ac domino Sigismundo Rákóczi, Dei gratia principi Transilvaniae, partium regni Hungariae Domino, et comiti siculorum, domino mihi gratiosissimo.“

Eredetije gróf Kornis Károlynál.

XXI.

Magnifice domine, et affinis observandissime. Salutem ac servitii mei paratissimam commendationem.

Az ő nagysága az fejedelem levelével egyöt megadák az kegyelmed levelét is; az ő nagysága hozzám megmutatott jóakarátát én is megszolgálom. Im én is az én emberemet bocsátám oda ki kegyelmedhez, azmint kegyelmed is meghagyta volt. Kérem kegyelmedet mint uramat az donatot adja kezibe, és egyéb szükséges leveleket is; irjon is azoknak kegyelmed, kiknek kelletik statuálni az én képembeli emberemet az jószágba; és kegyelmed az én emberemet minden jó módjával elbocsássa; azon is kérvén kegyelmedet, hogy az jószágombeli mindenféle dézmákat ő Nagyságátul az fejedelemtől nyerje meg kegyelmed, hogy pusztá jószágba én is ne szálljak, miglen Isten akaratóból külenben provideálhatok; mely jókat ha Isten éltet ő Nagyságának mint kegyelmes fejedelemnek meg igyekezem szolgálni. Egyéb új hireink nincsenek, csak hogy az lengyelországi dolgok lecsendesítve vannak; az király ő felsége az pártosok ellen diadalmas; az pártos urakban is

egynehányon az magyarországi határhoz csatlották magokat, reménység viselvén őket, hogy Báthori Gábort lengyel királylyá választanák, ki most lehetetlen; de ha vagyon is oly szándoka Báthori Gábor uramnak, jobb elhagyni, mert minden igyekezeti hiába leszen. Az sok hadakat mind az moszka ellen akarják fordítani az lengyelek, elvégezett dolog. Adja Isten, hogy rövid üdön kegyelmedet láthassam jó egészségben mint uramat, s atyámfiát. Az örmény dolga felől, kinek Bedő Istvánnal vagyon dolga, hogyha kegyelmedet solicitálja, hogy expediálja kegyelmed, annak az dolognak supersedeáljon kegyelmed, mert én velem bizonyos compositiója vagyon neki, most penig megakarják másolni. Tartsa meg Isten kegyelmedet jó egészségbe, és békeségbe.

Datum in civitate Jassiensi, 3. die mensis Augusti, anno Domini 1607. Magnificae dominationis vestrae

servitor et affinis
Petrus Nápolyi m. k.

Czímzet: „Magnifico domino Joanni Petki, suae Serenitatis principis Transilvaniae consiliario, et ejusdem regni cancellario, domino et affini mihi observandissimo.“

Eredetije gróf Kornis Károlynál.

XXII.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek, mint bizodalmas uramnak. Istentől sok jó szerencséseket kívánok kegyelmednek megadatni.

Az mi kegyelmes urunk ő nagysága szolgálatában mentem vala egy kevéssé ki házamtól, Trucz János uram akkor nem talált itthon; megjövén mindjára érte küldtem, és az kegyelmed irásit, mind izenetit megérttettem.

Az jus liga dolgában valamire én kegyelmednek feleltem, és maga is az mint kegyelmednek irt Báthori uram ő nagysága, abból kegyelmed meg nem fogyatkozik, csak kegyelmed is meg ne fogyatkozzék, mehesen végben; mert ke-

gyelmed Báthori uram felől így gondolkodják, hogy soha nem láttam még, hogy valakinek csak szóval mit ígért is, hogy állatja szerint be nem teljesítette volna; azt sem láttam, hogy adását megbánta volna, és retractálta volna; én is penig kegyelmednek igaz atyjafia levén, kegyelmednek meg nem fogyatokozom, hanem mind az prokátor levelet megszerzem, mind az káptalan előtt való fassiot, és az prokátor levelét menél hamarébb be is küldöm kegyelmednek.

De kívántatik három ez dologban, egyik hogy az rea (bizott) hivatal fogyatokozás nélkül legyen; másik hogy az utrom is igen jól legyen csinálva; harmadik hogy az testiseket is úgy szedjék, hogy fogyatokozás nélkül legyenek, így mehet véghez. Szóval bővebben izentem kegyelmednek Trucz uramtól. Interim kegyelmed az ő nagysága dolgát ne negligálja, ha miben módja vagyon, vagy leszen; az szerint az enyémet is. Isten tartsa meg kegyelmedet. Kült Diószegen, 20. Augusti, anno 1607.

S. M. D. V.

servitor et frater
Joannes Imrefi m. k.

Czímzet: „Spectabili et magnifico domino Joanni Petki, consiliario, et cancellario supremo illustr. principis regni Transilvaniae, ac generali capitaneo siculorum, domino et fratri mihi semper observandissimo.“

Eredetije gróf Kornis Károlynál.

XXXIII.

Magnifice domine mihi semper observandissime; salutem et seruitii mei commendationem.

*Az Ur Isten sok jókval áldja meg kegyelmeteket mind fejenkint. Nem szükség, hogy sokat irjak kegyelmednek, Kemény Boldizsár *) uram mindeneket meg tud mondani, mint legyen az ide való állapot. Az én ide való késedelmeknek főképpen való okai nem egyéb, hanem az mint kértem vala ke-*

*) A fejedelem atyja.

gyelmeteket csöndességben lenni addig, míg én ismét kegyel-
metekhez az válaszsza vissza megyek.

Az sok mutatók mind egyik, mind másik dologban az
tartóztata meg, im mindenekben hírek vagyon. Az mint ke-
gyelmed engem admoneal, hogy meg ne fogyatkozzam az ha-
zának, hanem valóban hasznosan forgassam az haza jóvát, —
bizonyos legyen abban kegyelmed, hogy semmit nem praeter-
mittáltam, ezután sem állok hátra; de itt nem mehetünk erő-
vel. Én úgy veszem eszemben Erdélyt úgy tartják itt, mint
sajátjokat; mitül legyen, azt nem tudom. Nem hiszem uram,
hogy énnekem mostanságval innét szabadulásom, és válaszom
legyen. Igen nagy dolognak tartják az postulatumokat, ahhoz
képezt, az minemü akarattok legyen. Bizony igen bánatos
szívvel vagyok, súlyosnak is tetszik eddig való mulatásom,
de ámbár úgy lenne, csak volna jó reménységem, hogy me-
hetnék kedves válaszsza kegyelmetekhez.

Költségem teljességgel elfogyott, elégvel pótlottam az
magaméval is, az is szinte elfogy; ha küldhetne kegyelmetek
jó volna. Én uram az én szegényimet teljességgel kegyelmed-
nek ajánlom, szükségemben segítse kegyelmed; bizony igaz
szolgája vagyok kegyelmeteknek, mely énnekem itt igen ár-
tott anynyibul, hogy neheztelnek reám igaz mondásomért és
törekedésért. Tartsa meg Isten kegyelmedet sokáig jó egés-
ségben. Datum Pragae, 10 Septembris, 1607.

M. D. vestrae

servitor paratus

Pancratius Sennyei m. k.

Czímzet: „Magnifico domino Joanni Petki, consiliario
et cancellario illustrissimi domini Principis Transilvaniae, do-
mino amico mihi observandissimo.“

Eredetije gyűjteményemben.

XXIV.

Spectabilis ac magnific domine, frater mihi semper observandissime, servitiorum meorum paratam semper commendationem. Istentől sok jó szerencsét kívánok kegyelmednek megadatni.

Hogy ennyi ideig kegyelmednek meg nem küldhettem az Báthori uram ő nagysága procátor levelét, és az Kendi Ferencz birta küküllővári részjóságokról való fassioját, semmi idegenségnek ne tulajdonítsa, hanem sőt fogyatkozás nélkül akart ő nagysága kegyelmednek ebben kedveskedni, és én is szolgálnom. Minthogy pedig micsoda helyeken s falukban legyenek mind azok az jószágok, nem is tudtuk az vármegyét is, azért az ur idejövén hozzám Borsoló János uramért ő nagysága érte küldött, s ide hozatá, ez mai nap procátort vallott ő nagysága ő kegyelme előtt; imár kegyelmed ott ben irattassa azokat mind bele, az kiket akar; mi az ide ki valóknak is neveket czédulában írva küldtük kegyelmednek, azokat is kegyelmed irassa bele; azok közül az octávéra ő nagyságának mennek emberi be, azok is kegyelmed mellett lesznek.

Az jószágról is fassiot tölt Borsoló János uram előtt ő nagysága, s kegyelmednek vallotta azt az részt, az kit Kendi Ferencz uram birt, örökben ad utrumque sexum, kinek az levelét meg is mondta Borsoló uramnak, hogy most ott ben kegyelmednek ki adja, csak kegyelmed kérje ő kegyelmétől, ki is adja ő kegyelme. Adjon az Ur Isten szerencsét uram hozzá kegyelmednek, és az maradékának is, és kegyelmed is, az maradéka is hálálhassa meg az urnak, s az posteritásinak is; az ur is pedig ezután is többel is kedveskedhessék kegyelmednek. Az mint kegyelmedhez való indulatját látom, soha kegyelmed meg sem fogyatkozik benne, csak hogy kegyelmed is ne fogyatkozzék meg ő nagyságának, s az ő nagysága dolgainak; kibem meg is nyugodt ő nagysága én általam az kegyelmed felől való assecurationomban. Az Istenért kérem kegyelmedet, kegyelmed ez mostani gyűlésen is viselje úgy előtte az jus liga felszabadulását, hogyha kívántatik valami az articulushoz, semmit hátra ne hagyjon kegyelmed, szólván be-

szélvén Kendi István urammal is felőle; sőt talán ugyan kívántatott volna az articulusban is annak az igének nevezet szerint benne lenni, hogy az mely jus liga Fejérváratt Zsigmond fejedelem által (ugy tetszik anno millesimo quingentesimo nonagesimo quinto) lött gyűlésben íteltetnek és jus ligában csináltattak: az az articulus teljességgel in ea parte annihiláltatott, s abrogáltatott volna; mert némelyek még is contrariumot disputálnak, hogy az mostani Kolozsváratt lött gyűlésben ige szerint nincs, hogy az jus liga felszabadult legyen.

Jóllehet az én ítéletem szerint én azt itélném, hogy az mint az az articulus vagyon, elégségesképen vagyon, de kegyelmednek nem árt ezről Kendi urammal beszélgetni, s mind penig az mesterekkel; jóllehet minthogy sok embereknek ellene vagyon, kiváltképen Bihar vármegyében, noha ez ugyan csak egy vármegye inter voces, de ott ben is találkozhatnak némely emberek. Ha arányzák az mesterek, s kegyelmetek is, hogy elégséges az elmúlt kolozsvári articulus, hogy sem mint nagyobb zaj támadjon belőle, ha csak abban kell hagyni, az kegyelmetek jó ítéleti csak mehessen véghez.

Az minemő reversálist az ur kegyelmednek küldött volt az küküllővári jószág felől, ha felszabadul az jus liga, mint-hogy imár Borsoló uram által kegyelmednek derekas levelet ad róla; Borsoló uramtól kivevén kegyelmed az levelet, küldje meg az ő nagysága reversálisát, mert az azontul nem fog szükséges lenni kegyelmednek.

Talán kívántatott volna, hogy abban az Borsoló uram levelében is valami emlékezet lött volna, hogy kegyelmed az ur mellett legyen jószáginak keresésében, és abban valami akadály ne legyen, hanem szabadosan kereshessen minden reá nézendő jószágokat. De az mint irám, minthogy megnyugodt az kegyelmed tökéletes maga ajánlásában, pure hagyta hogy kiadassék. Még is kérem kegyelmedet, viselje ugy kegyelmed az ur dolgait előtte, hogy ne csak ezzel legyen, hanem többel is ha az Ur Isten élteti.

Az minemő utrumot kegyelmed ott ben az ur nevére csináltat, és hivatalt, — azoknak az mássát kegyelmed küldje ki, hogy ahoz képest itt kin is tudjuk accomodálni az dolgo-

kat; azokat pedig felette igen diligenter csináltassa kegyelmed fogyatkozás nélkül.

Az ur Báthori uram felette igen kérete kegyelmedet, hogy kegyelmed három rendbeli articulust kerestessen fel pecsétet, küldje ki kegyelmed ugyan most; az városokon tudom szerit teheti kegyelmed. Egyik az legyen, Kolozsváratt az mely gyűlés alatt az urakat Báthori Zsigmond megfogatta, s megölette; másik az legyen, az urak megölése után Fejérváratt az mely gyűlés lött, és holtok után az mely articulusban condemnáltatta őket; harmadik articulus az kell, mikor Megyesen az Báthori familiát ismét megszabadította, sőt kardinálnak adta az fejedelemséget is; kiváltképen az utolszorira kegyelmednek felette nagy gondja legyen; de az két első is igen szükséges; kegyelmedet az ur felette igen kérete, hogy kegyelmed ezeket kerestesse fel, és küldje ki ő nagyságának ugyan most mindjára.

Kegyelmed urunk ő nagysága előtt mentsem, hogy be nem mehettem magam, minthogy mind az diószegi, hecsei szüret előttök, ki nekem egy néhány ezer forintomban jár; más az, hogy im az szent Lukács napi octava sem messze akkorra ugyan be kell mennem; ezbeli mentségemet teljességgel kegyelmedre biztam.

Az mely jószágocskát ő nagysága ígért vala ha látja kegyelmed kedvét hozzá ő nagyságának, emlitse meg, s ezen szolgálmtól küldje ki az levelet; ha pedig legkisebb kedvetlenségét látja hozzá, kegyelmednek meg szolgálom, kegyelmed egy szót se szóljon felöle, mert kedvetlenül se kicsinnyel, se nagygyal nem örömost bánom ő nagyságát, hanem én várok csak az ő nagysága kegyelmes jóakarattól. De minthogy én tapasztalhatóképen megmutattam kegyelmedhez igaz atyafiságomat, azont várok kegyelmedtől is. Isten tartsa meg kegyelmedet. Költ Diószegen, 15 Septembris, anno 1607.

S. M. D. V.

servitor et frater

Jo. Imrefi m. k.

Imrefi kezétől: „Csak kegyelmeden ne muljék, és legyen igaz jóakarattal hozzánk, ne csak az a részjóság legyen kegyelmedé, hanem Isten megszabadítván jószágit, több is legyen, az mint megígértem kegyelmednek ezelőtt is. Valamit ez az ur ígér csak szóval is, úgy tartsa kegyelmed, mint ha kezénél volna, az mint ezelőtt is megírtam; de most az ideje, hogy kegyelmed szolgáljon.“

A címzet hiányzik ugyan, — kétséget nem szenved azonban, hogy e levél Petkihez vala intézve.

Eredetije Keresztesi Papp Miklósnál.

XXV.

*Szolgálatunkat irjuk nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.
Az szent Isten áldja meg nagyságodat mindazokkal egyetemben,
az kik nagyságodnak javát, és előmenetelét kívánják.*

Nagyságodat keleték levelünk által megtalálunk; jól tudjuk azt, hogy nagyságodnak az mi öszvegyülekezetünket sok mód nélkül viszik az okát; azért kérjük nagyságodat mint kegyelmes urunkat, hogy nagyságod ne higgyen el minden hitván hireket; oltalmazzon Isten minket attul, hogy Erdélynek és Magyarország ártalmára és kárára igyekeznénk; ne adja Isten nekünk azt érhetni, hanem mind kicsintől fogván nagyig azon leszünk Istennek segítségéből, hogy országunkért és hitünkért az magyar nemzetnek megmaradásáért az életünket elfogyatjuk. Mert jól tudja azt nagyságod, hogy sokat vétettünk nagyságoddal egyetemben az német nemzetiségnek, kiért minékünk soha tiszta szivből való barátunk nem volt, és nem is lesz; melyet imár meg is mutatott, hogy nem akar barátunk lenni; mert imár eszünkben vöttük az ü hitetlen voltokat, az micsoda dolgokat forral mi felőlünk, kire Isten ne segélyje őket; sőt még az kállai és tokaji vitézektől is maradhatatlanok voltunk; hol egyet fogtak el bennünk, hol mást; még törökkel bélétt ese lelkeknek szidalmaztak bennünket. Azért mi fejünk fenálotáig soha az török mellől el nem állunk, hanem fejünk fenálotáig az németre szablyát von-

zunk, és rajtok halunk meg is ; mi soha többé németet nem uralunk, hanem azt uraljuk, az ki magyar fejedelme leszen magyarországnak, az melyet Isten ki is mutatott imár tükerül ; sőt ebben is bizonyosok vagyunk, hogy imár megindult ere alá felé az német ; hanem nagyságodat kérjük, hogy nagyságod bocsásson egy meghitt bizonyos jámbor szolgáját ide hozzánk, az kire nagyságod reá mer bizni minden dolgokat, mi nagyságodnak szóval akkor mindenek felől bőségesben izennünk. Nagyságod minekünk parancsoljon, mindenkor szeretettel kedve szerént akarunk nagyságodnak szolgálni mind kicsintől fogván nagyig.

Datum Létán Octobris 31. die, anno 1607.

Isten tartsa jó egészségben nagyságodat hosszú ideig boldogul, nagyságodnak jóakaró szolgálói

*Nagy András és
Elek János, mezei vitézek
kapitányi m. k.*

Czímzet : „Spectabili ac magnifico domino domino Francisci (sic) Rédei, domino nobis semper gratiosissimo.“

Eredetije Keresztesi Papp Miklósnál.

XXVI.

Spectabiles, magnifici, generosi ac egregii domini; fratres et amici mihi observandissimi.

Servitiorum meorum paratissimam commendationem. Jó egészséges hosszú életet adjon Isten kegyelmeteknek. Megadá nekem az Rákóczi uram jámbor szolgája Maczasdi uram az kegyelmetek levelét, melyben írja kegyelmetek, hogy nyilván volna kegyelmeteknél is az ide kiváló hadaknak feltámadása, kér is kegyelmetek azon elebbi kegyelmetekhez való jóakaratomat mutatván leszállitanám az hadakat. Mód imár ezeknek leszállításában nincsen, mert nem csak hatező-

ren, inkább hiszem hogy tizenhat ezeren is vadnak. Sőt magamnak is kengyelben féllábom; magam szolgálomat Ecsedbe hivattam, az Tiszán innét való vármegyét is felültettem; mindenképpen készen vagyok, az Tiszán túl is mind készen vadnak az vármegyék. Nemzetemmel egygyetértvén, országomnak akarok szolgálni azok ellen, kik hazámnak ellenségi lesznek. Látom azt, hogy jámbor szolgálatomnak, s kegyelmetekhez való igaz hűségemnek semmi tekinteti és haszna nem volt, s nincsen is kegyelmetek előtt, az mint szokták mondani: gratia praeteriti nulla laboris erit. Mennyi költségemmel, fáradsággommal szolgáltam ez elmúlt esztendőben is én kegyelmeteknek, jól tudhatja kegyelmetek, mostan is azon ember volnék, s ha kegyelmetek vötte volna tőlem. Mert anynyi szolgálatomnak jutalma nem azt érdemlette volna kegyelmetektől, hogy kegyelmetek aequalissá tegyen az ott ben levő erdélyi atyafiakkal, hogy törvény szerint adassék meg nekem is azon üstől maradt jószágom; de ha imár úgy lött is, az erdélyieknek causájok elővétetett, és jószágok meg is adatott, az enyém pedig mas terminusra haladott, ki mikor lehessen, csak Isten tudja; ez pedig nekem mely nehéz lehessen, megírni kegyelmeteknek nem tudom; de bizván Istenemben hiszem azt nekem megadatik. Quod superest spect. mag. gen. ac egr. do. vestras foelicissime valere exopto. Datum ex arce mea Ecsed, die 5 novembris, anno domini 1607.

Spect. mag. gen. ac egr. do. vestrarum

amicus paratissimus

Comes Gab. Báthori de Somlyó. m. k.

Czímzet: „Spectabilibus, magnificis, generosis ac egregiis dominis baronibus, magnatibus, caeterisque statibus et ordinibus, atque proceribus regni Transilvaniae in generali dieta Claudiopolim congregatis e. c. t. dominis, fratribus, et amicis mihi observandissimis.“

Eredetije gróf Kornis Ádámnál.

XXVII.

Matthias, Dei gratia Archidux Austriae, dux Burgundiae, e. c. t. comes Tyrolis, e. c. t.

Magnifici, egregii ac nobiles sincere nobis dilecti. Ex certis rumoribus accepimus iterum non vulgarem Haidonum manum ad Nádudvar confluisse, prioremque factionem suam redintegrare, et Andream Nagy capitaneum ipsorum vexillum proponere, atque haud pridem nuncios suos Budae apud Aly Passam habuisse, eique sua auxilia et operam pollicitos fuisse. Quibus indiciis facile conjicere est, ipsos rursus in regnum, et fines Sacr. Caesar. Regiaeque Mattis insignem aliquam irruptionem et depopulationem meditari, idque eo magis, quod proxime transitum per Danubium ad Pest ab ipso Passa impensius sollicitarint. Quorum conatibus cohibendis reprimendisque omnino necessarium est, ut vos quoque animum serio attendatis, neque inaugurato hoc malo incaute opprimi patiamini. Eam ob rem praefatae Suae Sacr. Caesar. ac Regiae Mattis, domini et fratris nostri observandissimi nomine, et autoritate vobis harum serie benigne committimus et mandamus, ut in quantum vobis dignitas Suae Sacr. Caesar. ac Regiae Mattis, juxta vestram fidelitatem curae est, atque vos, conjugesque et liberos vestros salvos et incolumes esse cupiatis, prioribus malis edocti in hunc eorum conatum minime assentiatis, sique illi in eodem tenaciter pergere intentarent, juxta praecedentium annorum constitutiones, contra eos vos viritim armetis et insurgatis, atque pro assertione Mattis Suae Regiae dignitatis et vestrae libertatis sub ductu et felici auspicio vestrorum generalium capitaneorum, aut eorum, quos Sua Mattas deputaverit, bene armati obviam procedatis, nec amplius patiamini, ut patria isthaec misera majoribus, quam antea malis, quorundam perversitate involvatur. Quod quidem vos pro salute et incolumitate ejusdem afflictae patriae vestrae ultro ac libenter nec secus ullatenus facturos confidimus. In cujus faelicem (sic) successum, cum Suae Matti copiae militares teutonicae nequaquam desint, quibus si ita opus ha-

buerint, tam ex pedestribus quam equestribus competentem numerum quamprimum subministrabit. Sicut etiam Passae Budensi, ne se contra compactata hujusmodi praedonibus defensorem praebeat, peculiaribus nostris literis insinuavimus. — De caetero vobis gratia et benignitate nostra benigne propensi sumus. Datum Viennae, non a die mensis Novembris Anno 1607.

Matthias m. k.

P. S. Cum rumores de Hajdonum insurrectione nedum cessare ac potius in dies invalescere, numerumque eorum crescere, atque etiam ipsos Tybiscum superare velle intelligamus, hisce vos denuo benigne hortamur et requirimus, ut pro salute, et vestri omnium incolumitate, non modo quamprimum personaliter insurgere, sed etiam commissariis Suae Mattis nunc Cassoviae constitutis, ubi per eosdem requisiti fueritis suppetias ferre omnimode velitis, et debeatis. Datum 16 die mensis Novembris loco, et anno ut supra.

Nagy Mihályi m. k.

Czímzet: „Magnificis, egregiis, ac nobilibus N. comiti, vicecomiti, iudicibusque nobilium ac universitati dominorum magnatum et nobilium comitatus Maramarossiensis, sincere nobis dilectis.“

Eredetije saját gyűjteményemben.

XXVIII.

Magnifice domine uti fili mihi observandissime, servitiorum meorum paratissimam commendationem.

Áldja meg az Uristen kegyelmedet minden javaival hozzátartozókkal egyetemben. Az kegyelmed levelét szomorú szívvel olvastam, ahol kegyelmed írja, hogy Báthori uram nagy idegenséggel való levelet irt volna kegyelmeteknek; mely levele mit contineáljon nem tudom, sem gondolhatom, minthogy én még vele szembe nem voltam; mert hogy ide haza perecsen-i

házaamhoz jutottam volna, adák értésemre, hogy az hajduság felgyült, és az Érmellett szélylyel Károly és Bátor táján volnának; úgy tartozom itt meg házaamnál az kimenéstől, minthogy szintén utamban löttek volna, ha ott löttek volna. Én is azért mindjára bizonyos emberemet bocsátám oda ki, megértenem az állapotot, és bátorságos kimenésemet ha lehető legyen, a honnan minden órában bizonyos emberemet várom. Azért bizodalmas jóakaró uram, ha szinte valami idegenséggel irt legyen Báthori uram is, nem egyébnek tulajdoníthatja kegyelmetek, hanem hogy semmi dolgaiban nem lehet bizonyos; én sem lehettem penig még ezideig szembe vele, jóllehet bizonyos emberétől izentem ő nagyságának, hogy én sok jóakaró barátit, és szolgálit ismertem lenni kegyelmetek közt. Az Uristent hívom penig bizonyosságul, hogy én sem értettem ő nagyságátul is Erdély országhoz, sem penig Erdélynek az urához semmi gonosz akaratot és szándékot, hanem csak im most az kit az kegyelmed irásából gondolkodom. Maczasdi uram ismét, hogy ezen elmene, szembe volt velem; ő jelenté, hogy az ur szóval is boszszonkodott volna neki az törvénynek elhaladásáru, és igassága megtartásáru. Annak mondtam, hogy meg se mondjon ezféle boszszonkodást, minthogy még ingyen sem értette Báthori uram is abban semmi állapotát; jóllehet ha mi ezféle idegenséget szolt, vagy irt legyen kegyelmeteknek is, abban hordozta csak az ifu elme, minthogy minket haza sem várván, idő előtt lött az ő nagysága boszszonkodása, vagy idegenséggel való írása, melynek nem kellett volna lenni.

Azért kegyelmedet bizodalommal, szeretettel kérem, hogy kegyelmetek mindenekben csendes állapottal legyen, és ne ítéljen abból ártalomra való idegenséget, minthogy nekem a végre ő nagysága felől semmi gonosz reménységem, söt csak gondolatom sincs annak elötte vele való beszélésim és értelmem szerint.

Mennél hamarébb azért igyekezem szembe lennem ő nagyságával, és az dologrul bizonyosban értenem, ki felől kegyelmeteknek is bizonyosat tudok ezután írnom. Söt a hajdu újonnan való felkelését is nem ítélhetem bizony soha egyébnek az török practikájánál; az mint ott bennlétemben is sok-

szor mondtam, hogy én bizony sem Homonnai uram felől, sem Báthori uram felől nem hiszem lenni, minthogy ezek régi tős-gyökeres nemzetes urak; hajdutól nem itélem soha koronázatot kívánjanak, se felvegyenek, hanem inkább mint házajok szerető keresztyén urak ellenek remélem, hogy feltámadjanak, noha most bizony sok az közönséges hir.

Azért kegyelmeteknek szinte úgy szükséges vigyázni velünk egyetemben azok ellen, kik az országnak pusztulására, nem ipöletére igyekeznek. Magyarországtul penig kegyelmetek soha ne reméljen azféle romlásra és pusztításra való állapotot. — Ezeknek utánna az jó Istennek ajánlom kegyelmet, és tartsa meg Isten jó egészségben kegyelmet kívánása szerint hozzátartozóival egyetemben. Datum ex Perecsen, 9. die Novembris, anno 1607.

servitor et tanquam pater
Stephanus Lonyai, m. k.

Czímzet: „Magnifico domino Joanni Petki, consiliario, ac cancellario illustrissimi principis Transilvaniae, domino et tanquam filio mihi observandissimo.“

Eredetije gróf Kornis Károlynál.

XXIX.

Magnifice domine, uti fili mihi observandissime; servitorum meorum paratissimam commendationem.

Áldja meg Isten kegyelmet minden javaival. Megírtam volt immár kegyelmetnek első levelemet hogy hozák kegyelmetnek második levelét, urunk levelével egyetemben, kit felette igen akarok, hogy bizonyosan értem irásából kegyelmetnek az dologban hiv és szeretettel való jóakarátát; kívántatott volna bátor elébb lehetett volna kegyelmetnek ebben való értelme ilyen jóakarattal lenni. De hiszen akkor kellett lenni, az mikor az jó Uristennek ehez rendelt kegyelmes akarata lött. Sok szóval most kegyelmetnek nem irhatok, de az kegyelmet irása és jóintése szerint nekem oly gondom vagyon az jó csendességes és békeséges állapotnak megmaradására, tehetségem szerint, az mire az jó Uristen reá segít,

mint az magam életének megmaradására; csak hogy megítélheti azt kegyelmed az elkezdett dologban mely nehéz legyen az várakozás, kiváltképpen ifiu embernek, és ilyen bizonytalan változó felindult üdőben; kinek szinte most legnehezebb az várakozása, ilyen felindult és zendölt állapotban nem tud mihez tökéletesen bizni és fogni az várakozásnak bizonytalan reménységeért; holott már az felindult nép is nem késnek dolgokban, ha melyfelé mit akarnak, ki mind csak veszedelmünkre való, akár mihez kezdjenek is. Nincsen az csendesítő vagy ellenkálló, kik egymásra nézvén csak veszedelmünk az jele. Az én kicsin vékony értelmem szerint, ha az jó Uristen-től lött volna rendeltetvén, ebben nem kellett volna a hoszszu haladék. De legyen úgy, az mint az jó Uristen rendeli, és az kegyelmetek böles itéleti, és kedves akarata leszen; én kegyelmednek igaz jóakaró szolgája, és atyjafia vagyok; ha mi áldással az Uristen az kegyelmetek elméjét megvilágositja értessen kegyelmed ujabban bizonyosb állapottal, kiben ha jobb modat, és áltabb utat találunk, fáradjunk és munkálkodjunk egy értelemmel benne, hogy az Uristen kegyelmesen mutasson és adjon módot ez felindult háb orunak lecsendesülésében. Mert bizony naponkint öregbedik gyülekezetek nem csendesedik, kit bizony soha nem reméltem csak akkor is, hogy az előbbi levelemet irtam kegyelmednek, hogy ilyen öregbölését hallani felindulásoknak, az mint most hallom.

Azért én immár minden bizonyos tökéletes jó állapotot kegyelmetek felől, bőséggel, és sok jó intéssel tudtára adtam ő nagyságának; magam is ügyekezem éjjel-nappal mennél hamarébb vele szembe lennem. Interim vezérelje Isten az kegyelmetek szivét és akaratát is minden megmaradásunkra való értelemre, ki felől kegyelmed ezután is nekem hamarsággal irjon. Most kegyelmednek bővebben nem irhatok. Irtam ő nagyságának is, az mit az én kicsin elmém befoghatott. Tartsa meg Isten jó egészségben kegyelmedet. Datum ex Perecsen, 10. die Novembris 1607.

M. V.

servitor et tanquam pater
Stephanus Lonyai m. k.

Czímzet: „Magnifico domino Joanni Petki, illustrissimi ac magnifici domini Sigismundi Rákóczi e. c. t. cancellario, domino et tanquam filio observandissimo.“

Eredetije gróf Kornis Károlynál.

XXX.

Illustrissime domine domine, et pater observandissime et charissime.

Servitiorum meorum paratissimam commendationem. Az Uristentől ő szent felségétől kívánok Nagyságodnak minden hozzátartozó szerető jóakaróival együtt boldog, jó szerencsés, egészséges életet.

Vevén alkalmatosságot Kellemesi Mihály uram megjöveteléből, akarék rövideden Nagyságodnak erről írnom, noha egyéb dolgokról való irásim volnának, azoknak mostan békét hagyván.

Értettem bizonyosan némely levelekből, és bizonyos emberektől is, hogy némely rövid elméjü embereknek elméjek az hajduknak hitván, módotlan zenebonájokhoz képest minemü egyenetlen ítéletben legyenek némely emberek felöllem, kik ellen tudom Nagyságod az én jóhiremben-nevemben mindenek ellen oltalmazóm; mindazáltal azok ellen, az kiknek születések hozta az nyughatatlan elmét sok irogatást, és kémség színe alatt hamis izengetést: akarom Nagyságodnak jó lelkiösmeretem szerint (kinél nagyobb kazdagságom nincs is) elmémet megnyilatkoztatnom. Bizonyára semminemü tractám, sem titkom az fellázadott módnélkül országunkban szélyelnargaló hajdusággal egy csepp sem volt, s nincs is; bizonyosan is írhatom Nagyságodnak: császárunk ő felsége udvarában tisztességes szolgálatban, egy puskával karddal örömesben enném kenyeremet, hogy sem mint hazánk s nemzetünk ellen támadttakkal barátkozván, avagy magamat közikbe adván. Ennen magamtól akarom hogy nagyságod ezeket értse. Exitus acta probabunt.

Magam felől Nagyságodnak egyebet nem írhatok: eléggé

csudálkozni nem győzöm Nagyságod felőlem való feledékenységet, emellett idegenséget, hogy sem levelével, sem még csak valami ifju követ által is meg nem látogattat, sőt inkább örömesben ad helyt holmi utánnam leselkedő hitvány embereknek irogatásának, s izengetésén ek, kiből megtetszik ez is, ez mostani élete fogyása kereső hajduság között való fejedelemnek lenni akarnak Nagyságoddal elhívetni az emberek. Magamat Nagyságodra támasztom, eleitől fogva való természetéről gondolkodván Nagyságod magában kivevén az hamis nyelveket, kinél ártalmasb fegyver nincsen. Hogy pediglen Nagyságodnak ritkán irok: oka nem egyéb, (mert az fiui engedelmességet, és szolgálatot, minden ez világi okokat hátrahagyván, követtem s követni is akarom Istennek szent parancsolata szerint) hanem biztomban irok nagyságodnak, mint uramnak böcsületes atyámnak, — néhány Nagyságodnak írott leveleimet oly helyekről némelyeknek páriájit szolgáltaták kezemhez, ki miatt Nagyságod jó bölcs itéleti rajta, hogyha elmémnél akadályom nem találkozhatott-e miatta? Rövideden akarom ezekben magamat megnyilatkoztatnom Nagyságodnak. Tartsa meg Isten Nagyságodat jó szerencsésen jó egészségben minden Nagyságodhoz tartozókkal egyetemben. Datum ex Ungvár, die 13. a Novembris, Anno Domini 1607.

Illustritatis vestrae

servitor et filius addictissimus

Comes Valentinus Druget de Homonna.

Czímzet: „Illustrissimo domino domino Sigismundo Rákóczi Principi Transilvaniae, sicularum comiti, partiumque regni Hungariae domino, domino et patri mihi charissimo et observandissimo.“

Egykoru másolat Gróf Kornis Károlynál.

XXXI.

Magnifice domine, uti fili mihi observandissime; servitorum meorum paratissimam commendationem.

Minden jókat kívánok az Uristentől kegyelmednek megadatni szerencsés boldog állapottal kegyelmedhez tartozókkal egyetemben.

Az kegyelmed nekem irt leveleit szeretettel vöttem, és láttam; mindazokra énnekem szorgalmatos gondviselésem volt az mennyire az Uristen az ő áldásával, és ajándékával látogatott, felyebb annál semmi efficiálásom nem lehet, kiben ezután sem szünöm, ha mire az jó Uristen segítséget, és erőt ad, holott dicsértessék az jó Uristen tőlünk; lám most mindenek jó állapotba fordultak, ennekelötte való bizonytalan és vélekedő gonosz hírek ellen; csak kívántatik immár az egymás közt való szeretetben egyességben való megmaradás tökéletesen.

A hol kegyelmed irt volt elébbi levelében, hogyha mit innét vagy onnat nem érthetnénk bizonyosan irás által, mi is bizattatnék idegen interprestre; Imrefi uram nem szánja fáradságát bemenni, kivel kegyelmetek bizonyosban tractálhatna ez romlott hazánknak jó állapota felől. Imrefi uram felől kegyelmednek azt irhatom, házánál Diószegen vagyon, ki talán mind ezideig sem lehetett az urral szembe maga személye szerint; nem is ítélem most házából ki is távozhassék, az minemő állapot most ide forg (?), az minthogy szinte most az én meszszejárásom lehetetlen; ő kegyelme felől is szinte úgy ítélek; nem is ismerem uram irásinkban oly állapotot, kiből idegen interpretatio jöhetne, minthogy az dolog sem egyik fejedelem, sem másik fejedelem ellen való dolog; sem ez nyomorult hazánknak romlására való dolog, kinek tractálása féltelmes lehetne, — hanem Isten szerint tisztességes, és bátoros tractálás, kinek immár az fundamentuma mi állapotban legyen, tudom urunktul ő nagyságátul; az felől kegyelmednek bizonyos értelme lehet, és ezelőtt is lehetett, ki tudom kegyel-

med hire nélkül sem lött. Kevántatik azért ebben mind egyfelől és másfelől csak az tökéletesen való megmaradás, mindenik félnek az ő böcsöletes tiszte sséges állapota szerint az ő idejében véghezmeni, kiről bővebben kegyelmednek most sem tudok írnom. Az Uristen kegyelmedet elég okossággal szerette, ki mind hazájának, magának, és urának állapotárul böles itélettel tud gondolkodni, és elmélkedni. Vezérelje az Uristen kegyelmedet mindazokra az jókra, az mit közönségesen kívánnunk kell az jó Uristentől megadatni. Ezek után az jó Uristennek kegyelmes gondviselése alá ajánlom kegyelmedet minden hozzátartozóival egyetemben. Az én kicsin állapotu szolgálatomat ajánlom kegyelmednek szeretettel és igaz emberséggel végig megmaradni. Tartsa meg Isten kegyelmedet jó egészségben kívánsága szerint. Datum ex Perecsen, die 17 Novembris, anno 1607.

servitor et uti pater
Stephanus Lónyai m. k.

Czímzet: „Magnifico domino Joanni Petki, consiliario ac cancellario illustrissimi principis Transilvaniae, domino et tanquam filio observandissimo.“

Eredeti je gróf Kornis Károlynál.

XXXII.

Memorióle pro nuntiis et legatis.

19. novembris anni 1607. az minemü válaszunk lött az passáktól az kívánságokra:

Csodálkozik azon, hogy az urak, az ország ő töle akarják az hajduságnak feltámadását megérteni, holott azok is magyarok, és ő atyjokfiai. Az hajduság énnekem panaszkodik, hogy Bocskai király az minemü helyet és nemességet nekik adott, abban ökököt meg nem tartják. Ez feltámadásnak oka semmi nem egyéb, hanem az övéket akarják kézhez venni; és mindazáltal ezelőtt is intettem öket, hogy lecsendesjenek, várakozzanak, magam emberét is innen Budáról az

szolnoki békkel oda küldöttem hozzájuk, hogy csendességben legyenek, — de az urak és az ország ad okot arra, hogy le nem csendesednek. Mert az minemü fenyegető leveleket az urak irnak nekik, melyeket énnekem küldöttenek, és én Mátyás herczegnek felküldöttem, azokból kiteczik, hogy nem én vagyok az oka. Hanem im mégis azt cselekeszem, mind emberem által, mind levelem által megtalálom őket, és csendesítem. Az urak is ő nagyságok szépen irjanak nekik, mind Homonnai, Magocsi, Nyári Pál, és az commissarius urak ne fenyegezzék őket levelekben, mert ha valaki haddal azokra támad, — minthogy azok eleitül fogva Bocskai fejedelem mellett voltak, énnekem az hatalmas császár megparancsolta, hogy az magyarokat őrizzem, oltalmazzam, — nekem is fel kell mellettek támadnom.

2. Az holdoltság állapotjáról ígérte magát az Ali passa, hogy eddig is csak találtanak volna meg, az mint napot hagyott volt, mindeneket igazított volna, és most is kész embereket elbocsátani az követekkel, és mindent eligazítani. Az ki ezelőtt (az békesség*) minekelötte meg lett volna) dézmát adott, megadja most is, az ki summát adott, summát adjon; és az mikor az békesség kezdetett Bocskai ideiben, azon summában maradjon minden.

Az mi az Eger vételekor való dolgot illeti, hogy Zinán passa Memhet császár hitire hitta volna haza az szegéniséget, és abban maradnának meg az városok, faluk, — arra nem mehet, mert az végezéskor nem volt emlékezet az felől, és az végezés mellől el nem mehet, hanem ahoz tartja magát.

Az mi az nemes rendet illeti, ezt disputálta velünk, hogy azokat tartja ő nemességnek, az kiknek falujok, jobbágyok vagyon, hadaknak idein felülnek; erre azt feleltük, hogy vannak sok holdolt szegény egyházi nemes emberek, kiknek az atyjoknak az régi szent királyok vitézségekért adták az nemességet, és azoknak is ugyan fel kell ülniek, és felültek mindenkor ha holdoltak voltak is. Ezt is helyén hatta, és meg is akarja oltalmazni mind adófizetéstől, és szolgálattól; városokon, falukon az holdoltság között az minemü nemes embe-

*) Az 1606-ban november 11-én kötött zsitvatoroki béke.

rek vannak, megszámláltatja azoknak summájokat ugyan most és annyival leszállítja.

Uj holdoltságokat semmiképpen nem enged, sem falukat, sem puszta telekeket, sem molnokat, kik annakelőtte nem holdoltanak, hanem mindenekben az végezéshez akarja magát tartani. Semmiképpen nem engedi az török, hogy kijárjon, és az ispaják csoportul menjenek falujokban, és az szegénységet felettébbvaló költséggel háborgassák. És minden városokon falukon az szegénység senkinek ne tartozzék gazdálkodni, hanem azt akarja, hogy minden pénzen éljen. Ha császár embere, vagy maga szolgája embere volna is, pénzen éljen; ugyan meg is hatta volt az gyöngyösi biráknak, hogy minde- nekre az felekre, kik erővel akarják őket háborgatni, reatá- madjanak és kiverjék onnan, és ezután sem engedi.

Az Gyöngyös városa felől minthogy azelőtt 25 pénz volt egy terh bornak az harminczadja, most immár két aranyat vesznek, egyiket az bék, másikat az harminczados.

Erre azt mondja, hogy az békesség előtt megtiltatott volt az borhordás, és azért adtanak az béknek egy aranyat; ezután az sem leszen, de meglátja az regestomot, és az mi régenten volt, most is akarja úgy legyen.

Az mi az Korlát István falui dolgát illeti, hogy ő neki az portán szabadságot adott az császár, hogy ne hodoljanak, erre azt mondá: Korlát uram az levelet küldje neki had lássa és ő is levelet ad ez mellett, és megoltalmazza.

Halmi Gábor molna felől való panaszra azt mondotta, bizonyosodjék meg, hogy az ispaja engedte meg az malmot, és fillérről filérre minden kárát megfizetteti.

Az tatárok dolgát az mi illeti, azt mondotta, hogy Bács megyében, és az Szerémségen tizezeren vannak, lopva azok közzül járnak fel, arról is gondot visel, és nem engedi, hogy feljárjanak, és mostan is embere vagy on oda.

Az onodi barmot felkeresteti, de ez ellen felette sokat panaszolkodik, főképpen Fülektől fogva Ujvárig, és az Dunán tul Botytyáni uramra, és Kolonicsra, hogy felette sok kárt tet- tenek az török vitézekben, csak az, ki nála meg vagy on irva 400 törököt öltek meg, és pénzül, marhájul az áros törökök- tül, magokat megölvén, vettenek el háromszázezer forintot,

és ha ő helyette más passa volt volna itt, ennyi számtalan kárért eddig az frigy régen felbomlott volna.

Miskolcz városa dolgát, emberét oda bocsátván, megérti mindenképpen, és mind summájokból, s mind szolgálatjokból könnyebbséget ad nekik.

Eredetije saját gyűjteményemben.

XXXIII.

Szolgálatomat irom nagyságtoknak és ti kegyelmeteknek, mint minékönk kegyelmes jóakaró urainknak. Isten szerencséltesse nagyságtokat és ti kegyelmeteket minden dolgaiban.

Adák előnkben az nagyságtok és ti kegyelmetek minékönk Szakolyi és Csomaközi uraméktúl izent dolgokat, melyet megértettük mind kicsintül fogván nagyig. Holott nagyságtok és ti kegyelmetek mi tülönk azt kívánja, hogy mi az nagyságtok és ti kegyelmetek gyűlésére elmennénk egy bizonyos helyre. Azért mi mind kicsintül fogván nagyig egyenlő akaratból eléggé meghánytuk és forgattuk az nagyságtok és ti kegyelmetek minékönk izent dolgokat; az mely dolgokat magunk fejtül nem akarjuk cselekedni; nem is akarunk addig nagyságtokkal és ti kegyelmekekkel semmit végezni, az mig az hatalmas török császárnak füember követei nagyságtok kezt s mi közöttünk kegyelmetek között nem lesznek. Im irtunk az tekintetes és nagyságos vezér Ali passának egy levelet, hogy ő nagysága is bocsásson vagy négy meghitt füembereket az gyűlésre. Akarjuk mind kicsintül fogván nagyig, hogy az hatalmas török császárnak is legyenek bizonyos emberi jelen az gyűlésben; hallják azok is mit végezök nagyságtok és ti kegyelmetek. Azonközben az mig megérkeznek az hatalmas vezértül az követek, addig nagyságtok és ti kegyelmetek találjon módot benne, holott legyen gyűlésönk, és addig nagyságod s nagyságtok és ti kegyelmetek egész országúl mind kicsintül fogván nagyig küldjön bizonyos hitleveleket minékönk, s mi is küldönk nagyságtoknak és ti kegyelmeteknek hitlevelet, hogy az frigy tractáláskor se nagyságtok és ti kegyelmetek között valami háboruság ne essék,

se mi közöttünk. Bocsátottunk nagyságtok és ti kegyelmetekhez bizonyos meghitt követinket, kik által nagyságtokhoz és ti kegyelmeteknek mind levelőnk által, s mind penig szónk által minden dolgok és akaratumk felől búségesen megizentük nagyságtoknak és ti kegyelmeteknek. Ezen levél vivő meghitt jóakaró becsületes uraink s keresztjén atyánkfiatúl szóval minden dolgok felől búségesben megizentük nagyságtoknak és ti kegyelmeteknek. Ezzel tartsa Isten jó egészségben nagyságtokat s kegyelmeteket mind kicsintül fogván nagyig
Datum Szikszó, Decembr. 3 die, anno 1607.

Nagyságtok és ti kegyelmetek jóakaró szolgája
az vitézekkel egyetemben mind kicsintül fogván
nagyig

Nagy András, generalis kapitány.

Czímzet: „Tekintetes és nagyságos Drugeth Homonnai Bálintnak, nemes országunkban levő fű vármegyékkel egyetemben, minekőnk jóakaró kegyelmes urainknak, és keresztjén atyánkfiainak mind kicsintül fogván nagyig adassék ez levél hamarsággal.

Zemlent.“

Egykoru másolata Keresztesi Papp Miklósnál.

XXXIV.

Az ellenségnek kemény voltát látván, és gonosz igyekezetét értvén, kivántatik, hogy az nemes ország is jobban fogjon az dologhoz, és ugyan derék táborhoz készüljen; mert ha valóban nem serénykedünk régi szép szabadságunkért, félő, hogy az szép szabadság hazánkkal egyetemben el ne vesszen, kit Isten távoztasson el.

1. Kivántatik, hogy az viceispánok beadják számát azoknak igazán, az kik otthon maradtanak, hogy azokat compellálhassa az ország hazája mellett való insurrectióra, és az ki nem insurgálna, legyen jószága és tisztességevesztett.

2. Hogy az füstszám szerint még egy-egy gyalogot ad-

janak az viceispánok az táborban, két forintot adván nekik óra, és élest, az kiket ide bocsátanak. Az kik pedig az füstszám szerint ezideig igazán meg nem adták az gyalogot, s magokért vagy nem küldtek, vagy személyekben el nem jöttek, készeretsék sub amissione bonorum praestálni, és most mindjárt suppleálni, az viceispánokat hazabocsátván cum plena autoritate. Az kik hópénzeseket küldtek, szedjenek más óra való pénzt is nekik, és mentől hamarébb hozzák meg.

3. Hogy Abaujvárbul, Zemlienből (sic), Tornábul, és Hernád mellől élest hozzanak, kenyeret, hust, bort, abrakot; az szolgabírák minden füsttől egy köböl zabot, s tiz kenyeret szedjenek pénzért, hozzák az táborra mindjárt.

4. Az ki pedig afféle éléshordó szekereket, embereket megháborgatna, azonnal felakasztassék. És minden úrszeriből huszonöt lovas rendeltessék, kik az útakat járják, és őrizzék az éléshajtókat.

5. Valaki az urakkal, vagy nemes országgal egyet nem értene, hanem az ellenségnek titkon, avagy nyilván fáveálna, és szép szabadságáért, édes hazájáért vérét nem akarná hullatni, ha arra kelne az dolog, tisztességevesztett áruló legyen, soha az országban maradása ne lehessen.

6. Hogy az kik urak, kapitányok ellen támadnak az kártételeknek büntetéseért, és egyéb latorságokért, — feje vétessék minden kegyelem nélkül, és az kik most is azt cselekedték, az sereg előtt megbűnhődjenek.

7. Valaki hazaszökik, az úton találván, vagy házánál is, — az útvigyzók felköttessek. Az viceispánok is az falubíráinak meghadják, azonnal visszaverjék, és csak egy nap se hagyják az faluban, vagy városban lenni; kit ha az bíró elhallgatna kedvezésből, — az bíró bűnhődjék akasztással érette.

8. Tetszenék az, hogy hitlevelet kérvén az hajdúktól, innen is hitlevelet kérvén, onnan is száz lóval, innen is száz lóval Sennyei Miklós uram, és Rédei Ferencz uram mennének az hajdú kapitányokhoz, és csendesétenék őket; elhittem az ő kegyelmek szava foganatos lenne. — Actum in castris ad Szerencs positis, die 13-a Decembris. Anno 1607.

Kivül: „Propositiones dominis magnatibus, et comita-

tuum nobilibus in castris ad Szerencs positis existentibus die
13-a Decembris 1607 exhibitae.“

Gróf Kornis Károlynál.

XXXV.

*Illustrissime ac magnifice domine, et pater mihi observandissime.
Servitiorum meorum paratissimam semper commendationem. Jó
egészséges hoszzú életet adjon Isten szerencsésen kegyelmednek*

Ma levén értésemre kegyelmednek Váradra való kijöve-
teli jó egészségben, melyen igen örülök, nem türhetém, hogy
vagy levelem, vagy penig jámbor szolgám által kegyelmedet
meg ne látogatnám, és minemő hireink itten légyenek, azok-
kal kegyelmedet ne részeltetném. Irhatom kegyelmednek ide
való állapotunk felől imár Isten kegyelmességéből az urakkal
mind együtt vagyunk, egyenlő akaratból koronás királyunk-
nak ő felségének, és országunknak akarunk hiven szolgálni.
Ez ideig mind tractáltunk az hajdúkkal, de még semmi vég
dolgunkban nincsen; lehet-e, vagy nem, abban is bizonyosok
nem vagyunk. Ha jó intésünkkel velek nem végezhetünk, s
különben nem akarják: szándékunk az, hogy karddal nyulunk
hozzájok; így is hazánk romlására szándékokban elő nem
bocsátjuk. Meggondolván kegyelmed is hazánknak ilyen nagy
szükségét, kérem szeretettel kegyelmedet mint uramat, jóakaró
szerelmes apámat, ő felségéhez és hazájához való hűségét, és
igaz szeretetét megmutatván, az mint Lónyai István uram ál-
tal kegyelmed nekem magát ajánlotta, sőt Közép-Szolnok vár-
megye is az minemű parancsolatját in specie nekem küldte,
az szerint országunknak ily nagy szükségének idején serio
újabbán azoknak az vármegyéknek, úgy mint Bihornak,
Krasznának, Közép- és Külső-Szolnok vármegyéknek paran-
csoljon, sem napot, sem órát ennek nem hagyván, minden ké-
sedelem nél (sic) jöjenek utánunk. Így az kegyelmed jó
hire neve is mind ő felségénél, s mind penig országunknál ha-
zájához való szeretetinek megmutatásáért nevedik, és ter-
jed. Forgács Zsigmond uram bátyám is ugyan ezen dologrúl

irt kegyelmednek. Az mi legjobb, kegyelmed azt cselekedje; ez országunknak megmaradásában jár. Kegyelmedet pedig oly hazájaszerető, istenfélő keresztjén urnak tudjuk lenni, hogy országunknak ily nagy szükségének idején szolgálatját, s jóakarátját semmiben meg nem vonza, hanem inkább előmenetelire igyekezik. Kegyelmed nekem jóakaró fiának parancsoljon, kegyelmednek minden időben jó szívvvel szolgálók. Isten tartsa meg sokáig jó egészségben kegyelmedet. Datum ex castris ad Göncz positis, die 18 Decembris, anno domini 1607.

Illustrissimae ac magnificae dominationis vestrae

servitor filius paratissimus
Comes Gabriel de Báthor m. k.

Báthori kezétől: „P. S. Kegyelmedet mint uramat apámat kérem a mint a Meszesen innét levő vármegyékben parancsolt volt kegyelmed ennekelőtte, akkor mellénk nem jöhettek, immár most alkalmatosság adatott kegyelmednek, hogy mint a mi fölséges koronás királyunkhoz, és szép hazánkknak ilyen szükségének idején jó akarátját megmutathatja; kérem azért kegyelmedet, hogy egynihán nap legyen ott Váradban várakozásban, hogy a kegyelmed böcsületes személyének jelenlétével mi is minden dolgainkban országul alkalmatosbak lehessünk hazánk szabadságának megoltalmazására; hadait pedig mennél hamarébb lehet ereszsze utánnunk, kit országul háladóképpen kegyelmednek mint ilyen szükségünknek idején jó promotorunknak szolgálhassunk meg. Én is pedig kegyelmednek jóakaró fia mint elébbi megtapasztaltatott apai szeretit (sic), mint pedig következő jóakarátját fiui szolgálattal, és szeretetemmel háladóképpen szolgálhassam meg: e mellett várom kegyelmednek megtapasztaltatott elébbi jóakarátját, én is mindenben ajánlom kegyelmednek mint uramnak, szerelmes apámnak jóakarattal való szolgálatomat m. p.“

Czímzet: „Illustrissimo ac magnifico domino domino Sigismundo Rákóczi vajvodae regni Transilvaniae, siculorumque comiti e. c. t. domino et patri mihi observandissimo.“

Eredetije gróf Kornis Ádámnál.

XXXVI.

Illustrissime et compater observandissime, post servitorum meorum addictissimam commendationem.

Hogy Isten nagyságodat kihozta, és imár Telegdet elérte, s Váradra siet: nagy szívünk szerint örülünk rajta, s kívánjuk az Uristentől, hogy az Nagyságod kijövése szerencsés legyen az szegény országnak megmaradására, Istennek nevedicsire, Nagyságodnak jó hírére nevére.

Az hajdúság Rimaszombat felől visszafordult, Szentpétert, Miskolczon, Apádfalván, Szilváson ötezer körül telepedtek le; reméljük az oda fel való hadakat érzették meg; mi is itt az urakkal, és vármegyékkel szép haddal vagyunk, nagy szívünkszakadva várjuk az Nagyságod segítségét, hogy azzal újulván hadunk az ellenség remüljön, és vagy fegyverrel, vagy könnyebb conditiokkal leszáljon. Igen megrémültek magokba. Követink vannak nálok, hogy teljes hatalommal bocsássanak hozzánk, ha le akarnak szállani, és az országgal egyetérteni; jóval jó, hól nem: úgy tartjuk őket, mint ország árulóit; várjuk óránként őket; halljuk bizonnyal, hogy tizenkettőt esküdtettek meg közülök, hogy azt végezzék, az mi az országnak jóvára, és nekik is megmaradásokra lehet. Ma bocsátám jóreggel el Nagyságodhoz Bornemisza Miklós uramat teljes tanulsággal, Nagyságod minden dolgokat bőségesen megért ő kegyelmétől; Nagyságod csak az segítséget küldje sietséggel; ha most csak ötszáz kopjás lehet is, és ezer puskás; csak Biharból, Szilágyból, Szolnokból is meg lehet az. Tudom mindjárt alább hagyják hajdú uraim az dolgot. Éltesse Isten Nagyságodat minden jovaival. Datum Gönczön (?), 19-a Decembris. Anno 1607.

Illustrissimae D. V.

servitor et compater addictissimus
Comes Sigismundus Forgács m. k.

Czímzet: „Illustrissimo domino Sigismundo Rákóczi electo vajvodae Transilvaniae, siculorum comiti, domino par-

tium regni Hungariae ultra Tibiscum, domino et compatri mihi observandissimo.“ Idegen kéztől: „Allatae 23-a die Decembris Varadinum.“

Eredetije gróf Kornis Károlynál.

XXXVII.

Szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak, mint nekem jóakaró böcsületes uramnak.

Az Nagyságod levelét, melyet Kassáról 22-a Januarius hónapnak irt, itt Pozsonyban ma (?) adták meg nekem, melyből az oda alá való állapotot megértettem, mely dologról hogy bizonyossá tett engemet is Nagyságod, megszolgálom Nagyságodnak. Az Úristennek nagy ostora lön rajtunk, hogy az pásztorok, kocsisok, lovasok, és az parasztemberek kezdenek az urakon, és az nemesembereken uralkodni.

Annak az feltámadásnak könnyen elejétvehetik vala az urak, és nemes vármegyék, de nem akarák, ám immár meglátják mit használnak vele, károkkal — és nagygyal — kezdenek tanulni. Bizony uram én abban az opinióban vagyok, hogy azokat az hajdúkat szép szóval le nem szállithatni immár, hanem karddal kell hozzájuk nyulni; noha némely emberek abban az opinióban vannak, hogy leszállithatják. Az idevaló állapot felől, és ez mostani particularis gyűlés felől, Nagyságodnak azt irhatom, hogy Mátyás herczeg urunk ő felsége parancsolatára, és hivatalára inkább nagyobb része az vármegyékből az fő hivatalos személyek, és az urak mind eljöttek volt. Az austriai urak is fejenként mind itt voltak, és újabban confoederatit közöttök megújíták és confirmálák, úgy, hogy Mátyás herczeg urunk is ő felsége élni halni együtt akar az magyar nemzetséggel. Az austriai urak is erős kötéssel kötötték magokat, hogy semminemü szükségekben az magyarokat el nem hagyják, hanem minden ellenségek ellen segíteni pénzekkel, népekkel akarják. Az Magyarország is hasonlóképpen kötötte Austriának magát, és arrúl egymásnak erős kötésleveleket adtanak, hogy velek confoederatusok le-

gyenek. Irtanak morvaiaknak, cseheknek, és az több provinciabelieknek, kik az bécsi articulusokhoz interessatusok voltak. Az bécsi végezést in omnibus punctis et clausulis inviolabiliter akarják hogy ő felsége megtartsa, és tartassa. Az hajdúk leszállításában így deliberáltak, hogy legelsőbben az budai pasával, kinek practicája által lött az hajdúk feltámadása tractáljanak, kihez Nádasdi Tamás uramat és Csuti Gáspár uramat cum credentialibus Suae Serenitatis, regnicolarum, et austriacorum bocsátották ilyen követséggel, hogy azt az békességet, melyet elvégeztenek vele, megakarjuk tartani, de néminémű okokért ugyan azon békességről Mátyás herczeg urunk ő felsége nevével, és Magyarország és Austria nevével akarnak vele végezni, és az ajándékot beküldeni, egy bizonyos helyt választván, az hová az pasa Ujvárhoz közelb jöjön. Annakutánna Illésházi uram is Ujvárba menjen, és onnan az pasával per internuncios tractáljon, vagy ha szemben lehetnek egymással úgy jobb lenne, és végezzenek, ha az pasával elvégezhetik azt, hogy herczeg urunk ő felsége, és Magyarország és Austria országokról ugyanazon conditiok alatt, az mint annakelőtte az frigyét elvégezték megakarja az pasa tartani, — herczeg urunk ő felsége ő maga nevével, és Magyarország és Austria nevével az tisztességes ajándékot az oratortól mindjárt beküldik. Azt elvégezvén az hajdúkhöz is mindjárt Illésházi uram, és Szécsi Tamás uram alá mennek, és azokkal is tractálni fognak, és minden módon azon lesznek, hogy azokat is leszállítsák. Miért hogy penig dubietas vagyon benne, ha az pasával végezhetne valamit és acceptálja-e Mátyás herczeg urunktól ő felségétől az ajándékot, és az békességet, annak fölötté leszállithatjuk-e az hajdúságot vagy nem, — magok oltalmáért azt végezték, hogy mind úr, nemes personaliter insurgáljanak, annak nagy erős poenáját ve tették, ki el nem menne. Annak fölötté az jobbágyoktól is ellimitáltak kik mennyit bocsássanak; minthogy penig az urak és nemesek personaliter csak az fejedelem mellé tartoznak insurgálni, és nem az generalis-kapitány mellé, generalis-kapitányúl magoknak Turzó György uramat választották, ha penig betegsége miatt el nem mehetne Révai Péter uramat választották, úgy, hogy az ő felsége generalis-kapitányával mu-

tuam habeant correspondentiam. Túl az Dunán Zriny uramat és Szécsi Tamás uramat; és valamikor az generalis kapitányok parancsolják azonnal insurgáljanak. Az felfödön, ha az követek alámennék, és ott Kassán gyűlések leszen, ott válaszsának generalis-kapitányt magoknak, és valamelyfelé kelle-tik az segítség, — egymásnak segítségére menjenek ha az szükség azt kívánja, herczeg urunk is ő felsége személye szerint jelen legyen, és az austriaiak is azonképpen. Herczeg urunk ő felsége vagyon abban az szándékban az austriaiakkal együtt, hogy tizezer lovag magyar lovast fogadjanak. Ebben ilyen módot találtak, hogy az uraknak, urfiaknak kinek kinek állapota szerint bizonyos számú lovasokra fizessen ő felsége, mindazáltal az insurrectioban személyétül, jószágátúl, az mint az limitatio leszen, ugyan illo numero elküldjön, és előállassa népét. Az több dolgoknak meglátását ez jövődö generalis-gyűlésre, melyet ő felsége ad 13 martii promulgáltatott, és in-nét az regálisokat is elhozták, halasztottanak. Pozsony ultima Januarii, 1608.

B. Pogrányi.

Kivül: „Paria literarum D. Benedicti Pogrányi ad spect. ac mag: D. comitem Sigismundum Forgács datarum.“

Gróf Kornis Károlynál.

XXXVIII.

Nagyságodnak mint jóakaró uramnak szolgállok, és kívánok az nagyhatalmú Istentől Nagyságodnak sok jó szerencsés boldog egésséget, és hosszú életet.

Továbbá Nagyságos uram Istennek legyen hála jó egészségben jutottam be ide az portára, és adja Isten szolgálhassak mind Urunknak, Nagyságodnak is, és az szegény országnak is kedve szerint, az mint Nagyságodnak is meg is fogadtam volt. Istennek hála itt mind jó hireink vannak. Az athmane (sic) felől eleget törekedtünk, nem adák, hanem az főkövetet várják be szép ajándékkal; megadják, de nem kell vele késni.

Ott létemben is megmondottam vala Nagyságodnak, hogy az itt való tiháját, és az vezéreket gyakorta valami új hirekkel értesse Nagyságod; de semmi nincs benne; ki ha gyakorta lenne, bizony mind Nagyságodnak, mind az megromlott szegény országnak jóvára lenne. — Mostan Nagyságodnak küldöttem egy klomárist, egyetmás aprólékkal rakva, Nagyságod vegye jó neven: ezután is parancsoljon Nagyságod énnekem, örömet szeretettel szolgállok Nagyságodnak. Urunk ö Nagyságánál is el ne feledkezzék Nagyságod rólam. Az kevés fizetésemet mostan küldje meg urunk ö nagysága, és Nagyságod, mert fogyatkozott állapottal vagyok. Az mint Nagyságod megparancsolta vala hogy az angliai követet elhagyjam, azt is elhagytam, és csak Nagyságtoknak akarok szolgálnom országostúl. Nyelvvvel izentem Nagyságodnak Kőrösi uramtúl, megértheti Nagyságod tőle. — Tartsa meg Isten Nagyságodat sok jó szerencsés egészségben, az Nagyságod jóakaróival egyetemben. Datum Constantinopoli, 1-a die Februarii, anno 1608.

Nagyságod jóakaró szolgálja

Juszap csausz m. k.

Czímzet: „Magnifico domino Joanni Petki de Ders, illustrissimi domini domini principis consiliario, nec noc cancellario regni Transilvaniae, domino observandissimo.“

Eredetije gróf Kornis Károlynál.

XXXIX.

Generosi, egregii et nobiles, domini, amici nobis observandi.

Salutem et servitiorum nostrorum paratam commendationem. Áldja meg Isten minden javaival kegyelmedet. Az minemő dolgokrúl irtunk Forgács Zsigmond és Dóczi András uraméknak az ö felsége commissariusinak, az pariáját kegyelmeteknek ezen levelünkben kötve oda küldtük; kegyelmetek megértheti. Igyekezem azon, hogy hazánknak, valamire az Isten elégségessé teszen szolgáljak, és kegyelmetek is előtte visel-

vén az közönséges jót és megmaradást. Quod superest gen. egr. do. vestras diutissime valere exoptamus. Datum ex arce nostra Ecsed, die 12 Februarii, anno 1608.

Gen. ac egr. do. vestrarum

servitor amicus

Comes Gab. Báthori de Somlyó m. k.

Czímzet: „Generosis, egregiis, et nobilibus dominis vice comitibus, judicibus ac toti universitati dominorum nobilium comitatus Zempliniensis e. c. t. dominis, et amicis nobis observandissimis.“

Eredetiye gróf Kornis Ádámnál.

XL.

*Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek, mint uramnak atyámfia-
nak, Istentől sok jó szerencséket kívánok kegyelmednek megadatni.*

Tudom kegyelmed mint igaz hazafia, és az urunknak is mint jóakaró szolgája előtte viseli mindeniknek az böcsületes javát, sőt tudom azt is, az mire kegyelmed én általam magát ajánlotta az úrnak Báthori uramnak, az urunk engedelmeből, ő nagyságának előtte viseli; most az ideje, hogy kegyelmed halasztás nélkül az Istenért előtte viselje, és véghez is vigye; kiért ismét, ha az Úristen élteti háladó atyjafia leszen. Az többiről bőségesen Dengelegi Mihály *) uraméktól izentem kegyelmednek. Isten tartsa meg kegyelmedet. Költ Ecsedben, ma kedden. Anno 1608.

S. M. D. V.

servitor et frater

Imrefi kezétől: „Én senkinek egyébnek nem irtam, hanem csak kegyelmednek, ahhoz képest, hogy tudjuk, hogy ke-

*) Bocskai alatt hajdú kapitány.

gyelmed viheti véghez ; és hogy nem másnak is, hanem urunk után csak kegyelmednek köszönjük. Ebben penig csak az a dolog, hogy ne haladjon uram ; azért most lássa kegyelmed. Ebben én néztem az urunk, és az haza javára.

Joannes Imrefi m. k.

Czímzet: „Spectabili et magnifico domino Joanni Petki, supremo consiliario et cancellario regni Transilvaniae, ac generali capitaneo sicularum, domino et fratri mihi semper observandissimo.“

Eredetije gróf Kornis Károlynál.

XLI.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmedet (sic) mint uramnak, Istentől sok jó szerencsét kívánok kegyelmednek megadatni.

Oly jó hasznos és szent dolgot az ember nem indithat, ha kimenetelét Isten meggátolja, kinek kezében vannak az szerencsék, hogy az emberek ne szidalmazzák ; viszont soha oly rossz dolgot nem indithat, ha Isten jóra fordítja az kimenetelét, minden dicséri. Az ember elsőben mindenknek felette Istennek tartozik nagyobb, azután nemzetének és hazájának, azután fejedelmének. Ezeket előttem viselvén, nem nézvé az szerencsét Isten mint szolgáltathassa, minthogy előve tudók nem vagyunk, hanem az Isten és az üdő az mit reánk hozott vala, kiből sem ország, sem urak nem lőnek elegek, mint bennönket megszabadithassanak, hogy mind Istennek, mind nemzetönknek, hazánkknak, és fejedelmönknek is szolgáljunk, úgy kényszerítettém így praeveniálnunk, holott csak ez jövő vasárnap volt az veszedelemnek napja. Tudván sokan közülünk Lónyai István uram által, és Forgács Zsigmond uram által is minemő végezése is volt az urral az fejedelemnek, tudniillik hogy kijő Erdélyből, és az urat hagyja helyében, melyet ha nem tudtam volna, noha elég rettenetes veszedelmet láttam az szegény országra hogy következendő, — de nem tudom, hogyha ebbe avattam volna magamat. De hogy

ezt tudtam, magammal is mind Kolozsváratt, és itt is Váradon beszélt felőle, főképen ez vőn rea, látván is ő nagysága személye felől mit beszélnek, és hogy egyáltalában rea mennek, és így mind magának, mind az szegény hazának kitudja mi-csoda állapota következhetik. Azért áldott az jó Istennek szent neve, ezek annyiban megcsendesedtek, hogy elvárják az úr követét onnét belől, ha ő nagysága az fejedelem az úrral való végezése szerint kijő: mindenek szép renddel és móddal teljességgel letelepednek, és leszállnak, és csak az úr szolgálatához tartják magokat, az úrral való végezés szerint. Az úr is mindeneket az magájából szépen megelégit. Mint-hogy pedig az urunk tökéletes eszes öreg ember, nem kételkedem semmit hozzá, hogy az mint végezett az úrral azt meg-másolja, holott vég árú vagyon köztök, mely dolgokat itélem hogy kegyelmed is jórészt ért. Azért uram csudálkozom kegyelmeden, hogy kegyelmed az úrnak azt izente, hogy az lovat azért nem küldte el, hogy kétségtől fél. Nincs bizony, nem is leszen soha az fejedelemnek sem az országnak jobb akarója az úrnál, sem jobb szolgájok én nálamnál; mert ha Isten után mi nem lettünk volna, még az frigy előtt tized nappal, megláttuk volna mi következett volna. Azért uram az felől kegyelmed bizvást elküldheti. Ha mikor az törökkel frigyünk nem volt, hanem hadakoztunk, mégis lovat ugyan vet-tünk tőlök, ök az szerint mi tőlök; ezzel kegyelmed nem mentheti magát. Az úr közt és az kegyelmed közt való szeretetet uram csak úgy viselje kegyelmed, hogy maga azt meg ne idegenitse, kitudja uram etc. Hanem kegyelmednek én úgy irok, mint igaz jóakarója, hogy az lovat küldje el mind-járást ide; itt találtathatja kegyelmed az urat vele; és kegyelmed ne titkon, hanem az kik előtt illik megolvastatván az én levelemet, ugyan nyilván küldje el; noha tudom az váradi állapotot, hogy ott sok ész vagyon, és nem mindeniknek tetszik, — de kegyelmed azra ne nézzen. Ha kegyelmed azután küldi, hogy vég leszen az dologban, nem leszen olyan kedves. Ha kegyelmednek kedves jóakarata volna pedig: kegyelmed száguldana maga is ki hozzánk. Hogy pedig kegyelmed bizvást jöhessen, minthogy látom, hogy olyan nagy félelmes állapottal vagyon kegyelmed, az fiamat zálogban oda-

küldöm. Szóval is izentem kegyelmednek. Költ Diószegen, ma kedden. Anno 1608.

S. M. D. V.

servitor et frater
Joannes Imrefi m. k.

Czímzet: „Spectabili ac magnifico domino Francisco Rédei, comiti comitatus Bihariensis, consiliario regni Transilvaniae, ac supremo capitaneo Varadiensi, domino et fratri mihi semper observandissimo.“

Eredetiye gróf Kornis Károlynál.

XLII.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek, mint uramnak, atyámfának; Istentől sok jó szerencsét kívánok kegyelmednek megadatni.

Az kegyelmed levelét nagy böcsölettel vöttem. Noha az utoljában való írása felől szemtől szemben panaszlok kegyelmednek magának. Jó uram az Isten eléggé öszszelánczolt bennünket, kit adjon az ő nagy nevéért közönséges jónkra. Az kegyelmed atyafisága ezelőtt is énnekem elég erős volt, az míg pedig az Isten éltet magam felől most is azt promittálom hogy teljes éltemben igazán akarom az kegyelmeddel való atyafiságot tartanom. Kegyelmedet ugyan kérem, hogy kegyelmed se írása által, se gondolkodása által engem igaz atyjafiát azzal mászszor ne szenynyezzen, az mivel irását concludálja, hanem tartson úgy, mint igaz atyjafiát, mert kegyelmednek szeretettel szolgállok. Kiről coram plura. Isten tartsa meg kegyelmedet. Költ Ecsedben, ma csötörtökön. Anno 1608.

S. M. D. V.

servitor frater
Jo. Imrefi m. k.

Czímzet: „Spectabili et magnifico domino domino Joanni Petki, cancellario regni Transilvaniae, ac consiliario, nec non generali capitaneo siculorum e. c. t. Domino et fratri observandissimo.“

Eredetije Keresztesi Papp Miklósnál.

XLIII.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek mint uramnak atyámfiának, Isten sok jó szerencséket adjon kegyelmednek.

Az Istenben semmi változás nem lehet; az kik az ő képét viselik, meg kell felelniek aznak. Tudod uram, hogy ezelőtt is csak könnyű szókkal Kegyelmednek az mire feleltem, ebben folytatkozást nem talált. Tudod uram, Váradon főképen mire felelt: ennek is. Azért ha kegyelmed most annak igazán (egészen), híven megfelel haladék nélkül: hidd meg uram, és kegyelmed tartsa meg ezt az én irásomat bizonyságúl, mint ezelőtt való irásomat; kegyelmed mibennünk meg nem folytatkozik; hanem az melylyel Báthori Boldizsárt emlege(ti): az Isten annál is kedveb szerint valót ad kegyelmednek. Látjátok uram az Isten providentiáját, és csudálatos munkáját! hogy ne láttassatok Isten ellen cselekedni, czedáljátok (sic) az igaz úrnak (?), és szánjátok meg az szegény hazát; legyen vége az házi romlásnak. Az mint irtam csak kegyelmetekben ne essék folytatkozás és haladék, kegyelmed mi bennünk vétket nem talál, hanem reménysége felett való jót. Isten után kegyelmedre biztuk. Költ Ecsedben, ma szombaton. *) Anno 1608.

S. M. D. V.

servitor, frater

Joannes Imrefi m. k.

*) A XL-ik számon kezdve Imrefinek e levelei hihetőleg február utolsó heteiben keltek, mert már marczius elején — 7-én — Báthori Gábor fejedelemmé vala választva a kolosvári országgyűlésen.

Czímzet: „Spectabili ac magnifico domino Joanni Petki, regni Transilvaniae cancellario, illustrissimi domini Vajvodae consiliario intimo, siculorumque generali capitaneo, domino et fratri mihi observandissimo.“

Eredetije gróf Kornis Károlynál.

III.

SZÉKESFEHÉRVÁR
FÉMER EMLÉKEI.

KÖZLI

ÉRDY JÁNOS.

Székesfehérvár fémer emlékei.

Itt is meg kell érintenünk, miről már máskor volt szó, hogy vannak fémemlékek, melyeknek más czéljok nincs, mint a személyek és események emlékezetét az utókornak fenntartani, vagy ha arról az egykorúak nem gondoskodtak, azok emlékezetét utóbb megújítani.

Ezeket fémer (Médaille) néven neveztük. *)

A magyar és erdélyi városok, helyek, közönségek és társulatok legnevezetesebb eseményeinek emlékezetét számos fémer tartá fenn az utókornak; ezek nem kisebb érdekűek, mint a magyar és azon külföldi személyek hasonló emlékei, kik nálunk hivatalt viseltek, vagy másképp szerepeltek; és így a nemzet sorsára, boldogságára vagy kinszenvedéseire hol nagyobb hol kisebb befolyással voltak. Csakhogy e fémerek összegyűjtése s kiállítása nálunk sok nehézség legyőzésével van összekötve.

Itt a székesfehérvári események fémereit ismertetjük meg, mely városhoz nagyszerű történelmi emlékezések vannak kötve.

*) A pénz annyi, mint a latin pecunia, német Geld. Az érem, érm-et, annyi, mint a latin moneta, német Münze. A Médaille azért fémer, mert a Médaille műszónak is a metallum, fém, szolgál alapúl, és a fémer műszó úgy ered fémből, mint czímer alakult a czím szóból. E műszók nélkül el nem lehetünk, nélkülök a könyvek ezen czímeit sem vagyunk képesek határozottan kifejezni: Theorie des Geldes und der Münze. És: Münz- und Medaillenkunde. Érem- és fémertan.

A három, négy vagy több szögletű érmeket és fémerèket csegely néven neveztük, melyek a német műnyelven Klippe néven hivatnak,

Székesfehérvár 1543. évben esett Szulejmán szultán hatalmába, ki akkoron folytató magyarországi hódító táborozásait.

Merkur, másképp Mercoeur Fülöp Emánuel lothringeni herceg, és Ruswurm, vagy Ruszworm Herman Kristóf tábornok 1601. évben, heves vívás után visszafoglalták a szorongatott ellenség által löporral levegőbe röpitett és felgyújtott Székesfehérvárnak füstölgő omladékait.

De alig igazíthatták ki az elfoglalt város falainak áttört réseit, már is kénytelenek voltak abból kivonulni; mert nem csak Haszán nagy vezér, hanem a budai s más basák is, számos hadsereggel siettek e város megmentésére, azt ismét elfoglalták és erős őrséggel rakták meg 1602-ben.

Mercoeur Fülöp Emánuel lothringeni herceg 1602. évben betegségbe esvén, február 17-kén megszűnt élni.

Roszwurm Herman Kristófot 1605. évben Prágában halálra ítélték és lefejezték.

Székesfehérvár, melyet Batthyányi Ádám magyar dandárral táborolt körül, élelemből végkép kifogyván, kénytelen volt 1688. évben megnyitni kapuit.

Városunk e nevezetes eseményeire a nürnbergi fémerészek és bélyegmetszők több fémert készítettek, hogy ez eseményeinek emlékezetét az utókornak fenntartsák. Ezek itt következnek.

I.

Föliratát a fegyverhalmaz fölött álló kormánypálca választja kétfelé:

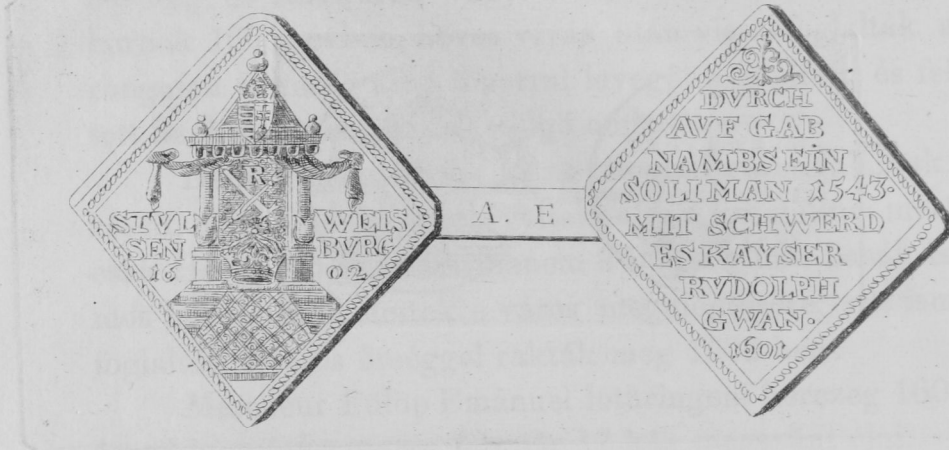
jobbról: RVDOLPH	balról: SOLIMĀ
IOVE ET	VI ET
MARTE	FRAVDE
CIOIOCI (1601.)	CIOIOXLIII. (1543.)

Felül nap és hold.

)(Szőnyeges lépeső fölött oszlopokon mennyezet emelkedik, belsejét korona s döntött keresztbe helyezett kard és kormánypálca ékesítik, ezek fölött R betű (Rudolf) látható, felül: 1601. oldalainál: ALBA REGALIS olvasható.

Leírja Appel, IV. B. II. Abth. 948. l. kinek példányából rajzoltatott le Bécsben.

II.

Szönyeges lépcső fölött oszlopokon mennyezet emelkedik, magyar czímerrel díszes homlokzattal, belsejét korona s döntött keresztbe helyezett kard és kormánypálcza ékesítik, ezek fölött R betű (Rudolf) látható, oldalainál: STVL WEISSENBURG 1602. olvasható.

)(Kilencz sorban ez áll: DVRCH AVFGAB NAMBS EIN SOLIMAN 1543. MIT SCHWERD ES KAYSER RVDOLPH GWAN. 1601.

(Nemz. Muzeum, arany.)

III.

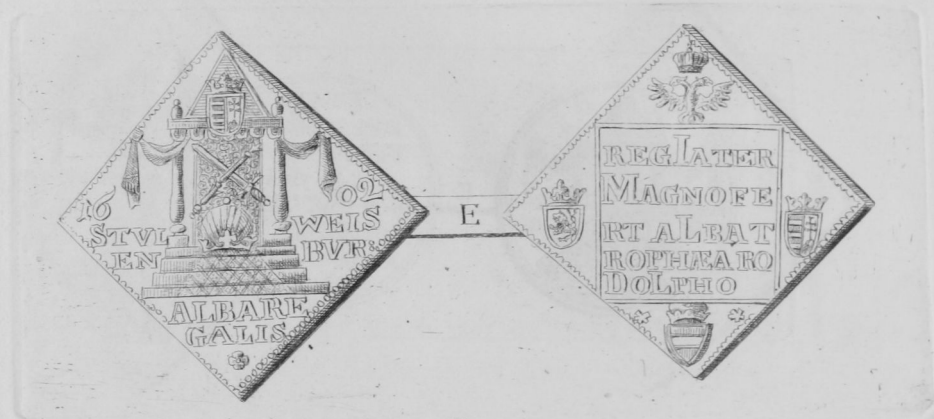
Szönyeges lépcső fölött oszlopokon mennyezet emelkedik, belsejét korona s döntött keresztként helyezett kard és kormánypálca ékesítik, ezek fölött R betű (Rudolf) látható, oldalainál ez olvasható: ALBA REGALIS. Felül: 1601. évszám áll.

)(Nyolcz sorban e fölirat olvastatik : DURCH AUFGABNÄS EIN SOLIMAN 1543. MIT SCHWERDT ES KAYSER RVDOLF GWAN 1601.

Schoenvisner, Notitia.

p. 366. n. 3. Tab. VII. n. 227.

IV.

Szönyeges lépcső fölött oszlopokon mennyezet emelkedik, magyar czímerrel díszes homlokzattal, belsejét korona s döntött keresztbe helyezett kard és kormánypálcza ékesítik, oldalainál:

1602. STVLWEISEN BVRG. A lépcső alatt: ALBA REGALIS fölírat olvastatik.

)(REGIA TER MAGNO FERTE ALBA TROPHAEA RODO LPHO. (1601.)

Négyszögbe foglalt fölírat. Felül: koronázott kétfejű sas, jobbról cseh, balról magyar, alúl ausztriai koronázott czímerek állanak.

Leírja Appel, IV. B. II. Abth. 949. l. kinek példányából rajzoltattott le Bécsben.

V.

Nagyobb körben: ALES VT PHOENIX REVIVISCIT: SIC
VNGARIA OPE DEI SVB IMP. RV-
DOLP: II.

Kisebb körben: EXPVGN: ALBAE REGIAE ARCE. MDCI.
D. XX. SEPT. REVIRESCIT.

Égő máglyából phoenix emelkedik, mellét Magyarország czimere díszesíti.

)(OMNIS VICTORIA A DOMINO.

Székesfehérvár alá tábor közeledik, felül koronázott kétféjű sas, mellén paizs Ausztria s Burgundia czimereivel. Alul: C. PRIVIL: CAES: V. M. (Cum Privilegio Caesareo Valentin Maler, nürnbergi bélyegmetsző (1569—1603.)

Schoenvisner, Notitia. p. 366. n. 2. Tab. VII. n. 221.

2. Hasonló, csak hogy az előlapi nagyobb kör végén: RVDOLP. II. EXPV, és a kisebb kör elején: GNATA stb. áll.

Nemz. Muzeum.

VI.

OPE DEI
 PRECE: CONSILIO
 ET ANIMO ALBÆ REGI
 E MVNIMEN ILL. PRINC
 DD. PHIL. EMANVELIS DE
 LORRAYN. ET MERCVRIO
 ELECTI AB IMP: RVDOLPH: II.
 CHRIST: EXERCITVS CONT.
 TVRC: DVCIS EXPVGNAT.
 A. S. MDCI. XX. SEPT.

Alúl: Babérkoszorúba foglalt két ág.

) (OMNIS VICTORIA A DOMINO.

Hátlapi képverete mint V. alatt. Ezüst.

Nemzeti Muzzeum.

Cat. Széchén. I. pag. 140. Tab. 23. n. 4.

VII.

OPE DEI.
PRECE. CONSILIO
ET ANIMO ALBÆ REGI
Æ MVNIMEM NOBILIS
D. HERMAN. CHRISTOPH
ORI RVSWVRM ELECTI
AB IMP. RVDOLP. II. CHRIS.
EXERCITVS CONT. TVRC.
DVCIS EXPVGNATVR
A. S. MDCL. XX. SEPT.

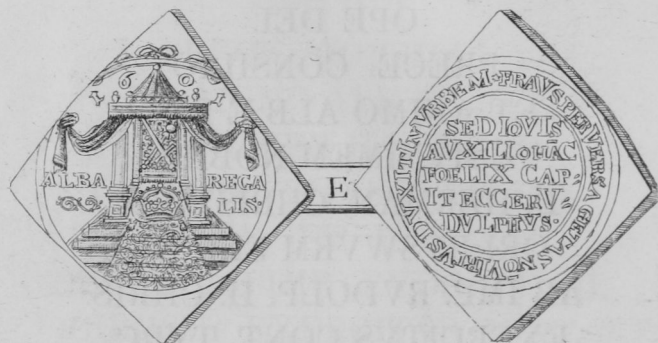
Alúl : Babérkoszorúba foglalt pálma- és olajfa ág.

Hátlapi körirata s képverete, mint V. alatt.

Nemz. Muzeum.

Appel, IV. II. sz. 3497. 948. lap.

VIII.

Szönyeges lépcső fölött oszlopokon álló mennyezet bel-
sejét korona és döntött keresztbe helyezett kard és kormány-
pálca ékesítik, ezek fölött a szokott R betű homályos és meg-
van fordítva; felül: 1601. oldalainál: ALBA REGALIS ol-
vasható.

)(Körirat: FRAVS PERVERSA GETAS *)
NŌ VIRTVS DVXIT IN
VRBEM (1543.)

Fölrirat: SED IOVIS AVXILIO HĀC FOELIX
CAPIT ECCE RVDVLPHVS. (1601.)

Dr. Stúr Lipót, Esztergamb.

*) A geta, goth és dák azonegy nemzet nevei, mely nem tartozott az
ozmán, vagy Hamacker keleti tudós szerint, ocsmán, othmán, ocsmány
népek közé.

IX.

EXITIVM TVRCIS ANNOTAT ALBA REDVX. (1688.)
 Székesfehérvár helyrajza, háttérben bérczek emelkednek,
 ezeken túl a kelő nap homályba borítja a leáldozó holdat, köz-
 tök e mondat áll: LVNA SVB VMBRAS. Alúl ez olvasható:
 ALBA REGALIS RECVPERATA 9/19 MAY 1688.
)(EX VOTO HVNGARIAM SVBIGIS LEOPOLDE LEVASQVE.
 (1688.)

I. Leopold és fia I. József diadalkocsin ülnek kormány-
 pálczát tartva, a kocsit két sas vonja a lesújtott és rabúl esett
 törökök felett; a hét csillaggal koszorúzott személyesített
 győzelem (Victoria) jobbában kígyókarikát, mint örökítési
 jelvet tart, kinyújtott baljával a győzelmesekek fejét babérko-
 szorúval ékesíti.

Nemzeti Múzeum.

X.

DEIN STVHL SOLL BESTEHEN EWIG. 2. S. 7:
 I. Leopold koronás fejjel, palástosan királyi széken ül, jobb-
 jában kormánypálcza, mellén aranygyapjú látható, oldalainál .
 LEOP. MAG. ausztriai s magyar paizs tűnnek fel. Alúl: G. H.
 azaz: Georgius Hautsch, nürnbergi bélyegmetsző 1683—1711.
)(Székesfehérvár rajza. Felül: STVLWEISSENBVRG
 alúl: EROBERT DEN $\frac{9}{19}$ MAY 1688. olvasható. L. G. L
 azaz: Lazarus Gottlieb Laufer nürnbergi érmész. 1670—1690.

Nemzeti Muzeum.

IV.

SZÜLEJMÁN NAPLÓJA

1529-ki

BÉCSI HADJÁRATÁRÓL.

TÖRÖKBŐL FORDÍTOTTA

S JEGYZETEKKEL KÖZLI

BUDENZ JÓZSEF

M. AK. LEV. TAG.

Szülejmán naplója 1529-ki bécsi hadjáratáról.

Szülejmán 1529-ki bécsi hadjáratáról való naplója kétségkívül egyike a legszárazabb, darabos irálylyal szerkesztett, török történelmi emlékeknek; s a magyar olvasó méltán teheti e kérdést, hogy miért fordítom azt újra magyarra, különösen miután ugyanaz már Dr. Behrnauer V. 1858-ban kiadott török textusa mellett megvan német fordításban ¹⁾; sőt boldogúlt Repicky Jánosnak a M. T. Akadémia megbízásából készült fordítmányai közt megvan magyar fordításban is.

Az elsöre az oly olvasó szívesen elengedi nekem a feleletet, a ki tudja, hogy történelmi emlék fontossága épen nem ennek tetszetes irályú szerkezetétől függ, s e naplóban bizonyosan még sem fogja érdek nélkül olvasni, hogy egyet említsek csak, mily készüllettel fogadá p. o. Szülejmán Zápolyát kézcsókolásra, vagy mily nehézségekkel küzdött roppant hadserege több folyóvizen való átkeléséinél, különösen Bécsből visszatértökben; úgy szintén Bécs ostromára nézve is néhány becses részlettel fog találkozni ²⁾.

De ha a magyar történetekre vonatkozása eléggé igazolja már e kis emlékek magyar fordítását, ennek fölötte azt sem szabad felejteni, — mit azonban nem kell hosszasan

¹⁾ Szulaiman des Gesetzgebers Tagebuch auf seinem Feldzuge nach Wien. Türk. Originaltext mit deutscher Übersetzung von Dr. W. F. A. Behrnauer. Wien 1858. — A bécsi udvari könyvtárnak egy török kéziratából van véve. Repicky fordítása, ki ugyanazon bécsi kéziratból, de többet fordított, dolgozatának VIII. és IX. íveit teszi. Azonban Repicky, a szultánnak Konstantinápolytól Nandor-Fejérvárig való útját (Behrn. textusában 1—7 lap közepéig) kihagyja, és csak onnét Bécsig és megüti vissza Nandor-Fejérvárig való járatát adja, elmaradván a 27. és 28. lapok Behrn. szerint.

²⁾ Mind ezek teljesebben vannak előadva e naplóban, mint *Pecsevi*-nél, kinek Szülejmán e járatára vonatkozó részét Vámbéry közli az Új M.

fejtegetnem — hogy főleg a magyar nyelv török nyelven írt emlékek authenticus és hű visszaadására a német és egyéb európai nyelvek fölött alkalmas, és arra mintegy saját hivatással van felruházva. Igyekeztem tehát kivált arra is volt irányozva, hogy a nyelv ezen előnyét felhasználván, hívebb és pontosabb fordítást állítsak elő, legkevesebbet sem változtatván az eredetinek egyszerű, keresetlen, sőt gyakran az ismétlés által fárasztó kifejezésein, és készakarva elkerülvén a változatosságot is, hol az eredetiben az nincs.

Hogy azonban a Repicky és Behrnauer-féle fordítások megvoltának daczára is újra fordítottam Szülejmán naplóját kiadott textusa szerint, ennek okául azt kell fölemlítenem, és a t. olvasó alább az egybevető jegyzetekből arról szintén meg fog győződni, hogy egyrészt Behrnauer fordítása nem ment némi tárgyi helytelenségektől s tévedésektől; legalább nem fogjuk neki megköszönni, hogy a magyar történelmi földrajzot néhány soha nem létezett helységgel akarja gazdagítani; ő hozzá mint a török textus kiadójához e részben kissé gondosabb utána látás illetett volna, vagy legalább hogy kételkedéseit is nyilvánította volna, a hol bizonyossága nem lehetett; sőt ennek fölötté saját török textusának egynéhány oly félreértésére is akadunk, melyeket legkevésbé sem tesszünk vala fel oly ismeretes gyakorlott orientalistáról; más részről Repicky, kinek nyelvtudási ügyessége és nehezebb helyek fordításában nagyobb meggondoltsága könnyen szem-

Muzeumban, 1860. 294. stb. ll. sőt úgy látszik, a későbbi Pecsevi ugyan e naplónkat is fölhasználta. Egyelőre csak néhány pontra akarok figyelmeztetni Pecsevi előadására vonatkozólag. A mi dátum ki van téve, mind megegyezik szépen a naplóéival, kivéve hogy Pecsevi szerint Ramazán 13-án érkeznek Edrenébe (Drinápolyba), a napló szerint meg 12-én, de még ott maradnak egész 17-éig. — Feltetsző, hogy Pecsevi szerint is Muharrem 20-án *Pozsony*-nál szálltak volna meg, holott az egész járatnak menete, és a napló részletesebb előadása ezt nagyon kétségessé teszi. Muharrem 23-án Pecsevi szerint *Filunk*-ra szálltak volna, mely név Vámbéry úr szerint *Bruck* eltorzítása volna. A Naplóban az nincs meg, és akkor már Bécs alatt vannak. Azonkívül a Napló a félreismerhetetlen olvasású *Bruck*-ot (Brugh) adja, a mihez még az is járúl, hogy mind az, a mit Pecsevi következőleg erről a *Filunk*-ról beszél, csak Bécsre vonatkozhatik, Bécsre való érkezésök azonban külön nem említetik. E helyen ugyancsak Pecsevi előadását a Naplóból lehet is, kell is megigazítani.

betünő, és méltán egész elismerésünket követelheti, mégis kevesebb tekintettel volt az eredetinek következetes hű fordítására, a mi a szorosan megfelelő nyelvbeli kifejezéseket illeti: ő szeret változatosságot adni szövegének és szabadabban mozogni, és így könnyen történt, hogy helytelenségek is, vagy legalább nagy pontatlanságok csúsztak be fordításába, melyeket csak azon körülmény menthet jobbadán, hogy ő kéziratbeli fordításait gyorsan dolgozván, még nem is készíthette volt elő kiadásra, hol azután még többeket kijavíthatott volna.

Így ezen újra való fordítás, melynek legtöbb helyt részletes igazolását Behrnauerre és Repickyre nézve jegyzetekben ide mellékelnem szükségesnek láttam, talán nem lesz fölösleges adalék a török-magyar történelmi emlékeknek már forgalomba tétetni kezdett tárához.

Pest, Octóber havában 1860.

B. J.

A BÉCSI HADJÁRAT NAPLÓJA.

Hatalmas Szülejmán — isten dicsőitse! — ő felségének azon diadalmas hadjárata, — melyben hogy ismét az átkozott Ferdinánd ellen Budára feljövén ¹⁾, és onnét Bécs várát erősen megszállván, a német császár-királylyal ²⁾ háborúba ereszkedék, az alávaló hitetleneknek számos váraik megvételének és tartományaiknak nagyobb része elpusztítotték, stációk szerint leírva imebben foglaltatik ³⁾. Kezdődik 935. esztendőben, ramazán havának 2-ik napján.

¹⁾ V. ö. Pethő Gergely Krón. anno 1529. „Szuliman császár harmadszor igen nagy erővel *följüve Budára.*“

²⁾ Török textus: *nimcse ve csaszar kral ile.* A *ve* (= és) a tör. t.-ban mindenesetre alkalmatlan. Azonban a török szerző csak Ferdinándot akarja a kissé pontatlan kifejezésen érteni.

³⁾ Ide teszszük már e bevezető föliratnak Repicky szerint való fordítását: „Szulejmán hatalmas császár győzelmes táborzásainak állomás sze-

Hétfő, ramazán 2-án (vagyis május 10-én 1529). — Ez napon császári hadjáratra Stambul városából szerencsésen elindulván, *Khalkali binar*-ra szállának ¹⁾.

Kedd, 3-án. *Csataldsa* szállóhelyre ²⁾.

— Ez napon sok eső és olyannyira zivataros rossz idő lön, hogy leírhatatlan. Azért is a *szolakok*nak, minthogy sok bajt kellett szenvedniök, 30,000 akxa ajándékképen adatek. Szintén a Galatában lakozó frank bég fiának 30,000 arany, meg 300,000 ³⁾ akxa készpénz kölcsön adatek.

Szerda, 4-én;

Csütörtök, 5-én. Fölötte nagy eső és sár lévén, hogy a teherhordó állatoknak abban haladni lehetetlen vala, e két napig megállának. Ugyanis az idő olyannyira zord vala, a milyen még a *khamszin* fuvása alatt sem szokott lenni; sőt sok ember a hidegtől megfagyván elvesze.

Péntek, 6-án. *Indsigiz* közelében *Kaba-szakal* ⁴⁾ nevű falura, mint szállóhelyre ⁵⁾.

rint leírása t. i. egy és más ízben mint jött legyen Ferdinánd megtorlása végett Budára, s innen Bécs ostromára, mialatt az osztrákokkal, német császárral, és magyar királylyal kezdett hadakozásban a keresztyéntől több vár elfoglaltatott s az országnak nagyobb része elpusztított.“

¹⁾ *Szállának*, tör. *konuldu* tkp. személytelen szenvedő, mintegy *szállatek*. A magyar fordításban részint többes számú személyt, a hadsereg-ről értve, részint az illető vezért (szultánt) fogjuk fölvenni alany gyanánt, az igének activ formája mellett. — *Khalkali-binar* második része igaz hogy = *kút*, de azért még sem akarunk Repickyként egy törökországi helynevet így magyarosítani: *Halkali kút*.

²⁾ *Cs. konaghina konak* ettől: *konmak* szállai, megszállani. Miután az előbb érintett *konuldu*-nak megadjuk a *szállani* igével való fordítást, némi következetességgel *konak*-ot is evvel: *szállóhely* talán legalkalmasabban fogjuk visszaadni.

³⁾ Behrnauernél alkalmasint szedőhibából „30,000 Piaster“ van, a 300,000 helyett.

⁴⁾ Behrn. a tör. textus és ford.ban ezt adja: *kara-szakal* (= fekete szakáll). De jegyzetben azt mondja, hogy kéziratában olvassa: *kuba szakal*. Nem tudjuk, miért akarja ezt conjectúrával pótolni, holott ez is csak oly jó értelemmel bír (= vastag, sűrű szakáll) mint amaz, és *b* és *r* a török írásban nem egy könnyen fölcserélhetők.

⁵⁾ Tör. t.: *K. konaghina k.* szállóhelyére (birtokos raggal, mint Pest városa stb). A török szó dativusban van, a célpontot jelölván, a melyhez érünk; nem helyeselhetni tehát Behrn. fordítását: „*Rast im Dorfe k.*“ *Rast*,

Szombat, 7-én. *Hidjali* közelében megszállának.

Vasárnap, 8-án. *Karli* nevű falura. A kapidsi-basi Muhammed agha azért, hogy a császári sátort a víz partján fölüté, és a padisáh számára a víz fölött egy padozatot alkalmaza ¹⁾, 600 aranyat vön ajándékba.

Hétfő, 9-én. *Ahmed-bég* falvára szállának. A padisáhtól parancs adaték ki, hogy a kázi-aszkerek, defterdárok, meg a nisandsibeg a *tugh* (lófark) előtt járván, ő előttük az aghák járnának, megint ezektől fogva valamivel előbbre a müteferrikák járnának, és szintén ezektől fogva valamivel előbbre a csasnegirek járnának, a *tugh*nak innenső színében pedig a nagy tiszték közül senki ne járna.

Kedd, 10-én. *Ulufdsilar* falvára szállának. A törzsszállás *Hamza-beg* falvára szállván, azután *Ulufdsilarra* kell vala szállnia; de meg nem szállván, két szállóból csak egy lön.

Szerda, 11-én. *Khassz-kőj*-re. Távolszó stáczio.

Csütörtök, 12-én. *Edrene* (Drinápoly).

Péntek, 13-án. Nyugvás.

Szombat, 14-én. Nyugvás.

Vasárnap, 15-én. Diván tartatván, a kázi-aszkereknek, meg defterdároknak a mennyi város nevére timárjuk vala, mind császári sajátbirtoknak (khassznak) kijelenteték.

Hétfő, 16-án. Nyugvás.

Kedd, 17-én. Nyugvás. — Az anatóliai beglerbeg Behram pasa Edrenébe jövé, hozzá csatlakozék a táborhoz.

tör. *oturak*, e naplóban akkor említették meg, mikor a szállóhelyhez érvén; azután másnap nem mennek tovább, hanem megmaradnak, „*oturavlar*“ (= ülnek).

¹⁾ Behrn. : weil er — dem Padisáh einen Thron über das Wasser hingestellt hatte.“ Valóban kissé furcsa; ha nem kérdezzük is hogyan helyezé el oda, de minek? Aztán csak van a szultánnak trónja sátrában, hogy ily hevenyészett trónra nem szorul. V. ö. alantabb, hol Zápolya kézcsokolása elbeszélte. Végre maga Behrn. úr a tör. textusban ezt adja : „padisaha szu úzerinde *bir takhta bend vaz*“ *itdigicsin*. A trón ugyan *takht* de nem *takhta*; ez = deszka, pad, és *takhta-bend* = deszka-kötés, azaz deszkákból összekötött, összeillesztett állvány. Csak az nincsen megmondva a törökben, hogy híd volt-e, vagy csak a vízbe benyúló hidasféle padozat, minthogy a sátor szorosán a víz partja mellett vala.

Szerda, 18-án. *Küzil-aghuds jenidseszi*. (= Új-Kizilaghads). Az ottani kádi és khátib (prédikátor), hogy az eleségre való gabnából és pénzből tett elsikkasztások, s kivált a kádinak még sok egyéb áthágása a pasa előtt megbizonyula, fölakasztatának.

Csütörtök, 19-én. Nyugvás. Diván tartatván az anatóliai beglerbeg Behram pasa egyéb bégekkel együtt a szultánnak kezét csókolá. Egyszersmind megparancsoltaték, hogy az anatóliai szipáhik valamennyien fejeiken terhet vigyenek.

Péntek, 20-án. Nyugvás.

Szombat, 21-én. A császári sátor elindula. Eső lön.

Vasárnap, 22-én. *Csirmen szahraszä-ra* (= Cs. rónájára). Két szállóból egy lön ¹⁾.

Hétfő, 23-án. *Beg-Alaki* szállóhelyre.

Kedd, 24-én vagyis junius 1-én. — *Szazli-dere* szállóhelyre.

Szerda, 25-én. *Keklik* ²⁾ szállóhelyre. Reggeli imádság idejében eső lön.

Csütörtök, 26-án. *Khalidli csajri* szállóhelyre.

Péntek, 27-én. *Daghovicsa* falvára. Fölötte távol eső szállóhely. Ugyanis két stációból egy lön.

Szombat, 28-án. *Filibére* (Philippopolis). Eső lön.

Vasárnap, 29-én. Nyugvás. Eső lön.

Hétfő, ramazán utolsóján. Nyugvás. Eső lön.

Vagyon 30 nap, 17 statió.

¹⁾ Behrn. „wurde auf der Ebene Tschirneu aus zwei Stationen eine gemacht.“ — Megint a török dativus nincsen helyesen fölfogva. Azonkívül az egész épen nem csak egy mondat, hanem az első a naplói stylus szerint való rövidítés = Cs. szahraszina *konuldu*, Cs.-ra *szállának*.

²⁾ Behrn. tör. textusában : *k l k l*, a ford.-ban azonban *keklik*. Alkalmasint szedőhiba *k k l k* helyett ; mert *keklik*-nek köznévi értelme is van (= fogoly-madár) és a Hammer (Gesch. d. osm. R.) II. kötetéhez csatolt kis útképen található : *keklik jordi*.

Sevval-ul-mükerrem hava, 935. esztendőben.

Kedd, elsején, vagyis június 8-án. Nyugvás. Bajrám ünnepe lévén, hogy a diváni tanácskozásról fölkelének, Ajasz pasa, Kászim pasa, Behram pasa, az anatóliai bégek és a káziaszker Kadri Cselebi, a defterdárok és a nisandsibeg, meg ezeken kívül a birodalom valamennyi oszlopa Ibrahim pasa dívánházába gyűlvén, ott a bajrám lakomát együtt költék el.

Szerda, 2-án. Eső lön.

Csütörtök, 3-án. Nyugvás. Éjjel nappal szakadatlanul eső esék, és a nagy esőzés miatt a Marics (Maricza) nagyon kiárada; a hídnak is mindkét fejét elvivé, úgy hogy senki nem mehetett által. Sok ember a vízbe beléhalta, s több lovat és tevét is a víz elragadván elveszté. Így a hadsereg népének fölötté nagy baja lön. A Filibében való hidat is a víz tökéletesen lerontá. Némely ember ugyan fákra fölmenekülvén, azokon két éjjel nappal megmarada, s senki nem vala képes hozzájuk közeledvén, őket leszállítani ¹⁾.

Péntek, 4-én. Nyugvás.

Szombat, 5-én. Nyugvás.

Vasárnap, 6-án. Nyugvás.

Hétfő, 7-én. A császári sátor elmene.

Kedd, 8-án. Filibén átmenvén, *Kuru-csaj* ²⁾ közelében való *Koru*-ra szállának.

Szerda, 9-én. *Karabinarlı* falvára. Eső lön ³⁾.

Csütörtök, 10-én. *Manendler* falvára.

Péntek, 11-én. *Ihtimánra*.

Szombat, 12-én. *Karamán* falva közelében megszállának.

Vasárnap, 13-án vagyis június 20-án. Szofia szállóhelyre.

¹⁾ Bhrn.: „einen einzigen konnte man aber nicht zum Gehen bringen und „hinaufsteigen lassen.“ Tör. t.: *bir ahad varip indirmege kadir olmadı. Inmek*, leszállani, *hinabsteigen*; *indirmek*, *hinabsteigen* lassen; ez hogy *hinaufsteigen*: *binmek*. E kettőnek összezavarásából természetesen csak helytelen fordítás eredhetett.

²⁾ Bhrn. így olvassa: *Koru-csaj*. Pedig *Kuru-csaj* értelmeztetik: száraz (kuru) folyó (csaj). Hammer útképén *Kuru-tschai* van.

³⁾ Bhrn. „regnete es *im* Dorfe Karabinar.“ V. ö. fentebb, ramazán 22-ke alatt.

Hétfő, 14-én. Nyugvás. Nagy eső lön.

Kedd, 15-én. Nyugvás.

Szerda, 16-án. Nyugvás.

Csütörtök, 17-én. Nyugvás.

Péntek, 18-án. A császári sátor elmene.

Szombat, 19-én. *Iflaklar* falva közelében megszállanak. E szállóhelytől fogva Ibrahim pasa a többitől elválván, hadával előre mene. Azonban a birodalmi oszlopok mind csak a szállóhelyig menének.

Vásárnap, 20-án. *Karjalı karılsa* szorosának túlsó oldalán szállanak meg. A pasa ö nagysága Szukova nevü víz partján szálla meg.

Hétfő, 21-én. *Sehrköjnek* átellenében *Ozur* falvára.

Kedd, 22-én. *Nıs ilidseszi*-re (nizai melegvízre).

Szerda, 23-án. A sehrköji szoroson átmenvén a nizai szorosban megszállanak. A pasa azonban *Nıs*-re (Niszára) szálla.

Csütörtök, 24-én. A *Nisova* partjára.

Péntek, 25-én. *Virli dereszi*-re szállanak.

Szombat, 26-án. *Aladsa Hiszár*-ra szállanak.

Vasárnap, 27-én. Nagy eső esék. A pasa *Aladsa Hiszár*-on megáll.

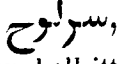
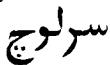
Hétfő, 28-án. A szoros előtt megszállanak. A pasa a szoros nyílásában *Szerlovics* (?) ¹⁾ nevü falu közelében megszáll.

Kedd, 29-én. Az *Ire* (?) vizén átkelvén, megszállanak.

Vagyon 29 nap, 15 stáció.

Dzi-l-ki de hava 935. esztendőben.

Szerda, elsején, vagyis július 7-én. A *Morava* partjára szállanak. A pasa a vizen átkelvén, ott szálla meg.

¹⁾ Bhrn. is gyanúba veszi e helynevet. A textusban van , s minthogy kétség nélkül egy szláv helynevet törökösített alakban kell itt keresnünk, ily javítással: olvashatjuk ezt: *Szerlovics*. Az *ovics* végzet visszaadja törökösen a szláv *ovicz* helységnevekben gyakori végzetet.

Csütörtök, 2-án. A pasa a Morava vizénél levén szállva, hadvizsgálatot tartta.

Péntek, 3-án. *Baniticsine*(?) falvára szállának. Az *Ebri*(?) vizén átkelvén, megszállának. A pasa *Kursovicsa-bazari*¹⁾ közelében *Lipanicza* és *Erlanik* (?)²⁾ nevű falu mellé szálla.

Szombat, 4-én. A pasa ő nagysága megmarada.

Vasárnap, 5-én. A pasa megmarada.

Hétfő, 6-án. Nyugvás.

Kedd, 7-én. Nyugvás.

Szerda, 8-án. *Kurusuk-bazari* közelében *Valia* falva szállóhelyén megszállának. A pasa *Akkilicza* közelében szálla meg. Négy hídon kelének át.

Csütörtök, 9-én. *Balhszih* (?) falvára szállának. A pasa egy másik faluban szálla meg.

Péntek, 10-én. *Akkiliszában* szállának meg. A pasa *Hiszárlíkban* szálla meg.

Szombat, 11-én. *Belgrád* előtt szállának meg. A pasa *Havala* közelében szálla meg.

Vasárnap, 12-én. Nyugvás. Ez napon a had még Szeremségre (*Szerem ovaszi* = Szerem térsége) átkelvén, ott megszálla. A pasa *Zimunban* (*Zimonyban*) szálla meg.

Hétfő, 13-án. A pasa ő nagysága megmarada.

Kedd, 14-én. *Eszki-hiszárlíkban* szállának meg. A pasa ott megmaradván, egy szipáhinak, kinek lova a vetésben gázola, fejét véteté.

Szerda, 15-én. *Havala* vára közelében megszállának. A pasa megmarada.

Csütörtök, 16-án. *Zimony* közelében megszállának. Ibra-

¹⁾ Bhrn. „In der Nähe des Marktes von Krusovicsa.“ Tör. t.-ban : *Kursovicsa*, s az egész *K. bazari* tulajdonnév gyanánt helyesebben fordítatlanul marad. De vajjon nem ugyanaz-e mint a mindjárt alantabb előforduló *Kurusuk bazari*?

²⁾ Bhrn. e két nevet minden kételkedés nélkül így adja. De a pasa nem két, hanem egy faluba száll, máskép a török szerző nem sajnálta volna ezt mondani : *karjalar* (= falvak). Az egynek pedig két neve nem igen lehet, legalább nem olyan, mely „és“ által összekapcsoltatik. Alkalmasint csak egynek a neve rejlik ott, és a textusbeli „ve“ (= és) itt nem az, hanem a következővel egybe olvasandó. Talán a bécsi kézirat megtekintése segítene.

him pasa szandsakjának népével ¹⁾ (a szultánnak) eleibe men-
vén, a maga *alaj*-át (csapatját) bemutatá.

Péntek, 17-én. Diván tartatván, a ruméliai bégek kezét
csókolának.

Szombat, 18-án, vagyis július 24-én. Nyugvás. Az ana-
toliai had a táborba ére.

Vasárnap, 19-én. A császári sátor elmene.

Hétfő, 20-án. *Rujcsa* falvára szállának. Táborsemek
kezdének örködni. Nagy eső esék.

Kedd, 21-én. Két szállóból egy levén, Bögürden (Sza-
bács) várának átellenében megszállának.

Szerda, 22-én. A *Száva* vize partján *Jarka* (= Jarak)
falvára szállának. Nagy eső esék.

Csütörtök, 23-án. *Dimitrovcsa* ²⁾ vára mellett elmenvén,
megszállának. Közel való stáció. A Diarbekri beglerbeg meg-
üzente ³⁾, hogy Thuhmaszp sáh Bagdádra kelvén, Zulfikárnak
levágatá fejét.

Péntek, 24-én. *Morovik* ⁴⁾ vára mellett elvonulván, *Lora-
dolokcsa* ⁵⁾ falvára szállának. Távolsági stáció. És Morovik
vára meghódola.

Szombat, 25-én. *Szortin* ⁶⁾ vára előtt, *Vuko* vára (*Vuko-
vár*)-ra szállának. Nagy eső lön.

¹⁾ Bhrn. *خيلات* *khilat-la*, mit dem *Ehrenkleide* seines Sandschaks“,
furcsa hogy csak *khilatja* tegye a kíséretét. Olvasni kell, illetőleg javítani :
خيلات, *khalki-la*, népével; amúgy is fentebb legalább *khilat-la* kíván-
tatott volna.

²⁾ Bhrn. tör. textusában szedőhibából : *Dimitrokcsa*; ford.-ban Di-
mitrovcsa (= Mitrovicz).

³⁾ Repicky : megüzené; Bhrn. brachte die Nachricht. Tör. t.-ban :
ilâm ejlemis tudatott, tudósított, természetesen nem személyesen.

⁴⁾ Rep. : *Murujek* és

⁵⁾ Rep. : *Buradlukcsa*. Vajjon *b-e* vagy *l*, erről semmit nem állíthatni
az eredeti kézirat megnézése nélkül; különben gyanítom, hogy a vége *ofcsa*,
ovcsa mint fentebb *Dimitrovcsa*, mert *f* és *k* csak egy pont által külön-
bözök egymástól, és kéziratban gyakran fölcseréltetnek.

⁶⁾ Repicky : „*Szurtin* vára előtt *vakok* váránál a tanya.“ Tör. t. :
„*Szurtin* (صورتين) kal aszi önüнде *ve kak* (وقت) kal aszina konuldu.“
Behrnauer így olvasván *ve kak*, neki egy *kak* vára kerül ki : „Lager vor dem
Schlosse Surtin und im Schlosse *Kak*“. — Ez ellen már azt lehet fölhozni,
hogy e naplóban egy és ugyanazon szállás egy másik helységnek közel volta

Vasárnap, 26-án, vagyis augustus elsején. Minthogy az előre való úton egy híd építését megkívánó hely vala ¹⁾, a had megállta. Az *at-oghlan*-ok ²⁾ két hitetlent megfogván, elhozáák őket.

Hétfő, 27-én. A híd még el nem készülte miatt, nyugvás tartaték.

Kedd, 28-án. Nyugvás. Ez napon a híd elkészült.

Szerda, 29-én. *Lorah* (?) vára (Rep.: *Burads*) ³⁾ szállóhelyére. A padisah szerencsével megállván, a pasa az útról eltévedvén, egy másik helyen szállta meg. Azonban a pogyászoknak nagyobb része nem találkozván elő, nagy szükségét szenvedének. Ezen szállóhelyen egy kila árpa 100 aksára hága, még sem találkozték ⁴⁾.

Csütörtök, utolsóján. A Dráva partján *Eszék* (tör.: Öszik) várára. Eső esvén, a mint a császári szekerek a hídon átmennek, hitetlenek rá támadnak; de semmire sem mehetvén megint elszaladának.

szerint határozatják meg, de két különböző helyen nem szállanak, vagy ha mégis, tüzetesen megmondatik, miképen, oszolnak el külön szállóhelyeikre. Azonban itt — úgy sejttem, sőt bizonyosnak tartom — a hiba magában a tör. textusban van. Behrnauer és Repicky olvasásai azt mutatják ugyan, hogy a kéziratban tisztán ott van ez: **وقف**, de e helyett könnyen lehet írni csak egy pontozást elhagyván, milyen ugyancsak hibásan is csúszik be néha, így: **وقو**, olv. *Vuko*. Ekképen lesz *Vuko kal'aszī* = *Vuko-vára*, *Vukovár*. *Szurin* meg a közel eső *Sottin*, s már nem tudom, vajjon nem kell-e ezt is javítani, *Szurin* helyett, *Szudtin*, *Szodtin*, *Szottin*, e két betű **ر** (r) és **د** (d) nem kevésbé kéziratban sokszor a megkülönböztethetlenségig egyformán levén írva.

¹⁾ Rep.: „Előbb egy híd építésére hely lévén szükséges.“

²⁾ Rep.: „lovász apródok“ Behrn. „Jockey.“

³⁾ Tör. t.: **بوراج**; ha Repicky ezt olvasta: *Burads*, tehát ennek kellett előtte lennie: **بوراج**. Megint *b* Rep.-nél, *l* Bhn.-nél, mint fentebb.

⁴⁾ Rep.: „és még se volt lelhető.“ Bhn. „100 Asper, ein Preis der noch nie vorgekommen war.“ Tör. t. i. „*jene bulunmadi* = megint, meg — nem találtaték vagy találkozék.“ A tör. *jene* előfordúl néha mégis értelemben. Már azért is helyesebbnek látszik Rep. fordítása. Hozzá járúl még alantabb e naplóbeli egy hely, hol ugyanaz tisztábban van mondva: Egy kila árpa 170 aksára hága; *ol dakhī bulunmadi* = s az sem találkozék — t. i. oly nagy áron veendő árpa.

Dzi-l-hiddse hava 935. esztendőben.

Péntek, elsején vagyis augustus 6-án. *Merás* (Rep. *Mrás*) várához. A Dráva és Duna nagy kiáradása miatt Eszék vára közelében hidat építeni nem lehetvén ¹⁾, egy szállóval feljebb haladának, és a Dráva partján megszállván kezdének hidat építeni. A győzedelmes had minden élésnek nagy bőségében levén, egy kila búza 5—6 aksán kele.

Szombat, 2-án. Eszék vára közelében a pasa megállá. A Dráván épülő híd ugyan elkészülvén, de még egynéhány moesár levén útunkban, a ruméliai hadnak megparancsolták, hogy azokat fával betöltsék. A táborban egyszersmind kihirdettették, hogy a hitetlenek minden élését elvehetik; de falut meg ne égessenek és fogolyhoz ne nyúljanak.

Vasárnap, 3-án. A jancsároknak az eleségből két-két embernek egy-egy kila liszt rendeltették ²⁾. Az *ics-oghlan*-oknak (belapródoknak) (kócsag)-forgó és pajzs rendeltették ³⁾.

Hétfő, 4-én. Nyugvás. A ruméliai had az említett moesárok betöltésével elkészült. A seregből a hitetlenek számtalan embert fogának el; sőt egy kapidsi-t is elfogván, a szekerekbe fogatott lovakból vagy tízet is elvevének.

Kedd, 5-én. A Dráván épült híd elkészülvén, még öt híd is építették. A pasa e hat hídon átkelvén, a ruméliai had olyannyira megszorúla, hogy ilyen még soha nem történt ⁴⁾. A hídon elvesző marháknak száma sem vala. A padisah a túlsó parton szálla meg. Az éjjel e hírre,

¹⁾ Rep. „hídverésre *alkalmas hely* nem volt.“ Tör. t.: köprü yapılmagha *kâbilijjet* olmajip = hidat építeni *lehetőség, képesség* nem levén.

²⁾ Rep.: élelem fejében kila liszt rendeltették *fejenként*.“

³⁾ Behrnauer úr az egészet így fordítja: *Die Janitscharen sollten zwei Leuten von dem Proviante einen Metzen Mehl und den Leibpagen Helm und Schild geben*.“ Szegény jancsároknak még miről is kell gondoskodniok!

⁴⁾ Rp.: „Pasánk a *hatodik hídon* történt átkeltében, rumeliai hadakkal bajjal küzde meg, milyen soha meg nem esett.“ Tör. t.: *Rûm-ili 'aszkeri-ile bir mertebede zahmet csekildi*, szigorúan szó szerint: Rumélia hadával (— hada által) egy fokban (mértékben) baj húzaték (= szenvedteték), hogy stb.

hogy hitetlenek mutatkoznak, szünetenként sok puska süteték el ¹⁾).

Szerda, 6-án. A padisah a túlsó ²⁾ parton megmarada. A hidakon való átkelés közben a had nagy szorúltságot szenved. Az éjjel a padisah táborában annak hírére, hogy a hitetlenek jövének, nagy ijedtség támadván, sok puskát sütetnek el. Eső esék. A táborban egy kila búza négy aksán kele. A bőséges élésre senki sem néz vala.

Csütörtök, 7-én. A császár (khodavendkár) ő felsége szerencsével a Dráva hídjának fejénél megszálla.

Péntek, 8-án. A padisáh ő felsége a hídon átkelvén, megszálla. Sok bajt szenvedének. A pasa ő nagysága ruméliai hadát bemutatá; minden hadi szerekkel tökéletesen fölserelé.

Szombat, 9-én. Nyugvás. Ez napon a hídon az anatóliai had is átkele. Éjjel eső esék.

Vasárnap, 10-én. Nyugvás. Ünnepnep. A császári sátor elindula. Minthogy a hajóval a konyhára való eszközök még meg nem érkeztek, diván nem tartaték, s a nagyok nem járulának kézesókolásra. Vasárnap éjjelén ³⁾ oly rettenetes égi háború alatt az eső szakada le, hogy leírhatatlan. A jancsárok és zaghardsi-k közül kilencz embert a mennykő megüte. Különben az egész hadsereg a hidakon a túlsó partra átkelvén, egy sem marada hátra. A magyarországi bégek közül sokan a padisáhnak meghódolván, elküldék embereiket ⁴⁾. A hadsereg a hidakon hat nap alatt csak alig kele által.

¹⁾ Rp.: „Híre terjedvén, hogy az éjjel keresztyén mutatkozott, az *üres időn* sok puska kilövetett.“ Ellenben Behrn. „entstand eine grosse *Aufregung* und mehre Flinten wurden abgefeuert.“ A tör. textusban *fetret olup* = szünet v. félbeszakadás levén.

²⁾ Rp.: „még mindig az *innenső* parton mulatott.“ A tör. textusban tisztán van, a túlsó part.“ Ebből kitetszik, hogy a napló írója a már átkelt pasánál vala, és az ott helyben tett jegyzeteiből a napló későbbi szerkesztésénél is átvette az akkor helyén való kifejezést.

³⁾ Rp.: éjszakának első részén.

⁴⁾ Rp.: Magyarország sok előkelőinek embere megjött, hogy uraik hódolatát fölterjeszszék.“ Értelemre helyesebb mint Behrn. „Viele Bege aus Ungarn kamen zur Huldigung mit ihren Leuten.“

Hétfő, 11-én. Nyugvás. Ez napon is a hitetlenek országából néhány hitetlen eljövén, hódolatukat és engedelmességüket bemutaták.

Kedd, 12-én. Azon szállóhelyről, a hol a hidakon átkelének, tovább haladván, *Baranya* vára közelében *Papasz jurdu-ra* ¹⁾ (Pap telkére?) szállanak. Annak előtte átment mosárokat most megkerülének. Diván tartatván, János király kézsókolása jöve szóba. —. —. ²⁾ nevezetű hely ez, és vize egy tó.

Szerda, 13-án, vagyis augusztus 18-án. *Mohács* mezejére szállanak. Ez ugyanazon mező, a melyen Lajos királylyal a csata vala. És János király, ki annak előtte Erdélynek bégje levén, azután Magyarország királyává lön, a hadsereghez érkezvén, a pasa ő nagysága ikindi-kor mellette való 500 ember kapunéppel és jancsárokkal lóra üle. Az említett király is lóháton eljövén, újjokban találkoznak.

Csütörtök, 14-én. *János királynak kézsókolása* végett a sátrak között és a divánház között az aghák megállván ³⁾, utánok ⁴⁾ közvetlenül a heréltek (khadim) állván, megint azok után 50 szolak jaja (gyalog testőr), kezeikben egy-egy nyilat rejtve tartván; utánok közvetlenül a müteferrikák és csas-

¹⁾ A tör. textus : *ماباس* *mabasz* jurduna. Behrn. ford. „auf dem Jurd Mabas. Ellenben Repicky : „a főpap (Tomory) hazájához.“ Rp. tehát ezt olvasta ki a bécsi kéziratból : „*Papasz* *پاپاس* jurduna“ *Papasz* = keresztény pap. Megtetszik, hogy Repicky gondosabban járt el.

²⁾ E helyen a textus megint egy kétséges olvasású szót ad, melyet Rep. *Baroke-vár*-nak olvasott : következik ez : *tâm mahall dir*, de ezt kétség kívül erre kell javítani : *nâm* m., a mint a Rep. fordításából is kitetszik, hogy ezt vette ki a kéziratból. A *nâm mahall dir* formula már magában valamely előtte való helyet jelentő tulajdonnévre mutat egész bizonyossággal, és valóban alig foghatni meg, mikép facsarhatott ki Behrnauer ily fordítást : „der Ort ist ganz Festung!!“ Meg engedve is a félreismert *tâm*-ot *nâm* helyett, mely aztuán *tâmm*-nak vétetnék, mégis a *mahall* (hely) a *dir* előtt csak praedicatum lehet, és akkor a „Festung“ miből került ki? Vagy ugyanis magyaroskodott-e a török és *vár* szóval élt köznévgyanánt?

³⁾ Behrn. csak ezt : standen im Divanzelte die Aghas.“ Rp. : „az államsátorokon és a gyüldén belül.“

⁴⁾ Az „*után*“-t csak a sorban következésről értve, ha egymás mellett állanak is. Különböző irányt jelöl az alantabb előforduló *mögött*.

negirek és azután a szolakok többi része állván; azok után jobbra-balra jancsárok alabárdokkal és puskákkal (annak kellete szerint) elrendezve és fölszerelve állának ¹⁾. A jobb szárnyon (karon) való jancsárok mögött a szipáhi-oghlan-ok; utánuk közvetlenül a ruméliai had jobb szárnya egész végig. A szipáhi-oghlanok mögött az anatóliai had, a császári sátort köröskörül fogva. És a bal szárnyon (karon) álló jancsárok mögött a szilihdárok; azokhoz csatlakozván a ruméliai had bal szárnya egész végig. Így a győzedelmes hadsereg csapatokba (alaj-okba) elrendezve reggeltől fogva bejne-l-szalvatejn ²⁾ koráig állván, végre a király ikindi táján eljövén, az öszves ruméliai bégek, Zejnel pasán kívül, a hadsereg élén a müteferrikákkal együtt a királynak eleibe menének, és ötöt elhoznak; a hogy lováról leszálla ³⁾, az aghák eleibe menvén, a divánházig elvezeték. Azután a király előbbre járulván, a császár ő felsége fölkelvén, tisztességes fogadásaúl a trónon három lépést eleibe mene ⁴⁾. Mihelyt a kézcsókolás megvala, egy székre üle le; Ibrahim is leülvén, Ajasz pasa és Kaszim pasa lábon állának. A hogy távozni akara, négy kaftánt öltének reá, és három lovat egész arany szerszámmal ajándékon adának. Ismét hozzá járulván, még egyszer kezét csókola. A király elmente után, a padisáh Ibrahim pasával lóra ülvén, megjárá a hadsereget.

Péntek, 15-én, vagyis augusztus 20-án. *Szík* falva előtt *Kesztucha*-ra (?) szállának ⁵⁾. Annak előtte átgázolt mocsáron most nem menének át ⁶⁾, hanem megkerülek. Fölötte messzevaló stáció. Sok szoros völgyön és hegyeken átmenvén, a had nagy bajt szenved. Estig csak nehezen a szállóhely-

¹⁾ Rp. A rendben felállított és ékes jobb szárnyon vala stb. Tehát a *müterettebb ve müzejjen* szókat máshová vonatkoztatja.

²⁾ Rp.: a két ima közti időig.

³⁾ A tör. textusban : *indigi*. Itt egy kis hiba látszik a textusban; pótolni kell így : *indigi gibi*.

⁴⁾ Rp.: a trón *felső oldalán* (üsztünde = rajta) három lépésre szemközt jö. "Érteni kell itt a trónszéknek emeltebb alapját.

⁵⁾ Rp.: *Szebek* v. *Szék* helysége előtt Kesztukajén (Keszthely) a tanya. "Keszthely nem esik útba; különben a név Bhrn. tör. textusa szerint : *كستوحه* Bhrn. ford. „auf der *Ebene* von Kestucha."

⁶⁾ Rp.: „jelenben átgázolhatatlan levén."

hez érének. Nagy szelek kezdének fújni és eső esék. A hitetlenek bégjei közül Pirim (?) (Prinyi) Pitri (Péter) nevezetű egy nagy bég — mert ő volt, kinek a királylyá választottaknak a koronát kellett föltennie — a hogy a Dráva mentében megyen vala, egy várnak bégje őt elfogván és fogva tartván, erről a szerencse küszöbéhez jelentést tett vala. Elhozása végett Izvornik bégje, Kücsük Bali bég, a maga népén kívül még 500 szipáhi hozzá csatlakozván, — elküldeték.

Szombat, 16-án. Nyugvás. Hogy a hajókból némi eleség adatnék ki, azoknak eljövételét elvárak ¹⁾).

Vasárnap, 17-én. Nyugvás. Az eleségszedők közül a hitetlenek sok embert elfogának.

Hétfő, 18-án. A kapunépbeli eleségszedők, a szipáhiak és jancsárok közül a hitetlenek mintegy 100 embert elfogának.

Kedd, 19-én. Nyugvás. Némi eső esék.

Szerda, 20-án. A pasa négy hídon átkelvén, megszálla; a padisáh a hidakon nem kelvén által, a túlsó ²⁾ hídfőnél szálla meg.

Csütörtök, 21-én. Nyugvás. A padisáh az említett négy hídon átkelvén, megszálla. —. —. —. ³⁾

Péntek, 22-én. *Szegszárdon* megszállának. A jancsároknak az élésből fél-fél kila búza, és a szaiszkhane-basinak egyegy kila árpa adaték. És megparancsoltaték, hogy mindenki a maga szárnyához menjen.

Szombat, 23-án. A császári sátor elmene.

Vasárnap, 24-én. *Benteli* (Pentele) ⁴⁾ nevezetű helyen megszállának. Vize a Duna, fölötte messze való szállóhely. A szállóhely táján sok nehéz és szoros hely vagyon.

¹⁾ Rp. A hajók — *behorgonyoztattak*.“

²⁾ A *túlsó*-ról l. fentebb.

³⁾ Itt még e szók vannak: *صوكسار szuju mehallinda*“ — melyeket Rp. így fordít: „Szukszár (Sze — vize) helyén.“ Behrn. „und lagert sich am Flusse von Sogsar.“ Hanem érthetetlenek ezek, s kétség nélkül valami elmaradt itt. Csak annyit lehet mondani, hogy az előbb kiírt nevet javítani kell erre: *صوكسارد*, és az efféle írásmód arra mutat, hogy Szökszárd vagy Szögyszárd volt az ejtés.

⁴⁾ Nem lehet ez Duna-Pentele, mely sokkal felebb van a Duna mellett.

*Hétfő, 25-én. Besnö **) (*Besenyő*) nevű helyre szállának. Vize a Duna. Közel való stáció.

Kedd, 26-án. Földvár ¹⁾) nevezetű stációra szállának. Vize a Duna. Ikindi-kor a pasa divánt tartván, valamennyi ruméliai bég és jóra való szipáhi egybegyűlvén a megadott szeriaszkerség berátja jelenlétükben elolvastaték ²⁾). Erre (a pasát) üdvözölvén, kezét csókolák ³⁾). És addig, míg a berát olvastaték, a pasa és a bégek talpon állának.

Szerda, 27-én, vagyis september elsején. Ab-halum nevű helyre szállának. Vize a Duna. Közel való stáció. Egynéhány mocsár és szoros hely vagy.

Csütörtök, 28-án. Szasz-halum ⁴⁾). Közel való szállóhely. Hárman a hitetlenek bégjei közül hódolatot tőnek, köztük a deszpot fia; a szállóhelyen a pasának kezét csókolák. A végett hogy Budára senki ne menjen, Rumélia ketkhodája s a szipáhi-oghlanok kátibje előre küldetének. S megbizonyula, hogy a budai hitetlenek nem hódolnak meg ⁵⁾).

Péntek, 29-én. A padisáh ő felsége dicsőségesen rendezett csapatokkal eljövén, Buda közelében a kertek végén szálla meg. Az egész had is, kiki a maga szárnyán és a maga helyén szálla meg. A Buda várában való hitetlenek meg nem hódolván, makacs ellenszegülést mutatának. Előtte való nap a várból egy hitetlen elfogatott vala. A pasa ő nagysága szabadon ereszté, e szavakkal: „Eredj, mondd meg ott, a mit látál.“ ⁶⁾).

*) Behrn.: *Beschnow*!

¹⁾ A tör. textus: *قولدار* (*koldvar*). Ezt javítani kell erre: *قولدار* (Földvár). — Behrn. ford.-ban „*Koldovar*“ (Földvár), Rep.: „*Kolavar*“

²⁾ Rp.: előttök a (fővezér) számára kiadott és fővezérségről szóló *iktató levél* olvastaték.

³⁾ Rp.: „ez jó benyomást okozván kezét csókolták.“ Tör. t. „*mübârek bád idip* el öpdüler „= áldott légyen“-t tevéen, kezét csókolák, = megüdvözölvén k. cs., mintegy: megáldott legyenezvén, megéljenezvén.

⁴⁾ Behrn. tör. t. *جالم*, ford.-ban „im Orte Sas Tschalum.“ E helyett kell: *حالم*. Rep. *Szász-halom*.

⁵⁾ Rp.: „Budának keresztyén lakosát elfogni tiltva volt.“ — Rp. előtt talán *japismak* lebegett, itt *tapmak* van.

⁶⁾ Rep.: „Menj vissza, s mondd el ott, a mit látál.“ — Behrn. „Geh' und melde mir, was du gesehen hast.“

Szombat, 30-án. A pasa ő nagysága, hogy a vár meglövetésére alkalmas helyeket szemlélne, kimene; maga czobolykalpagot tevén föl, és a mellette menők részint szintén czoboly, részint ruméliai kalpagot (takja) viselvén, turbántot nem viselének. — Kücsük Bali bég kiküldetéséből megjövén, ama béget elhozá. Menet-jövelele 15 napba telék. A németek hadseregéből valami 50 ember megszökvén, eljövének s meghódolának.

Vagyon 30 nap, — stáció ¹⁾.

Muharrem-ül-harâm hava 936. esztendőben.

Vasárnap, elsején, vagyis september 5-én. A pasa ő nagysága nyuszsapkával, és Iszkender Cselebi félselyemből valóval, s a vele együtt valók részint vitorla-vászon (jelken), részint (közönséges) sapkával, a vár megtekintésére kijárának. S a vár fölött megszállt Szemendrei hétfő éjjelén e híren, hogy a várból a hitetlenek kijövén megtámadának, — nagy ijedtségbe esék ²⁾.

Hétfő, 2-án. Nyugvás. A pasa ő nagysága és mások, — úgy mint előtte való nap, nyuszsapkákat tevén föl, megint a vár felé menének.

Kedd, 3-án. Nyugvás. Megint a vár felé mene a pasa. A várból két hitetlen megszökvén, átjöve. És a várnak lent való kapuinak egyikét megvevék.

Szerda, 4-én. Noha nem lövöldöztek vala s így egy helyen sem vala rés, mégis a várt megvívják. Reggeltől a déli imádság idejéig harczolván, elvégre a hitetlenek erejükben megfogyván, hitre a várt megadák ³⁾. A hitetleneket szabadon ereszték. A jancsárok bakhsîs-t (ajándékot) kérvén, a pasának e végett szemébe sok ostoba beszédet mondának. A szegban-

¹⁾ A stációk száma hiányzik, Behrn. ugyan: „30 Tage, 30 Stationen.“ Pedig több „Rast“ volt.

²⁾ Rp. „azon hírt terjesztvén, hogy a keresztyén, hétfőnek éjjelén *nyakunkon lesz*, ebből nagy ijedtség eredt.“ A tör. t. „kacsip kâfir baszdî“ a praeteritumba teszi az ígét.

³⁾ Rp. *belesáradt és bocsánatot kért.*

basinak fejét is megsebesíték, s az ott levő nagyok némelyikén kődobálással nagy gyalázatot tőnek.

Csütörtök, 5-én. A várból sok fogoly kerülvén ki, a császári táborban eladák őket.

Péntek, 6-án. Nyugvás. A hitre megadott vár hitetlenjei, hogy a várból kimenének, Németország felé akarván menni, — a hadseregből egynéhányan a kertek között őket utólérék, és nagyobb részét bennök levágván, csak némi csekély számú hitetlenek, kiknek lovaik valának, futással menekedének ¹⁾). Minden holmijokat prédára hányák. — János király félelemből a Dunának túlpartjára átkelvén ott megszálla ²⁾).

Szombat, 7-én. Nyugvás. A pasa ő nagysága tovább menvén megszálla. A hitre megadott várbeli hitetlenek fiai és leányai a táborban minden nép előtt áruba bocsájtatának.

Vasárnap, 8-án, vagyis september 12-én. *Eszkibudán*-ban (= Ó-Budán) nyugvás. A pasa ő nagysága tovább menvén s egy előbbre való helyen megszállván, a padisáh a pasának szálló helyére szálla. Diván tartaték, és valamennyi ruméliai beg Buda megvételéért kezét csókola. E nap azon nap, a melyen a padisáh annak előtte Budára jöve és ott megszálla. (Most) addig míg a járatból visszafordulván megint Budára visszajőne, az ilbeszáni szandsakbeg Khoszrev bég 50 jancsárral Budán hagyaték.

Hétfő, 9-én. Nyugvás. A padisáh ő felsége illő pompával kilovagola vadászni.

Kedd, 10-én, vagyis sept. 14-én. Nyugvás. A napnak átmenete a mérleg jegyébe. A szegbanbasi a jancsárokkal együtt János királyt magukhoz vevén, trónjára ülteték. Sok eső esék. — A vár megvételéért valamennyi ruméliai bég, a

¹⁾ Rp. : „Lovasaikból a könnyű elillant, és megmenekült.“ Behrn. „von den Reitern entflohen leicht etliche und retteten sich.“ — A tör. t.-ban „atlıszından shehel kâfir kacsip khalasz buldu“ = lovasából shehel (egy könnyű, egy kevés) hitetlen elfutván, megmeneküle. shehel kâfir alany, azért különösen el van hibázva a Behrn. fordítása.

²⁾ Behrn. : „Aus Furcht vör dem K. János setzte der Pascha auf die andre Seite der Donau über.“ — De az nincs a törökben megmondva, hogy pasa kelt át; s nem is igaz, mint az útnak további leírásából látható. Rep. ellenkezőleg magáról János királyról érti, a mit a tör. textus meg is enged.

ketkhoda és a defterdárok kaftánokba öltöztetettének — János király a szegbanbasinak 2000 aranyat, és a vele járt jancsároknak is 1000 aranyat ada ajándékba.

Szerda, 11-én. A padisáh ott marada. A pasa tovább menvén, *Ösztörgun* (Esztergom) nevű helyen megszálla. Három és fél mérföldnyire van; igen messze való szállóhely. Egy szoroson is átvonúla ¹⁾. Azért, hogy kaftánokat kaptak, a bégek, mihelyt a szállóhelyhez érének, a pasának kezét csókolák.

Csütörtök, 12-én. *Nova-szelo* (Újfalu) falvára. A szemendrei (szendrői) bég Muhammed bég a hitetlenek közül foglyokat kerítvén ²⁾, azokat megküldé. A hitetleneknek Bécsen túl való elmenetelőket megjelenté ³⁾. Közelvaló szállóhely ez.

Péntek, 13-án. *Komarân* (Komárom) vára közelében szállának meg. Igen szoros helyeken s egy nehéz (járatú) hídon átkelvén, megszállának. Fölötte messze való szállóhely. Vize a Duna. Takarmánya és elesége sok van.

Szombat, 14-én. A Duna partján . . . várában ⁴⁾ szállának meg. Középszerűen messze való szállóhely. Egyenes utak vannak. Jahja-pasa-oghlu foglyokat ejtvén, azokat megküldé.

Vasárnap, 15-én. *Gör* (Győr) várának átellenében szállának meg. A padisáh *Gör* (Győr) nevű város közelében szálla meg. A pasa a városon átmenvén, a város végén egy igen nehéz járatú hídon átkelvén, megszálla. Középszerűen messze való szállóhely. A városnak egy megmondhatatlanul szép vára vagyon. *Bakik-oghlu* (?) ⁵⁾ nevezetű egy hitetlen bég, a hidakat meg akarván égetni, Muhammed bég oda érvén, még sem égetheté el.

¹⁾ Rep. „a hegyszoros eddigelé járatlan volt.“ A tör. t.: *devbend dakhü asıldi* = hegyszoros is áthágaték.

²⁾ A török szerint t. képen „nyelvet vevén“ (dil almak).

³⁾ Rp. : keresztyén foglyot küldött s megüzéné, hogy a keresztyének (Budáról megszökött része ?) — Bécsen túli országba távozott.

⁴⁾ Megint egy kétséget ébreszthető helynév van itt; a textusban **پوروکون** Rep. olvassa : *Purukân* (*Párkány*). Behrn. : festung *Porokon* (?). — Nem tudom, mily ehhez hasonló nevű vár volt valaha Komárom és Győr között, hol azt keresnünk kellene.

⁵⁾ Rp. : *Jafek fia*, tehát ezt olvasta : **یانک** Behrnauer : *Bakik oghlu*, jegyzettel „d. i. Bacics der Illyrier“ (?).

Hétfő, 16-án. A padisáh a Győr váránál levő hídon átkelvén, megszálla. A pasa ő nagysága a ruméliai haddal még egy fölötté nehéz (járatú) hídon, mely az *Akszu* (= Fehérvíz, Rába) nevű folyón volt építve, átkelvén, megszálla. A pasa szandsakjait előre küldvén, addig míg népe átmene, maga személyesen ott maradván, így hadát átkelteté. Nagy szorultságot szenvedének.

Kedd, 17-én. *Isztergrád* várára. A padisáh ő felsége azon a hídon, melyen a pasa is átkele, szintén átkelvén, nagy sok bajt szenvedének ¹⁾. A pasa ő nagyságával egy helyre szálla. Középszerűen messze szállóhely. — *Óvár* nevű vár közelében szállának meg ²⁾. Az úton haladó hadseregre a várbeli hitetlenek sok ágyúgolyót lövének. Meg nem hódolván, harcra való kedvöket mutaták. A táborban parancs hirdetteték ki, hogy senki fogolyhoz ne nyúljon.

Szerda, 18-án. Három hídon, egynéhány mocsáron és folyóvizen átkelvén, megszállának. Annyi sok bajt szenvedének, hogy leírhatatlan. S a vár népe meghódola. Az *Óvár* nevezetű vár, mely mellett elmentek vala, a határ. E szálló helyen ugyanis Németországra, mi a. m. Alamánország, a padisáh jó szerencsével tevé lábát. — Oly olcsóság vala, hogy a táborban a bőségre senki sem néz vala. Rendelet bocsájták ki, hogy előre senki ne menjen; mert hadszemle lesz. Ez a végre volt, hogy a győzedelmes hadak egy helyre gyűljenek össze. E nap a napkalendáriom számítása szerint azon nap, a melyen a padisáh annak előtte a Buda előtt épített hídon átkele és megszálla.

Csütörtök, 19-én. *Isztergrádtól* két mérfölddel előbbre való helyen megszállának ³⁾. Egy napig ott maradának, a hadsereg egy helyre való összegyűlése végett. És a hogy az alajban a bölük népéből csak kevés ember ⁴⁾ betalálkozzék, a

¹⁾ Rp.: *mindenki* sok bajnak volt kitéve, aztán a pasával együtt ugyan azon helyen történt a leszállás.⁴

²⁾ Rp. csak ezt: „A várnak közelében szálltak le.“ — Magában helyes, a mennyiben *Isztergrád* = *Ó-vár*.

³⁾ Rp.: két mérföldnyire elébb tétetett a tanya.

⁴⁾ Rp.: *könnyű* ember jelent meg. Behrn.: „weil die Soldaten der Compagnien sich nicht *schnell und leicht* in ihre Reihen einfanden!“ A tör.

padisáh megharagudván, az ott levő bölük-beli népnek agháitól a lajstromot kéré; (a dolog) majdnem az egész bölük agháinak fejkébe kerüle. Akkor az aghák szemlét tartván, a jelenlevők lajstromát adák ¹⁾.

Péntek, 20-án. *Borok* (?) ²⁾ nevü vár mellett elhaladván, még egy darabig tovább menvén, megszállának. Fölötte mesze való szállóhely ez. A pasa egy hídon átkelvén, megszálla. A padisáh a hídon nem kelvén át, a túlsó parton megszálla, hogy a hadseregnek — azt mondá — az átkelés közben szorútsága ne légyen. Jahja-pasa-oghlu Muhammed bég Bécs alá menvén ³⁾, a várból sok vasas hitetlen kirohanván, harczba ereszkedének. Utóljára a hitetlenek megverettétvén, egynéhány vasas hitetlen eleven is elfogatók. Néhány levágott fő, melyeket emberei által küldött, megérkezék. A harcz csütörtök napján volt.

Szombat, 21-én, vagyis september 25-én. *Brugh* nevü helyre szállának. Hidakon kelének át, de a vizen is átgázolnak vala ⁴⁾. A napkalendáriom szerint ez azon nap, a melyen annakelőtte Budáról megfordulván Stambulnak visszamenének. Az éjjel eső esék.

Vasárnap, 22-én. A padisáh megmaradván, a pasa ő nagysága ruméliai hadával eljövén, Bécs vára fölött meg-

t.-ban : *alajda bölük khalkindan shehel adam bulunmaghîn.* — V. ö. a *shehel* szóról fentebb 197. l. az 1-ső jegyzetet.

¹⁾ Rp.: Ezután a tisztek fölött tartott szemlét, s a jelenvoltak a könyveket átadák.“ A tör. t.-ban : *aghalar joklajip mevdsûd olanîn defterlerin virdiler.*

²⁾ A tör. textus : *بوروق* = $B_{r_o}^u k$, Repicky jegyz. „*Borok*“ a szláv *Pres-porok*-ból = Pozsony. — Behru. szintén Pozsonyt kívánván, e conjectúrát teszi : *پوزون* *Pozson*. Azonban meg kell jegyezni, hogy mitűán Rp. is tisztán olvassa a kéziratban a fent kiírt nevet, e conjectúra nem nagyon valószínű, különösen *ق* és *ن* nem könnyen fölcserélhetőek. Azonkívül belső okok is látszanak az ellen szólani, hogy itt Pozsony van. Az sem lehet, hogy itt a következő *Brugh* (*بروغ*) stációról volna szó.

³⁾ Rep.: „Bécs felé és Ezrinébe ment.“ Textus : „*Becs üzérine ve ezrine varip.* Könnyen kitetszik, kivált az eredeti írást tekintve, hogy *ve ezrine* csak írási hiba, illetőleg az első *üzérine*-nek csak ismétlése. Olvasni kell tehát : *Becs üzérine varip.*

⁴⁾ Rep.: „A hidakon átkeltek, de a vizen még nem“ ! Textus : *emma szudan dakhî gecsilirdi.*

szálla. A hitetlenek a várból kirohanván, két jancsárt fogának el.

Hétfő, 23-án, vagyis september 27-én. A padisáh ő felsége eljövén, Bécs vára fölött megszálla. Az éjjel nagy eső esék. A várat a szipáhi¹⁾ és jancsárok körülvevék.

Kedd, 24-én. Nyugvás. A várból a hitetlenek kijövén, sok harczolás támadá; a csaus *Farfara* (?) Iszkender²⁾ és jaja-basi s egynéhány jancsár vértanúkká lönek. Az éjjel nagy eső lön, s oly nagy sár lön, hogy a teherhordó marhák egynéhány napig se éjjel se nappal le nem feketének. Nyugvás Bécs előtt.

Összesen Stambultól Bécsig 90 stáció, 140 nap vagyon.

Szerda, 25-én. Nyugvás. A várból egynéhány hitetlen kijövén, a pasával való sereg mind lóra üle. Végre a hitetlenek, hogy e dolgot láták, elszaladának, megint a várba bemenének. A napkalendáriom számítása szerint ez azon nap, a melyen annakelőtte a pasa a ruméliai hadsereggel Szegedre mene.

Csütörtök, 26-án, vagyis sept. 30-án. Nyugvás. Éjjel és nappal is olyannyira hideg vala, és nagy széljárás alatt eső esék, hogy leírhatatlan. Az ulufedsi-basi Perváne bég bölükje népével a várt megtámadá.

Péntek, 27-én. A pasa a császár ő felségéhez járulván, jöttében a sátorba Kaszim pasát és valamennyi aghát is magával elhozá.

Szombat, 28-án. Nyugvás. Azon oldalról, a melyen a szemendrei bég, Muhammed bég őrizkedik vala, a várból hitetlenek kijövén, nagy harcz támadá, míg végre a hitetlenek megszaladván, megint a várba betérének. Mintegy 30-nak fejeiket levágák, és tíz hitetlen eleven elfogaték.

Vasárnap, 29-én. Egész nap szakadatlanúl ágyúval és puskával lövöldözének. Az éjnek első részében reggeli tik-

¹⁾ Rep. *hübérenczek fiai*. De nincs itt *szipáhi oghlanları*.

²⁾ Rep.: Karmize Iszkender csaus. Bhrn. így adja: *فارفره*. Rep. tehát ezt olvasá ki a kéziratból: *فارمره*. Azonban ha valóban, mint Behrn. megjegyzi, Pecsevinél is *فارفره* van, tisztán és határozottan így írva, megmaradhat a *Farfara*.

szó koráig folytonosan eső esék¹⁾). Az éjjel a várarkokba bement jancsárok közül egynéhányan megsebesülének; Avlonia záimjei közül való Kománi Kaszim beg nevű szubasira egy *topszerbendi* (ágyú dugasz) találván, vértanúvá lön.

Vagyon 29 nap, 12 stáció.

Szafar-ul-muzaffar hava, 936. esztendőben.

Hétfő, elsején, vagyis october 4-én. Az alávaló hitetlenek szüntelenül a várból ágyúznak. A várból egy zarbuzen (bomba?) löveték²⁾, mely a runéliai ketkhodának konyhája mellé leesék.

Kedd, 2-án. Nyugvás. A szemendrei és bosznai bégek az egész szipáhisággal együtt a várfalaknak aláadására rendeltetének. A pasa valamikor a vár felé jár vala, egy néminő dombon megáll vala³⁾. Az alávaló hitetlenek ezt megtudván, arra a dombra sok zarbuzent (bombát) vetének. Az akindsiság bégjeinek is⁴⁾ parancs adaték, hogy az akindsikkal lajtorjákat készíttessenek s a várt aláássák; a kapu népének s az anatóliai hadnak, hogy az árok betöltése végett rözse nyalábokat hordjanak. — *Ersik* nevű egy hitetlen bég, ki — önönmaguk mondása szerint — az országukban való összes ulemaságnak feje volt, s kinél nagyobb bég nem volt⁵⁾, a padisáhnak meghódolni a császári táborba érkezék.

Szerda, 3-án. Nyugvás. A városból hitetlenek jövének ki, nagy harc támad. Végre a hitetlenek eszükre térvén (meggondolván magokat)⁶⁾, egy része a várba megint bemene; má-

¹⁾ Rp.: Hajnaltól fogva pedig másnap déltájig egyre szakadt az eső.

²⁾ Behrn. csak: Kanonenkugel. Bianchi szótára csak ezt: „espèce de canon.“

³⁾ Rp.: ott *egy szárnyon* mulatott. Textus: *bir kullede oturarlardı* egy dombon ül (oturar) vala (idi). Rep. a *kulle*-t talán *kol*-nak nézte.

⁴⁾ Rp.: *szágyuldók* bégjei.

⁵⁾ Rp.: ki *a vallásán való* országukban valamennyi isteni törvénytudós között *főmíveltségű* vala, és nála nagyobb főember nem is létezett.

⁶⁾ Rp.: *futni kényszerülvén*. Textus: *szanıp*, ettől *szanmak* gondolni, meggondolni, eszébe venni.

sik része pedig, a hogy a várba be akarának menni, a ghâzi-k (hitharczosok) közé keveredének. (Ekkor) a várbeli hitetlenek azon való félelmükben, ne hogy a hitetlenekkel együtt hitharczosok is bemennének, a kaput elzárák, és a kívül maradt hitetleneknek a kard élén kelle átmenniök. Ötszáz-nál többnek fejét vágák le, egynéhány eleven is elfogatók. Küsztendil alaj-beg vértanuvá lön ¹⁾, ki különben Szaru Ramazan név alatt ismeretes.

Csütörtök, 4-én. Az anatóliai bégek mindegyikére száz-száz *bör* (?) ²⁾ vettetéki, a végett hogy a várnál szüntelen munkával az ásást folytassák. Éjjel nappal szakadatlanul a várból ágyúgolyók és bombák vettetének. A várból fogoly kerül, ki is hírül adá, hogy a királynak öszves vezérjei és nagy bégjei a várban vannak.

Péntek, 5-én. A várból egynéhány hitetlen átszökék, és a bennevaló hitetlenek gyengeségéről tudósíta. Péntek éjjelén a padisáh táborában azon való félelemből, hogy az alávaló hitetlenek majd megtámadnak, valamennyi pasa és agha csapat népével lóról le sem szálla.

Szombat, 6-án. Nyugvás. Ikindi után két aknába tüzet vetének, és így két nagy rés támadván, az ott jelen találkozó egy kis megrohanáshoz fogának. Nagy harc támadá, de ember csak kevés levén, a várt meg nem veheték. Minthogy éjjel nappal kívülről alávaló hitetlenek jövének ³⁾, éjjeli megtámadástól tartván, a padisáh táborában parancs adaték ki, hogy valamennyi bégnek népe, a jancsárok és az anatóliai sereg mindegyik a maga sátora elébe árkokat húzna. Az aknából támadt résekben a hitetlenek közül néhányan harcolni kezdének; egy része is azon az oldalon hol a Szemendrei vala, kiütvén, nagy harcolás támadá.

¹⁾ Rp. : Kosztendili ezredes elesett. Behrn. : Kusztendil.

²⁾ Így a textusban : *jüzer gön szalindä*, *hisszara dâime idip kazmak icsin*. — Behrn. „auf jeden der anadoluischen Fürsten werden 100 Felle geworfen ; *da* (!) sie stets um die Festung mit der Untergrabung der Mauer beschäftigt sind, so — stb.“ — Rep: „100—100 *kapa* adatott, hogy a várhoz jutás végett árkot ássanak.“ — A textusban alkalmasint hiba van ; s különösen az nem látszik, mi iratá Rp.-vel ezt hogy : *kapa*.

³⁾ Rep. : Mivel mind éjjel mind nappal kirajzolt a keresztyén, s azt hívök, hogy vérszemet kapnak reánk.

Vasárnap, 7-én. A pasa ő nagysága reggel a padisáhhoz indulván, jöttében az aghák valamennyien a divánházig elkísérék. A vár alatt egynéhány tüzakna elkészült vala. Kettejét a hitetlenek megtalálák és elronták.

Hétfő, 8-án. Egy aka fölvetetésére, hogy egészen kívánat szerint való rések nem lőnek, a többi nép nem vevén részt a vívásban, csak a janinai bég Lutfi beg és az avloniai bég Szülejmán bég megrohanást tőnek. Egy darabig harcolnak; végre hogy a várt meg nem veheték, egynéhány közülök vértanuvá lön.

Kedd, 9-én. Két aknába tüzet vetének, a melyek is igen jó réseket törének; de megrohanás nem lön, hanem későbbre halasztaték. A pasa ő nagysága a ruméliai bégeket egybegyűjtván, kezde velük tanácskozni. Megmondá nekik, hogy már alkalmatlan idő van, s egyszersmind az élés is elfogyatkozik. Azért a hadjáratból hazatérni, már ugyancsak kívánatos. Erre azt határozzák, hogy csütörtök napján megrohanás legyen; akár megveszik (akkor a várat), akár nem, a hadjáratból azután visszatérjenek. A jancsároknak ezer-ezer aksát (oszpórát) ajándékba igérének.

Szerda, 10-én. Nyugvás. Az egész táborban kikiáltók fenhangon azt hirdoték: „Holnap reggel megrohanás lesz. Ki első a várfalra fölhág, hogyha szubasi, neki egy szandak; ha szipáhi, a szubasiság, és ha beneficiumot még nem élvezett, egy 30000 aksás ziámet adatik meg neki.“ A szüleghordásra és eleségszedésre járók közöl a hitetlenek számtalan embert fogának el. Maga a padisáh ő felsége lóra üle, s az aknákból támadt réseket megnézegeté. Minthogy neki tökéletesen megtetszének, a pasának nagy sok dicséretet monda. October 13-án. A napkalendárium számítása szerint ez azon nap, a melyen a budai hadjáratból, a Száva hídján átkelven, Belgrádba érkezének.

Csütörtök, 11-én, vagyis october 14-én. A napnak átköltözése a skorpióba. Két akna alágújtatván, hogy sok rést törtek, megrohanást kell vala tenni. Azonban diván tartatván, hogy abban a padisáh ő felségének tudtára lön, hogy Ferdinánd király már ninesen a várban, a vár népének megkegyelmezvén, s minden gyermekeiket s vagyonukat nekik

elengedvén, megparancsolá, hogy a hadsereg népéből senki a vár körébe ne menjen. Az árkokban levő jancsároknak is megparancsoltaték, hogy a harczolást abba hagyják. A várból hitetlenek jövének ki, s egyszeriben csak elvőnek két lovat meg három tevét. Elhatároztaték, hogy Stambulba visszatérnek.

Péntek, 12-én, vagyis october 15-én. Ez napon Bécs várából a hitetlenek számosan kiütvén, a szemendrei béggel kezdének harczolni. Végre megverettetvén, megint a várba betérének. A kertek között két hitetlen elfogaték. — Az éjjel ágyúinkat az anatóliai hadsereg elhúzván a hajókra szállítá. Az alávaló hitetlenek a várból sok zarbuzent (bombát) vetének és az eleségszedésre elmentek közül sok embert elfogának. Szombat éjjelén a hitetlenek annyi ágyút és zarbuzent sütének el, hogy se vége se mértéke nem vala. A jancsároknak a megparancsolt ezer-ezer aksa megadaték.

Szombat, 13-án. Bécestől megfordulván, Stambul felé indulának. A városhoz közel való egy helyen megszállának. Diván tartatván minden bégre khilat (dászruha) ölteték. Mindnyájan kezet csókolának. Ibrahim pasa ő nagyságának egy drága kövekkel megrakott kard, négy kaftán és öt erszény aksa, a többi pasáknak két-két kaftán adaték. — A várból egy hitetlen jövé, a várbeli bégek és egyéb népnek hódolatját jelenté meg; amazok részéről pedig életükre biztosságot kére ¹⁾. A padisáh a hódolatot elfogadván, hitet és biztosságot ada. És a mennyi Bécs várából elfogatott hitetlen vala, mind visszaereszték; szintén a várban való müzümán foglyok közül a hitetlenek is hármat elküldének.

Vasárnap, 14-én. *Prugh* (Brugh) vára nevezetű helyen szállának meg. Reggeli imádságtól fogva egész estig folytonosan hó esék. A hadsereg népéből némelyek a zivatar miatt pogyászukat nem találák. Oly annyi bajt szenvedének, hogy leírhatatlan. A szállóhely is fölötte messze vala.

Hétfő, 15-én. Óvár vára előtt való három hídon átkelvén megszállának. Az nap egész virradatiglan folytonosan a had népe általkele. Azonban némelyeknek lovaik vagy te-

¹⁾ Rp. : számukra bocsánatot kért.

herhordó marháik a mocsárban elsülyedvén, az egyik terhes-tül oda hagyá, elmene; a másik meg terhét elvevén, csak állatja marada a mocsárban, ki nem jöhet. Olyannyi bajt szenvedének, hogy soha ilyen nem láttatott. A népnek legnagyobb része pogyászát csak négy öt nap múlva találván meg, addig sátor s egyéb holmija nélkül, elrémülve s nagy zavarban ide s tova jára. A mocsárban maradt társzekerek és ágyúszeke-reknek se száma se vége nem vala. A szállóhely is fölötte messze vala, s csak este érének oda.

Kedd, 16-án. Nyugvás. A hadsereg átkelése végett e napon fölötte nagy bajt kelle szenvedni. Csakugyan anya apa napja lön ¹⁾. Este kezdetétől más nap délig folytonosan hó esék.

Szerda, 17-én. A padisáh tovább menvén két hídon kele által, s Győr vára közelében megszálla. A pasa nyugvást tartván, népének átkeltetése végett ott marada. A császárral való a hidakon való átkeltükben szerfölött sok bajt szenvedének, hogy leírhatatlan. Nagy hideg lön. Néhányan lovaikat nem találván meg, ló és teherhordó marha nélkül maradának. Szintén egy messzevaló szállóhely: egy napi járó föld. A pasa az Óvárnál levő hajókra szállítván ágyúit, minden szekeret elégete ²⁾. Azután a pasa ő nagysága megállta, míg a hadat egészen át nem keltete; azután maga is átkele és megszálla.

Péntek, 19-én ³⁾. *Komáromnak* átellenében egy tó mellett megszállának, fölötte messzevaló szállóhely: míg este lön, csak nehezen érének oda.

Szombat, 20-án. *Tata* nevű vár mellett elhaladván, a Duna partján megszállának. Középszerűen messze való szállóhely. Az említett szállóhelyhez csatlakozó egy mocsáros erdőn hogy átmenének, a hadseregből számtalanoknak marhájuk

¹⁾ Rep. még hozzá teszi: „melyben őket hívák segítségül“ — nem tudom honnét és minék? — Behrn: Es war der Tag des Vaters und der Mutter (d. i. der Verwirrung).

²⁾ Rp: „Pasa az Óvárrott maradt *egyének* számára ágyúkat ugyan hátra hagyott, de valamennyi szekeret elégetett.“ (Behrn: „Der Pascha schiffte Kanonen in die vor der Festung Óvár stationirten Schiffe ein und verbrauchte alle Wagen.“ Textus: *pasa kal'ai Óvárda olan gemi lere. . . . topların kojup.* Rep. tehát *kimszelere*-nek olvasá a *gemi lere*-t. Mert mégis csak hajók vannak itt, ámbár kissé csudálkozunk, hogy azokat ott találjuk.

³⁾ Csütörtök, 18-ka török textusunkban nincs megemlítve.

elsülyedvén, többé elő sem kerüle. Olyannyi nyomoruság lón, hogy megmondhatatlan. Minthogy az alajhoz a bölük népéből senki nem jött vala, a padisáh megharagudván, a kapidsík ketkhodáját előre küldé, s a bölük népe s a timárosok közül az előre mentek közül mintegy 30 embert megfogatván, a kapidsíknak fogságba adá. — A Duna túlsó partján néhány hitetlen mutatkozáék.

Vasárnap, 21-én. Egy mocsáron átmenvén, Buda és Esztergam között egy szorosban szállának meg. Vize fölötte kevés. Messze való stáció.

Hétfő, 22-én. Ó-Budán nyugvás. Budára érkezének. János király a világvédő padisáh fogadására jöven, a pasák valamennyien az említettnek eleibe járúlván, elül menvén ötet elhozák. Ó is a padisáht megüdvözlé. A Dunán épült hídon az anatóliai hadsereg estétől éjfélíg egészen átkele.

Kedd, 23-án. Kászim napja ¹⁾. A padisáh sátora a hídon átmenvén, megszálla.

Szerda, 24-én, vagyis october 28-án. *Pest* szállóhelyre. A padisáh szerencsésen a kapu népével szép rendben Buda előtt a Dunán épült hídon átkelvén, Pest vára előtt megszálla. A pasa ²⁾ ő nagysága is ruméliai hadseregével sarkukban szintén elrendezett alajokkal átmenvén, ők is ott megszállának. Miután a császár ő felsége a pasa ő nagyságával megszálltak, sok eső kezdte esni. A kapu népének ember fejére egy kila liszt s egy kila árpa adaték. A bölük népén kívül egynek se adaték eleség. Még az agháknak sem adaték.

Csütörtök, 25-én, vagyis october 28-án. Nyugvás. Diván tartatván a király eljöve, s a padisáhnak e szavakkal: „Szent hadjáratod áldott legyen“ kezét csókolá. A mint ki akara menni, 10 kaftánt, három lovat, mely nyereggel, fék-, aranyláncz és kutaz-zal teljesen föl vala szerelve, nyere ajándékba ³⁾.

¹⁾ Demeter napja.

²⁾ Textus : *padisáh*, mint előbb, és Rep. „maga a császár rumeliani seregével díszmenet közt nyomban követé őket és leszállott.“ Kétségkívül *padisáh* helyett ezt kell olvasni : *pasa*.

³⁾ Rp. : 3 felnyergelt, kantározott, aranylánczczal és tengeriló szőréből kötött bojjtal fölékesített ménnel lón megajándékozva.“ Behrn. *kutaz* t evvel ford. „Halfterschnüre“.

Péntek, 26-án. Budáról szerencsésen elindulván, Stambul felé fordulának. *Belebe*¹⁾ nevű helyben megszállának a Duna partján. Ez napon minthogy odavaló kalauz nem vala, az egész hadsereg az utat eltévesztvén, a szálló helyet meg sem találá; a kik megtalálák is, nagy részüknek pogyásza nem érkezik, sőt még a császár ő felsége is a szállóhely mellett elmenvén, csak miután egy ideig előre ment, a pasa egy embert utána küldvén, visszatéríté, s csak így ére végre császári sátrához. A hadseregben sok szorúltságot szenvedének. A padisáh ő felségének még sátora is más útra kerülvén, csak a padisáh után érkezik meg, és kifeszítették²⁾. — *Velence* (Venedik) bégje fiának 2000 arany adaték ajándékba. — E szállóhelyhez eljöttéiglen a pasa a *ruméliai* sereggel utóhadvezető vala (dümdár), e szállótól fogva előre mentükben az *anatoliai* sereggel rendelteték utóhadvezetőül³⁾.

Szombat, 27-én. *Nás* falva⁴⁾. Ez napon is szintén eltévedvén a pogyászok, egy része a szállóhelyre nem érkezik meg. A pasának sátora szintén eltévede. A bosznai és szemendrei bégeket a pogyászok és a sátor megkeresésére küldék. A pasa lóháton a bégeket egybe gyűjtvén, a királyaik által viselt koronát elhozatván, azt e szavakkal: „Nusirván idejéből fönmaradott korona ez“ — a bégeknek megmutatá. A pogyászok eltévedte miatt sok alkalmatlanságok keletkezének. — Menetben elfogott két kapunépnek timárt ada, ellenben hat embernek ulufe-jük (zsoldjuk) elvesze⁵⁾. Éjjel némi

¹⁾ Rp. *Belbe* (بلبه), Behrn. *Balaba*. Rp. olvasása valószínűbb, ha csakugyan nincs hiba e helyen a kéziratban.

²⁾ Egy kis ellenmondás látszik a textusban, hogy a szultán sátrához (otakjához) ére, s mégis a sátor csak később jő. Amaz, csakhogya nem egészen pontosan, azt akarja mondani, hogy a kijelölt szállóhelyhez ére.

³⁾ Rp.: „Rendeltetett, hogy — az anat. sereg képezze az utócsapatot.“ De a textusban így van: *Anatoli aszkeri ile dümdár olmak bojuruldu*. Azonban feltetsző, hogy alantabb Pétervárad mellett Ibrahim mégis a szokott *ruméliai* sereggel említettik.

⁴⁾ Textus: *Tas* (تاش). Rp. *Nas*, (Nás) helysége. A mi mindjárt alantabb van *Nás* (ناش) nem lehet egyéb amannál. Behrn. első helyen rosszúl olvasá e nevet. — Azonban nem tudom létezett-e ilyenű helység, vagy talán valamely *Nádas*-bul keletkezettnek kell-e gondolnunk a török nevet?

⁵⁾ Rp.: Az elfogott testőrök kettejének hűbérbe kisebb területet adott, bat egyénnek pedig abrakpénzét megvonta.

eső esék. A padisah a Duna partján *Nás* nevű helyre szállván, a pasa elindulván, egy darabig előbbre haladta után, egy víztelen helyen megszálla. És a királynak megkoronázása végett, a velencei bég fia, Prin Pitri ¹⁾ és Ersik nevű bégek Budára küldetének.

Vasárnap, 28-án. A tavak partján *Aktó* falvára szállának. A padisah a pasával együtt egy helyen szálla meg. Nagyon messzevaló szállóhely. A poggyászok, melyek Budáról tovább mentünkben az útból eltévedtek, e szállóhelynél megérkezének.

Hétfő, 29-én, vagyis novemb. 1-én. *Szent-György* (Szen-görgi) falvára szállának. Minthogy útközben sok mocsár helyek valának, azokat megkerülvén a két imádság között való időig (bejne-l-szalvatejn) előre menének. Azután, a mint megismerék, hogy az nem az út, megfordulván, még estig járának, végre hogy az előre ment sátorra rá nem ²⁾ akadának, egy vizes nádas (sásas) partján megszállának. Számatalanoknak a poggyászok az éjfélkor indult sátorral mocsáros úton mene; némelyeknek teherlovaik a mocsárban elsüllyedvén, ott maradának, csak hogy magok a táborban találkozhatának, poggyászok és lovaik elvesztével; némelyek meg poggyászuktól elszakadván, reggelig ott lóháton maradának. Olyannyi bajt s nyomorúságot szenvedének, hogy megmondhatása nincsen. — A csaus-basira s a csasnegir-basi Sedsá aghára (a szultán) megharagudván ³⁾, egy 50000 aksát behozó ziâmet rendelteték nekik. A szegények közül egynehányan éhen halának.

Kedd, Szafar utolsóján. Azon a helyen, hol a budai járatból visszatértében ⁴⁾ a jancsár agha Kaszim agha el-

¹⁾ Itt a textus *Prin* holott fentebb *Prm* volt.

²⁾ Rp.: elvégre a cs. sátorra *bukkantak*, mely előre indíttatott, s egy ingoványos nádas szélére szálltak le.“ — Hiányzik a negatio (otak bulun-mamaghin) kitétele. — Továbbá így: „Számatalannak poggyásza éjfélen ment előre. De a sátorral mocsáros helyre jutott, amazok igásai ingoványba akadtak s ott maradtak. Maga (a sátor?) a tábornál föltaláltatván, a poggyászt és annak igását ott hagyva, kigázolt.“

³⁾ Rp.: a csausbasi — és agha között *harag támadván*.

⁴⁾ Így kezdődik: *Budin szeferinden dönüldü*. Rp.: „Budai táborozásról visszamenet.“ De alkalmatlan ezen jegyzés; mert ez nem a budai, hanem

esék ¹⁾, még egy darabig előbbre haladván, a Duna partján megszállának. Öt mérföld, nagyon messzevaló szállóhely.

Vagyon 30 nap, 15 stáció.

Rebâ-ül-evvel hava, 936. esztendőben.

Szerda, elsején, vagyis november 3-án. Fölötte messzevaló szállóhely. Számptalan teherlő hátra marada. Egy kila árpa 170 aksára hága, az sem találkozik.

Csütörtök, 2-án. *Bács* vára előtt.

Péntek, 3-án, vagyis november 5-én. *Varadin* vára előtt szállának meg. Reggeli imádság előtt lóra ülven, csak lefekvő imádság idején a szállóhelyhez érkezének. Útközben annyi teherlő megakada, hogy végzetlen. A népnek legnagyobb része poggyászát nem találván, az nekik elvesze. Ez napon *Petervaradin* (Pétervárad) nevű vár közelében megszállának.

Szombat, 4-én. A padisah a Pétervárad előtt épített hídon átkelven, a vár közelében megszálla. A pasa a hídon nem kelven át, rumeliai hadserege fölött kezd szemlét tartani. A pasával való jancsároknak engedély adaték hazamenetelre. A hídon való átkelés közben a müzümánoknak sok holmijok elraboltaték.

Vasárnap, 5-én. Nyugvás. Azért, hogy a pasa a rumeliai hadsereg fölött szemlét tartta, a padisah is ott marada.

Hétfő, 6-án. A padisah ő felsége Péterváradot elhagyván, tovább indúla.

Kedd, 7-én. A Duna partján *Eszki-Kiliszá-ra* ²⁾ szállának.

Szerda, 8-án, vagyis november 10-én. *Belgrádba* szállának ³⁾. A jancsárok aghájának előre menetelre engedély adaték.

bécsi járat. Sejttem — és a szerint fordítám, — ezt: *dönülüp* v. inkább *dönüldükde*.

¹⁾ Rp.: Kaszim aghának jutott helyről tovább terjedt a menet, és erre Duna partján tanya. — Textus: „*Kaszim agha düsdügü mahalldan bir mikdâr dakhî ileri gidilip Tuna kinarında konuldu.*“

²⁾ Rp.: Ó-templomnál.

³⁾ Eddig meggy Repicky fordítása.

Csütörtök, 9-én. Nyugvás. Minthogy *Koblvds* (?) vára ¹⁾ előtt a Morva vize fölött épülő híd még nem vala készen, ott maradának. A pasa divánjában a bégeknek engedély adaték hazamenetelre.

Péntek, 10-én, vagyis november 12-én. *Eszki-Hiszárlík*-ban szállának meg. Sok eső esék. A pasának megparancsolaték, hogy előbbre haladjon. A csasnegirbasi Sedsâ aghának az elveszített aghasága visszaállítaték.

Szombat, 11-én. *Szendröre*.

Vasárnap, 12-én. Nyugvás. Némi eső esék. A győzedelmes hadsereg előre haladván, a végett hogy a padisah egyedül maradjon ²⁾, két napig megállának.

Kedd, 14-én. *Szopodicsa* falvára. Nagy hideg levén, hó kezde esni.

Szerda, 15-én. *Szevilek* szállóhelyre.

Csütörtök, 16-án. *Garmenovicsa* várára.

Péntek, 17-én. *Nisre*. (Nissza).

Szombat, 18-án. *Nisre*.

Vasárnap, 19-én. Nyugvás.

Hétfő, 20-án. *Nistől* tovább haladának. *Derbend-dipi* (= szoros-alja).

Kedd, 21-én. *Szuhaszor* (?) falvára ³⁾.

Szerda, 22-én. *Sehrköjnek* átellenében *Dudak* falvára.

Csütörtök, 23-án. *Kalutene* (?) szállóhelyre.

Péntek, 24-én. *Iflaklar* falvára.

Szombat, 25-én. *Szofia* szállóhelyre.

Vasárnap, 26-án. *Ormanli* falvára.

Hétfő, 27-én. *Ihtimán* szállóhelyre.

Kedd, 28-án. *Akindsi* falvára.

¹⁾ Koblovics ?

²⁾ Nem értem, mit akar ez t. k. mondani. Behrn. egyébiránt úgy fordít, mintha *pasa* és nem *padisah* volna a textusban. „Der Pascha *bleibt allein* und verhált sich zwei Tage.“ — Semmi esetre nem pontos : *tenhá kalmak icsin* épen nem teszi azt, hogy „bleibt allein“, hanem „egyedül maradás *végett*.“ S látszik világosan, hogy benne van a kétnapi megállásra *indító ok*. — Azonban mégis a textusban valamely bajnak kell lennie.

³⁾ Hammer kis útképén van : *Suchodol* és *Esor* külön, azon a tájor.

Szerda, 29-én, vagyis decemb. elején. *Taghandsi* falvára.
Csütörtök, rebî-ul-evvel utolsóján. *Filibe* szállóhelyre.
 Vagyon 30 nap, 25 státió.

Rebî-ul-akhir hava, 936. esztendőben.

Péntek, elsején, vagyis december 3-án. *Kunusban*. A jancsárok aghái és az emir-âlem a zászlókkal *Stambulba* jöttek.

Szombat, 2-án. *Szamuzlsa* (?) falvára.

Vasárnap, 3-án. *Jenidse Müzüllmánlar* falvára. *Ajasz pasa* *Stambulba* jöve.

Hétfő, 4-én, vagyis december 6-án. Nagy eső esék. Szerencsésen *Edrenébe* jöve a *padisah*.

Kedd, 5-én. Nyugvás. *Kaszim pasa* *Stambulba* jöve.

Szerda, 6-án. E szerda éjjelén lefekvő imádság után a föld erősen megrendüle ¹⁾).

Csütörtök, 7-én. Nyugvás. Ez napon a *defterdár Iszken-der Cselebi* által *Jamboli* vajdájává lett némi *Mahmûd* nevezetűt — minthogy már előbb is a *csakirdsibasi Muhammed agha Edrenei kádi* az ő ügyét megvizsgálván, az nem találtatott jó rendben — fölakasztának.

Péntek, 8-án. Nyugvás.

Szombat, 9-én. Nyugvás.

Vasárnap, 10-én, vagyis december 12-én. A 40 tél nap kezdete. *Baba-Eszkiszire*.

Hétfő, 11-én. *Karisdîran* szállóhelyre.

Kedd, 12-én. *Cseitükdsi* szállóhelyre.

Szerda, 13-án. *Harami-dereszi* közelében.

Csütörtök, 14-én, vagyis december 16-án. A 40 tél nap 5-én. Említett napon a boldog *padisah* egész pompával és szerencsével bécsi hadjáratáról megjövén *Stambulba* bevonúla.

Vagyon 14 nap, 9 státió.

¹⁾ Behrn. „Die Nacht dieses Tages bis nach dem Nachtgebete starkes Erdbeben.“

v.

KISEBB KÖZLÉSEK.

I.

MAGYAR KÖVETSÉG FRANCZIAORSZÁGBAN 1487-BEN.

AZ ANGERSI MAIRIE EMLÉKIRATAI UTÁN

KÖZLI

SIMONYI ERNŐ.

Angers, egykoron az Anjoui herczegség fővárosa és a hasonló nevű fejedelmi ház székhelye, ma a Maine et Loire departement fővárosa. Itt tartatik többi között a departement levéltára is, mely jelesen régi okmányokban egyike a leggazdagabb levéltáraknak Franciaországban. Benne már a VIII. századból számos, a XIII. század előtti pedig több ezerre menő okmány található.

En ezen levéltárat azon reményben látogattam meg, hogy benne a hazánkban uralkodott Anjoui ház tagjaira vonatkozó okmányokat talállok; ebbeli reményemben azonban csalódtam, de a levéltárnok szíves közbenjárása mellett találtam az angersi mairie, vagyis városház levéltárában némely érdekes adatokat egy 1487-ben itten járt magyar követség fogadtatására nézve, melyek, úgy mint azok a mairie jegyzőkönyveiben találtnak, híven lemásolva itt következnek.

Mielőtt azonban a jegyzőkönyvi kivonatokat közölném, meg kell jegyezni, hogy VIII. Károly francia király azon háború ideje alatt, melyet 1487. és 1488. években II. Ferencz bretagnei herczeg ellen viselt, udvarával nagyobb részt Laval városában lakott, hogy onnan a hadi működések könnyebben igazgathassa. Itt mulatásának ideje alatt a király gyakran meglátogatta Angers városát és vele majdnem naponkénti levelezésben állott. Alig történt a táborban vagy az udvarnál valami jelentékeny esemény a nélkül, hogy arról a király ne tudósította volna „ses très chers et bien amez les Maire et eschevins de sa ville d'Angers,“ mint erről a mairie levéltára számos bizonyítvánnyal bír.

Angers városa ezen háború folyta alatt, — mely az 1488. jul. 28-án történt Saint-Aubindu-Cornieri ütközet, és az azt aug. 20-án követett békekötés által végződött — sokat szenvedett a folytonos katonai átvonulások, s éjjel-nappali őrség által; mégis 1487. évi junius elején arról értesülvén, hogy egy fényes magyar követség fog városa

falai közt megjelenni, és ez iránt a király rendeletét is vevén, mindent elkövetett, hogy azt önmagához úgy, mint a megjelenendő idegen urakhoz illőleg méltó fogadásban részesítse, a mint azt az itt következő, jegyzőkönyveiből kivont határozatok bizonyítják. Ugyanis a mairie jegyzőkönyvében 1487. évben a következő határozatok találhatók:

„4. juign. Jehan Bourgeolays eschevin et connestable (des portaux Saint-Aubin, Toussaint; et la Basse-Chaire), qui arriva yer soir de Laval où il avoit esté envoyé devers le roy, à apporté les lestres du dit seigneur, adressantes aux Etaz de la Ville, données à Laval le ¹⁾ jour de ce mois, signées Charles, par lesquelles le dit seigneur mande que l'on recueille honnorablement et festie l'ambassade de Hongrie etc. etc., et qu'il a donné provision aux courses et pilleries faictes par les Bretons.“

„Et pour trois jours et demy que le dit Bourgeolays à vacqué au dit voyage, luy, a esté ordonné 70 solz.“

„5. juign. Monsr. l' évesque du Mans a escript que l'ambaxade de Hongrie arrivera cy vendredi matin. A ceste cause a esté ordonné qu' elle sera logée en la Cité, et festié dymanche.“

„Thomin Berson et Jehan Cyreul, poullailiers, se y sont comparuz, ausquelx a esté commandé de se pourvoir et fournir a la Ville pour festier dymanche la dit Ambaxade.“

„Levratz, ce que en pourront recouvrer.“

200. Lapereaux.

200. pigeons.

200. poulllets

50. { heronneaux
palles
buhors ²⁾

50. Oysons,

25. Chesreaux

5. Veaulx.

„6. juign. A esté conclud que on escripra lestres, de par les gens du Conseil du roy, officiers, maire et eschevins d' Angiers, aux abbez et gentilzhommes de ce país, pour recouvrer d' eulx venaisons, gibiers et volatilles, pour festier la dite ambaxade de Hongrie.“

„Qu'on leur donnera du vin, de par la ville, par chascun des jours du vendredi et Sabmedi prouchain, a chascun des chiefz Six quartes; et pour le leur présenter sont commis Pierres Thevin et René Tousche Rousete.“

¹⁾ Itt a kelt napja kimaradt, de kétségkivül jun. 2. volt.

²⁾ Ezen háromrendbeli vizimadarak a mai francia konyha lelettárában nem igen találhatók ugyan, de a régi időben nagy becsben voltak, és sólyommal fogattak.

„Maistres Jehan Loheac, juge de la provosté, Guy Poyet, Sieur de Jupilles Jehan Lenffert, sieur de Louzil, Jehan Fallet, Ligier Buscher, sont commis maitres d'ostelz pour le festage de la dite Ambaxade.“

„Guillaume Leroy, Jehan Delaunay, sont commis pour emprunter et fournir de tapicerie.“

„7. juign. A esté commandé a Colas Main, Guillemain Doisseau, Jehan Porier, Jehan Ragot, de emprunter jusque au nombre de 300 platz et 300 escuelles, pour servir au festage de l' Ambaxade; et a esté baillé commission pour ce faire audit Colas Main.“

„Le vendredi 8. jour du dit moys de juign, arriva la dite Ambaxade de Hongrie au matin, en la quelle estoit chief le chancelier de Hongrie, Archevesque; accompagné de 200 chevaulx ou environ; avecques les quelx estoient les Evesques du Mans ¹⁾ et de Lymoges.“ ²⁾

„Audavant des quelx sont allez les gens de l' eglise d' Angiers, au nombre de cinq ou six, avecques le dean, qui à fait la harangue, et grand nombre des officiers, maire et echevins et bourgeois d' Angiers, en grant estat et ordonnance, jusques a Ballée.“

„9. juign. A esté appoineté avecques la femme de Guillemain Alasreau qu' elle servira de linge les seigneurs de l' Ambaxade de Hongrie et pour le festage d'entr'elx; et en sera paiée par la ville.“

„Guillaume Leroy, Jehan de Saint-Lambert, Guillaume Prieur, Jehan Ogier, ont esté commis et ordonnez pour emprunter Vesselle d' argent au nom de la ville, et en respondre, etc pour servir audit festage.“

„Augier Painot et Guillaume Jollet, sergens decéans, ont rapporté audit conseil avoir cejourduy, emprunté de par la ville, de la vefve feu maistre René Du Houssay, une covete avecques ung traverslit et deux orilliers, le tout garny de deux souilles, quatre draps de lit et une Sarge rouge, deux couvre-chiefz; les quelx mesnaiges ont esté portez, par l' ordonnance du dit Conseil, en la maison de maistre Olivier Leprince chantre de l' eglise d' Angiers, pour servir au chief de l' Ambassade de Hongrie, qui y est logé.“

„11. juign. Plusieurs parties de la mise en depence faicte par Jehan Fallet, eschevin et receveur, dimanche dernier, à festier au souper l' Ambaxade de Hongrie, par le Commendement de Roy, ont esté par lui présentées audit Conseil, veues, leues, et calculées, montant a la somme de 118 livres 6 solz, 11 deniers Tournois; et ordonné icelle somme lui estre allouée.“

Ennyiből áll az, a mi a magyar követség fogadtatását illetőleg

¹⁾ Luxembourgi Fülöp bibornok Mansi püspök.

²⁾ Jean de Barthon Limogei püspök.

a városi tanács jegyzőkönyvében találhatók. A város számvevő könyvében pedig a következő tétel olvasható :

„A. Maurice Cousin heritier de feu Maurice Cousin, pintier, la somme de 40 S. t. pour les louaiges et pertes de la vesselle d' estaing dont il fournit pour servir au soupper de l' Ambaxade de Hongrie, qui fut festiée de par la dite ville, le dimanche 10-e jour de juin l' an 1487, en Recullée ; ¹⁾ comme par la requeste dudit Maurice Cousin presentée au Conseil de la dicte ville, et aussi par le dret et ordonnance d' icelle, peut apparoir, expédiée audit Conseil le 9-e jour de Mars l' an 1488 ; et quietance dudit Cousin, signée a sa requeste, du seign manuel de Jehan Jousses, notaire des Contrez royaux d' Angiers, donnée le 26-e jour de mars 1488, cy rendue a court. Pour 40 solz.“

Ugyanezen követségre vonatkozólag így ír Guillaume Ledoyen, Laval városának jegyzője a XV. században, ki az eseményekről, melyeknek tanuja volt, egy verses krónikát írt, melyet E. de Certain közelebbről kiadott a „Bibliothèque de l' Ecole des Chartes“-ban (3. Serie vol. III. pag. 361 — 393). E. de Certain ezen krónikáról értekezőn, így szól :

„Pendant le nouveau séjour que Charles VIII. fit dans cette velle (Laval), des ambassadeurs de divers pais vènnent l' y trouver et lui apporter des presents. Laissons parler le naïf chroniqueur qui fut grandement émerveillé de la pompe de leur cortège, et ouvrit de grands yeux à ce spectacle inaccoutumé. Il en vint, dit il :

„De Venise de Rommanie,
De Milan aussi de Hongrie,
Vestus d' honneur, en robes d' or,
De les veoirs s' estoit grand honor.
Coueffez de drap d' or commes femmes,
Dont n'estoient réputez infammes.

— — — — —
Eulx-mesmes faisoient les ducatz
Dont estoient farciz à grant taz,
Et quant firent entrée a Laval,
Cent d' ordre estoient et à cheval,

¹⁾ Recullée a városon kívül eső, igen szép fekvéssel bíró lakház és majorság, melyet René király, kit az utókor „le bon roi René“ névvel tisztelt meg, épített és lakott, több termeit a király saját kezével festette, és iránta különös előszeretettel viseltetett. Emeltebb helyen fekvén, a kilátás innen igen szép, a szem gyönyörrel követi a Maine folyását, s látja miként egyesül a Sarthe és Loire vizeivel, azután a magas tornyú székes temploma körül csoportúlt város alatt elfolyva, a partjain egy szikla tetejébe épített, s 17 csonka torony közé foglalt nagy négyszeg épületet képező komor tekintetű angersi vár alá indul.

Sans que l' un d' eulx si passast l' autre.
 Devant estient sans nulle faulte,
 Leurs tabourins et leurs héraulx,
 Et tous montez sur beaux Chevaulx.“

— — — — —

VIII. Károly király a követséget Angersben fogadta, a hova úgy látszik e czélből jött. Az angersi mairie emlékeiből látszik, hogy a király a fennebbi ünnepély napján jun. 10. este Angersbe jött, de onnan a bíró s tanács kérése ellenére azonnal visszatért Lavalba, a hol akkoron az udvar tartózkodott, oda követték őt a magyar követek is, a kiknek pompás bevonulását leírja a fent idézett versekben Ledoyen Vilmos.

Végre még ide írom azt, a mit Guillaume de Jaligny ¹⁾ VIII. Károly korának történetírója mond ezen követségről:

„Avant son depart d' Angers Charles VIII. reçu une Ambassade de Hongrie, ²⁾ grande et notable, de la quelle le chancelier de ce royaume, qui étoit Archevêque, étoit le chef. Ils firent plusieurs beaux présents au roy de la part du Roy de Hongrie, le quel souhaitoit beaucoup l' alliance du roy, d' autant qu'il étoit lors en guerre avec l' empreur et le duc d' Autriche.“

„Cette Ambassade fut long temps avec le roy, qui a leur depart leur fit de fort beaux et riches dons, et de plus envoya plusieurs autres grands presents au roy et à la reine de Hongrie.“

„Aussi Madame de Beaujeu ³⁾ envoya, de sa part, plusieurs belles choses auxdits roy et reine de Hongrie, qui lui en avoient envoyé par leurs ambassadeurs, auxquels elle en donna aussi particulièrement, et les fit à leur retour passer par Paris, pour voir la ville, en la quelle ils furent très bien acueillis festoyés et défrayés par le prévôt el les échevins.“

¹⁾ Histoire de Charles VIII. — Paris, 1684. in folio, 28. l.

²⁾ Ezen tételből az látszanék, mintha a király Angersban tartózkodott volna hosszabb ideig, de a fennebb említett mairie és könyvei világosan bizonyítják, hogy ő oda csak vasárnap este jun. 10. érkezett, és azonnal elment; sőt valószínű, hogy csupán a magyar követekkel találkozás végett jött oda, tudván hogy az ő rendelete folytán az nap vendégeltettek Angers városa által a Recullée nevű királyi lakban, melyet e célra a városnak átengedett.

³⁾ Madame de Beaujeu, Anne de France, XI. Lajosnak legidősb leánya és Beaujeui Bourbon Péternek neje, ki testvérje kiskorúságában Franciaország regense volt, és ki még ez időben is majdnem kizárólag igazgatta Franciaországot, ámbár a király már két évvel előbb nyilvánított nagykorúnak.

II.

ADALÉK

MAGYARORSZÁG KAPUSZÁM SZERINTI ADÓZÁSA

ISMERETÉHEZ

A TÖRÖK URALOM IDEJÉBEN.

KÖZLI

SZILÁGYI SÁNDOR.

A subsidiumot, mint tudva van, az országgyűlés ajánlotta meg. Ugyanazért évről évre ezeknek törvényczikkei közt az adó mennyisége, kivetése módja s mikénti fizetésére nézve megtaláljuk az illető adatokat. A rendek gondoskodtak, hogy a dicátorok visszaéléseket ne tehessenek, a zsarolókra szigorú büntetéseket szabtak egyfelől, s eltilták a kamara utasításait másfelől. Nem rettentek vissza a czélszerű javításoktól, midőn az esküvel való beszámolás helyett a nyugtatványozást hozták be, az adószedőknek járásról járásra sietős menetelét elrendelék, s elhatározzák, hogy dicátor csak jómódú birtokos és ismert lelkiismeretességű ember lehet. Az alakulás és fejlődés stádiumaira a Corpus Juris minden adatot magában foglal. Belőle tudjuk, hogy az erdélyi fejedelmek s a törökök birtokában levő földektől a portára kivetett mennyiségnek csak felét követelték, a porta pedig hosszas időn át egy, az 1609. 62. articulus által megszámlálás óta pedig négy nagyobb telket volt, míg ugyanezen törvényczikk az inquilinok közül tizenkettőt vett egy kapunak. Az 1647. 36. articulus meghagyta a négy nagyobb telket egy portának, de a kisebbek közül nyolczat rendelt, míg az igavonó barmokkal nem bíró inquilinok s colonusok közül tizenkettőt vett össze.

Azonban azt, hogy melyik megye hány portát foglalt magában, hiában keresnők a törvénytárban, sőt e részben még eddigelé napfényre hozott forrásaink is kevés felvilágosítást nyújtanak. Kovachich Supplementumai III. kötetében közöl egy „status dicarum“-ot, melyet ő a Nitray Mátyás birtokában levő eredeti mintáról másolt le. Nem találja ugyan a kimutatást czéljával egyezőnek, de közli, miután mint mondja, azt nagy munkával sem lehetne ily pontosan összeállítani. E szavaival okmányának fontosságára utal főként a

magyar jognak e nagy tehetségű s nagy szorgalmú buvára. De fájdalom, sem teljesnek, sem kimerítőnek nem mondható közleménye. Ugyanis a három horvátországi megyén kívül tizenhét megyét sorol csak elő, név szerint: Pozsony, Turócz, Liptó, Árva, Trencsin, Mozsony, Sopron behódolatlan, Győr, Komárom, Nyitra, Bars, Zólyom (1554 és 1559), Vas, Szala, részben Esztergam, Veszprém (1554 óta), Nógrád (1559 óta) egészen behódolt megyéket. Teljesen hiányzanak Pest, Fejér, Bihar, Hont, Szepes, Somogy, Baranya és Tolna, Ung, Sáros, Gömör, Bereg, Szatmár, Borsod, Abauj, Szabolcs, Heves, Torna, Zemplén, Kővár, Kraszna, Középszolnok, Csongrád, Csanád, Arad, Zaránd, Békés, Bodrog, Torontál megyék.

Hogy mind e megyék, melyek közül néhány egészen a Ferdinánd birtokában volt, ne fizettek volna adót, koránt sem állíthatni. Íme egy okmány, mely egészen ellenkezőről tanúskodik:

Contributio subsidiorum anni 1559. de diaeta per duos florenos de singulis portis publicatorum fecit per singulos Comitatus ut sequitur.

	flor.	dr.
Comitatus Posoniensis de portis numero 3273 $\frac{1}{4}$ hoc anno connumeratis ad ambos terminos solvit	6546	50
Comitatus Comaromiensis de portis numero 438 solvit ad ambos terminos	876	
Comitatus Strigoniensis de portis numero 113 $\frac{1}{2}$ solvit ad ambos terminos	227	
Comitatus Nitriensis de portis numero 4509 $\frac{1}{4}$ solvit ad ambos terminos	9018	50
Comitatus Barsiensis de portis numero 1127 solvit ad ambos terminos	2254	
Comitatus Honthiensis de portis numero 532 $\frac{1}{2}$ solvit ad ambos terminos	1065	
Comitatus Nevgradiensis de portis numero 212 $\frac{1}{2}$ solvit ad ambos terminos	425	
Comitatus Arvensis de portis numero 112 $\frac{3}{4}$ solvit ad ambos terminos	225	
Comitatus Thúrócziensis de portis numero 573 $\frac{3}{4}$ solvit ad ambos terminos	1147	50
Comitatus Liptowiensis de portis numero 454 solvit ad ambos terminos	908	
Comitatus Trinciniensis de portis numero 2071 solvit ad ambos terminos	4142	
Comitatus Zolinensis de portis numero 1085 solvit ad ambos terminos	2170	

	flor.	dr.
Comitatus Szepesiensis de portis numero 738 $\frac{1}{2}$ solvit ad ambos terminos	1477	
Comitatus Mosoniensis de portis numero 634 solvit ad ambos terminos	1269	
Comitatus Jauriensis de portis numero 125 $\frac{3}{4}$ solvit ad ambos terminos	251	50
Comitatus Wesprimiensis de portis numero 373 $\frac{1}{2}$ solvit ad ambos terminos	747	
Comitatus Soproniensis de portis numero 1282 $\frac{1}{2}$ solvit ad ambos terminos	2565	
Comitatus Castriferrei de portis numero 2832 $\frac{3}{4}$ solvit ad ambos terminos	5665	50
Comitatus Zalaviensis de portis numero 3276 solvit ad ambos terminos	6552	
Comitatus Simegiensis de portis numero 566 $\frac{1}{4}$ $\frac{1}{2}$ solvit ad ambos terminos	1132	75
Comitatus Baranya et Tholnensis de portis numero 1062 $\frac{1}{2}$ solvit ad ambos terminos	2125	
Comitatus Ungh de portis numero 797 solvit ad ambos terminos	1594	
Comitatus Sáros de portis numero 1286 solvit ad ambos terminos	2573	
Comitatus Gömer de portis numero 1124 $\frac{1}{2}$ solvit ad ambos terminos	2249	
Comitatus Berek de portis numero 774 $\frac{1}{2}$ solvit ad ambos terminos	1549	
Comitatus Szathmár de portis numero 585 solvit ad ambos terminos	1170	
Comitatus Borsodiensis de portis numero 1938 solvit ad ambos terminos	3876	
Comitatus Abaújvár de portis numero 1645 solvit ad ambos terminos	3290	
Comitatus Szabolcs de portis numero 767 $\frac{1}{2}$ solvit ad ambos terminos	1535	
Comitatus Heves de portis numero 1509 solvit ad ambos terminos	3018	
Comitatus Thornensis de portis numero 311 solvit ad ambos terminos	622	
Comitatus Zempliniensis de portis numero 2585 $\frac{1}{4}$ solvit ad ambos terminos	5171	50
Summa summarum parata pecunia facit	77436	75

Ex hac porro summa deducere oportet per singulos Comitatus salaria Dicatorum Vice Comitum, Judlium Nobilium, No-

tariorum sedis, quae ut coniecimus accederent ad summam circiter 6000 flor.

Item considerandae veniunt restantiae per Comitatus hinc inde inexactae.

Item si quae inciderunt exemptus. — —

Ez okmány eredetie a Jerney-féle gyűjtemény I. kötetében van, mely ma már a kecskeméti ref. főiskola tulajdona, hová a kamara borstakarónak eladott papirjaiból került. A királyi kamarában egykorúlag készült minúta ez. Hiányzanak a jegyzékből: Pest, Fejér, Bihar, Kővár, Kraszna, Közép-Szolnok, Csongrád, Csanád, Arad, Zaránd, Békés, Bodrog, Torontál. E hiány megfejtésére nem szándékunk hypothesiseket állítani fel. E hiány, valamint más kérdések, melyek e tárgygyal kapcsolatban állanak, csak több évről szóló, a fenebbiekhez hasonló okmányok napfényre jötte után lesz megfejtve. Közlünk a helyett egy másik okmányt, mely a Halas birtokában levő Protocollum inlyti Districtus Minoris Cumaniae-ből vétetett, s az 1647. s 1696-diki portaszámokat mutatja ki:

Portae Inlyti Regni Hungariae.

Comitatus et Accessoria	Liberae Regiaeque ac Montanae Civitates	Anni 1647.	Anni 1696.
-------------------------	--	---------------	---------------

C i r c u l u s C i s - D a n u b i a n u s.

Posoniensis		609 $\frac{1}{4}$	394
" Posonium		—	50 $\frac{1}{2}$
" Tyrnavia		—	21
" Szent-György		—	9
" Bazinium		—	14
" Modra		—	16
Nitriensis		552 $\frac{1}{2}$	394
" Szakoleza		—	8
Trencsiniensis		427	260
" Trencsinium		—	6 $\frac{1}{2}$
Hontensis		101	185
" Scemnicium		—	21
" Baka-Bánya		—	2 $\frac{1}{2}$
" Béla-Bánya		—	2 $\frac{1}{2}$
Barsiensis		189	173
Villa Cremnicium		—	4
" Cremnicium		—	12
" Új-Bánya		—	3
Neogradiensis		123 $\frac{1}{2}$	130
Arvensis		—	147
Pest Pilis Solth		121	116

Comitatus et Accessoria	Liberæ Regiæque ac Montanæ Civitates	Anni 1647.	Anni 1696.
Cumani Minores	—	12
"	Buda	—	14
"	Pest	—	8
Zoliensis	109 $\frac{1}{2}$	88
"	Novi-Zolium	—	19
"	Breznó-Bánya	—	10
"	Libet-Bánya	—	2 $\frac{1}{2}$
"	Vetero-Zolium	—	4 $\frac{1}{2}$
"	Corpona	—	8
Liptoviensis	110 $\frac{1}{2}$	80
Thurócziensis	127	80
Strigoniensis	72	50
"	Strigonium	—	—
Barsiensis	60	60

C i r c u l u s T r a n s - D a n u b i a n u s .

Comaromiensis	229 $\frac{1}{2}$	100
Jauriensis	95	78
Instantia ibidem	—	—
Ve:zprimiensis	81 $\frac{1}{4}$	96
Mozsoniensis	194 $\frac{1}{2}$	161
Soproniensis	739 $\frac{1}{4}$	180
"	Sopronium	—	40
"	Kis-Marton	—	8
"	Ruszth	—	9
Castri-ferrei	646 $\frac{1}{4}$	396
"	Kőszegh	—	6
Szaladiensis	181	200
"	Kanizsa	—	—
Sümeziensis	103	103
Tolnensis	30	29
Baranyiensis	—	88
Albensis	—	51
"	Alba Regalis	—	8

C i r c u l u s T r a n s - T i b i s c a n u s .

Bihariensis	—	80
"	Debreczen	—	31
Maramarosiensis	—	104
Kőváriensis	—	23

Comitatus et Accessoria	Liberæ Regiæque ac Montanæ Civitates	Anni 1647.	Anni 1696.
Krasznensis	—	16
Szolnok mediocris	—	30
Csongrad cum Szegedino	—	33
Csanádiensis	—	15
Aradiensis	—	30
Zarándiensis	—	50
Békésiensis	—	10
Bodrogiensis	—	5
Torontaliensis	—	5

Circulus Cis-Tibiscanus.

Aba-Újváriensis	181	158
"	Cassovia	—	16
Zempléniensis	393 $\frac{3}{4}$	196
Sárosiensis	410 $\frac{1}{2}$	193
"	Eperjes	—	15
"	Bártfa	—	8
"	Cibinium	—	3
Szepusiensis	173	131
"	Leuschovia	—	29
"	Késmárhk	—	9
Gömöriensis	101 $\frac{1}{4}$	147
Ungensis	115 $\frac{1}{4}$	65
Borsodiensis	74	56
Beregiensis	122	64
Szabolcs cum Kálló	138	143
"	Oppidum Polgári	—	—
Oppida Hejdonicalia	—	60
Hevesiensis	112 $\frac{1}{8}$	105
"	Agria	—	—
Jazyges et Cumani majores	—	20
Tornensis	15 $\frac{1}{2}$	29 $\frac{1}{2}$
Szathmáriensis	173 $\frac{3}{4}$	172
"	Szathmár-Némethi	—	10
"	Nagy-Bánya	—	6
"	Felső-Bánya	—	24
Ugocsiensis	79 $\frac{3}{4}$	28

Összehasonlítván a két jegyzéket, úgy találjuk :

1. Hogy Pestmegye 1647-ben már be van jegyezve, míg a XVI. századbeli okmányban nincs.

2. Hogy 1647-ben nincsenek bejegyezve imezen megyék : Bihar, Kővár, Kraszna, Középszolnok, Csongrád, Csanád, Arad, Zaránd, Békés, Bodrog, Torontál.

3. Baranya 1559-ben föl van jegyezve, de nincs 1647-ben ; hihetőleg azonban ekkor is Tolnával együtt járt.

4. 1647-ben sincs bejegyezve Fejérmegye portáinak száma. E megye Solt járása egyesített Pestmegyével, de a többi része is, ha fizetett adót, nem lehetetlen, hogy más megyével együtt fizetett.

III.

ADALÉK

A RÁKÓCZY FORRADALOM TÖRTÉNETÉHEZ.

BALÁSSY FERENCZTŐL.

Hogy a magyar papság egy része a nemzet fölmerült politikai kérdéseiben s alkotmányos küzdelmeiben gyakran a nemzeti párttal tartott, s aztán e párt mozgalmaiba bele sodortatott, annak számos ténye van följegyezve évkönyveinkben, és még számosabb bizonyítványa hever ismeretlenül levéltárainkban. Így különösen, hogy a magyar clerus egy része akár politikai meggyőződésénél, akár az események kényszerítő hatalmánál fogva a Rákóczy pártjára állott, s ennek folytán a forradalomba bele vonatott, arról több hiteles adataink vannak. A többi között az egri érseki levéltárban, Telekesi István egri püspök iratai között, találtatik három ide vonatkozó okmány, melyek az egyháznak, különösen az akkori magyarországi primásnak a forradalomba keveredett egyháziak elleni szigorú eljárásáról tanuskodván, e részben biztos adatokat nyújtanak. Ezen okmányok még eddigelő tudtomra sehol sincsenek közölve; pedig hazánk akkori történetére nézve megérdemlik a figyelmet; mert midőn a papságnak a forradalom alatti magatartásáról, s az egyháznak a forradalom ellen követett eljárásáról tanuskodnak, egyúttal a forradalom történetéhez némi adalékul szolgálnak. Ugyanazért hazánk akkori történetére nézve nem tartom egészen fölöslegesnek ezen okmányokat itt, minden commentálás, vagy bővebb tárgyalás nélkül, egyszerüen közölni.

Az 1. okmány XI. Kelemen pápának 1709. kisasszonyhava 17. napján költ s Keresztely Ágost bíbornok-, esztergomi érsek- és primáshoz intézett brevéje, melyben komolyan inti a magyar papságot, hogy elhagyván a pártosokat, azonnal törvényes királyukhoz térjenek vissza; mert különben minden méltóságaik- s javaidalmaiktól meg fognak fosztatni, és a bíbornok-primást a makacsok elleni törvényes eljárásra s ezen büntetések végrehajtására felhatalmazza, mely bréve ekképen szól:

„Clemens Papa XI. Dilecte Fili Noster, Salutem et Apostolicam Benedictionem. Neminem esse arbitramur, qui christianae pietatis oculis spectet incendia feralis illius belli, quo florentissimum quondam Hungariae Regnum tot jam annos flagrat, et non intime commoveatur ac doleat, eorum animos, qui hujusmodi malorum authores sunt. aut participes esse dignoscuntur, usque adeo obcaecatos esse, ut spem ac prope desiderium pristinae tranquillitatis et debitam erga legitimum Regem, hoc est Charissimum in Christo Filium Nostrum Josephum, Romanorum Regem in Imperatorem electum obedientiam, imo etiam magna ex parte studium ac cultum Religionis abjecisse videantur. Acerbum sane Paternae Nostrae charitati spectaculum sunt luctuosae illorum populorum calamitates, sed illud longe gravissimum ac molestissimum nobis accidit, quod ibi non desint, ut audivimus, ex ordine ecclesiastico quamplures, qui suae conditionis immemores, tumultuantium ac perduellium numero accedere, turbasque excitare vel confovere non abhorreant. Quorum Nos ecclesiasticorum hominum audaciam ac temeritatem in attentandis rebus instituto, quod profitentur, prorsus oppositis iis, quibus par est, remediis ope circumspectionis tuae, de cujus spectato zelo ac eximia prudentia plurimum in Domino confidimus, coercere volentes, auctoritate Nostra inprimis indicimus et sub praecepto obedientiae mandamus omnibus Clericis tam Saecularibus quam Regularibus illarum partium cujuscunque status, gradus, et conditionis sint, etiamsi vigore cujuscunque privilegii ac praerogativae speciali mentione digni habeantur, ut statim cessent, et imposterum omnino abstineant a quocunque actu, per quem directe vel indirecte suscitari, augeri, aut quocunque modo confoveri possint hujusmodi motus, tumultus, seditiones, ac bella, neque audeant causam vel occasionem, sive opem consilium aut favorem praebere rerum novarum authoribus ac perduellibus sub poena privationis dignitatum, canonicatum, abbatiarum, commendarum, pensionum ecclesiasticarum, nec non omnium quorumcunque beneficiorum ecclesiasticorum, etiamsi ea sint de jure patronatus Laicorum etiam Nobilium et Illustrium, ac sub poena perpetuae inhabilitatis, ad illa et alia similia vel dissimilia quaecunque in posterum quomodolibet obtinenda, et, si Regulares sint, sub poena privationis vocis activae et passivae ac officiorum ac dignitatum etiam majorum et principalium, pariterque inhabilitatis ad illas vel illa assequenda in futurum, quae poenae actu ac ipso facto incurrantur post mensem a die publicationis praesentium; ad quarum quidem omnium et singularum poenarum declaratoriam seu declaratorias sententias volumus et mandamus, ut procedi possit juris ordine servato, per Te dilectum Filium Nostrum Christianum Augustum S. R. E. Cardinalem de Saxonia, Metropolitanam Ecclesiam Strigoniensem, ex cessione et dispensatione Apostolica, Praesulem ac Primatem totius Regni Hungariae; Tibi proinde Nostra et Apostolicae Sedis auctoritate impertimur

facultatem deveniendi ad omnimodam hujusmodi poenarum executionem, et eos, qui in praefatis deliquerint, et rei comperti fuerint, destituendi et privandi, alia etiam quaecunque necessaria et opportuna faciendi, ac demum ea omnia, quae de jure fieri solent, ac possunt ab his, quibus pari autoritate demandata est executio poenarum in Constitutionibus Romanorum Pontificum indictarum. Quamobrem tuae perspectae vigilantiae ac virtutis erit, ecclesiasticas personas, quae in dedecus sacerdotalis ordinis a similibus attentandis non destiterint, vel similia in posterum attentare praesumerint, inflictione poenarum juxta facultates Tibi hisce Nostris attributas ab hujusmodi scandalis deterrere. Dum Nos Tibi Dilecte Fili Noster Apostolicam Benedictionem peramanter impetimus. Datum Romae apud Sanctam Mariam Majorem, sub Annulo piscatoris die XVII. Augusti MDCCIX. Pontificatus Nostri Anno Nono. — Ulysses Jos. Cardinalis Gozzadinus. — Inscriptio: Dilecto Filio Nostro Christiano Augusto Sac. Rom. Eccl. Presbitero Cardinali de Saxoniam.

A 2. okmány Keresztely Ágost bíbornok-primásnak ugyanazon év mindszenhava 3. napján kelt nyíltlevele, melyben ezen pápai brévét kihirdette, s ennek folytán azon egyháziakat, kik a forradalmi párthoz csatlakoztak, vagy ahoz szítottak, maga eleibe idézte, mely ekkép szól:

„Nos Dei Gratia Christianus Augustus, Sacrae Romanae Ecclesiae Presbyter Cardinalis, Archi-Episcopus Strigoniensis, S. Sedis Apostolicae Legatus natus, Primas Regni Hungariae, ejusdemque summus Cancellarius et Secretarius, Comitatus Strigoniensis supremus et perpetuus Comes, Episcopatus Jaurinensis Administrator, Dux Saxoniae Juliae Cliviae et Montium etiam Angariae et Westphaliae, Landgravius Thuringiae, Marchio Misniae, superioris et inferioris Lusatae, Comes Princeps Hennebergensis, Metropolitanae et Electoralis Ecclesiae Coloniensis Praepositus et Thesaurarius, Comes Marchiae et Ravensbergae, Dominus Ravensteinii, Balliviae, Thuringensis Locumtenens, Sacrae Caesariae Regiaeque Majestatis Consiliarius actualis intimus etc. etc. Significamus tenore praesentium omnibus et singulis, quibus expedit universis; quod posteaquam Sanctissimo Domino nostro praesens rebellio, ac ferale illud bellum, quo Apostolicum Hungariae Regnum tot jam annos flagrat, non solum summo horrore, ac acerbum paternae Ejusdem charitati spectaculum sit, sed et etiam altefatae Suae Sanctitatis intima cordis penetrat viscera, quamplures ex ordine ecclesiastico reperiri, quorum maligni animi eo obcoecati fuere, ut non erubuerint contra Omnipotentem Deum, atque divinitus ipsis concessum legitimum Regem ac Dominum, Dominum Josephum, Romanorum Imperatorem, Hungariae et Bohemiae Regem, Archiducem Austriae etc. etc. perduellis conspirationis numero adhaerere, sed quod deterius est, suppositivam summe titulatae suae Majestatis Caesareo Regiae dethronisa-

tionem nefande subsignare non abhorruerint, ¹⁾ perque hoc nefarium scelus suae conditionis plane immemores, ipsorum ecclesiasticae dignitati sacroque characteri, in totius Christianitatis evidens scandalum, inextinguibilem adhibere infamiae labem non veriti sint; tacendo principaliores ex hisce Ecclesiasticis Rebellibus, eo magis perenni erga legitimum ipsorum Regem fidelitatis vinculo obsrictos fuisse, quo plus memores esse debuissent, sese ad dignitates et Beneficia ecclesiastica, quae possident, a moderne regnantis Caesareo Regiae Majestatis pietissimo Domino Progenitore gloriosissimae memoriae gratiose elevatos fuisse. Eapropter summe memorata Sua Sanctitas huic Edicto insertum Breve Pontificium ad Nos dirigere dignata fuit, ut per idipsum universo Orbi, principaliter vero huic Hungariae Regno patefaceret, quam graviter et indignabunde horum ecclesiasticorum perduellium execranda spectaret flagitia, ac econtra, qua prorsus paterna cum sollicitudine saepe memorata Sua Sanctitas alte titulatae suae Caesareo Regiae Majestatis, et Regni hujus utilitatem ac pristinam in eodem reducendam tranquillitatem sibi cordi sumeret, ipsa re ostenderet. Cum autem Nostrae obligationis fuerit, de saluberrimo hoc Sanctitatis suae decreto imprimis Sacram Suam Caesareo Regiam Majestatem humillime edocere, ipsaque iisdem rationibus mota, celerem illius publicationem nobis denuo clementissime injunxerit; tanto minus Nos eam differe, sed potius divino haud dubie idem sentientis summae utriusque in terris potestatis jussa, qua potest maxima promptitudine exequi debuimus, uti nunc pro muneris nostri ratione lubentissime facimus. Est vero Breve hoc Pontificium ad Nos directum tenoris sequentis: (itt következik a már felebb idézett brève). Cum itaque ex hocce Brevi Pontificio tam Apostolico huic Regno, quam ipsismet in dicto Brevi allegatis quoque ecclesiasticis rebellibus suae Sanctitatis Pontificiae mandatum et voluntas abunde patebit; propterea per has Nostras Litteras, tam ex mandato isto et facultate Nobis concessa, quam vigore quoque Nobis (uti Primati Regni Hungariae) incumbentis officii mandamus, ut omnes et singuli praefati hujus Regni Clerici, cujuscunque dignitatis ii sint, tam Saeculares quam Regulares, qui aliquo modo hujus, in praesens usque tempus grassantis, rebellionis sese participes reddiderint, et in hodiernum quoque diem, post publicatam etiam (instantibus Nobis, reliquisque fidelibus Regni Apostolici statibus et ordinibus, in praesenti Diaeta legitime congregatis) a sua Sacra Caesarea Regiaque Majestate proscriptionem, penes perduelles pertinaciter perseveraverint,

¹⁾ Ezen kemény megrovás azon cselekvényre vonatkozik, miszerint Telekesi István egri megyés, Pyber László és Pethes Endre címzetes püspökök aláírták az ónodi gyűlés azon végzését, melyben az osztrák ház Magyarországon trónvesztettnek, s a magyar trón megüresedettnek nyilvánított.

se Nobis in hac libera Civitate Regia, Curiaque Nostra Archi-Episcopali sistant, rebellionem, omnemque ejus favorem ejurent, seseque denuo legitimo suo Regi humillime submittant, etquidem intra tempus quatuor septimanarum a die hodiernae praesentium publicationis; contra eos vero, qui intra praefixum tempus inobedientes non comparuerint, praeter poenas proscriptione Regia comprehensas, juxta Breve Pontificium, absque ulla intermissione, rigore procedemus. Datum Posonii in Curia Nostra Archi-Episcopali die tertia Mensis Octobris Anno Domini Millesimo Septingentesimo Nono. C. A. (Christianus Augustus) Cardinalis de Saxonia, Primas Regni Hungariae. L. S. Ex mandato Eminentissimi ac Serenissimi Domini Cardinalis de Saxonia Bernardus Heidfeld Protonotarius Apostolicus.“

A 3. okmány ugyancsak az említett bíbornok-primásnak 1709. karácsony 18. napján kelt ítélete vagy elmarasztaló-levele, melyben a primás méltóságai- és javadalmaiktól örökre megfosztja, és megfosztottaknak s jövendőre is azon vagy más egyházi méltóságok s javadalmak birhatására képteleneknek nyilvánítja mindazokat az egyháziakat, kik az előbbi nyiltlevélben kitett határidő alatt magok megmentésére és tisztázására meg nem jelentek. Ezen okmány sokkal érdekesebb a két elsőnél, amennyiben ebben nem csak általánosságban van a forradalmi részvét vádja a clerusra kimondva, hanem névszerint elő vannak annak azon főbb tagjai sorolva, kik a forradalmi részvétről vádolva voltak, s a kitűzött határidő alatt meg nem jelenén, elmarasztaltattak. Ezen elmarasztaló levél ekképen szól:

„Nos Dei Gratia Christianus Augustus (a czím, mint az előbbi nyiltlevélben) Notum nunc facimus tenore praesentium significantes omnibus et singulis, quibus expedit universis: quod posteaquam in hoc Apostolico Hungariae Regno Breve istud Pontificium a Sanctissimo Domino Nostro Papa Clemente XI. sub die decima septima elapsi mensis Augusti, praesentis jam tunc (talán jam nunc) declinantis Anni ad Nos emanatum per publicam Valvarum affixionem, die quoque tertia mensis Octobris subsecutam, a Nobis publicatum fuerit; cujus vigore ac robore universi et singuli Regni hujus Hungariae tam Saeculares quam Regulares Clerici, in quibuscunque etiam dignitatibus constituti, qui perduellis adhucdum grassantis conspirationis numero adhaeserunt, clementer ac serio admoniti et citati fuere, quemadmodum intra mensis unius terminum, a tempore factae publicationis, ad mentem et tenorem Brevis Pontificii, idest a die tertia mensis Octobris, resipiscant, rebellionem ejusque favorem ejurent, seseque denuo legitimo suo Regi ac Domino, Sacrae nimirum Caesarae Regiaeque Majestati, in debita humillitate et reverentia submittant, ac ob commissum tam divinitus puniendum, quam ab universo quoque christiano orbe detestandum execrabile scelus, ac perpetratum scandalosum nefas, ad altefatae Sacratissimae Majestatis suae clementiae solium prostrati, gratiam exoraturi confugerent. Cum

vero pauci fuere, qui in termino praefixo usque ad tertiam Novembris comparuerint, ac animo, vel minus opere, Edicto nostro, auctoritate pontificia, ac Caesareo Regio consensu fulta, sese accomodare, aut eidem vel in minimo sese submittere, multo magis obdurato plane corde, contra naturale obligaminis sui vinculum, quo legitimo Regi et Domino, tam divino quam naturali et Gentium jure obstricti sunt, perduellis conspirationis cohorti pertinaciter ultro adhaerere studierint. Eapropter tam ex plenitudine delegatae Nobis pontificiae potestatis, quam ex Caesareo Regio praescitu ac beneplacito harum Nostrarum vigore Litterarum declaramus: Quod atrocis hujus rebellionis asseclae, tam Saeculares quam Regulares Clerici, cujuscunque dignitatis, status, gradus, aut conditionis ii sint, pro nunc actu, ipsoque facto, poenam privationis dignitatum, canonicatum, abbatiarum, commendarum, pensionum ecclesiasticarum, aliorumque Beneficiorum, quovis vocabulo aut nomine vocitatorum, praeter poenas proscriptione Regia comprehensas in perpetuum incurrerint, ac in futurum quoque ad quasvis dignitates ecclesiasticas et Beneficia possidenda sese inhabiles reddiderint: taliter quidem, ut alte titulatae Suae Sacrae Caesariae Regiaeque Majestati, tamquam Regi Hungariae pro praesenti de hisce vacantibus ecclesiasticis Beneficiis, quae ad suam Regiam Collationem spectant, ad ejusdem benignum Caesareum Regiumque beneplacitum disponendi plenissimum arbitrium, uti par est, relinquuntur. Omnes quoque Domini Ordinarii, qui in ipsorum Diaecesi, Laici item, qui jure patronatus conferendi Beneficia potestatem habent ea, quae ad ipsorum collationem spectantia, tamquam per praesentes Nostras declaratorias actu vacantia pronunciantur, aliis de Ecclesia Dei, de Rege, ac inclyto hoc Apostolico Regno Hungariae benemeritis, ejusque conservationis studiosis, ac fidelibus subjectis valide liciteque conferre poterunt, ac debebunt. Regulares vero, qui perfidae factionis Rakozianae adhucdum sequaces reperiuntur, pari passu, vigore praecitati Pontificii Brevis, per Nos edictaliter publicati, omni, quo in ipsorum Religione gaudebant voto activo et passivo, aliisque dignitatibus ac officiis non solum actualiter destitutos, sed etiam pro futuro semper ad similia fungenda munera indignos et inhabiles, tamquam pacis et tranquillitatis publicae perturbatores, pronunciamus et determinamus. In specie autem privamus omnibus ecclesiasticis dignitatibus, voto itidem activo et passivo, actuque privatos et destitutos esse hisce declaramus sequentes: 1. Episcopum consecratum Agriensem Stephanum Teleckesii. 2. Praepositum Agriensem Andream Petes. 3. Praepositum Varadiensem Joannem Bacho. 4. Praepositum, et Canonicos Vacienses. 5. Capitulares Agrienses. 6. Capitulares Scepusienses. 7. Emericum Pongraz Episcopum Pharensensem et Canonicum Strigoniensem. 8. Michaellem Meraii Abbatem Sixardiensem et Canonicum Strigoniensem. 9. Paulum Comittem Zichii Canonicum Jau-

rinensem. 10. Viza de Mata. 11. Franciscum Brenner a Raciozio intrusum Praepositum Seepusiensem. Ex Religiosis: 1. Conventuales Jassovienses. 2. Conventuales Lelessienses. Extra conventuales: 1. Fratrem Minoritam Kérii. 2. Fratrem Paulinum Maythinii. 3. Fratrem Paulinum Blaskovich. 4. Fratrem Paulinum Hyacinthum Diani etc. *) Privamus denique vigore praesentium omnes et singulos tam Saeculares quam Regulares Clericos, qui status et characteris sui immemores, contra omnipotentis Dei ac summae utriusque in terris potestatis jussa, idest Sanctissimi Domini Nostri decreta. ac Suae Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis, tamquam coelitus ipsis concessi legitimi Regis et in terris Domini debitam obedientiam, naturalis sui obligaminis, honoris, et conscientiae quoque plane obliti, praedictae factioni Rakoczianae ultro nefande adhaerere non veriti fuerint; omnes et singulos supradictos, cujuscunque status et dignitatis aut gradus ii unquam esse possint, pro tunc actu omnibus dignitatibus et Beneficiis suis ecclesiasticis privatos, et in futurum quoque ad quasvis dignitates ecclesiasticas, Beneficia et honores qualitercunque nuncupatos inhabiles et incapaces esse declaramus et condemnamus. proque condemnatis agnoscendos esse decernimus, pronunciamus, et definitive sententiamus non solum praemisso, sed et omni alio meliori modo, quo id de juris ac statutorum ordine fieri potest; idque ex mandato et potestate a Sanctissimo Domino Nostro Nobis specialiter concessa, et de jure. Datum Posonii in Curia Nostra Archi-Episcopali die decima octava mensis Decembris, Anno Millesimo Septingentesimo Nono. C. A. Cardinalis de Saxoniam Primas Regni Hungariae. L. S. Ex mandato Eminentissimi et Serenissimi Domini Cardinalis Bernardus Heidfeld Protonotarius Apostolicus.“

De végrehajtatott-e ezen kemény ítélet, s mi sorsa lön azoknak, kik ezen ítélet által sujtva valának, annak semmi nyoma az említett iratokban. Annyi azonban bizonyos, hogy Telekessi István egri püspök ügyét Rómába a pápa eleibe feljebbezvén, s ott magát és káptalanját igazolván, fölmentetett.

¹⁾ Amint látszik, többen is voltak vádolva, de ezek nincsenek itt mind elősorolva.

IV.

EGY RÉGI ZÁGRÁBI MISÉSKÖNYV MEGISMERTETÉSE.

PODHRADCZKY JÓZSEF r. tagtól.

„Liber iste Missalis secundum ritum et communem observantiam Alme Ecclesie Zagrabiensis, Goricensis vulgariter nuncupatur.“
 Egész levélre nyomtatott, veres bársonyba van kötve; sorozatlan levél 41 benne, ezeken kívül 285 lap; az utolsó sorozatlan lapon Magyarország czímere. E lap előtt levőn van egy kép, rajta Boldog Asszony ülve, s jobbra a mellette álló, egy hosszú pálczát két kézzel tartó Szent István királyra tekintve, kinek palástja gallériján e fölírás olvasható: „S. Stephanus Rex Hungarie;“ mellette balfelül fia Szent Imre herceg áll, bal kezében fejr liliommal, jobbában pedig egy földig érő kard imez irással: „S. Emericus Dux Slavonie.“ Mind a ketteire fölemelt jobb kezével áldást ad a Boldog Asszony ölében ülő kised Jézus. Szent anyjának bal felét Szent László király, a zágrábi püspökség alapítója foglalja el, jobbában egy hosszú nyelű szekercze, bal kezével pedig palástját tartja öszve, gallériján: „S. Ladislaus R. Hungarie.“ Szűz Mária feje fölött két angyal koronát tart; innen alul Magyarország czímere, a kettős kereszt, az úgynevezett három fejr pólyakötőlékkal, vagyis inkább nagy Lajos király által 1369-ben a kassaiaknak adott czímerlevél szerint, az Anjou-ház színeivel: „civibus nostris de Cassa annuimus — ut iidem a modo, in sigillo ipsius civitatis secreto et missivo, ac vexillo, formam clypei cum signo nostro regio exornato, desuper videlicet unum tractum, seu lineam flavei (kék) coloris, tribus imaginibus Liliorum compaginatam: ac de subtus quatuor Lineas ruffas et totidem albas lateraliter habentis, in perpetuum gestare valeant atque possint.“ — Csupán kettős kereszt az ország czímere; erről ír Hunyadi Mátyás király a bíbornokoknak: „Quae, ut Sanctitas sua aperte cognoscat, certa esse debet, duplicatam illam Crucem, quae Regni nostri Insigne est, Gentem Hungaricam libentius triplicare velle, quam in id consentire, ut be-

neficia et Praelaturae, ad ius Coronae spectantes, per Sedem Apostolicam conferantur.“ — „Omnis autem illius modus, figura et reliqua per se loquuntur, esse Apostolicam, et earum simillimam, quae Legatis Romani Pontificis (Sz. István király is ez volt) consuevit praeferri. Mond Kollár Ádám Hist. Dipl. Juris Patronatus Regum Hung. Lib. I. cap. 8. Hinc praeclare, me iudice, Illustr. Révaius: — „Imprimis, inquit, Crux gemina Coronae adiuncta fuit, S. Stephano Regi Hungariae praeferenda, eo nimirum respectu, quod Rex simul et Apostolus Hungarorum esset; Regiam, simul et Apostolicam Dignitatem ac Professionem, ex conversione suae gentis ad fidem christianam consecutus.“

Onnan ismét egy másik három pólás czímer látható. A Boldog Asszony széke alján pedig ez irás: „S. Maria Patrona Regni Hungariae.“

E képre következik a Kalendárium, Kutassy János győri püspöknek a bal szegletére tollal írott czímerével.

A kalendárium után ez utasítás áll: „Pro cuius quidem kalendarii intelligentia clariori, ita quilibet sciat et intelligat: quod ubicunque in eodem kalendario scriptum est: Totū Soleñe (totum solenne) illud festum tam per Chorum Zagrabiens. quam etiam per populum loci eiusdem omnino veneratur et colitur. Ubi vero scriptum est. Soleñe, illud festum Chorus quidem Zagrabiensis certis ceremoniis et observantiis solitis veneratur et colit: populus autem licitis et honestis laboribus, et culturis agrorum intendit. — Alia vero festa simplicia trium lectionum, et memorie ecclesiae duntaxat veneratur debitis officiis, populus autem laboribus occupatur. — Sacerdotes igitur parochiales bene notent premissa, imitenturque observantiam ecclesiae Zagrabiensis predictae; quia ipsa est mater et magistra omnium ecclesiarum aliarum sue diocesis.“

A kalendáriumból e napokat véltük megemléltendőknél:

„30. (Maii) Elevatio dextre beati regis Stephani me.“ azaz: memoria. Egy Esztergom megye számára 1484-ben nyomtatott breviárium előtt álló kalendáriumban: „30. Maii Inventio Dextere S. Stephani Regis,“ melyről Temesvári Pelbárt: de S. Stephano Serm. 1. cum legenda, alias Serm. 175: „Dextraque manus beati regis Stephani, usque modo ossibus, cute et nervis adherentibus manet integra, quasi elemo-ynam porrigere videretur.“ E napot tehát már meg nem üllték, mint régenten: „convocatis episcopis festum dextre Stephani regis celebrandum instituit“ mond 1083. évről Pelbárt Szent László királyról Serm. 78. quod moderna consuetudo non colit, sed tamen pia devocione in civitate Albensi positam olim misericordie operibus plenam omnis populus veneratur.“ — Temesvári Pelbárt Sz. Ferencz rendén volt híres szónok és tanár, 1484 óta Budán lakott és tanított a Sz. János evangelistáról nevezett monostorban, melynek régi temploma tornya most is áll a várban. A mon-

tani hadviselők szent-egyháza 1732-ben rakatott e régi toronyhoz. E monostorban halt meg Pelbárt 1504-ben Sz. Vince vértanu napján.

„27. (Junii) veres betűkkel „Ladislai regis et confessoris. Tot. Sol.“ azaz: totum solenne. A tathrosi 1466. kalendáriumban is veres; mi annak jele hogy ünnepnap volt.

„4. (Julii) „Octava sancti Ladislai.“

„30. (Julii) veres betűkkel: „Depositio sancti Ladislai. Sol.“ azaz: Solenne. Egyházi nyelven a „Depositio“ temetés napja; Szent László július 29-én halt meg Nyitrán; hihetőleg boldog halálának emlékezetére viseli e nemes megye pecsétén a nagy hős király képét. Az 1484. évi breviárium kalendáriumában helyesebben: „29. Julii Depositio S. Ladislai Regis.“ — Pilgram Antal Calendarium medii aevi. Viennae. 1781. in 4. p. 196. és 230. Pray György után írja: „Ladislau, 27. Jun. Rex Hungariae mort. 30. Jul. A. 1095. Canonizatus a Coelest. III. A. 1198. (ez hiba). In Martyrologiis non reperitur ante sec. XV. ubi inter auctaria Usuardi et hod. semper 27. Jun. notatur, qua et nunc festum in Hungaria agitur, in Calend. Hung. sec. XII. dies Elevationis vocatur (ez sem áll, mert az napon vétetett föl sírjából) in Calendariis XIV. XV. et XVI. agebatur 28. Jul. Dies Depositionis, cuius nunc nulla in Proprio hungarico vestigia exstant.“ Mi e tévedéseket eligazítottuk Szent László dicső királynak a Mondszei Legendájára tett jegyzeteinkben, melyek kezünknel még most is csak kéziratban léteznek.

„15. (Augusti) veres betűkkel: „Assumptio marie virginis. Tot. Sol.“ és fekete betűkkel: „et de Sancto Rege Stephano Mc.“ azaz: Memoria, mert 1038-ban az nap költözött örök életre.

„20. (Augustus) veres betűkkel: „Stephani primi regis hungarie. tot. sol.“ Egy régi antiphonárium elébe írott kalendáriumban „20. Augusti Elevatio S. Stephani Regis.“ t. i. 1083-ban, mint a pozsonyi miséskönyvbe írott krónika bizonyítja „MLXXXIII. In (e) carcere missus. (Salamon király) et dominus rex Stephanus. et Henricus filius eius et Gerardus episcopus revelantur. et Salamon rex fugit.“

„27. (Augusti) Octava S. regis Stephani.“

„2. (Septembris) veres betűkkel: „Depositio S. Emerici ducis. Sol.“ Tehát aug. végső, vagy sept. első napjaiban halt meg 1031-ben a Hildesheimi évkönyvek szerint: „Eodem anno imperatoris (Conradi) filius Henricus rex, et ipse dux Baivarum, et Stephanus rex Ungaricus, cum iuramento invicem firmaverunt pacem.“ Szent Imre herceg holtá után, a kire Bajorország nézett, ez örökségért hadakozott Konrád császár ellen Szent István. Ezekre nézve, a mik következnek, előre kellett volna az annalistának írnia: „Et Henricus, Stephani regis filius, dux Ruisorum, in venatione ab apro discissus periit, miserabiliter mortuus.“ Az 1484-ki kalendárium is e napra teszi halálát: „2. Sept. Depositio. S. Emerici Ducis et Confessoris.“

„5. (Novembris) veres betűkkel: „Emerici Du is Slauonie. Tot. Sol.“ Az imént említett breviáriumban: „5. Nov. Translatio S. Emerici Ducis.“

E zágrábi miséskönyv azért is nevezetes, mert az a zágrábi egyházi megyét nyilván Szlavóniába, nem pedig a Száván túl fekvő Horvátországba helyezi. Így a hazai történet, s az oklevelek is, mik szerint Varasd, Körös, és Zágráb vármegyék a régi Szlavónia, s nem Horvátország.

E miséskönyv legvégén veres betűkkel ezek nyomtatvák: „Accipite optimi reverendique patres Missale secundum chorum almi episcopatus Zagrabiensis ecclesie cum figuris et optimis characteribus quam pulcherrime perlustratum. Jussu et impensis ac sumptibus providi atque egregii viri Johannis Müer ciuis Zagrabiensis, qui oriundus est germanus de Kopffstain, ex patre autem Georgio Müer Schoto ibidem concivis, dum in humanis erat. Venetiis peruigili cura excussum. Anno virginei partus 1511. Die 20. Junii in Officina Petri Liechtenstein. — S ezek után Müer János, majd Liechtenstein Péter velencei nyomdász czímereik; s végül: Impressum Venetiis in edibus Petri Liechtenstein Coloniensis Germani. *τελοσ.*

V.

KEGLEVICH PÉTER NAPLÓJA.

KÖZLI

DEÁK FARKAS.

Van szerencsém bemutatni egy kis eredeti történelmi munkát, t. i. Keglevich Péter naplójegyzeteit, melyek latin és horvát nyelven írva 1599-től 1661-ig terjednek. Az ívrétben 16 lapra terjedő munka sem irodalmi, sem történelmi nagy igényekkel nem készült. Egy gondos családfő írta fia számára; s legfőbb része a család személyei és birtokaira vonatkozó eseményeket foglalja magába; és azonkívül egy s más olyan eseményeket, miket a jegyezőtő érdekeseknek talált, s mik részint a megyei életre, részint az országos mozgalmakra is vonatkoznak.

Azonban, minthogy a Keglevich család már az első Péter óta egész napjainkig fontos szerepet játszott hazai történelmünkben, s minthogy összeköttetésben vagy rokonságban állott és áll legelső s legkitünőbb családainkkal, már magára a család történelmére vonatkozó jegyzetek is közérdekűek s általános történelmi beccsel bírnak. Jelen napló különösen fontos a mai Horvátországban és a szomszédos megyékben akkor élő nevezetesebb családok fejlődése történetére, minél fogva az Horvátországgal teljesen közös kincsünk.

Tudva van, hogy a Keglevich család két fő ágra, a horvátországi és magyarországiira oszlik. A jelen napló írója IV. Péter épen az, ki Nagy Iván szerint a horvátországi ág alapítója. Volt rendes katona ő felsége hadseregében, s egész az ezredességig vitte. Azután a szükség szerint volt fő vagy alvezér az ország hadaiban. A törököt több ízben megverte; vitéz ember, jó hazafi, vallásos keresztyén s nagy gazda volt, s mint Nagy Iván idézetei után a Corpus Jurisban is látható, tagja volt több országos bizottmányoknak. Kedélyes víg embernek kellett lennie, mert sok lakodalomra hívták, de szókimondó ember volt, s azt nem igen tűrte, hogy valaki tréfáljon vele. Loyális érzelmű, de úgy látszik függetlenségét jól megőrző polgár. Édesatyja is, ő is a kalendáriomban minden kisebb és nagyobb dolgot feljegyeztek, s aztán ő a kalendáriomokból hihetőleg agg korá-

ban fia számára, lehet csupa foglalkozásvágyból, írta össze a jelen naplót. Az 1599-től az 1627-ig (hihetőleg atyja halála évéig) történeteket atyja kalendáriumából szedte össze. Az itt bemutatott irat úgy látszik eleje egy nagyobb terjedelmű munkának, mely négy-ivenként volt összefogva; azonban e meglevő rész régen elválhatott az egésztől, mert az utolsó lapon egy levéltári jegyzés látható: I. szakasz VI. fiók. V. csomag 3. szám. Az írás régi divatú, néhol nehezen olvasható, kivált a horvát szöveg. A latin szöveget lefordítottam, a horvát szöveg nagy részét pedig Szokolovich József és Popovich Döme urak voltak szívesek nyelvünkre áttenni, sőt a jeles író, Bogovich Mirkó úr is, szíves volt egy pár helyet megmagyarázni. Mindazáltal fordításunk tökéletlen, a mennyiben itt-ott, összesen mintegy kis fél lapra menő horvát szöveget nem tudunk elolvasni.

Saját lakodalmával együtt 43 lakodalmat említ az író, s valószínű hogy mindegyikben ott volt. Aztán az első lapon elmondja a maga, neje és 8 gyermeke születése s illetőleg halála idejét. Azután pedig évről évre s hónapról hónapra jegyezgeti az eseményeket a legtarkább változatosságban.

Némely írásba foglalt, említésre méltó jegyzetek 1599-től kezdve. Saját kalendáriumaim szerint pedig 1627-től kezdve (kivéven az 1631. évet, melyre vonatkozó naptáram elvesztett), mik Szlavoniában történtek és végrehajtottak.

1599. Volt menyegzője az én atyámnak Keglevich Györgynek, anyámmal Istvánffy Katalinnal.

1603. Születtem én Keglevich Péter, az előbb említett Györgynek fia, jan. 23.

1609. Született az én feleségem Geréczy Margit. Péntek napon jul. 8.

1625. Volt lakodalmam Biszág (Salamon Ferencz helynévmutatója közt Bisze?) várában jul. 27.

1627. Született fiam, Keglevich László, Lóborban, oct. 17-ről 18-ra virradólag. Megkereszteltetett oct. 24. Keresztkomám volt Gubasoczy Gábor és keresztanya Radonics Anna, a néhai Buszanicz György hitvese, a kit azután Goriczay György vett feleségül.

1629. Született leányom Anna Susanna, Viliskoczban, oct. 10. Megkereszteltetett oct. 14, de ugyanazon év dec. 3. meghalt. Keresztatyja volt a néhai Migiurszky István, keresztanyja Suguaticz Krisztina.

1631. Született leányom Anna oct. 18. Zekli urnál Zekliczán; azután meghalt Meritinczen és eltemették Lobar felett Sz. Mariánál. Keresztatyja volt a néhai Dersanics másként Derk István; keresztanyja pedig Sisinachky Magdolna, előbb Zilniczky István, később Dolonschiak Márton felesége. Az ezen évi naptárt nem bírom, nem létezik, hová lett? nem tudom.

1634. sept. 18. született fiam János. Megkereszteltetett sept. 21. Azután a Remete Sz. Pál rendjében szerzetessé lőn s e szerzetben meghalt 1654. oct. 21. Koma volt néhai Gyiguroczky György, komaasszony Herbustain Rosina Magdalena, a néhai nagyságos Konzsky Gáspár hitves társa.

1637. jul. 25. született leányom Katalin. Viliskoczban, ki később Zágrábban Sz. Klára-féle apáczává lett. Isten áldja meg! Koma volt néhai Petrichevich György, különben Zágráb megye alispánja és Passameta, máskép Wlasics János. Komaasszony Magdalenich Dorottya, az említett Passameta felesége.

1641. nov. 30. este vacsora előtt született Eva leányom. Megkeresztelődött dec. 10. Végre apáczává lett Pozsonyban, hol zárdába ment és beöltözött; az Isten áldja meg! Koma volt néhai Vitéz György, varasdmegyei szolgabíró Komaasszony Koszenich Anna özvegy, ki később Safarich György feleségévé lett.

1643. dec. 5. született fiam Péter, Éjjeli 11 órakor, utóbb azonban meghalt. Koma volt Gundák János, osztercezi plebánus. Keresztanya Diamis Dorottya, ki Miklós esztergályossal Lovrecsániban volt.

1650. Lobarban született Erzsébet leányom, ki jul. 6. este 11 órakor meghalt. Koma volt Lanesics Mihály lobi plebánus. Keresztanya pedig osztercezi plébánus Gundák János anyja.

1625. apr. 29. A törökök a Kulpánál megverték Erdődi Zsigmond urat, ki a harcban vitézül viselte magát és a ló kilövetett alóla.

1627. sept. 13. Osztály történt Viliskoczon néhai Gireczky Mátyás fiai és leányai Anna és Margit között. A fiúknak a biszszagi, novo miszto (új város) és ladomirezi uradalmak jutottak; a leányoknak pedig Oszterecz és a bisztriczai uradalom.

1628. oct. 23. Ezen hónapban nekem Oszterecz vár alatt juhaklot csináltak. Bán lett gróf Erdődi Zsigmond. Ugyanaz nap albánná választatott a néhai Konzsky Gáspár. Zinka Péter pedig, ki azelőtt országos számvevő volt, ugyanazon napon az ország ítélőmesterévé választatott.

Nov. 26. volt lakodalma öcsém Keglevich Zsigmond urnak Pozsonyban Sennicy Anna Krisztínával, kivel is a kézfogó ugyanazon év jun. 29-én történt volt Pronón Magyarországon.

Ezen évben decemberben oly szép idő volt, hogy az emberek lihegtek.

1629. Ezen évben istennek legnagyobb csapása sújtotta az embereket. Szlavón országunkban oly nagy éhség pusztított aratás előtt, hogy az emberek éhségtől halomra haltak; sokakat az utak mellett temettek el, sok jobbágy Magyarországra vándorolt; aratáskor pedig s utána a szegény jobbágyok betegségek által elgyengülve annyira kihaltak, hogy hazánk nagy része pusztán maradt. A mágnások és nemesek, kik hasonlókép különféle betegségekben sínlódtak, Isten kegyelméből mégis megmenekültek a haláltól. Sok jobbágyot, kik az éhség elől Magyarországra menekültek, aratás után visszaküldötték a magyarok.

Jan. 21-én volt lakodalma Draskovich Jánosnak Thurzó Borbálával Zomolyánban.

Febr. 5-én volt esküvője gróf Chiaki Lászlónak Battiany Ádám húgával.

Mart. 12. Varasdmegye alispánjává választották Tompa Miklóst.

Nov. 3-án kiegyezkedtem idősb Malakochky Miklóssal, kinek bisztriczai cúriámat elzálogosítottam volt. Tőle ugyan visszaváltottam, de utóbb ismét elzálogosítottam Chirnkoczky Gábornak, kinek fiától végre visszaváltottam, vagyis inkább Zakmárdi János ítélőmestertől, ki Chirnkoczky Lászlónak a fennebb említett Chirnkoczky Gábor fiának gyámja és gondnoka volt.

1630. dec. 17. Krapina várában közgyűlése volt Varasdmegyének gróf Erdődi Zsigmond főispán alatt, melyben a karok és rendek köz szavazatával alispánná választott Bedekovich Lajos, ki akkor felesége Keglevich Anna Mária után, gróf Erdődi Zsigmonddal Krapina vár felét bírta.

1631. Az ez évi napló (kalendarium) nincs meg, hova lett, nem tudom, mert ez évben háborúba mentem ő felsége hadseregével, Hrazsonachky ezredessel.

1632. febr. 4. Ezredemnek 10 pátenst vettem, 10 compánia beszerzésére. (?) E szerint febr. 11-én ezredes lettem ő felsége hadseregében. Haza jöttem és katonákat szereztem.

Apr. 12-én ezredemmel a hadsereghez mentem.

1633. febr. 24. Éger városából, hol súlyosan megbetegedtem, a hadseregtől eljöttem, s Prielzába (?) és Liublianba jöttem. Aztán felmentem, s visszajöttem, és ismét felmentem a hadsereghez oct. 22.

1634. jan. 1. Haza jöttem a hadseregtől s lemondottam ezredemről.

Jan. 8. Puhakocky lakadalmán voltam, ki Gubasoczy Gábor leányát vette nőül.

Februárban nagy földrengések voltak Szlavóniában.

Febr. 26. A császári hadsereg generalissimus vezére, Friedland és Michelburg hercege Éger városában meggyilkoltatott.

Máj. 4. Volt eljegyzése Bilai Pethő Zsigmondnak a néhai Gireczky István Éva nevű leányával. A házasság pedig 1635. máj. 13-án történt meg.

1635. apr. 20-án kezdték építeni Loborban azon új épületeket, melyek alatt a konyha volt.

Ez évben Cylli körül lázadás volt, a várakat és udvarokat feldúlták és szétrombolták, de Schwarzenburger generális májusban a határőrökkel odament s így nekik saját nagy kárukra meg kellett magokat adni s egyezkedni.

Júliusban, nem tudom melyik napon, magyar és német biztosok jöttek ő felségétől Varasdra, a Szlavónia határán levő oláhok miatt.

Oct. 5-én Loborban istállóim leégtek, azaz a fedél és széna, a többit eloltották.

Oct. 7-én volt Bilai Gireczky György menyekzője, ki feleségül vette néhai Pethő György leányát.

Oct. 17. Varasdmegye alispánjává egyhangulag megválasztottuk, Krapina várában, Chirnkoc/ky Gábort.

Nov. 7-én kiváltottam elzálogosított jószágomat Dobocztól 1300 magyar forintért.

1636. jan. 14. A báni táblához választatásom után lettettem az ülnöki esküt Zágrábban.

Mart. 2-án Keglevich Miklós öcsémhez mentem Tornára Magyarországba.

Apr. 23-án Szádváron voltam al-bán Konszky Gáspár lakodalman, hol az nap este Barakonyval összetűztem. (Iarmam habui.)

Máj. 8. Haza jöttem öcsémtől Miklóstól, ki akkor Ónodvár kapitánya volt.

Júl. 30. Rútul megvertük és szétűztük a törököket túl a Kulpán, Pesczina és Goricza mellett; én akkor kapitány voltam; ott volt Erdődi Tamás úr is, akkorában leendő kapitány Pokupszkóban, és idősb Erdődi György úr, ki Galliából jött és Vepusztón lakik.

Nov. 13. Gróf Erdődi Zsigmond a bán ő felsége bandériumával a turopolyai táborba jött. A mágnások és az ország nemesei szállásokra valának osztva. Nov. 24-én széteszlottunk.

Nov. 16-án volt menyekzője Apalemis Tamás leányának Évának, a kit Prasczoczy István vett nőül.

Dec. 30. Regensburgban római királylyá koronáztatott harmadik Ferdinánd.

1637. máj. 1. Fürstenfeldről, hol szállásom volt, negyedszer indultam ő felsége hadseregéhez. Schwarzenburger generális úr volt a vezérünk. Voltunk pedig három ezreddel. Schwarzenburger, a sánta, Galleron, ki Körösön kapitány volt, és én Keglevich Péter.

Sept. 8. Utóljára jöttem haza ő felsége táborából.

1638. febr. 14-én volt idősb gróf Erdődi Simon menyekzője Battyáni Eliz grófnővel Pozsonyban.

Jún. 14-én Pettauban voltam Herbestaini Bolf Zsigmond leányának Eliznek menyekzőjén. Kit valami olasz vett el Ferráriából — neve: Julio Cesari Nigrelli Conte di Venavia.

Júl. 19-én Mikulich Tamás personálisnál érett szőlőt ettem Zágrábban.

1639. mart. 6-án volt lakodalma Klensunikon Keglevich Ferencnek Erdődi Elizzel, kik azonban később egymástól elváltak.

Jul. 31-én volt Huniszky János lakodalma, a Mirkóczy István leányával.

Sept. 26-án volt Varasdmegye közgyűlése, hol is idősb gróf Erdődi György a főispáni esküt letette.

Oct. 2-án volt Zerugár Miklós és Dianics Dorottya lakodalma.

Oct. 21-én az öreg Battianiné Poppel Evánál voltam Zam-lachinban.

1640. mart. 31. Öcsém Keglevich István feleségétől Erdődi Mariánától törvényesen elvált Zágrábban.

Júl. 13-án a zágrábi táborban ő felsége banderiuma átadatott gróf Draskovics Jánosnak, ugyanott hadi szemle is tartatott. Királyi biztos volt gróf Pálffy Pál, akkor a magyar kamara főnöke. A fizetés 10 hónapra kiadatott. Hat hónapra posztóban, négyre pénzben.

Júl. 23-án történt gróf Draskovics Jánosnak a báni hivatalba iktatása Zágrábban a Sz. Márk templomában és fel is esküdött; de már előbb Bécsben letette az esküt III. Ferdinándnak, a mint ezt Vinkowics Benedek zágrábi püspök az országos rendek előtt elmondotta. Biztosok voltak: ez a zágrábi püspök és gróf Thersacz Far-
kas károlyvári generális.

Oct. 25-én volt Stíriai Gothál Miklós lakodalma néhai Petrichevi h György leányával.

Nov. 4-én volt lakodalma Calcinelli Margitnak Sisinachky Gáspár özvegyének, ki bizonyos Tomaska nevű borbélyhoz ment férjhez; szomszédasszonyom vala.

Nov. 22-én országgyűlés volt Varasdon, a hol is az ország régi szokásból és szabada'maiból folyó tekintélyénél fogva a kulpai végvidékek kapitányságát a bánnak gróf Draskovics Jánosnak adta át. Ezen hivatal ugyanis a gróf Erdődi Zsigmond bán halála óta, ki ezen hivatalt az ország megbizásából viselé vala, üresen állott.

1641. mart. 25-én szétvertük a törököt a Gozdanzkánál, Kobilyák nevű helyen, néhány oláhot és Tudorono (?) cselédségét is elfogtuk. Az Unna vizénél Jamniczánál voltak a báni határőrök s egy kevés a károlyvári, krajnai és tót örökből (Ziovenszky). Akkorban a vezér én voltam és Berizlávics István a későbbi al-bán; mert a bán gróf Draskovich János megkért engem Szediskán, hogy vegyem magamra Berislavicsal a vezérséget.

Júl. 7-én Egerszegre mentem, hogy a határőrség vicegenerálisságát és az egerszegi vár főkapitányságát átvegyem.

Sept. 12-én Egerszeghez közel elfogtuk Mustafa Oda török basát.

Oct. 27-én volt lakodalma Zrínyi Péternek — károlyvári generális gróf Thersacz Farkasnak — Frangepán Katalin Annától született leányával. Ott voltak gróf Batthiani Ádám és Zetsy Dénes úr, idegenek. (Extranei.)

1642. júl. 29. A törökök átjöttek Kanizsáról Egerszegre, 200 lovas, és felgyújtották a várost.

Sept. 24-én volt Mura-Szombaton ifjabb Malakoczy Miklós lakodalma, Zetsy Miklós úr Katalin nevű leányával.

1644. apr. 4. Az ország ítélőmesterévé választották diánkovecki Zakmárdi Jánost, kijelölve voltak a nevezett Zakmárdi János, Rucics János, Gorup György és Zaboki Boldizsár.

Ugyanaz nap Janchicz Mihály Zágráb és Körös megyék főjegyzőjévé, Ztankó Mátyás Zágrábmegye alispánjává, Koprích Péter Zágráb megyei főbiróvá választattak. Janchicz Mihály utóbb Varasd megye főjegyzőjévé is lön.

Maj. 22. Lakodalma volt Petheö László és Geréczy Anna leányának, Petheö Zsuzsánnának, kit valami Fazaral Bolf Zsigmond nevű német vett feleségül. Ez történt Varasdon, az asszony azonban azután megbalt és Szurezsánban Sz. Lőrincz templomába temettetett el.

1645. febr. 13-án volt Merniancics Zsigmondnak lakodalma Ztankovanszky Gáspár leányával, ki azonban magtalanul halt meg.

Febr. 19. Mikulich Gáspárnak néhai Dirk Mihály özvegyével Prasinszky Annával lakodalma volt.

Mart. 5. Zágráb város és káptalana, úgy a barátok temploma és zárdája leégett.

Mart. 13. Katicza leányomat a zárdába vittem Klenovnikba.

Jun. 4. Horonaczkán Patachich Miklós lakodalma volt Ráskay Pál leányával.

Ugyanaz nap volt eljegyzése gróf Zrínyi Miklósnak gróf Draskovics Gáspár leányával, s ez történt Klenovnikon.

Sept. 17-én volt menyekzője gróf Erdödi Farkasnak gróf Draskovics Borbárával Klenovnikon.

Oct. 21. Elkészítették az új házat Oszterecz vár alatt. Letétetett a Lobar alatti kerti kápolnám alapja, később ez alá sírboltot építtettem.

Nov. 20. Lobori kertem kápolnájában letétetett az oltárba a szegletkő, és Bogdán Márton zágrábi püspök különös engedelméből, Gundák János osztereczi plebánus által — lobori és machini plebanos Pálffy Tamás segédlete mellett — fölszenteltetett.

Dec. 4. Voikonich János, kinek első neje Patachich István

özvegye volt, másodszor házasodott, elvevén Chirukoczy Gábor özvegyét Vragovich Dorottyát.

1646. febr. 11. Praineken gr. Zríni Miklós lakodalma volt gróf Draskovics Gáspár leányával Mária-Eusébiával.

Mart. 9-én hozzám Loborba jöve Tornából Móricz Borbála boldogult öcsém Keglevich Miklós özvegye és 23-án ment el Kon-schinoba.

Sept. 25. Gróf Draskovich János bán Magyarország nádorává választatott.

Oct. 11. Mikulich Jánosnak lefiztetett a pénz Lobor vár fele résziért; mely részt előbb Keglevich Ferencz Mikulich Tamásnak elzálogosított volt.

Nov. 25-én volt lakodalma Judithnak Keglevich Zsigmond leányának, kit is Chikulin Ferencz úr vett nőül Sz. Kereszten.

1647. Jan. 13 án volt ifjabb Konszky Mihály lakodalma Loborban, Keglevich Miklós és Móricz Borbára leányával.

Jan. 20-án Zenbiczán volt Greguroczy György lakodalma Voikovich Boldizsár özvegyével Zaboki Evával.

Jun. 16. IV. Ferdinánd koronázása Pozsonyban, ki hamar meghalt.

Dec. 4. Lobor melletti téglaházam befedetett.

1648. Jan. 2. Új házam alapja rakatott le Lobor alatt.

Mart. 11. Kertem palánkjai beverettek. Meglátjuk meddig tartanak.

Nov. 14. Mikulich Tamás personálisnak 500 frtot fizettem jószágkiváltásért.

1649. Jan. 14. Gróf Zríni Miklós Varasdon a franciskánusok templomában a báni hivatalba iktattatott.

Jan. 24. Mikulich Sándor lakodalma Wtuich máskép Marigot Péter leányával, ki előbb Vukoslavics neje volt.

Mart. 24. Gróf Pálffy Pál Magyarország nádorává választott és iktattatott Pozsonyban.

1650. Jan. 1. Lobornál készült egy jégverem egészen fából kirakva; ezen nemű fa a jégverem felett tenyész. A fa apróra össze van vágva. Meglátjuk meddig tart. 124 koci jég fér bele.

Febr. 1. A várkertbe, merre a csárdákba vagy az üvegházba megyünk, ölfából lépcsőt ásattam be. Meglátjuk meddig tart.

Febr. 6. Gróf Eszterházy László lakodalma Rohonczon gróf Battiani Ádámnak Eleonóra nevű leányával.

Febr. 27. Sporarich István fiának Péternek lakodalma Bisztriczán Malenich Györgynek, ki ezután nem sokára meghalt, Anna nevű leányával.

Júl. 29. Pozsonyban iszonyú jégeső és szélvész volt, annyira hogy a várból a kéményeket levitte. Másnap az emberek sok agyonvert madarat és nyulat hoztak be a mezőről. Az érsek kertében sok

kárt okozott és egy darab falat ledöntött. A setéség olyan volt, hogy némelyek azt hitték, itt van az ítélet napja! A szőlőket a hol érte, mind megsemmisítette. Az utczákon tengervíz volt, néhány ház fedelét magával ragadta a vihar.

Oct. 12. Sopronban egy nöstény szürke elefántot láttam.

Dec. 1. Éva leányom Pozsonyban apácának öltözött fel.

1651. febr. 19. Rucics János Zágráb megyei alispán lakodalma Patachich István leányával, ki előbb Druskoczy neje volt Zágrábban.

Apr. Ezen hónapban halt meg Zríni Miklós gróf neje Draskovics Eusébia.

Júl. 10. Lóborban nagy jégeső volt, úgy hogy elverte vetéseimet, szőlőimet, zabomat, kertemet stb. istállóm mögött buza volt vetve, de egy szem se maradt meg.

Aug. 15. A törökök Kis-Komárom alá jöttek, hogy azt elfoglalják, meg is rohanták, de istennek és a boldogságos szűznek kegyelméből hiába! A kaput is megrohanták, de a mieink jól tartották magokat. A törökök közül ezernél több elveszett, néme yek azonnal a hely színén, mások később sebeikben; a kanizsai főaga Hassán seibeiben meghalt, úgy szinte egy aga Szigetről, egy Koppánból.

Aug. 31. Segesd alatt voltunk s felettünk valami német gróf Puchaim, a hadi tanács alelnöke, vezérkedett; ott volt gróf Zríni (Zrinsky) Miklós bán, gr. Eszterházy László, Battiani Ádám a kanizsai határvonaltábornoka; és én a kanizsai határőrökkel; a város egy része leégett, mert a mieink granátokat dobáltak a városba, s ha nem jött volna ő felségtől rendelet Puchaimhoz, be is vettük volna. Szent Grót körül elhelyeztük magunkat és tábort ütöttünk mintegy hatezeren. Velünk volt az akkori veszprémi püspök Szécheny György is.

Nov. 13. Petrichevich Ferencz menyegzője volt ifjabb Konzsky Mihály özvegyével, öcsém Keglevich Miklós leányával Katalinnal.

Dec. 22. A malmom Purgán el kezdett őrleni, azaz a felső kö, később az alsó is.

1652. febr. 2. Fiam Keglevich János remete Sz. Pál rendéken szerzetes lett, a Sopron melletti bondorfi zárdában öltötte fel a csuklyát s ott meg is halt.

Apr. 28-án volt gróf Homonnai Drugeth György lakodalma, Esterházy Mária grófnóval, gróf Esterházy László húgával a szeneci várban.

Jún. 2. Szent Kereszten ifjabb gróf Erdödi György esküvője vala Zsigmond öcsém leányával Keglevich Örsébettel.

Jún. 30-án volt esküvője Serény András úrnak, a Serény Pál fiának, a dunántúli örvidék altábornagyának Érsekújvárt gr. Esterházy Dániel leányával Magdolnával.

Aug. 11. Kanizsáról Újvárra Battiani Ádám úrhoz 3 török aga jött, u. m. a koppáni, joviczai és konstantzei (talán kosztani-

czai?). 38 lovassal Körmeden Egerszeg mellett jöttek ide s mentek vissza.

Aug. 26. A törökök Dunán túl pusztítottak, ez alkalommal elvesztek gróf Esterházy László, Tamás, Ferencz és Gábor, mind a négyen.

Sept. 17. A kanizsai és többi törökök kirabolták Hollós és Szekeöd falvakat a Rába mellett, s valamennyit fölgyújtván, 381 lelket részint lemészároltak, részint elhajtottak.

1653. mart. 7. Mátyásom feleségét a szakácsnét elküldöttem Keglevich Zsigmond úr szakácsához Márton mesterhez tanulni.

Febr. 17. Villjáki szőlőhegyem mellett juhaklot kezdtek építeni.

Febr. 19-én volt menyekzője ifjabb gróf Erdödi Miklósnak Pozsonyban a néhai nádor gróf Draskovich János leányával Johanna Máriával.

Júl. 20. Lichkovich Kristóf lakodalma.

Júl. 29. Katalin leányom letette az apácza fogadalmat Zágrábban.

Aug. 10. Gr. Cháky László leányának Borbálának lakodalma Bécében Gonzaga örgróffal.

1654. jan. 11. Konschinán Hanzel trombitásom lakzia volt.

Mart. 11. A stibrenezi és kapeolonski bírák lázadók voltak, ezért ugyanaz nap, vagyis mart. 11. és 12. napján, Zríni Miklós bán úr hadserege és a korizsevocski kerületbeliek kifosztották s felgyújtották a falukat.

Sept. 27. Simeg várban voltam, hol Lippay György esztergami érsek és 4 más püspök volt, gróf Battiani Ádám és Nádasdy Ferenczcel. Ez nap volt Szécheny György veszprémi püspökké szenteltetése. 28-án pihentünk s a templomban disputáció volt. 29-én felszentelte a sümegi templom és zárda alapítója, az új püspök a Sz. Ferencz rendiek templomát. Minden bőven volt. Megittunk 38 hordó bort, megettünk közel 500 bárányt stb. Az emberek 17, 18, 19, 20 számmal ültek egyegy csoportban.

1655. apr. 22. László fiam ő felsége Lipót király kamarásává lett Pozsonyban.

Jun. 27. III. Ferdinánd fiának Lipótnak magyar királylyá koronáztatása volt Pozsonyban s ez úttal fiamat Lászlót aranysarkantyús vitézzé ütötte a király.

Sept. 22. Kis mise után Loboron elkezdtek építeni malmomat, melyet a kőművesek ugyanez évben nov. végén bevégeztek. Őrlött már ez évben, de a nagy hideg miatt be nem fejezhették, ezért csak 1656-ban készült el.

Oct. 27. Villjáki préházam elkészült és szüreteltünk, s még e hónapban zsindelylyel födöttem be.

Nov. 14. Pethő János másodszer házasodott s elvette Bologovics Kristóf leányát.

Nov. 17. Ztiperniczában László fiam Rátkay Péter úr leányával Rosinával gyűrűt váltott.

1656. febr. 20. László fiam lakodalma volt Thábor várában, a hol 14 előkelő férfi s ugyanannyi nő vala jelen. Hogy ezek kik voltak, ez év naptárában fellelheted.

Mart. 20. A Lobar melletti nagy halastó elpusztult.

Oct. 15. Dobonczyi malmom elkezdett működni, őrleni pedig 8. nov.

Oct. 21. Bisztriczai malmom, mely tegnap befödett, őrleni kezdett.

1657. jún. 4. Viliskoczi malmom befödöttén, felső köve már máj. 18-án, az alsó pedig ma kezdett őrleni.

Sept. 9. Zubiczán Voikovich Boldizsár fiának Jánosnak lakodalma volt.

1658. apr. 12. Márton kőműves elkezdte építeni Lobar mellett azon falat, a folyón túl, a hol alul istálló, fölül nagy magtár van.

Máj. 31. Udvaromat Sz. Iványon elkezdtem építtetni.

Júl. 19. Lobar mellett egy tavat kelle lebocsátanom, volt benne sok hal, 220 csuka, 164 czigányhal, 1 ponty, 6 kárász.

Júl. 29. Este gróf Zríni Péternénél savanyúvízen voltunk; én, ifjabb gróf Erdődi György és fia, Chikulini Ferencz és fia, és Laczkó fiam. Mindnyájan jól fel voltunk hangolva, jól becsíptünk.

Aug. 3. Sztudeniczán savanyúvízen voltam én, Chikulinné, ifjabb gróf Erdődi György neje és Boris kisasszony Keglevich Zsigmond leánya.

Oct. 19. Bisztriczai pinczém fazsindelyyel fedettem be.

1659. jan. 19. Nálam volt Viliskoczon főtisztelendő de Thauris atya.

Mart 26. Viliskocz körül palánkot kezdék rendezni, és oszlopokat a földbe verni. Ezen nap 8 oszlop ásatott a földbe. Lásd ezt az ezen évi naptárban alantabb.

Jún. 7. Macsanszkán tejes házam a kút mellett fazsindelyyel födött be.

Sept. 1. Viliskoczon egy konyhának s mellette egy élésházának alapját vettem meg.

Nov. 17. Lobaron lakodalma volt feleségem inasának, ki Brezoveczky Zsófit vette el. Ott volt Chikulini fiával, Draskovich Borbála és Laczi fiam feleségével.

Dec. 1. Szutineskán az öreg Matacsánából árkokat ásattam malomnak.

Dec. 18. Egész nap erős éjszaki szél és havas fergeteg dühöngött, annyira hogy a Lobar melletti vizet néhány helyen úgy eltakarta, miként a víz sem az én, sem a mások malmaira nem folyhatott, míg a havat szét nem szórták; a mit sem én, sem más ember nem ért még. A szél pedig 17-én éjjel támadt, és nagy hótorlaszok keletkeztek, mert mindenütt sok hó esett.

1660. jan. 17. A Viliskoczon lakó Stusics nevű révész a viliskoczi árkokból elvitt és a liponezai halastóba beeresztett 32 pontyot.

Jan. 19. Ugyanezen Stusics nevű révész elvitt és a Bisztriczán levő halastóba beeresztett 32 pontyot.

Febr. 8. Brukoz a viliskoczi árkokból kivitt és a bisztriczai halastóba bocsátott 40 pontyot.

Ugyanaz nap a viliskoczi árkokból a liponezai halastóba 30 pontyot bocsátottak be.

Mart. 6. Bolognából Geréczy Péter jött hozzám Viliskocyra.

Mart. 24. Az aklot újlag vesszővel és sövénynyel kezdték bekeríteni, felülről pedig befőttek szalmával és cserfaágakkal.

Apr. 30. A macsánszakai malmom felső köve őrleni kezdett, és zsendelylyel befödette 8 nap múlva az alsó kő is őrleni kezdett.

Maj. 9. E hónapban új holdkor, mi tótúl (Slowensky) Zvibenek hivatik, újra dolgoztak szőlőmben az udvarhoz vagy majorhoz közel.

Jún. 2. Majorom Sz. Ivánhoz közel zsendelylyel fedettem be.

Aug. 3. Viliskoczon kastélyt kezdtem építeni, a kőművesek itt is, ott is dolgoztak.

Sept. 1. Remetelakomat a kertben bizonyos Sebestyén nevű kapucinus fráter elkészítette.

Sept. 12. Cherukoczy László lakodalma volt Kis Mlákán Turopolya mezőn, honnan Cherukoczra jöttünk.

Nov. 21. Unokaöcsém Keglevich Miklós lakodalma volt Holieson Magyarországon, ki néhai Czobor Bálint hajadon leányát gróf Czobor Évát vette el.

1661. febr. 13. Gróf Chiaky Ferencz lakodalma volt Illésházy György úr leányával Trencsinben.

Febr. 20. Gróf Chiaky Pál lakodalma Czobor Imre leányával Sasinban.

Febr. 20. Vragovich Boldizsár lakodalma Patachich Péter úr leányával.

Mart. 17. Kútat ástak Loborban a major mellett.

Apr. 3. A viliskoczi árkokból, Politárba Topoloncza mellett 10 tekenős békát küldöttem; előbb pedig Laczkónak 50 pontyot és egy pár csukát adtam.

Itt végök szakad az érdekes jegyzeteknek.

VI.

KÉT ÉRDEKES OKMÁNY A MILANÓI KIR. LEVÉLTÁRBÓL.

KÖZLI

MIRCSE JÁNOS.

1. Egy budai egykorú levél a Dózsa-pórhad támadásáról.

Illustrissimo ac Excellentissimo Principi et Domino Domino Maximiliano Marie Sfortie Vicecomiti Duci Mediolani Domino meo observandissimo.

Illustrissime ac Excellentissime Princeps et Domine Domine mi observandissime, post humilem commendationem etc. Post Serenissimi Matthie Hungarie etc. Regis obitum, Barones et alij Regni Nobiles, qui continuis pugnis sub illo Rege bellicosissimo diu vacaverant, usque ad hec tempora tranquillitati, seu ocio operam dederunt, et ut Thesauros comularent, modo sub pretextu defensionis Castrorum finitimorum, ne a Turcis occuparentur, modo alijs quesitis coloribus, Rusticos et Vasallos suos diversis vectigalibus onerarunt et alia intolerabilia damna, et graves jacturas eis intulerunt. Hinc est quod Populi isti propterea indignati, nihil aliud expectabant ut hujusmodi jugum excuterent, deponerentque ac in libertatem proclamarent, quam occasionem sive facultatem impune, et sine suspitione aliqua conveniendi, seu congregandi. Et ut a fidedignis percepi, Bohemi scismatici, socios criminis querentes, superioribus temporibus Zizanias inter ipsos sic indignatos seminare non erubuerunt, ut errores suos reciperent, et ut melius eos deciperent, in animarum eorum periculum tria eisdem suadere non abhorruerunt. Primum quod tempore quo Bohemie Regnum ab apostolica Sede defecit, ipsi semper in eorum bellis victores extiterunt. Secundum nunquam morbo epidimie laborarunt. Tertium grandines sive tempestates eorum fruges destruentes nunquam habuerunt et per consequens neque penuriam passi sunt aliquam. Que omnia aliquando habuerant perpessique sunt, et ulterius a decimis vectigalibus aliisque oneribus immunes extiterunt, et his diabolicis instigationibus Regnum hoc Hungarie inficere corumpereque conati sunt. Sed ut dixi, istis conveniendi facultas antea concessa est nunquam. Supervenit postea Reverendissimus Dominus Cardinalis Strigoniensis quem Serenissimus D. N. ad preces Wladislai Hungarie Regis Serenissimi suum et apostolice Sedis legatum de latere ad Regna ista Hungarie, Bohemie, Polonieque etc. destinavit, qui immediate sanctam Cruciatam contra Turcas Christiani nominis hostes publicavit et omnibus contra ipsos Turcas,

eventibus seu mittentibus plenariam omnium peccatorum suorum remissionem concessit. Quo factum est ut quibusdam usque ad summam mille auri ducatorum a D. Sua Reverendissima vivifica divaque Cruce signatis. Illico Rustici et populares in diversis hujus Regni provincijs et partibus insurrexerunt, et cruce propria auctoritate insigniti sunt et in tanta multitudine congregati, auctoritatisque sunt, ut Regi Serenissimo et denique toti Regno timorem incutiant. Nam Rustici predicti libertatem vindicare, injurias ulcisci, eorumque decreta exequi cupientes, Prelatos, Clericos et ceteros ipsius Regni Proceres suppressere et destruere et arma que contra Turcas converti, moverique debebant, in Christianos volvere ceperunt, et ut hec et alia commodius perpetrare valeant, quendam Georgium ex nobili familia ortum militemque strenuum in eorum Regem, sive Ducem delegerunt, sub quo, quotquot Nobiles comprehenderunt, trucidarunt, palo affixerunt, diversisque tormentis cruciarunt, Uxores et filias etiam presentibus maritis et patribus violarunt, bona diripuerunt, domos destruxerunt, incenderuntque, et inter cetera, quendam Reverendum Episcopum Cenadiensem de nobili genere natum et Regni Prelatum, captum, palo affixere. Nam Tyrannus ille habet ultra summam peditum Viginti milium, qui eum secuntur, ipsiusque mandatis ad unguem obtemperant, et jam cervices contra Dominos erexerunt, et modo oppidum unum diripiunt, modo aliud occupant, et omnia ad libitum eorum prefecti faciunt, perque Regnum nemine hucusque contradicente vagantur. Rex vero Serenissimus nonnullos equites obviam misit, et Bohemiam quoque misit pro peditibus, quia hic pedites non inveniuntur. Nam dicunt nolle etiam eis pollicito contributoque stipendio cum fratribus pugnare, et si vellent, non Rex in ipsis secure potest confidere. Rex vero Polonie bellum atrox cum Moscovitis habet et propterea huic Regi Serenissimo germanoque suo presidium sine magna difficultate, prestari, minime poterit. Et Reverendissimus Legatus istos maledictos anatematizavit Turcarum Imperator equites omnes quos in confinibus habet, Constantinopolim ad se vocavit. Nam nepos quidam suus, ex fratre primogenito trucidato, et Sophi gener in Asia, sibi bellum movit. Et ideo Altissimus omnipotens sua solita clementia, Regni hoc in istis temporum difficultatibus piissimus suis oculis prospexit, quia sive Turci invasissent Regnum harum discordiarum tempore, sive illorum Cruciferorum Dux ab ipsis Turcis presidia invocasset, et profecto de Regno ipso valde dubitandum esset. Hec sunt que in Hungarie Regno impresentiarum occurrunt, et que ex debito indeficientis mee erga Excellentiam V. servitutis, his meis eidem litteris significare proposui, ut etiam cognoscat in Hungarie Regno fidum habere subditum, suumque, dum spiritus hos reget artus, servitorem devotissimum. Nam ego Papiensis sum, et genitor meus, insignis memorie Francisci Sfortie ejusdem Excellentie V. avi paterni in istoque inclyto Mediolani Ducatu predecessoris, familiaris

fuit fidissimus, et sub umbra Illustrissime Dominus familieque Sfortiadum semper viximus, et ego, postquam parentes et Domini fratres mei tanquam preclarissime Sfortiadum familie servitores notissimi, in primo, ultimoque ad Italiam Gallorum accessu trucidati sunt, et ut supra scripsi etiam dum mihi vita manebit sub eadem umbra devotioneque vivere omnino intendo. Et postquam Sanctissimus D. N. ad supradicta Regna ut hoc onus legationis Cruciate susciperem cum eodem Reverendissimo Domino Legato me destinavit, et donec hic moram traxero, Illustrissimam D. V. de his que in dies hic agentur, certiorum reddere conabor. Interim ipsi humiliter supplico ut si aliquid hic pro ea efficere possum, jubeat, meque et meos ipsius Excellentie V. clientes perpetuos commendatos habere dignetur e Illustrissima D. V. cui me humiliter commendo et que diu felix valeat. Datum Bude XV. Junij MDXIII. — E. Excellentie V.

humilis servitor Betinus de Comitibus Prothonotarius Apostolicus, jurius utriusque Doctor, Papiensis, Reverendissimi Cardinalis Strigoniensis Hungarie etc. Legati Auditor.

2. Egy londoni egykorú levél Buda visszavételének (1686) hatásáról.

Írja Don Giacomo Ronchi, ki titoknoka volt Mária Beátrix angol királynénak, IV. Alfonz leányának.

Londra, 28. Settembre 1686.

Questo nostro Monsignor Vescovo Layburn cantò Dominica passata nella Regia Capella di Windsor, e colla miglior musica di questo paese la Messa Pontificale, et il Tedeum per rendimento di grazie dell' espugnazione di Buda, assistendo le loro Maestà a quella solenne funzione, la quale non essendosi mai più veduta in questo Regno dallo scisma in quà; piacque grandamente a tutti i Cattolici, et anche ai Protestanti, e loro Ministro, e vi fecero la sera fuochi d' allegrezza per tutto il Castello.

L' Ambasciadore di Spagna fece colà, e poi quì a Londra tutte le dimostrazioni possibili di gioja per la presa di Buda suddetta, ma in questa Citta successe qualche tumulto, havendo il popolo rotte le finestre della casa di sua Eccelza con sassate, e minacciato di far peggio, se non vi accorrevano le guardie, che fecero prigione più d' una dozzina de' piu insolenti, e ne ferirono d' alcuni, quietando quella canaglia per forza. La sera sequente il Segnor Ambasciadore replicò le allegrezze, havendo provveduta la casa con buone guardie, ma non vi fù chi ardisse di dire o fare alcuna cosa, e si crede, che li prigionieri saranno severamente puniti per l' insulto fatto alla persona e casa d' un pubblico Ministro.

8/7905

MAGYAR
TÖRTÉNELMI TÁR.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

XIII. VAGY

MÁSODIK FOLYAM ELSŐ KÖTETE.

(Ára 1 frt 40 kr. újp.)

PESTEN,

EGGENBERGER NÁNDOR AKADEMIAI KÖNYVÁRUSNÁL.

MDCCCLXVIII.

A M.TUD. AKADEMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK KIADÁSAI.

- M. TÖRTÉNELMI TÁR. I. köt. X és 266 l. egy pecsétmással 2 frt 10 kr.
— — — II. köt. 215 l. száz pecsétmással 2 frt 10 kr.
— — — III. köt. 264 l. egy címerrajzzal 1 frt 40 kr.
— — — IV. köt. 260 l. 1 frt 40 kr.
— — — V. köt. 231 l. 1 frt 40 kr.
— — — VI. köt. 264 l. egy pecsétrajzzal 1 frt 60 kr.
— — — VII. köt. 266 l. 1 frt 60 kr.
— — — VIII. köt. 259 l. 4 köirati táblával 1 frt 60 kr.
— — — IX. köt. 244 l. 1 frt 40 kr.
— — — X. köt. 240 l. aranybullák s okm. hasonmásaival 1 frt 60 kr.
— — — XI. köt. 240 l. 1 frt 40 kr.
— — — XII. köt. 292 l. 1 frt 70 kr.

Az egész tizenkét kötetes folyam ára tizenöt forint.

TÖRÖK-MAGYAR KORI TÖRTÉNELMI EMLÉKEK. Első osztály: I. II. köt. Okmánytár a Hódoltság történetéhez Magyarországon Sziládi Áron és Szilágyi Sándortól. I. II. köt. XXX és 458 és 480 l. 5 frt.

MAGYAR LEVELES TÁR. I. köt.: Négyszáz magyar levél 1504—1560. Szalay Ágostontól. XX és 432 l. kilencz köiratu hasonmásos táblával 4 frt.

FEJÉR GYÖRGY MAGYARORSZÁGI OKMÁNYTÁRÁNAK betürendü tárgymutatója, Czinnár Mórtól. XVI és 549 l. 3 frt.

ÉVMUTATÓ Fejér György Okmánytárához, Knauz Nándor által. 44 l. 40 kr.

HUNYADIAK KORA MAGYARORSZÁGON Gr. Teleki Józseftől, I.—V. és X.—XII. köt. Mindenik kötet ára 3 frt 65 kr. — (VI. köt. sajtó alatt.)

BUDA-PEST és környékének helyrajzi története, Rupp Jakabtól. Két térképpel. X és 306 l. 2 frt.

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA. Magyar Történelmi Emlékek, egy-egy kötet ára 3 frt 15 kr. — E nagy gyűjtemény tartalmát l. a boríték következő lapjain.

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

A

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK

Á T N É Z E T E.

ELSŐ OSZTÁLY : OKMÁNYTÁRAK.

MAGYAR TÖRTÉNELMI OKMÁNYTÁR, a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból. Összeszedte s lemásolta Hatvani Mihály (Horváth Mihály). I. KÖT. 1441—1538. Pest 1857. XXI és 387. — II. KÖT. 1538—1553. Pest VIII és 367 l. — III. KÖT. 1553—1608. Pest 1859. VIII és 324 l. — IV. KÖT. 1608—1652. Pest 1859. VIII és 323 l. I. Ferdinánd kir. hasonmásolt levelével. — *Monum. Diplom. I—IV. kötet.*

MAGYAR TÖRTÉNELMI OKMÁNYTÁR, londoni könyv- és levéltárakból. Összeszedte és lemásolta Simonyi Ernő. 1521—1717 Pest 1859. VII és 318. l. — *Monum. Diplom. V. köt.*

ÁRPÁDKORI ÚJ OKMÁNYTÁR (Fejér György Codex Diplomaticusának folytatása). Közzé teszi Wenzel Gusztáv. I. KÖT. 1001—1235. és Függelékül: *Kritikai jegyzetek Fejér György „Codex Dipl. Hungariae Ecclesiasticae et Civilis“ című munkájának az árpádi korszakot illető része felett.* Pest 1860. XLII és 405 l. — II. KÖT. 1234—1260. és Függelékül: *Az Árpádkori Új Okmánytár és a kapcsolt országok okmányai.* Pest 1861. XIX és 402. l. — III. KÖT. 1261—1272. s Függelékül: *Olaszthon levéltárai a magyar történelem szempontjából.* Pest 1862. XV és 363 l. — IV. KÖT. 1272—1290. Pest 1862. XX és 414 l. — V. KÖT. 1290—1301. és Függelékül: *Theiner Ágoston „Vetera Monumenta Historica Hungariae Sacrae illustrantia“ című munkájáról.* Pest 1864. XXI és 336 l. — VI. KÖT. v. a második folyam I. kötete: 890—1235. Pest 1867. XXXVI és 578 l. — *Monum. Diplom. VI—XI. köt.*

Ezen kötetek sorába fel vannak véve, s egymás után sajtó alá adatnak: az *Árpádkori Új Okmánytár*nak egyelőre még négy kötete; a *Londoni M. Okmánytár*hoz egy újabb kötet; *Milánói M. Okmánytár*, két kötetben; *Beátrix királyné Levelestára*, két kötetben.

MÁSODIK OSZTÁLY : ÍRÓK.

SZERÉMI GYÖRGY, II. Lajos és János királyok házi káplánja EMLÉKIRATA MAGYARORSZÁG ROMLÁSÁRÓL 1484—1543. Közli Wenzel Gusztáv. Pest 1857. XXXIV és 410 l. — *Monum. Script. I. köt.*

VERANCSICS ANTAL, m. kir. helytartó, esztergami érsek ÖSSZES MUNKÁI, közli Szalay László (1—7.) és Wenzel Gusztáv (8.) I. KÖT. Történelmi dolgozatok deák nyelven. Pest 1857. XX és 370 l. — II. KÖT. Történelmi dolgozatok magyar nyelven, és Vegyesek. Pest 1857. XV és 321 l. — III. KÖT. Első portai követség 1553.—1554. Pest 1858.

XII és 463 l. — IV. KÖT. 1555—1557. Pest 1859. XI és 404 l. — V. KÖT. Második portai követség 1567—1568. Pest 1860. VIII és 396 l. — VI. KÖT. Vegyes Levelek 1538—1549. Pest 1860. VI és 373 l. — VII. KÖT. Vegyes Levelek 1549—1559. Pest 1865. VI és 369 l. — VIII. KÖT. Vegyes Levelek 1559—1562. Pest 1868. XIV és 399 l. — *Monum. Script. II—VI. IX. X. XIX. kötet.*

GR. ILLÉSHÁZY ISTVÁN nádor FÖLJEGYZÉSEI 1592—1603. és HÍDVÉGI MIKÓ FERENCZ HISTÓRIÁJA 1594—1613. BÍRÓ SÁMUEL folytatásával (és két Függelékkel: Enyedi Pál Énekéből 1598—1601. és okmányok Mikóhoz és Illésházyhoz). Közli K a z i n c z y G á b o r. P. 1863. X és 331 l. *Monum. Script. VII. köt.*

ROZSNYAY DÁVID, az utolsó török deák, TÖRTÉNETI MARADVÁNYAI. Összeszedte s jegyzetekkel, oklevéltárral kísérve kiadta S z i l á g y i S á n d o r. Pest 1868. 462 l. — *Monum. Script. VIII. köt.*

ALTORJAI B. APOR PÉTER MUNKÁI. Közli K a z i n c z y G á b o r. (Lusus Mundi. Synopsis mutationum notabiliorum aetate mea in Transylvania, et progressus vitae meae. Metamorphosis Transylvaniae [ez magyarul]. CSEREI MIHÁLY Pótlékai és Megjegyzéseivel). Pest 1863. X és 484 l. — *Monum. Script. XI. köt.*

BRUTUS JÁNOS MIHÁLY magyar kir. történetíró MAGYAR HISTÓRIÁJA 1490—1552. A m. kir. egyetemi könyvtár eredeti kéziratából, a szerző életével közli T o l d y F e r e n c z. I. KÖT. Második Ulászló ország-lata, hasonmással. Pest 1863. CIX és 461 l. — II. KÖT. Második Lajos trónra léptétől 1537-ig. Pest 1867. IX és 495. l. — III. KÖT. 1537—1552. Brutus elveszett XIV—XX. könyveinek töredékei 1571-ig, és Magyarokhoz írt Levelei (sajtó alatt). — *Monum. Script. XII. XIII. XIV. köt.*

KÉSMÁRKI TÖKÖLY IMRE NAPLÓJA 1693—94. évekből. Az eredeti kéziratból közli N a g y I v á n. Pest 1863. VIII és 701 lap. — *Monum. Script. XV. köt.*

GHYMESI FORGÁCH FERENCZ nagyvárad püspök MAGYAR HISTÓRIÁJA 1540—1572. F o r g á c h S i m o n és I s t v á n f i M i k l ó s Jegyzéseikkel együtt. A hg. Eszterházy-féle kéziratból közli M a j e r F i d é l; bévezette T o l d y F e r e n c z. Pest 1866. LXXXVIII és 555 l. — *Monum. Script. XVI. köt.*

BARONYAI DECSI JÁNOS MAGYAR HISTÓRIÁJA 1592—1598. A szerző életével közli T o l d y F e r e n c z. Pest 1866. LXXX és 328 l. — *Monum. Script. XVII. köt.*

KÉSMÁRKI TÖKÖLY IMRE NAPLÓJA 1676—78 évekből. Közli T o r m a K á r o l y. Pest 1866. XII és 199 l. — *Monum. Script. XVIII. köt.*

KÉSMÁRKI TÖKÖLY IMRE NAPLÓJA 1689. évből; ugyanennek Leveleskönyve 1694; Dobai Zsigmond Naplója 1686; Sándor Gáspár, Bay Mihály és András, meg Balogh László Naplóik 1694-ből. Közli T h a l y K á l m á n. (Sajtó alatt).

Sajtókészen: *Kritobulosz*, az utolsó byzanti történetírótól II. Mehemet Élete, görögül és magyarul, 2 köt. Dethier Károly és Szabó Károlytól; *Szamosközi István* fenmaradt Történeti Munkái, 3 köt. Toldy Ferencztől.